

מדד

הדמוקרטיה

הישראלית

2015

תמר הרמן

אלה הלר | חנן כהן | דנה בובליל

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

מדד הדמוקרטיה הישראלית 2015

תמר הרמן

אלה הלר | חנן כהן | דנה בובליל

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

The Israeli Democracy Index 2015
Tamar Hermann
Ella Heller, Chanan Cohen, Dana Publil

עריכת הטקסט: נועה שליטין, ענת ברנשטיין
עבודת השדה: מדגם יהודים (בעברית וברוסית): מכון המחקר דיאלוג;
מדגם ערבים (בערבית): חברת טלדור
עיצוב הסדרה: סטפני ורותי עיצוב
עיצוב הכריכה: טרטקובר עיצוב גרפי – טל הרדה
כריכה: יוסי ארוזה
סדר: אירית נחום
הדפסה: גרפוס פרינט, ירושלים

מסת"ב: ISBN 978-965-519-172-1

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או
אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכני או אחר – כל חלק שהוא מהחומר בספר זה. שימוש מסחרי מכל
סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמוציא לאור.

© כל הזכויות שמורות למכון הישראלי לדמוקרטיה (ע"ר), תשע"ו
Copyright © 2015 by The Israel Democracy Institute
Printed in Israel

המכון הישראלי לדמוקרטיה
רח' פינסקר 4, ת"ד 4702, ירושלים 9104602
טל': 02-5300888
אתר האינטרנט: www.idi.org.il

להזמנת ספרים:
החנות המקוונת: <http://tinyurl.com/idi-store>
דוא"ל: orders@idi.org.il
טל': 02-5300800 ; פקס: 02-5300867

כל פרסומי המכון ניתנים להורדה חינם, במלואם או בחלקם, מאתר האינטרנט.

תוכן העניינים

11	מבוא
11	תוכנות וממצאים עיקריים
19	פרקי הרוח
22	מתודולוגיה
23	התמצאות ברוח
24	פרק 1 אז מה המצב?
38	פרק 2 רצח יצחק רבין – 20 שנים אחרי
55	פרק 3 מדינה ושלטון
93	פרק 4 הזירה החברתית
108	פרק 5 המעמד האזרחי והחברתי של הערבים אזרחי ישראל
137	פרק 6 ישראל 2015 בהשוואה בינלאומית
	נספחים
	נספח 1: מדד הדמוקרטיה הישראלית 2015:
157	השאלון והתפלגות התשובות
180	נספח 2: התפלגות נתוני מדד 2015 לעומת נתוני העבר
200	נספח 3: ההרכב החברתי-דמוגרפי של כלל המדגם
203	נספח 4: התפלגות המשתנים: הגדרות עצמיות
207	צוות המחקר

תרשימים

פרק 1

- 24 תרשים 1.1 מהו לדעתך המצב של ישראל כיום באופן כללי? (כלל המדגם)
- תרשים 1.2 המצב של ישראל באופן כללי (טוב מאוד או טוב; כלל המדגם; לפי שנים)
- 25
- 26 תרשים 1.3 מהו לדעתך המצב של ישראל כיום באופן כללי? (לפי לאום)
- 28 תרשים 1.4 מה מצבך האישי? (כלל המדגם)
- 29 תרשים 1.5 מה מצבך האישי? (כלל המדגם; לפי שנים)
- 30 תרשים 1.6 מה מצבך האישי? (לפי לאום)
- תרשים 1.7 באיזו מידה אתה מרגיש את עצמך חלק ממדינת ישראל ובעיותיה? (לפי לאום)
- 32
- תרשים 1.8 באיזו מידה אתה מרגיש חלק ממדינת ישראל ובעיותיה? (ערבים; לפי הצבעה)
- 34
- 35 תרשים 1.9 רצון להגר או להישאר בארץ (לפי לאום)

פרק 2

- תרשים 2.1 האירועים העיקריים בהיסטוריה של ישראל כמדינה דמוקרטית (כלל המדגם)
- 38
- תרשים 2.2 "יש מצבים שבהם אין בררה וחייבים להשתמש אפילו בנשק כדי למנוע מהממשלה לבצע את מדיניותה" (כלל המדגם)
- 39
- תרשים 2.3 "יש מצבים שבהם אין בררה וחייבים להשתמש אפילו בנשק כדי למנוע מהממשלה לבצע את מדיניותה" (מסכימים מאוד או די מסכימים; יהודים; לפי מחנה פוליטי)
- 40
- תרשים 2.4 מהו לדעתך הסיכוי שרצח פוליטי של מנהיג יהודי בידי מתנקש יהודי יתרחש שוב בישראל? (כלל המדגם)
- 42
- תרשים 2.5 "הכישלונות החוזרים להגיע להסכם שלום עם הפלסטינים מוכיחים שהביקורת של הימין על המדיניות של יצחק רבין בנושא זה הייתה מוצדקת" (יהודים)
- 43
- תרשים 2.6 "הרצח של יצחק רבין מנע סכנה גדולה לביטחון ישראל בכך שעצר חתימה על הסכם שלום עם הפלסטינים" (יהודים)
- 44

46	תרשים 2.7 "גם השמאל תרם להעמקת הפילוג בעם בעקבות רצח רבין בכך שהאשים את כל הימין והרתיים באחריות לרצח" (יהודים)
47	תרשים 2.8 "גם השמאל תרם להעמקת הפילוג בעם בעקבות רצח רבין בכך שהאשים את כל הימין והרתיים באחריות לרצח" (מאוד מסכים או די מסכים; יהודים; לפי מחנה פוליטי)
48	תרשים 2.9 האם ברור או לא ברור לך מהי מורשת רבין? (לפי לאום)
49	תרשים 2.10 האם ברור או לא ברור לך מהי מורשת רבין? (יהודים; לפי מחנה פוליטי)
51	תרשים 2.11 במה לדעתך צריך להתמקד יותר בימי הזיכרון לרצח יצחק רבין? (לפי לאום)
52	תרשים 2.12 במה לדעתך צריך להתמקד יותר בימי הזיכרון לרצח יצחק רבין? (יהודים; לפי מחנה פוליטי)
53	תרשים 2.13 יגאל עמיר צריך להישאר בכלא עד יום מותו או שיש לקצוב את עונשו לפי אותם כללים הנהוגים לגבי כל רוצח אחר (לפי לאום)

פרק 3

55	תרשים 3.1 "לא חשוב למי מצביעים, זה לא משנה את המצב" (כלל המדגם)
56	תרשים 3.2 "לא חשוב למי מצביעים, זה לא משנה את המצב" (לפי לאום)
58	תרשים 3.3 "ההרכב המפלגתי של הכנסת כיום הוא ראי מדויק של ההבדלים וההסכמות בתוך הציבור הישראלי" (כלל המדגם)
58	תרשים 3.4 "ההרכב המפלגתי של הכנסת כיום הוא ראי מדויק של ההבדלים וההסכמות בתוך הציבור הישראלי" (לא מסכימים; כלל המדגם; לפי שנים)
60	תרשים 3.5 "רוב חברי הכנסת עובדים קשה ומבצעים את תפקידם בסדר" (כלל המדגם)
61	תרשים 3.6 באיזו מידה אתה והחברים שלך יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה? (כלל המדגם)
62	תרשים 3.7 באיזו מידה אתה והחברים שלך יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה? (במידה די מעטה או בכלל לא; כלל המדגם; לפי שנים)
64	תרשים 3.8 האם אתה מדבר עם חברים שלך על עניינים פוליטיים? (לפי לאום)
65	תרשים 3.9 האם אתה מדבר עם חברים שלך על עניינים פוליטיים? (לעיתים די קרובות או קרובות מאוד; כלל המדגם; לפי שנים)

67	תרשים 3.10	ישראל מוגדרת גם מדינה יהודית וגם מדינה דמוקרטית. אישית, איזה חלק מההגדרה הזו חשוב לך יותר? (יהודים)
68	תרשים 3.11	ישראל מוגדרת גם מדינה יהודית וגם מדינה דמוקרטית. אישית, איזה חלק מההגדרה הזו חשוב לך יותר? (יהודים; לפי שנים)
70	תרשים 3.12	ישראל מוגדרת גם מדינה יהודית וגם מדינה דמוקרטית. אישית, איזה חלק מההגדרה הזו חשוב לך יותר? (יהודים; לפי מחנה פוליטי)
71	תרשים 3.13	"בישראל צריכות להיות לאזרחים היהודים יותר זכויות מאשר לאזרחים הלא יהודים" (לפי לאום)
73	תרשים 3.14	האם אתה תומך או מתנגד להצעה שרק מי שיחתום על הצהרת נאמנות לישראל כמדינה יהודית, לסמליה, לריבונותה ולמגילת העצמאות וישרת שירות צבאי או אזרחי יהיה זכאי לבחור ולהיבחר לכנסת? (לפי לאום)
76	תרשים 3.15	"מי שלא ציוני לא צריך להתקבל לתפקיד ממלכתי" (יהודים)
77	תרשים 3.16	"יש לאסור בחוק על אזרחי ישראל לבטא בציבור ביקורת חריפה נגד המדינה" (כלל המדגם)
78	תרשים 3.17	"כדי לשמור על הביטחון מותר למדינה לעקוב אחר מה שאזרחיה כותבים באינטרנט" (לפי לאום)
80	תרשים 3.18	"ארגוני זכויות האדם והאזרח, כמו 'האגודה לזכויות האזרח' ו'בצלם', גורמים נזק למדינה" (לפי לאום)
82	תרשים 3.19	עד כמה אתה נותן אמון בכל אחד מהאנשים או המוסדות הבאים? (די הרבה או הרבה מאוד; לפי לאום)
85	תרשים 3.20	אמון בתקשורת (די הרבה או הרבה מאוד אמון; כלל המדגם; לפי שנים)
85	תרשים 3.21	אמון בבית המשפט העליון (די הרבה או הרבה מאוד אמון; כלל המדגם; לפי שנים)
86	תרשים 3.22	אמון במשטרה (די הרבה או הרבה מאוד אמון; כלל המדגם; לפי שנים)
86	תרשים 3.23	אמון בנשיא המדינה (די הרבה או הרבה מאוד אמון; כלל המדגם; לפי שנים)
87	תרשים 3.24	אמון בכנסת (די הרבה או הרבה מאוד אמון; כלל המדגם; לפי שנים)
87	תרשים 3.25	אמון בצה"ל (די הרבה או הרבה מאוד אמון; כלל המדגם; לפי שנים)
88	תרשים 3.26	אמון בממשלה (די הרבה או הרבה מאוד אמון; כלל המדגם; לפי שנים)

88	תרשים 3.27 אמון במפלגות (די הרבה או הרבה מאוד אמון; כלל המדגם; לפי שנים)
90	תרשים 3.28 איזה ציון היית נותן להנהגת ישראל בנושא השחיתות? (לפי לאום)
91	תרשים 3.29 "צריך לקחת מבית המשפט העליון את הסמכות לבטל חוקים שהתקבלו בכנסת על ידי נבחרי העם" (לפי לאום)

פרק 4

94	תרשים 4.1 ציונים ממוצעים של רמת הסולידריות של החברה הישראלית (לפי לאום ולפי שנים)
96	תרשים 4.2 קיפוח מזרחים בהשוואה לאשכנזים וקיפוח ערבים בהשוואה ליהודים (כלל המדגם)
98	תרשים 4.3 קיפוח מזרחים לעומת אשכנזים וקיפוח ערבים לעומת יהודים (יש קיפוח; יהודים; לפי שיוך עדתי)
100	תרשים 4.4 המתחים העיקריים בחברה הישראלית (כלל המדגם)
103	תרשים 4.5 המתח החזק ביותר בחברה הישראלית (לפי לאום)
105	תרשים 4.6 האם היה מפריע לך או לא היה מפריע לך לקבל כשכנים? (היה מפריע; לפי לאום)

פרק 5

109	תרשים 5.1 לדעתך, האם אפשרי או לא אפשרי שערביי ישראלי שמרגיש חלק בלתי נפרד מן העם הפלסטיני יהיה גם אזרח נאמן למדינת ישראל? (לפי לאום)
111	תרשים 5.2 "רוב הערבים אזרחי ישראל לא השלימו עם קיומה ותומכים בחיסולה" (לפי לאום)
114	תרשים 5.3 "האזרחים הערבים הם סיכון ביטחוני לישראל" (יהודים)
116	תרשים 5.4 כשאתה נזקק לטיפול רפואי, האם תעדיף שיטפל בך רופא יהודי, רופא ערבי, או שלא משנה לך? (לפי לאום)
117	תרשים 5.5 האם היה מפריע לך או לא היה מפריע לך שמורות ומורים ערבים ילמדו בבתי ספר יהודיים? (ליהודים)/שמורות ומורים יהודים ילמדו בבתי ספר ערביים? (לערבים) (לפי לאום)

119	האם אתה תומך או מתנגד לארגונים כמו להב"ה הפועלים בדרכים שונות למנוע נישואין של נשים יהודיות עם גברים ערבים? (לפי לאום)	תרשים 5.6
122	האם אתה תומך או מתנגד לצירוף מפלגות ערביות לממשלה, כולל מינוי שרים ערבים? (די תומך או מאוד תומך; לפי שנים; כלל המדגם)	תרשים 5.7
124	"החלטות גורליות למדינה בנושאי שלום וביטחון/ממשל וכלכלה צריכות להתקבל ברוב יהודי" (יהודים)	תרשים 5.8
125	"החלטות גורליות למדינה בנושאי שלום וביטחון/ממשל וכלכלה צריכות להתקבל ברוב יהודי" (מאוד מסכימים או די מסכימים; יהודים; לפי שנים)	תרשים 5.9
126	"הממשלה צריכה לעודד הגירה של ערבים מן הארץ" (יהודים)	תרשים 5.10
128	"המדינה צריכה לדאוג לכך שלערבים אזרחי ישראל יהיה ייצוג הולם בשירות המדינה, לפי חלקם היחסי באוכלוסייה" (לפי לאום)	תרשים 5.11
129	"מקובל עליי שישראל כמדינה יהודית תזרים יותר תקציבים ליישובים יהודיים מאשר ליישובים ערביים" (יהודים)	תרשים 5.12
131	"המדינה צריכה להקצות תקציבים גבוהים יותר כדי לטפח את תרבותם ומורשתם של הערבים אזרחי ישראל" (לפי לאום)	תרשים 5.13
132	"צריך שכל שלטי החוצות וכל הטפסים הממשלתיים יהיו כתובים גם בערבית, כי כחמישית מאזרחי המדינה הם ערבים" (לפי לאום)	תרשים 5.14
133	"חשוב שכל ילד ערבי במדינת ישראל ילמד עברית החל בכיתות הנמוכות של בית הספר היסודי" (ערבים)/"חשוב שכל ילד יהודי במדינת ישראל ילמד ערבית החל בכיתות הנמוכות של בית הספר היסודי" (יהודים) (לפי לאום)	תרשים 5.15
134	"יש לחייב את כל הצעירים הערבים אזרחי ישראל בגיל 18 בשירות כלשהו, אזרחי או צבאי לפי בחירתם" (לפי לאום)	תרשים 5.16
136	"יש לאפשר לפלסטינים מן השטחים שהתחננו עם ערבים ישראלים לעבור להתגורר בישראל" (לפי לאום)	תרשים 5.17

פרק 6

139	מקומה של ישראל במדרי הדמוקרטיה 2015	תרשים 6.1
147	חופש בעולם	תרשים 6.2
148	חופש העיתונות	תרשים 6.3

149	תפקוד הממשל	תרשים 6.4
150	השתתפות פוליטית	תרשים 6.5
151	זכויות אזרחיות	תרשים 6.6
152	תפיסת השחיתות	תרשים 6.7
153	שביעות רצון מהחיים	תרשים 6.8
154	מדיניות חברתית	תרשים 6.9

מבוא

תובנות וממצאים עיקריים

- הממצאים והתובנות העיקריים העולים מניתוח הנתונים של סקר מדר הדמוקרטיה 2015 מסוכמים להלן ב-6 ראשי פרקים:
- המצב הקיים במישורים האישי והלאומי.
 - תפקוד מערכות השלטון, אופייה של המדינה ויחסי שלטון-אזרחים.
 - מערך החירויות והזכויות הדמוקרטיות.
 - היחס ל"אחר", בהדגשת הערכים אזרחי ישראל.
 - רצח רבין בפרספקטיבה של 20 שנה.
 - ישראל 2015 במבט השוואתי (מדדי הדמוקרטיה).

א. המצב הקיים במישורים האישי והלאומי

ככלל, הציבור הישראלי מדווח כי מצבו האישי חיובי (טוב מאוד או טוב – 74.7%). מדובר בעלייה לעומת השנה שעברה (65.9%). עם זאת, בקבוצות פריפריאליות מסוימות (יהודים) נמוך יותר שיעור המעריכים כך את מצבם האישי (בקרב המשייכים את עצמם לקבוצות חזקות בחברה – 84.5%, לעומת המשייכים את עצמם לקבוצות חלשות – 58.4%). גם בקרב הערבים יש רוב למגדירים את מצבם טוב מאוד או טוב, אך הוא קטן מזה שבקרב היהודים (65.1% לעומת 76.5%). בשונה משאלות רבות אחרות בסקר, שיוך עצמי למחנה פוליטי כזה או אחר לא מילא תפקיד בהערכת המצב האישי. הוא הדין בגיל ובמיקום עצמי על סולם הדתיות.

שלא כמו המצב האישי, מצבה הכללי של המדינה מוערך ככלל המדגם כבינוני, ולא יותר: טוב מאוד או טוב – 41.2%; ככה־ככה – 38.7%; רע מאוד או רע – 18%. בעניין זה ניתן למצוא הבדלים גדולים בין המחנות הפוליטיים (יהודים): מצביעי הימין רואים את המצב הכללי של המדינה באור החיובי ביותר (54.3%; לעומת: מרכז – 41.3%; שמאל – 18.5%); שיעור הערבים המגדירים את מצב המדינה טוב מאוד או טוב הוא 28.8% בלבד (לעומת 43.7% בקרב היהודים).

למרות הוויכוחים המרים סביב נושאים ביטחוניים (מבצע צוק איתן) וחברתיים-כלכליים (למשל מחירי הדירור והפערים בין מרכז לפריפריה), גם השנה נותרה תחושת השייכות למדינת ישראל ובעיותיה גבוהה מאוד בציבור היהודי (88.1%); בקרב הערבים היא נמצאה השנה נמוכה מעבר (32.4%), לעומת 58.9% בשנה שעברה, מה שעלול להעיד על התרחקות מסוכנת בין שני הציבורים.

עוד ממצא מעניין הוא שחרף הדאגה הנשמעת לא פעם משחיקת האידאולוגיה המרכזית או מ"היעלמותה של מדורת השבט", רוב המרוויינים היהודים

הגדירו את עצמם "ציונים מאוד" או "די ציונים" (86.1%). כלומר, האתוס המרכזי לא נסדק או נשחק אנושות.

רוב בקרב הנשאלים – יהודים כערבים – ענו שהם אינם מעוניינים להגר למדינה במערב אפילו אם אפשרות זו הייתה ניתנת להם בתנאים טובים של קבלת אזרחות, ומכאן גם אפשרות עבודה (בשני הציבורים – כ-84%). זו ראייה נוספת לעוצמת הקשר למקום. עם זאת, בקרב היהודים הצעירים ובקרב מי ששייכו את עצמם לקבוצות חלשות בחברה יש נכונות מעט גבוהה יותר להגר מאשר בקבוצות הגיל המבוגרות יותר ובקרב מי שמיקמו את עצמם בקבוצות חברתיות חזקות.

למרות זאת מידת הסולידריות של החברה הישראלית מוערכת רק כבינונית-נמוכה (בסולם של 1-10 הציון הממוצע הוא: יהודים – 5.3; ערבים – 4.5), והיא נחוות כסולידרית במידה פחותה עוד יותר בקבוצות פריפריאליות בחברה, דוגמת חרדים וערבים. בהקשר זה בדקנו גם את שאלת הקיפוח בחברה הישראלית כיום: מממצאי הסקר עולה כי ישנה הסכמה רחבה למדי עם העמדה שהערבים בישראל מקופחים לעומת היהודים (יהודים – 54.1%; ערבים – 86.9%). הסכמה פחותה נמדדה בעניין קיומו של קיפוח מזרחים לעומת אשכנזים (יהודים – 27.7%; ערבים – 55.8%).

ב. תפקוד מערכות השלטון, אופייה של המדינה ויחסי שלטון-אזרחים

רוב הציבור הישראלי מגלה הבנה מרשימה באשר לחשיבותם של תהליכים פוליטיים: הרוב סבורים כי הצבעה בבחירות למפלגה זו ולא אחרת יכולה לשנות את המצב הקיים (69.1%) וכי הרכב הכנסת משקף נכוחה את ההבדלים בין הקבוצות והעמדות השונות בחברה הישראלית (58.2%). זאת ועוד: רוב היהודים מעידים על עצמם שהם מרבים בשיחות פוליטיות עם חבריהם, לעומת כשליש בלבד מהערבים המעידים כך על עצמם. בניגוד לדעה הרווחת בדבר אדישותם הפוליטית, הצעירים מדווחים בשיעור דומה לקבוצות הגיל המבוגרות יותר שהם מגלים עניין בפוליטיקה ומשוחחים עם חבריהם על נושאים פוליטיים.

ואף על פי כן העמדה הרווחת בציבור כלפי תפקוד השלטון בארץ ביקורתית מאוד: רוב הישראלים סבורים שהמערכת השלטונית בישראל מושחתת (ציון ממוצע 2.4, עם הבדלים קטנים בין יהודים לערבים, על סולם שבו 1 מציינ מערכת מושחתת מאוד ו-5 מציינ ניקיון כפיים שלטוני מלא). הרוב בכלל המדרג גם חושבים שחברי הכנסת לא עובדים קשה ולא מבצעים את תפקידם באופן מיטבי (54.4%). רבים מאוד מהאזרחים מרגישים שהם אינם מסוגלים להשפיע באמת על מדיניות הממשלה (77.7%), וישנה מידה רבה של אי-אמון במוסדות הפוליטיים המרכזיים (רק 19.1% הביעו הרבה מאוד או די הרבה אמון במפלגות; 35.4% בכנסת; ו-36.2% בממשלה).

לעומת האמון הנמוך במפלגות, בכנסת ובממשלה, שבמידה רבה משותף לציבורים היהודי והערבי, צה"ל ונשיא המדינה נהנים מאמון גבוה רק בציבור היהודי. גם בית המשפט העליון וקופות החולים נהנים מאמון רב בקרב היהודים. בציבור הערבי קופות החולים, המוסד לביטוח לאומי ובית המשפט העליון הם הגופים שנהנים מהאמון הגבוה ביותר. מתברר, אם כן, כי הציבור הישראלי מבחין בין גופים שלטוניים וציבוריים אשר "מספקים את הסחורה" מבחינתו ובין כאלה אשר אינם עושים כן לתפיסתו.

איזו מדינה הישראלים רוצים? המתח המובנה בהגדרה הכפולה של מדינת ישראל "יהודית ודמוקרטית" מתבטא בשיח הציבורי בישראל בהזדמנויות שונות, ובשנים האחרונות הוא אפילו מתעצם. בסקר השנה מצאנו שמגמת השחיקה בהעדפת הציורוף הכפול הזה נמשכת: בקרב היהודים מתקיים כיום כמעט שוויון בין מי שחשוב להם יותר החלק היהודי למי שחשוב להם החלק הדמוקרטי (36.6% ו-35.3%), ולכרבע בלבד מן היהודים (26.7%) שני החלקים של ההגדרה חשובים באותה מידה. כבעבר, העדפת החלק היהודי חזקה יותר בקרב הדתיים, החרדים, אנשי הימין והצעירים, ואילו העדפת החלק הדמוקרטי מאפיינת יותר את אנשי השמאל, החילונים והמבוגרים, מה שאינו מבשר טובות מבחינת החיות של ההגדרה לאורך ימים.

ג. מערך החירויות והזכויות הדמוקרטיות

הממצאים מורים כי חלקים גדולים בציבור הישראלי נוטים יותר לתפיסה רפובליקנית של האזרחות, המדגישה את חובותיו של הפרט כלפי הקהילה הפוליטית כמקור לזכויותיו, ופחות לתפיסה אזרחית ליברלית, הרואה בזכויות הדמוקרטיות של הפרט ערך ראשוני שאינו תלוי במילוי חובותיו הקהילתיות או הלאומיות ואינו נסמך עליו. בהכללה, התפיסה הרפובליקנית ניכרת יותר בעמדותיהם של מי שמזהים את עצמם כימין, צעירים, דתיים או חרדים, והתפיסה הליברלית באה לידי ביטוי בעיקר בעמדותיהם של אנשי שמאל, מבוגרים, חילונים או ערבים.

אבחנה כללית נוספת היא בדבר פער גדול, הניכר גם השנה, בין התמיכה הרבה בערכים דמוקרטיים בניסוחם המופשט לבין התמיכה המוגבלת, אפילו התנגדות, לתרגומם ללשון המעשה. כך הדבר למשל כאשר מדובר בעיקרון הדמוקרטי של השוויון. אמנם רוב הציבור היהודי (71.3%) מתנגדים להענקת זכויות יתר ליהודים במדינה, ומעט יותר ממחציתם מתנגדים להדרת מי שאינם ציונים מתפקידים ממלכתיים, אבל בה בעת רוב היהודים (60.8%) תומכים ברשימה להצהרת נאמנות למדינה ולסמליה כתנאי לזכות לבחור ולהיבחר לכנסת (רוב גדול של הערבים – 83.8% – מתנגדים כמובן לרעיון זה). כבעבר, גם השנה רוב היהודים מעדיפים

שהחלטות גורליות למדינה, הן בנושאי שלום וביטחון והן בנושאי ממשל וכלכלה, יתקבלו רק בהסתמך על רוב יהודי.

הוא הדין בעקרון חופש הביטוי: מצד אחד, רוב הציבור הישראלי (69.2% מהיהודים ו-76.2% מהערבים) מתנגדים, למשל, לאיסור בחוק על הבעת ביקורת חריפה ופומבית כנגד המדינה. ההתנגדות חוצה את כל המחנות הפוליטיים, אם כי היא ניכרת בעוצמה רבה יותר בשמאל מאשר במרכז או בימין; מן הצד האחר, ברגע שמציבים שיקולי ביטחון אל מול חופש הביטוי, בציבור היהודי הקערה מתהפכת על פיה. וכך, רוב (59.1%) סבורים כי יש להתיר למדינה לעקוב אחר הדברים שאזרחיה כותבים ומפרסמים באינטרנט (הצעירים היהודים תומכים בכך יותר מן המבוגרים היהודים!). גם בסוגיית פעילותם של ארגוני זכויות האדם והאזרח נראה כי השיקול הביטחוני והתדמיתי של המדינה גובר על התמיכה בזכויות דמוקרטיות עקרוניות: רוב היהודים (מלבד בקרב מי שממקמים את עצמם בשמאל) סבורים שארגונים אלה גורמים נזק למדינה. שלא במפתיע, רוב הערבים מתנגדים לשתי קביעות אלו.

ד. היחס ל"אחר", בהדגשת הערבים אזרחי ישראל

לית מאן דפליג שהחברה הישראלית נעשית עם השנים יותר ויותר הטרוגנית – דמוגרפית, רעיונית ופוליטית. בסיווג חומרת המתחים המתקיימים בה השיעור הגבוה ביותר בכלל הציבור מגדירים כחזק את המתח בין יהודים לערבים (67.1%. בשנה שעברה – 58%); אחריו (בסדר יורד): המתח בין ימין לשמאל (59.7%. עלייה חדה בהשוואה לשנה שעברה, אז רק 45.3% הגדירו אותו כחזק), בין עשירים לעניים (50.6%), בין דתיים לחילונים (47.5%) ובין מזרחים לאשכנזים (24%). על פי ההערכות של כלל המדגם, עוצמתם של שלושת המתחים האחרונים ירדה השנה במעט ביחס לנתוני אשתקד.

נשאלת השאלה כיצד מתנהלים אזרחי ישראל בסביבה רבת מתחים שכזו ובאיזו מידה הם מוכנים להכיל את ה"אחרים" שהם פוגשים בחיי היום-יום או בפוליטיקה. הסקר מעלה תמונה מורכבת. גם במישור העקרוני וגם במישור המעשי מצאנו נכונות עקרונית גבוהה יחסית לקבל את קיומו בסמוך של ה"אחר". אבל לכל מגזר, כך מתברר, יש ה"אחרים" הלא רצויים שלו: ליהודים הייתה מפריעה ביותר השכנות לעובדים זרים (48.5%) ולמשפחות ערביות (36.1%). לעומת זאת, לנשאלים הערבים הייתה מפריעה ביותר השכנות לחרדים (42.6%) ולזוג הומוסקסואלים (40.4%). בנושאים אחרים הקשורים להתחככות עם "אחרים" בחיי היום-יום מצטיירת תמונה אופטימית יחסית: למשל, כאשר לקבלת טיפול רפואי, הן בציבור היהודי והן בציבור הערבי הדעה הרווחת היא שזהותו הלאומית של הרופא המטפל אינה משמעותית. כך גם בתחום החינוך – רוב המשיבים בשני המגזרים

הסכימו כי מורים מן הציבור האחר ילמדו בכתי הספר שלהם. בנושא זה הציבור החילוני או מי שמגדירים את עצמם שמאל מדיני-ביטחוני מגלים עמדות מקבלות יותר מהציבור הימני או הדתי-חרדי.

ואולם, כאמור, נכונות עקרונית זו להשלמה או להסכמה עם נוכחות ה"אחר" נשחקת כאשר היא מתחככת עם חששות ביטחוניים ואחרים. כך, כאשר בדקנו את מידת ההסכמה של הציבור היהודי לאפשרות שפלסטינים מן השטחים שהתחתנו עם ערבים ישראלים יוכלו להתגורר בישראל נתקלנו בהתנגדות עזה (72.2%). זאת ועוד, לעומת הפתיחות היחסית שהתגלתה בתשובות בעניין שכנות וקבלת שירותים רפואיים וחינוכיים, נישואים מעורבים נתקלו בהתנגדות הן בקרב היהודים הן בקרב הערבים. בשני הציבורים מצאנו תמיכה ניכרת (36.8% ו-38.8%) בפעילות של ארגונים הפועלים בדרכים שונות כדי למנוע נישואים בין נשים יהודיות לגברים ערבים.

ועוד בהתייחס ל"אחר" הערבי בעיני היהודים: תפיסתם של מרבית הנשאלים היהודים (55.7%) היא שיש סתירה בין השתייכות הערבים אזרחי ישראל לעם הפלסטיני לבין נאמנותם האזרחית למדינת ישראל. בקרב הערבים רוב גדול – 75.6% – אינם רואים כאן סתירה. יש להדגיש כי בעניין זה יש הבדל גדול בין המחנות הפוליטיים בציבור היהודי: בקרב מי ששייכו את עצמם למחנה השמאל – כשני שלישים אינם רואים כאן סתירה.

ככל הנראה הפקפוק של רוב הציבור היהודי בנאמנות של הערבים הישראלים למדינה נשען על חשש של רבים (42.3%) מכך שהערבים לא השלימו עם קיומה של המדינה והם מעוניינים לחסלה ושהם מהווים איום ביטחוני (39%). על רקע זה לא מפתיע לגלות כי 37.5% מהיהודים השיבו כי הם תומכים בכך שהממשלה תעודד הגירת ערבים מן הארץ. יתרה מזו, רוב בקרב היהודים (56.6%) מתנגדים לצירוף מפלגות ערביות לממשלה, בכלל זה למינוי שרים ערבים. אשר להעדפה תקציבית כלפי יישובים יהודיים – אמנם הרוב מתנגדים להעדפה כזאת, אבל מיעוט גדול מהיהודים (41%) תומכים בכך, רובם מקרב החרדים, הדתיים וממחנה הימין. שיעור היהודים המתנגדים להגדלת התקציב לטיפול התרבות הערבית גבוה במידה מסוימת משיעור התומכים בכך (47.1% לעומת 42.4%), וגם כאן נמצא ההבדל בכיוון הצפוי על הרצף ימין-שמאל מדיני-ביטחוני ועל רצף הדתיות, כלומר גם כאן הימין והדתיים מתנגדים לכך בשיעור גבוה יותר מהשמאל והחילונים. עם זאת נראה שרוב היהודים תומכים בקירוב בין-תרבותי לשוני. למשל, נמצא רוב לתומכים (יהודים) בכיתוב בערבית על שלטי חוצות ובטפסים ממשלתיים (61.1%) וכן בלימודי ערבית בבתי ספר יהודיים (63%). כצפוי, גם בעמדות בתחום השפה נמצאו הבדלים לפי המחנה הפוליטי, המיקום העצמי על סולם הדתיות וההעדפה לחלקים היהודי או הדמוקרטי בהגדרת

המדינה. שיעור התמיכה של הערבים בלימוד עברית בבתי הספר הערביים, וכמובן בטפסים רשמיים בשפה הערבית, גבוה במידה ניכרת משיעור התמיכה של היהודים בלימוד ערבית בבתי ספר יהודיים ובשימוש בערבית בשילוט ובטפסים של המדינה.

כשמדובר בייצוג יחסי לאוכלוסייה הכללית של ערבים בשירות הציבורי, נמצא רוב יהודי (54.9%), וכמובן רוב ערבי גדול יותר (85.4%), התומכים בכך. לעומת זאת חיוב הצעירים הערבים בשירות כלשהו, אזרחי או צבאי, נתמך ברוב גדול בקרב היהודים (74.1%) ובהתנגדות של רוב גדול בקרב הערבים (71.8%). מעניין לציין כי במחנה השמאל (יהודים) תומכים בחיוב שירות כזה בשיעורים גבוהים יותר מאשר במחנה הימין או המרכז. מבוגרים (יהודים) תומכים בכך יותר מצעירים.

התמונה אפוא מורכבת מאוד; המגמות בה לא בהכרח מתיישבות זו עם זו. מה שברור הוא שכל עוד לא נמצא פתרון לסכסוך הישראלי-פלסטיני וכל עוד נמשך משום כך החשש הביטחוני, קטן הסיכוי שקבוצת הרוב היהודי תסכים עם מתן מעמד אזרחי שווה בישראל לקבוצת המיעוט הערבי.

ה. רצח רבין בפרספקטיבה של 20 שנה

20 שנה לאחר רצח ראש הממשלה יצחק רבין נראה שהמרכזיות של מאורע קשה זה בזיכרון הקולקטיבי הישראלי הולכת ונשחקת. רק מיעוט מבוטל מהמרוויינים (3.6%) הזכירו אותו, ביוזמתם ובלי שנשאלו, כאירוע המשמעותי ביותר בהיסטוריה של ישראל כמדינה דמוקרטית. במדידה קודמת, בשנת 2005, עשור לאחר הרצח, 77% (!) מן הנשאלים ענו שרצח רבין הוא האירוע המשמעותי ביותר בתולדות המדינה מאז הקמתה, אך שלא כמו בסקר 2005, אז נשאלה השאלה כשאלה סגורה והאפשרות הזו הוצגה לנשאלים על ידי המראיינים, וזה כמובן העלה את הסיכוי שהאירוע אכן יוגדר כאירוע העיקרי.

נראה גם כי בציבור הישראלי מסתמנת נטייה למסמס ולטשטש את המשמעויות הפוליטיות של מורשת רבין ושל ציון הרצח. היהודים חצויים בין המצהירים כי מורשת רבין ברורה להם לבין המודים כי היא אינה ברורה להם. לרוב היהודים החרדים והדתיים, וכך גם לרוב מצביעי יהדות התורה, ישראל ביתנו, שס, הליכוד וכולנו המורשת אינה ברורה. הוא הדין ברוב הערבים. התשובות לשאלה פתוחה שבדקה מהו בעיני המרוויינים עיקרה של מורשת זו מלמדות כי יותר ממחצית ממי שהשיבו כי ברורה להם המורשת רואים בשלום, בחתירה לשלום או בויתורים למען השלום את עיקר מורשתו של רבין. המחצית האחרת התפזרה בשיעורים נמוכים מאוד בין תשובות רבות (צירוף של שלום וביטחון, סובלנות ואי-אלימות ועוד). מיעוט מסוים אמרו שמורשת רבין מתמצה בתבוסתנות וכוונת-רנות.

בשאלה במה ראוי להתמקד ביום הזיכרון ליצחק רבין, ההעדפות השכיחות אצל היהודים היו לתכנים הפחות קונפליקטואליים, כמו אחדות העם בישראל (ההעדפה השכיחה בימין) או ערכי סובלנות ודמוקרטיה (ההעדפה השכיחה בשמאל), ולא חייו של רבין ותרומתו למדינה או ההכרח לעשות ויתורים למען השלום. אפילו בקרב מי שמגדירים את עצמם שמאל (יהודים), נושא השלום נמצא שולי בלבד. הערכים מעדיפים בבירור את ההתמקדות בהכרח לעשות ויתורים למען השלום כתוכן המרכזי של יום הזיכרון לרצח.

הערכה בדיעבד של מדיניות השלום של רבין לנוכח הכישלונות החוזרים להגיע להסכם שלום מלמדת שרוב, אבל קטן בלבד (יהודים – 51.8%), סבורים שביקורת הימין עליו בשעתו לא הייתה מוצדקת. ואולם בקרב מי שמיקמו את עצמם בימין יש רוב ברור המצדיקים אותה בדיעבד (53.7%). שיעור המסכימים (יהודים) עם הטענה שגם השמאל תרם לפילוג בעם לאחר הרצח, שכן הוא הטיל האשמה גורפת על כל הימין והדתיים, עולה במידת מה על שיעור המתנגדים לטענה (48% לעומת 40.6%). ההסכמה עם הטענה הזאת רווחת בעיקר בקרב הדתיים ואנשי הימין, מצביעי הבית היהודי, שס, יהדות התורה וגם הליכוד. עם זה ראוי לציין כי מיעוט לא קטן של חילונים, מרואיינים מן המרכז הפוליטי, ואפילו מרואיינים מן השמאל, נטו גם הם להסכים עם הטענה. הציבור הערבי חלוק בדיוק באמצע בשאלה זו.

ומה באשר לעתיד? הן בקרב היהודים והן בקרב הערבים הדעות חצויות בעניין ההיתכנות של רצח פוליטי נוסף של מנהיג יהודי על ידי מתנקש יהודי (כלל המדגם: סיכוי גבוה – 41.9%; סיכוי נמוך – 45.8%). שיעור החוששים מרצח נוסף נמוך מזה שנמצא במדידה ב-2005, כעשור לאחר הרצח, אז 83.5% ענו כי הם חוששים מהישנות של רצח פוליטי בישראל. ובכל זאת, גם היום כשני שלישים מהשמאל (יהודים), ויותר מזה בקרב בוחרים המחנה הציוני ומרצ, וכן מחצית ממי שמיקמו את עצמם במרכז מעריכים כי הסיכוי לרצח פוליטי נוסף גבוה, לעומת פחות משליש הסבורים כך בימין.

בסוגיית חומרת העונש של רוצחו של רבין – יותר ממחצית מן היהודים ומחצית מן הערבים סבורים שעל יגאל עמיר להינמק בכלא כל ימיו, אבל שליש בדיוק בכלל המדגם סבורים שיש להתייחס אליו כאל כל רוצח אחר ולקצוב את עונשו. ככל שהגיל צעיר יותר (יהודים), יורד שיעור הסבורים כי על יגאל עמיר להישאר בכלא עד יום מותו. התמיכה בהשארתי בכלא עד מותו גבוהה בעיקר בשמאל ובמרכז ונמוכה יותר בימין.

ובאשר לשאלת התמיכה באלימות פוליטית ככלי לגיטימי – אמנם רוב גורף מתנגדים לשימוש בנשק כדי למנוע מהממשלה לבצע את מדיניותה, אך קרוב לעשירית, גם יהודים וגם ערבים, מסכימים שבמצבים מסוימים יש לאחוז בנשק כדי לסכל מדיניות לא ראויה. התמיכה בכך גבוהה יותר בקרב

צעירים (יהודים) בהשוואה למבוגרים, והיא כפולה בקרב המסורתיים-דתיים מזו שבקרב החילוניים. כך גם במחנה הימין לעומת מחנה השמאל. נוסף על כך, מיעוט קטן של משיבים, אך לא זניח, לא חששו לומר כי הרצח של רבין מנע סכנה גדולה לביטחון ישראל בכך שעצר חתימת הסכם שלום עם הפלסטינים. כלומר, חרף ההתנגדות הנחרצת של כלל חלקי האוכלוסייה לאלמות פוליטית ולהצדקתה, יש שוליים קטנים אך משמעותיים של מי שתומכים בכך מראש או בדיעבד – ממצא מעורר דאגה ומחייב חשיבה.

1. ישראל 2015 במבט השוואתי (מדדי הדמוקרטיה)

השנה בדקנו 8 מדדים בינלאומיים שעניינם היבטים שונים של התפקוד הממשלי, האזרחי והחברתי. מן הבדיקה עולה כי ישראל עומדת, ללא ספק, בדרישות ה"רוות" של הגדרות הדמוקרטיה המקובלות בעולם. ישראל גם מקבלת ציון גבוה ברמת המעורבות הפוליטית של האזרחים, ומתקיים בה חופש עיתונות במידה בינונית-גבוהה. נתון מעורר נוסף הוא שביעות הרצון הגבוהה מאוד של אזרחי ישראל מחייהם כאן.

בתחום של תפקוד הממשל קיבלה ישראל השנה ציון בינוני. כלומר, המצב כאן אמנם לא בתחתית הסולם יחסית למדינות האחרות, אבל הוא בהחלט טעון שיפור, למשל מבחינת האפשרות של הפרלמנט (הכנסת) לפקח על הממשלה, יכולתה של הממשלה לקבוע את מדיניותה, מידת השקיפות והאחריות של הממשלה כלפי אזרחיה ורמת האמון של הציבור במוסדות הממשל.

בהיבטים דמוקרטיים נוספים ישראל מקבלת ציונים בינוניים עד נמוכים, למשל בנוגע לרמת השחיתות ובנוגע לרמת השמירה על החירויות האזרחיות (כאן היא מקבלת ציון נמוך). עוד נמצא כי המדיניות החברתית של הממשלה בתחומי החינוך, הבריאות, המשפחה וה(אי-)שוויון טעונה שיפור, בעיקר האי-שוויון בין עניים-עשירים, יהודים-ערבים, מזרחים-אשכנזים וגברים-נשים.

אין ספק אפוא כי יש מקום לשיפור בחלקים ובהיבטים מסוימים של המערכת הדמוקרטית הישראלית. עם זה, המדדים הבינלאומיים – המבוססים על קיבוץ של נתונים רבים ממקורות מידע מגוונים ועל חוות דעת של מומחים, שרבים מהם אינם חשודים בהטיה לטובת ישראל – ממקמים אותנו ב"מקום טוב באמצע" בקבוצת המדינות הדמוקרטיות. ואם כך, השיח הציבורי הכאוב והמיואש השכיח בארץ והתחושה הרווחת שמצבה של הדמוקרטיה הישראלית מידרדר ובשפל המדרגה, כפי שהדבר בא לידי ביטוי בעיקר באמצעי התקשורת, הם כנראה לא לגמרי מדויקים לאור הממצאים הבינלאומיים ההשוואתיים.

פרקי הדוח

מדד הדמוקרטיה הישראלית 2015 הוא המדד ה־13 בסדרה שיסד פרופ' אשר אריאן ז"ל ואשר הדוח הראשון שלה ראה אור בשנת 2003. מטרתו העיקרית של פרויקט מחקרי זה היא לבדוק, בתדירות קבועה, היבטים מבניים, תהליכיים ותפיסתיים של הדמוקרטיה הישראלית. גם השנה הנתונים נותחו הן בהתייחס לתופעות וקושיית מרכזיות בשיח הציבורי בנקודת הזמן שבה נערך הסקר, אביב 2015, והן בהתייחס לנתוני עבר רלוונטיים. הדוח שלהלן נועד להציג תמונה עכשווית רבת פנים וכך בכך לאבחן מגמות של שינוי ורכיבים של יציבות בעמדות הציבור בישראל בקשר להיבטים שונים של הזירות הפוליטית והחברתית. במקום להתמקד בנושא אחד, כפי שעשינו אשתקד, החלטנו השנה לעסוק במגוון נושאים שעמדו השנה על סדר יומה של החברה הישראלית.

סקר 2015 נערך אחרי הבחירות לכנסת ה־20, שהתקיימו ב־17 במרץ 2015 והותירו אחריהן שובל של ביקורת על ערכם של סקרי דעת קהל כמכשיר ל"קריאה" חברתית נכוחה. בלי להיכנס לעומקו של ויכוח זה, שמן הסתם לא יוכרע בעתיד הנראה לעין, חשוב לומר כי בניגוד לסקרי הצבעה, סקרי מדד הדמוקרטיה אינם מנסים לנבא מאומה. מטרתם אחרת: הם מנסים לעקוב בשיטתיות אחר עמדותיו של הציבור בישראל, על קבוצות המשנה שלו, בנושאים העומדים בלבו של הוויכוח הפוליטי והחברתי בישראל. אנו סבורים כי השימוש בשאלות חוזרות ובפילוחי נתונים דומים מאפשרים לנו לתרום מידע חשוב על המתחולל במוחו ובלבו של הציבור הישראלי. למרות הקשיים שסקרים נתקלים בהם בעולם גדוש הנתונים ועתיר הטכנולוגיות של היום, דומה כי רק מעטים יחלקו על כך שתפיסות, עמדות, דעות ורגשות ממלאים תפקיד חשוב ביותר ביכולת להבין את התנהגותו החברתית והפוליטית של הציבור, ולפיכך יש לטעמנו הצדקה מלאה להקדיש מאמץ ומשאבים, כפי שאכן עשינו, כדי לתהות על קנקנם.

השנה הדוח נחלק ל־6 פרקים כדלקמן:

פרק 1 – אז מה המצב? – מסרטט ביד קלה את הרקע לשאלות הפוליטיות והחברתיות המוצגות בהמשך הדוח. הפרק מציג ומנתח תחילה ממצאים באשר לעמדות הציבור בדבר מצבה הכללי של ישראל ומצבם האישי של המרוויינים. לאחר מכן הוא בודק את תחושת השייכות למדינה ובעיותיה ואת מידת הרצון של אזרחי ישראל להגר למדינות אחרות או לחלופין להישאר בארץ.

פרק 2 – רצח יצחק רבין – 20 שנה אחרי – בוחן היבטים שונים של מקומו של הרצח בזיכרון הקולקטיבי ואת המסקנות שהוסקו, או לא הוסקו, ממנו. ראשית אנו דנים במידת המרכזיות ההיסטורית של הרצח בעיני הציבור כיום. משם אנו עוברים למידת הלגיטימיות או האי־לגיטימיות של שימוש בנשק כדי לסכל מהלכים כאלה או אחרים של ממשלה נבחרת. לאחר מכן

נבחנת הערכת הציבור את הסיכוי לרצח פוליטי נוסף בישראל. בהמשך נבחנת התפיסה בדבר צדקת המהלכים המדיניים שהולך בשעתו ראש הממשלה רבין ובשאלה אם גם השמאל נושא באחריות להעמקת הפילוג בעם בשל הדרך שבה הוא פעל בתקופה שלאחר הרצח. בחלק האחרון של הפרק אנו בודקים אם הציבור בארץ מחזיק כיום בתפיסה ברורה בעניין מה שקרוי "מורשת רבין" ומה לדעתו התוכן שיש ליצוק לימי הזיכרון למנהיג שנרצח בגלל עמדותיו ומדיניותו. בסוף הפרק מוצגת התפלגות העמדות כיום בשאלה אם יש לקצוב את עונשו של יגאל עמיר, רוצחו של יצחק רבין.

פרק 3 – מדינה ושלטון – מטפל, ככשנים עברו, בהיבטים שונים של המערכת המדינית והשלטונית. כאן אנו עוסקים בשאלה אם האזרחים סבורים שיש הבדל בין המפלגות או שלא חשוב למי מצביעים. אנו בודקים גם מהי מידת הייצוגיות של הכנסת בעיני המרואיינים ואם דעת הקהל תופסת את נבחרי העם, חברי הכנסת, כמי שעושים את עבודתם נאמנה. בפרק זה נמדרת מידת העניין של המרואיינים בפוליטיקה ותחושת ההשפעה שלהם על תפוקותיה של המערכת הממשלתית. חזרנו השנה שוב על בחינת אופייה הרצוי של המדינה בעיני אזרחי ישראל – דמוקרטיה ו/או יהודית – ולאור זאת אופן היישום הרצוי בעיני הציבור של החירויות הדמוקרטיות, ובראש ובראשונה חופש הביטוי. על קצה המזלג עסקנו גם בהפרדת הרשויות (הסמכות של בית המשפט העליון לבטל חוקים שחוקקה הכנסת), וקצת יותר בהרחבה – במידת האמון במוסדות המדינה והשלטון.

פרק 4 – הזירה החברתית – פותח בניתוח התשובות לשאלת מידת הסולידריות בחברה הישראלית. משם הוא עובר לסוגיה של קיפוח מיעוטים, ובכלל זה השוואה בין מידת הקיפוח (או האי־קיפוח) של מזרחים אל מול מידת הקיפוח של ערבים. בהמשך נערכת השוואה של המתחים השונים בחברה הישראלית מבחינת תפיסת עוצמתם (ערבים־יהודים, דתיים־חילונים, עשירים־עניים, ימין־שמאל, אשכנזים־מזרחים), ונבדק איזה מהם נתפס כמתח החברתי החזק ביותר בחברה הישראלית. בחלקו האחרון של הפרק אנו חוזרים לטפל בשאלה שכבר טופלה במדדי דמוקרטיה קודמים – מידת הקרבה החברתית הרצויה בעיני הציבור. העיון בסוגיה הזאת נעשה על ידי בדיקת הנכונות לחיות בשכנות ל"אחרים".

פרק 5 עוסק במעמד החברתי והאזרחי של הערבים אזרחי ישראל ומתמקד במערכת היחסים שבין המדינה וקבוצת הרוב היהודית ובין המיעוט הילידי הלאומי הערבי. מקבץ השאלות הראשון בודק את התפיסות בציבור כלפי הקשר בין הערבים אזרחי ישראל ובין המדינה: הייתכן שערבים אזרחי ישראל ירגישו שייכים לעם הפלסטיני ובה בעת יהיו נאמנים למדינת ישראל, האם הם השלימו עם קיומה של מדינת ישראל והאם הם מהווים סיכון ביטחוני. מקבץ השאלות השני עוסק בשאלות של קרבה חברתית: נכונות לקבל טיפול מרופא ערבי/יהודי; הסכמה לכך שמורים ערבים/יהודים ילמדו בבתי ספר יהודיים/ערביים; ותמיכה בארגונים הפועלים נגד נישואים מעורבים של יהודים וערבים או התנגדות להם. המקבץ השלישי בוחן את מערכת היחסים בין המדינה לאזרחיה הערבים בהיבטים המוסדיים והתפקודיים: צירוף מפלגות ערביות לקואליציה; חיוב לרוב יהודי בקבלת החלטות גורליות למדינה בתחומים שונים; ייצוג הולם לערבים בשירות המדינה; חובת המדינה לדאוג לטיפוח המורשת והתרבות הערבית; הקצאה שוויונית של תקציבים ליישובים יהודיים וערביים; מעמדה של השפה הערבית; ומידת הנכונות לכך שהמדינה תעודד ערבים להגר מן הארץ. בהקשר זה אנו בודקים גם את מידת הנכונות להתיר לבני זוג פלסטינים של אזרחים ישראלים ערבים להתגורר בישראל וכן את השאלה הבערת בחברה הישראלית של חיוב צעירים ערבים בשירות לאומי.

בפרק 6 – ישראל 2015 בהשוואה בינלאומית – אנו מציגים 8 מדדים בנושאי דמוקרטיה, משילות, זכויות וחברה, שחושבו ופורסמו על ידי מכוני מחקר בינלאומיים. ישראל ממוקמת בכל אחד מהם לפי מקומה היחסי בהשוואה ל-27 מדינות אחרות וכן בהשוואה למקומה במדדים אלה בשנה שעברה. כבעבר, גם הפעם גרענו מרשימת המדדים של השנים הקודמות את אלה שלא חושבו השנה.

בסוף הדוח מובאים ארבעה נספחים: בנספח 1 מוצגת התפלגות התשובות לכל השאלות (כלל המדגם; יהודים; ערבים); בנספח 2 מובאות כל השאלות החוזרות עם התפלגות התשובות לאורך השנים; בנספח 3 מפורטת ההתפלגות החברתית-דמוגרפית של המדגם; ובנספח 4 מופיעות התפלגויות ההגדרות העצמיות (למשל, מיקום עצמי על פני רצף ימין-שמאל מדיני-ביטחוני או הגדרה עצמית על סולם הדתיות).

מתודולוגיה

השאלון

השאלון של סקר מדד הדמוקרטיה נבנה השנה בפברואר-מרץ 2015 וכלל 56 שאלות תוכן, כמה מהן מרובות סעיפים (סך הכול 77 שאלות), ו-12 שאלות חברתיות-דמוגרפיות.¹ מתוך שאלות התוכן, 27 היו שאלות חוזרות משנים עברו, כמה מהן מרובות סעיפים (סך הכול 43 שאלות).

השאלון תורגם מראש לרוסית ולערבית. המראיינים ברוסית ובערבית היו דוברים ילידיים של השפות הללו. בשפה הערבית רואינו 163 מראיינים, ובשפה הרוסית 88.

איסוף הנתונים

הראיונות של המדגם היהודי נעשו בטלפון על ידי מכון המחקר "דיאלוג", בתקופת הזמן שבין 13 באפריל ל-10 במאי 2015. הראיונות של המדגם הערבי בוצעו גם הם בטלפון, על ידי חברת "טלדור", בתאריכים 29 באפריל-10 במאי 2015.

באשר לשיטת איסוף הנתונים בטלפון: רוב הראיונות נעשו בקווי טלפון ביתיים. ואולם כדי להתגבר על הקושי המוכר לכל מי שעוסק היום באיסוף נתונים לסקרים להגיע למראיינים צעירים, השתמשנו גם במדגם של 210 ראיונות בטלפונים סלולריים.

המדגם

המדגם כלל השנה 1,019 מראיינים – 856 מוגדרים לפי הקריטריונים הנהוגים כיום בישראל "יהודים" או "אחרים"² ו-163 שהגדירו את עצמם "ערבים". טעות הדגימה המרבית למדגם בגודל זה היא $\pm 3.2\%$ לכלל המדגם ($\pm 3.4\%$ ליהודים ו- $\pm 7.8\%$ לערבים).

1 מפאת מטען רגשי או רלוונטיות ספציפית הוצגו שאלות מסוימות רק למדגם היהודי, למשל שאלה 5, הבודקת את ההגדרה העצמית כציוני. שאלות מסוימות הוצגו למראיינים היהודים ולמראיינים הערבים בנוסח מקביל. למשל, הערבים נשאלו על נכונותם לקבל כשכנים משפחה יהודית, ואילו היהודים נשאלו על נכונותם לקבל כשכנים משפחה ערבית.

2 את ההגדרה "אחרים" אימצה הלמ"ס לפני כשלושה עשורים כדי לציין אנשים שאינם יהודים על פי ההלכה אך אינם ערבים. לרוב מדובר בעולים מחבר המדינות שאינם יהודים על פי ההלכה. בסקר הנוכחי אנו מתייחסים אליהם כחלק מקבוצת הרוב היהודית, ולכן שתי הקבוצות שאנו בוחנים את ההבדלים ביניהן הן קבוצת היהודים והאחרים מצד אחד וקבוצת הערבים אורחי ישראל מן הצד האחר.

נתוני הסקר שוקללו במשתני ההגדרה העצמית של דתיות היהודים והגיל לפי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (להלן: למ"ס).

התמצאות ברוח

כדי להקל על העיון וההתמצאות ברוח הוכנסו בשולי הטקסט שני סוגי הפניות – ההפניה מן הסוג הראשון נמצאת ליד כל שאלה ומובילה למספר העמוד שבו מופיעה השאלה בנספח 1 (השאלון והתפלגות התשובות לכל שאלות התוכן בתבנית משולשת: כלל המדגם; יהודים; ערבים). ההפניה מהסוג השני רלוונטית רק לשאלות חוזרות, והיא מובילה למספר העמוד שבו מופיעה השאלה בנספח 2 (השוואה של נתוני השאלה לאורך השנים). הפניות אלה נראות כך:

ישראל – מצב כללי

שאלה 1

נספח 1, עמ' 157

נספח 2, עמ' 180

הוא הדין בנספחים: בצד כל שאלה בנספחים 1 ו-2 מופיעה הפניה למספר העמוד בטקסט שבו נדונה השאלה.

אנו מקווים כי הנתונים הרכים שמובאים ברוח זה, ושאפשר כמוכן לנתחם בדרכים נוספות ומזוויות שונות ורבות, יסייעו להבנה טובה יותר של מפת העמדות בחברה הישראלית דהיום בנושאים הקשורים, במישורין ובעקיפין, למהותה הדמוקרטית של מדינת ישראל. אנו מקווים גם כי הם ישמשו לצורכי כתיבה ומחקר. לשם כך אנו מעמידים לרשות הציבור את קובץ הנתונים הגולמיים של המדר (SPSS) באתר האינטרנט של מרכז גוטמן לחקר דעת קהל ומדיניות, שנמצא בתוך אתר האינטרנט של המכון הישראלי לדמוקרטיה.

פרק 1 אז מה המצב?

השנה, כבשנים קודמות, פתחנו את הסקר וכן את הדיון כאן בשאלה על מצבה הכללי של ישראל. הממצאים מורים כי חרף התמונה העגומה העולה מדיווחים רבים בתקשורת ומחקרים באקדמיה ומחוצה לה, הציבור ממשיך להיות נינוח יחסית: התשובה השכיחה בכלל המדגם הייתה גם השנה שמצבה של ישראל הוא ככה־ככה (38.7%), ושיעור המעריכים בכלל המדגם את המצב כטוב מאוד או טוב (בסך הכול 41.2%) עולה בעליל על שיעור מי שמעריכים את המצב כרע מאוד או רע (בסך הכול 18%). עם זאת יש לשים לב ששיעור המגדירים את המצב רע מאוד עולה במעט על שיעור המגדירים אותו טוב מאוד (8.7% לעומת 7.3%).

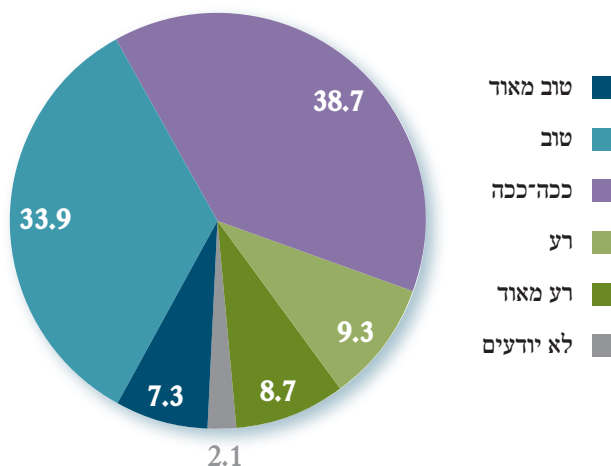
המצב הכללי של ישראל

שאלה 1

נספח 1, עמ' 157

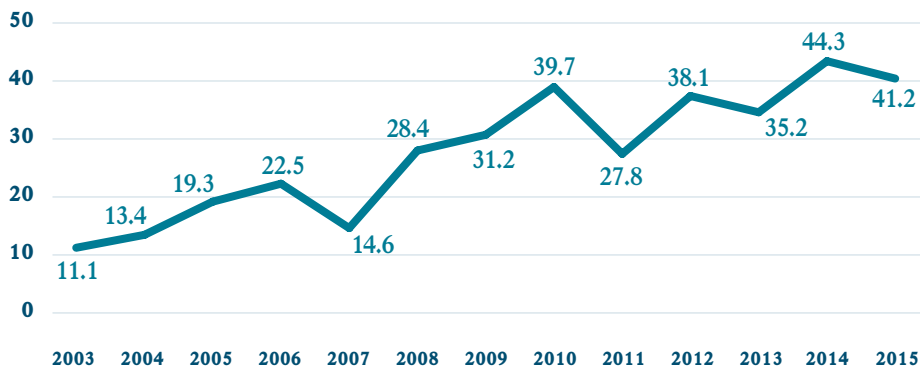
נספח 2, עמ' 180

תרשים 1.1 מהו לדעתך המצב של ישראל כיום באופן כללי? (כלל המדגם; %)

השוואת ממצאי 2015 לממצאי השנה שעברה מורה אמנם על ירידה קלה בשיעור המגדירים את המצב הכללי של ישראל טוב מאוד או טוב (41.2% השנה לעומת 44.3% בשנה שעברה), אבל בסך הכול מגמת השיפור בהשוואה לעבר הרחוק יותר, שעליה הצבענו במדדים קודמים, נותרה בעינה גם ב־2015.

תרשים 1.2 המצב של ישראל באופן כללי (טוב מאוד או טוב; כלל המדגם; לפי שנים; %)

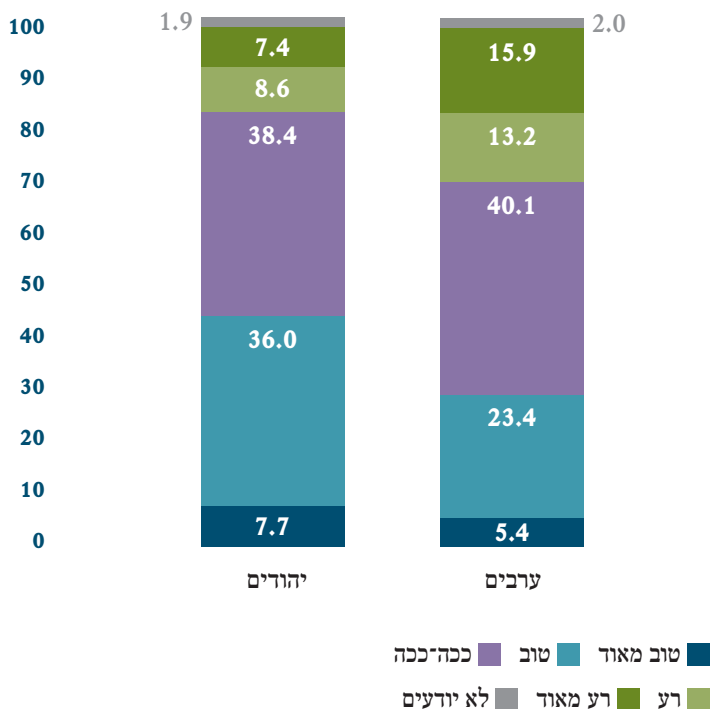
פילוח התשובות לשאלה זו לפי לאום (יהודים, ערבים) מראה דפוס עמדות דומה למדי בשני הציבורים; בשניהם ההערכה השכיחה היא שהמצב הוא ככה־ככה. עם זאת, שיעור המעריכים את המצב כטוב מאוד או טוב בקרב היהודים עולה בכירור על שיעורם בקרב הערבים (43.7% לעומת 28.8%). בהתאמה, שיעור המעריכים את המצב כרע מאוד או רע בקרב הערבים עולה על שיעורם בקרב היהודים (29.1% לעומת 16%) (תרשים 1.3).

פילוח התשובות לפי מחנה פוליטי (יהודים) העלה הבדלים גדולים. כפי שמראה הלוח, הערכת המצב כטוב מאוד או טוב של מי שמיקמו את עצמם בימין (54.3%) גבוהה בהרבה מההערכה כך של מי שמיקמו את עצמם בשמאל (18.5%). המרכז, כמתבקש, נמצא בתווך (41.3%).

לוח 1.1 (%)

שאל	מרכז	ימין	שמאל
מצבה הכללי של ישראל			
טוב מאוד או טוב	41.3	54.3	18.5
ככה־ככה	40.9	33.1	50.4
רע מאוד או רע	15.9	11.7	28.9
לא יודעים	1.9	0.9	2.2
סך הכול	100	100	100

תרשים 1.3 מהו לדעתך המצב של ישראל כיום באופן כללי? (לפי לאום; %)

פילוח לפי הצבעה בבחירות 2015 (יהודים) העלה כי מצביעי הליכוד הגדירו את מצבה של ישראל טוב מאוד או טוב בשיעור גבוה ממצביעי כל המפלגות האחרות (62.1%). מיד לאחריהם נמצאים מצביעי הבית היהודי (59.6%). מעניין לגלות את הקרבה הגדולה בעניין זה, החוזרת על עצמה גם בנושאים אחרים חרף ההבדלים בין שתי הקבוצות, בין מצביעי יהדות התורה למצביעי שס (43.8% ו-43.4%). מצביעי כולנו (36.2%), שהם מן הסתם מאוכזבי המערכת ומפלגות אחרות, קרובים מאוד בהערכתם את מצבה הכללי של מדינת ישראל למצביעי יש עתיד (39.4%) ולמצביעי ישראל ביתנו (38.2%). קצת מתחתם נמצאים מצביעי המחנה הציוני (30.3%). מצביעי מרצ מעריכים פחות ממצביעי כל שאר המפלגות את מצבה של ישראל כטוב מאוד או טוב (16.7%).

לוח 1.2 (%)

מגדירים את המצב הכללי של ישראל טוב מאוד או טוב	הצבעה בבחירות 2015
62.1	הליכוד
59.6	הבית היהודי
43.8	יהדות התורה
43.4	שס
39.4	יש עתיד
38.2	ישראל ביתנו
36.2	כולנו
30.3	המחנה הציוני
16.7	מרצ

פילוח לפי סולם דתיות (יהודים) מעלה כי שביעות הרצון הגדולה ביותר ממצבה של ישראל באופן כללי נמצאת, גם הפעם, בקבוצה הדתית: שני שלישים בדיוק (66.6%) ממי שמיקמו את עצמם בה הגדירו את המצב הכללי של ישראל טוב מאוד או טוב, בשעה שבקבוצות האחרות שיעור זה היה נמוך במידה ניכרת (מסורתיים-דתיים – 54.5%; מסורתיים לא-דתיים – 46.3%; חילונים – 34.8%; חרדים – 33.3%).

גם השנה מצאנו הבדלים גדולים בתשובות לשאלה זו על פי מיקום עצמי של המרואיינים (יהודים) בקבוצות חזקות או חלשות בחברה הישראלית. בעיני רוב האנשים הממקמים את עצמם בקבוצות החזקות המצב הוא טוב מאוד או טוב (50.2%), לעומת רק כשליש הסבורים כך בקרב המשייכים את עצמם לקבוצות החלשות (32.7%). יתרה מזו, בקבוצות החלשות שיעור המעריכים את המצב כרע מאוד או רע כמעט כפול משיעורם של מי שמעריכים כך בקבוצות החזקות (24.1% לעומת 13%).

לוח 1.3 (%)

קבוצות חלשות	קבוצות חזקות	מצבה הכללי של ישראל
32.7	50.2	טוב מאוד או טוב
38.5	35.5	ככה-ככה
24.1	13.0	רע מאוד או רע
4.7	1.3	לא יודעים
100	100	סך הכול

מכאן עברנו לברוק כיצד המרוויינים מעריכים את מצבם האישי. כבעבר, גם השנה התברר כי הערכת המצב האישי כטוב מאוד או טוב עולה בהרבה על הערכת המצב של המדינה ככזה. בכלל המדגם הגדירו רוב המרוויינים (52.1%) את מצבם האישי טוב, ועוד 22.6% הגדירו אותו טוב מאוד (בסך הכול: 74.7%). רק כחמישית (19.8%) הגדירו את מצבם האישי ככה־ככה, ועוד 4.8% העריכו אותו כרע מאוד או רע. הנתונים הללו תואמים את הנתונים מסקרים אחרים – כולם מצביעים על רמה גבוהה של שביעות רצון אישית בקרב אזרחי ישראל.³

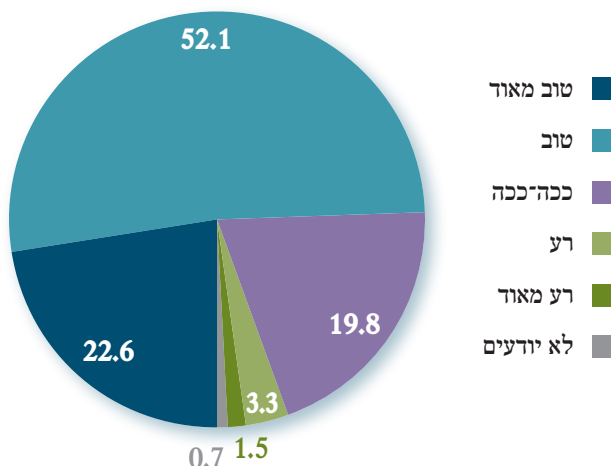
המצב האישי

שאלה 2

נספח 1, עמ' 157

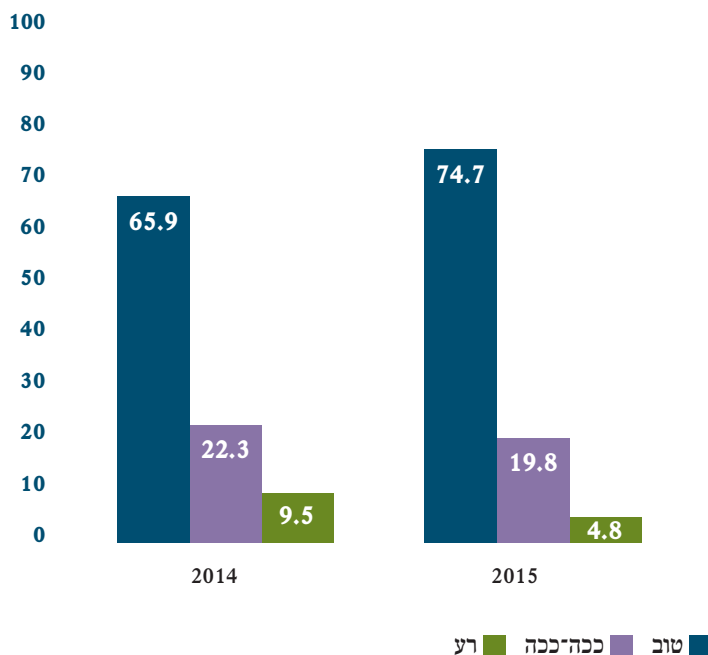
נספח 2, עמ' 181

תרשים 1.4 מה מצבך האישי? (כלל המדגם; %)

3 ראו למשל "מדד האושר: שווייץ מובילה, אבל גם הישראלים מרוצים מהחיים", דה מרקר, 24.4.2015. לנתוני מדד שביעות הרצון מהחיים ראו גם פרק 6 להלן.

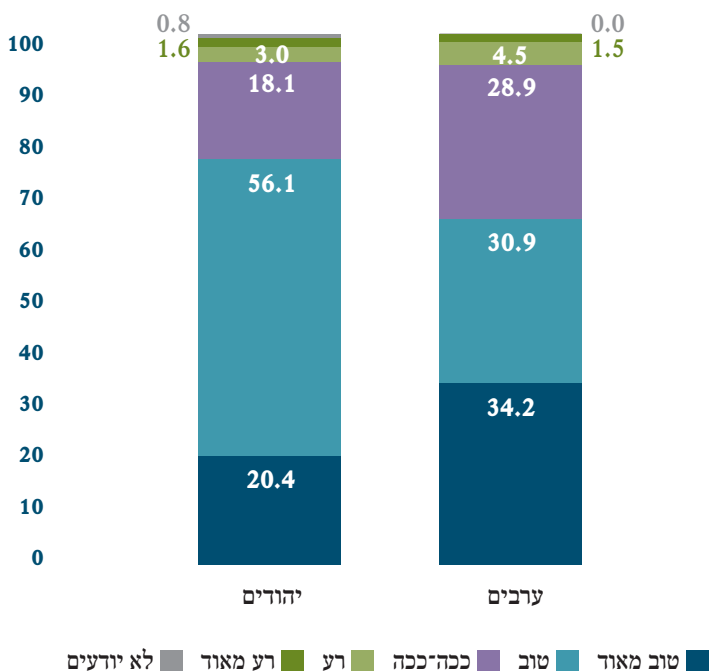
תרשים 1.5 מה מצבך האישי? (כלל המדגם; לפי שנים; %)

מתרשים זה מצטיירת עלייה בהערכה החיובית של המצב האישי השנה לעומת השנה שעברה: בעוד שב־2014 כשני שלישים (65.9%) הגדירו את מצבם האישי טוב מאוד או טוב, ב־2015 מדובר בכשלושה רבעים (74.7%). יש לציין כי גם בשנה שעברה, כמו השנה, המצב האישי נתפס כטוב בהרבה ממצב המדינה.

ניתוח לפי לאום הראה דפוס הערכה דומה בקרב יהודים וערבים גם בשאלת המצב האישי: הרוב מגדירים את מצבם האישי טוב מאוד או טוב (יהודים – 76.5%; ערבים – 65.1%). עם זאת, כדאי לשים לב כי שיעורם של מי שמגדירים את מצבם ככה־ככה בקרב הערבים גבוה במידה ניכרת משיעורם בקרב היהודים (28.9% לעומת 18.1%).

תרשים 1.6 מה מצבך האישי? (לפי לאום; %)

פילוח התשובות לשאלה זו לפי מחנה פוליטי וסולם דתיות (יהודים), משתנים שהיו בעלי השפעה בניתוח התשובות לשאלה בדבר מצבה הכללי של ישראל, לא העלה הבדלים גדולים לא בין הימין, המרכז והשמאל ולא בין חרדים, דתיים, מסורתיים-דתיים, מסורתיים לא-דתיים וחילוניים.

פילחנו את המדגם היהודי לפי הצבעה, שבישראל היא כמובנים ידועים משתנה המשלב מיקום פוליטי ומיקום על סולם הדתיות. ההבדלים אינם גדולים, ולכן לא נפרט אותם כאן. ובכל זאת ממצא מעניין שראוי להביא כאן הוא ששיעור המגדירים את מצבם האישי טוב מאוד או טוב נמצא הגבוה ביותר בקרב מצביעי הבית היהודי (91.6%) ולאחר מכן בקרב מצביעי יש עתיד (81.7%). בתחתית סולם ההערכה החיובית של המצב האישי נמצאים מצביעי ישראל ביתנו (57.2%), אשר כפי שראינו גם הערכתם את מצב המדינה כטוב מאוד או טוב לא הייתה גבוהה במיוחד. נתון זה יכול להיות מוסבר בכך שרכים ממצביעי מפלגה זו הם עולים חדשים בהווה או בעבר, שחויית ההגירה הקשה יוצרת אצלם הערכה פחות חיובית של מצב המדינה ומצבם האישי כאחד.

מצאנו גם הבדלים גדולים לפי שיוך עצמי לקבוצות חזקות או חלשות בחברה (יהודים). אין ספק שמדובר במשתנה רב השפעה – מי שמשייכים את עצמם לקבוצות חזקות בחברה מעריכים את מצבם טוב בהרבה ממי שמשייכים את עצמם לקבוצות חלשות. ואף על פי כן יש לשים לב כי גם בקבוצות החלשות הרוב (58.4%) מגדירים את מצבם טוב מאוד או טוב.

לוח 1.4 (%)

קבוצות חזקות	קבוצות חלשות	
		מצב אישי
58.4	84.5	טוב מאוד או טוב
25.5	14.3	ככה־ככה
13.5	0.7	רע מאוד או רע
2.6	0.5	לא יודעים
100	100	סך הכול

הצלבנו את תשובות המרואיינים לשתי השאלות – מצב המדינה והמצב האישי. כמו בשנה שעברה גם הפעם מצאנו קשר הדוק בין שתי ההערכות. האלכסון בלוח הבא ממחיש כי בקרב מי שמעריכים את מצבם כטוב, השיעור הגבוה ביותר (48.4%) מעריכים את מצב המדינה כטוב; רוב מי שמצבם הנתפס הוא ככה־ככה סבורים כי זה גם מצבה של המדינה (55.4%); הוא הדין במי שמעריכים את מצבם כרע – רובם (53.1%) אומרים כי מצבה של המדינה גם הוא רע. שנאמר, "אדם בתוך עצמו הוא גר".

לוח 1.5 (%)

המצב האישי טוב	המצב האישי ככה־ככה	המצב האישי רע	
48.4	20.3	20.4	מצב המדינה טוב
35.1	55.4	26.5	מצב המדינה ככה־ככה
15.0	20.8	53.1	מצב המדינה רע
1.5	3.5	–	לא יודעים
100	100	100	סך הכול

כמדי שנה גם הפעם חזרנו לברוק עד כמה המרוויינים מרגישים שייכות למדינה ובעיותיה. היות שההבדל בעניין זה בין האזרחים הערבים לאזרחים היהודים גדול מאוד, לא נציג כאן את התפלגות התשובות של כלל המדגם אלא רק לפי לאום.

רוב גדול בקרב האזרחים היהודים (בסך הכול 88.1%) מרגישים חלק מן המדינה ובעיותיה במידה רבה מאוד (48.2%) או במידה די רבה (39.9%). במונח זה נראה שיש שיפור לעומת השנתיים החולפות (2014 – 78.4%; 2013 – 66.6%). בקרב האזרחים הערבים תחושת שייכות זו חלשה במידה ניכרת: רק כשליש דיווחו השנה שהם מרגישים חלק מהמדינה ובעיותיה (32.4%), מהם 8% בלבד במידה רבה מאוד ו־24.4% במידה די רבה). מדובר בירידה ניכרת לעומת השנה שעברה (58.9%), שבדעיכוד נראה שהייתה אולי חריגה בשיעור הגבוה של מי שדיווחו בה על תחושת שייכות, אך גם לעומת השנה שלפני כן, שהייתה ממוצעת (2013 – 41.6%). במילים אחרות, אם המדידה שלנו מדויקת, הציבור היהודי והציבור הערבי בישראל מתרחקים זה מזה מאוד במה שנוגע לתחושת השייכות למדינה.

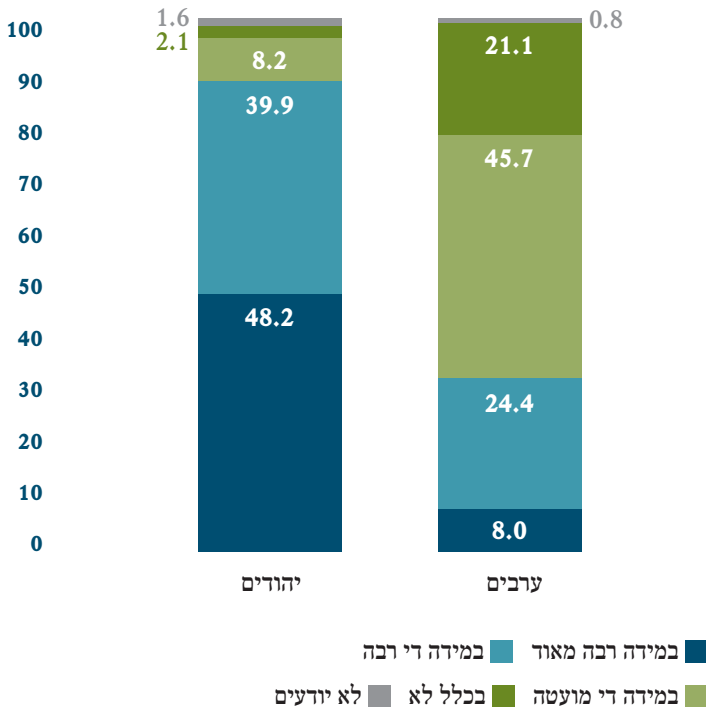
תחושת שייכות למדינת ישראל ובעיותיה

שאלה 7

נספח 1, עמ' 160

נספח 2, עמ' 186

תרשים 1.7 באיזו מידה אתה מרגיש את עצמך חלק ממדינת ישראל ובעיותיה? (לפי לאום; %)

פילחנו את התשובות (יהודים) לפי מחנה פוליטי ומצאנו כי ההבדלים בין המחנות בעניין זה זעירים. הוא הדין בפילוח לפי סולם הדתיות. היוצאים מכלל זה הם החרדים, שבקרבם נמצאה הקבוצה הגדולה ביותר (37.0%) של משיכים שדיווחו כי תחושת השייכות שלהם למדינה ובעייתיה מועטה למדי או שאין הם חשים שום שייכות אליה. גם השתייכות לקבוצות חזקות או חלשות לא נמצאה כבעלת משקל בנושא זה. ממצאים אלה תואמים את ה"הצטופפות" של רוב היהודים ברמות ההשתייכות הגבוהות.

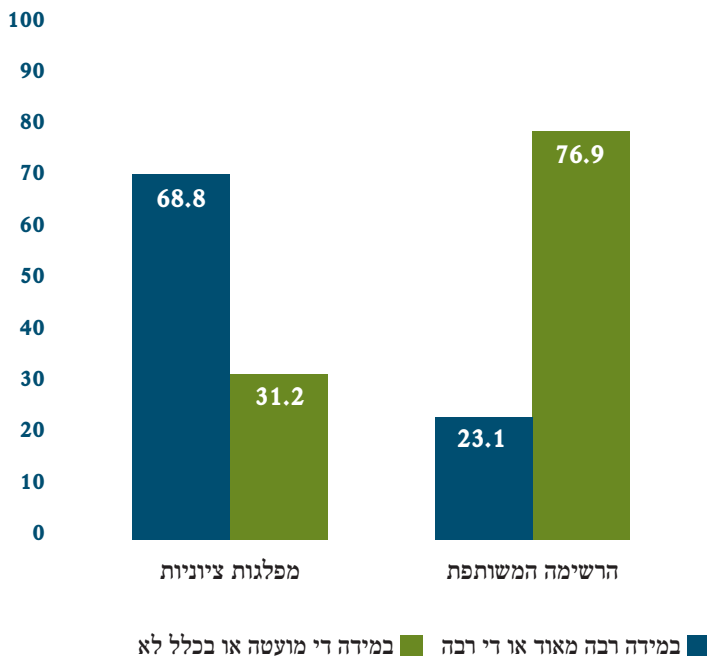
פילוח לפי גיל (יהודים) הראה כי בכל הקבוצות יש אמנם רוב ברור למי שמרגישים חלק מהמדינה ובעיותיה, אך יש הבדלים ניכרים באשר לתשובה "מרגיש חלק במידה רבה מאוד": בקבוצות הגיל הצעירות שיעורם של מי שמרגישים כך נופל בכיורר משיעורם בקבוצות הגיל הבינוניות והמבוגרות.

לוח 1.6 (%)

+65	64-55	54-45	44-35	34-25	24-18	
53.7	55.0	53.6	47.6	39.3	37.5	מרגישים חלק מהמדינה ובעיותיה במידה רבה מאוד

פילחנו את תשובות המדגם הערכי לפי המשתנה של הצבעה למפלגה ציונית או לרשימה המשותפת ומצאנו הבדלים ניכרים ומעניינים. בעוד שבקרב המרואיינים הערכים במדגם שהצביעו ב-2015 למפלגות הציוניות (11.9% ממי שדיווחו שהצביעו) נמצא רוב ברור למי שחשים שייכות למדינה ובעיותיה (68.8%), הרי בקרב מצביעי הרשימה המשותפת (78.2% ממי שדיווחו שהצביעו בבחירות 2015) הצהירו הרוב (76.9%) שהם חשים שייכות מועטה בלבד למדינה או שאינם חשים שייכות אליה כלל.

תרשים 1.8 באיזו מידה אתה מרגיש חלק ממדינת ישראל ובעיותיה? (ערבים; לפי הצבעה; %)

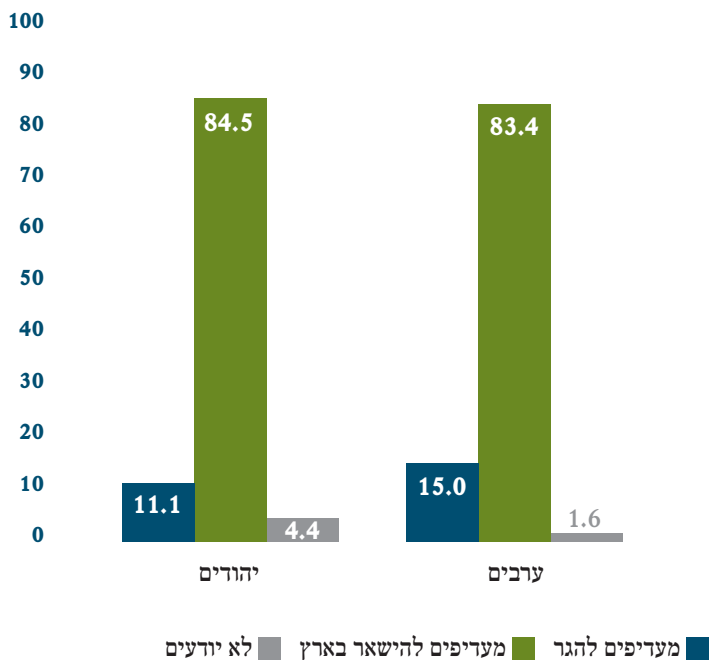
ביקשנו לדעת אם תחושת השייכות הרבה של היהודים למדינת ישראל ובעיותיה והמועטה יותר של הערבים מתבטאת גם בנכונות שונה להגר למדינות אחרות או לחלופין ברצון בשני הציבורים להישאר בארץ. הממצאים אינם תומכים בקול הרם הנשמע בשיח הציבורי והתקשורתי, המדגיש את הרצון השכיח כביכול לברוח מישראל. כדי להקשות על עצמנו ניסחנו הפעם שאלה המאירה את אפשרות ההגירה באור מפתה. שאלנו: "אם תהיה לך אפשרות לקבל אזרחות אמריקנית או של מדינה אחרת במערב, האם תעדיף לעבור ולחיות שם או שתעדיף להישאר לחיות בארץ?".

מעוניינים להישאר בארץ או להגר?

שאלה 28

נספח 1, עמ' 168

תרשים 1.9 רצון להגר או להישאר בארץ (לפי לאום; %)

רוב גדול (ודומה) בקרב המרואיינים, היהודים והערבים, מעדיפים לדבריהם להישאר לחיות בארץ גם אילו הייתה מוצעת להם אזרחות במדינה נחשקת. נתון זה דומה במידה רבה לתשובות שקיבלנו בעבר, כאשר הניסוחים השונים של שאלת ההגירה או ההישארות בארץ היו פחות קורצים. למעשה, בכל המדידות – בלי קשר לנוסח הספציפי – שיעור היהודים והערבים כאחד שהכריזו על רצונם להישאר בארץ עלה בכירור על שיעור מי שהכריזו על רצונם להגר. מובן שאפשר לטעון כי התשובה מושפעת מרצונם של המשיבים לרצות את המראיין, כלומר שהמרואיינים מתביישים או נמנעים מלומר שברצונם להגר. אבל בשאלות אחרות לא נראה כלל ועיקר כי המרואיינים בסקר ניסו לרצות את המראיינים, וקשה להאמין אפוא שמנגנון הריצוי החברתי ישפיע דווקא בשאלה זו באופן המעוות את ההתפלגות האמיתית של הרצונות בציבור.

ידוע כי לא רק בישראל אלא בכל העולם הנכונות להגר חזקה במיוחד בקרב הצעירים. בדקנו אפוא את התשובות לשאלה זו לפי גיל, ואכן התברר כי הצעירים מוכנים להגר הרבה יותר מן המבוגרים. פילוח התשובות מגלה מגמה ברורה – ככל שהגיל עולה, כך קטן שיעור המעדיפים להגר, למעט קבוצת המבוגרים ביותר (+65 – היהודים והערבים!), שהיא משום מה חריגה במדידה זו. הלוח הבא מציג את שיעור המשיבים שירצו להגר אם תוצע להם אזרחות בארצות הברית או באחת ממדינות המערב לפי קבוצות הגיל.

לוח 1.7 (%)

+65	64-55	54-45	44-35	34-25	24-18	
9.8	3.8	5.7	12.0	14.1	23.1	יהודים –
10	0	0	0	24.3	34.1	ערבים –

פילחנו את התשובות לשאלה זו גם על פי מחנה פוליטי (יהודים) ומצאנו כי אמנם בכל המחנות רק מיעוט קטן יחסית מעוניינים להגר, אך בשמאל הוא הגדול ביותר.

לוח 1.8 (%)

שמאל	מרכז	ימין	
14.2	12.5	10.2	מערבים להגר

פילוח לפי שיוך עצמי לקבוצות חזקות או חלשות באוכלוסייה (יהודים) העלה כי המשייכים את עצמם לקבוצות חלשות מעוניינים להגר בתנאים שהצגנו יותר מן המשייכים את עצמם לקבוצות החזקות, אם כי בשני המקרים מדובר במיעוט בלבד (קבוצות חלשות – 14.1%; קבוצות חזקות – 10.2%).

רצינו לדעת מהי השפעת ההגדרה העצמית הציונית של המרואיינים (יהודים) על נכונותם להגר מישראל. במילים אחרות, ביקשנו לדעת אם מי שמגדיר את עצמו לא ציוני מוכן להגר ביתר קלות ממי שמגדיר את עצמו ציוני.⁴ כצפוי, מי שמגדירים את עצמם לא ציונים מוכנים יותר לעזוב את הארץ, אבל גם כאן מדובר במיעוט לא גדול.

4 לדיון במשמעות המונח "ציונות" בציבור היהודי ראו להלן, בעמ' 74. להתפלגות מידת הציוניות (יהודים) ראו נספח 1, עמ' 158; וכן נספח 4, עמ' 205.

לוח 1.9 (%)

מאוד ציוני	די ציוני	לא כל כך ציוני	בכלל לא ציוני	מעדיפים להגר
9.8	7.8	29.8	23.3	

בקרב הערבים בדקנו את הרצון להגר לפי הצבעה למפלגות ציוניות או לרשימה המשותפת בבחירות 2015. שוב מדובר במיעוט בלבד, אבל נמצא שהנכונות להגר גבוהה בהרבה בקרב מצביעי הרשימה המשותפת מאשר בקרב מצביעי המפלגות הציוניות (12.5% לעומת 6.3%).

פרק 2

רצח יצחק רבין – 20 שנים אחרי

בנובמבר 2015 ימלאו 20 שנה לרצח ראש הממשלה יצחק רבין בידי המתנקש יגאל עמיר. רצח פוליטי זה – שהתרחש על רקע התקדמות תהליך אוסלו ובניסיון, שיש הסבורים שהצליח, להביא להפסקתו – הוא לתפיסתנו אירוע מכונן בדמוקרטיה הישראלית; רצח ראש ממשלה נבחר בידי אזרח על בסיס אי-הסכמה מדינית הוא שבר עמוק בהתנהלותה הדמוקרטית של מדינה. לפיכך החלטנו לייחד פרק מרכזי בדוח זה לבחינה של העקבות שהותיר הרצח בזיכרון הקולקטיבי ושל המסקנות שהוסקו, או שלא הוסקו, ממנו.

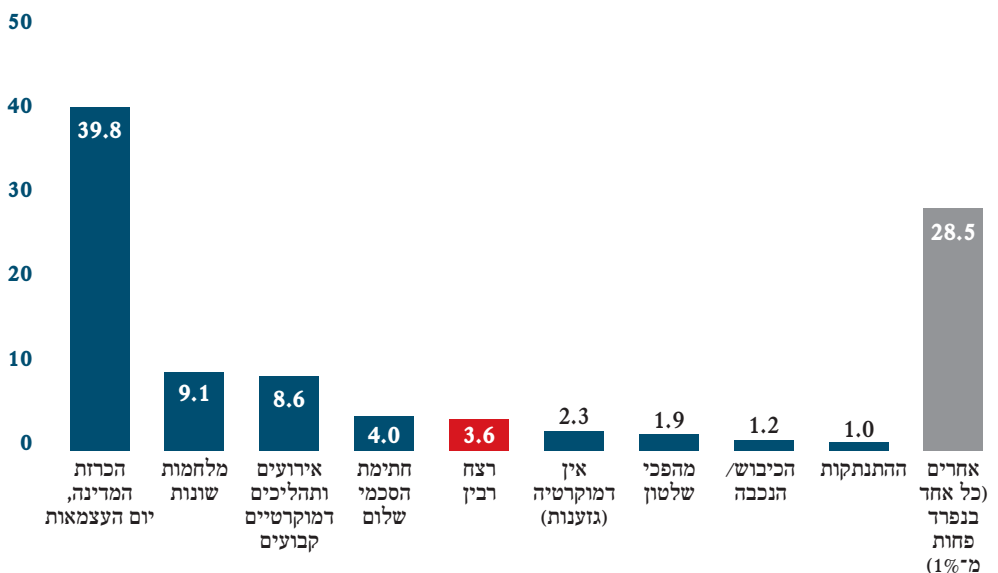
השאלה הראשונה ששאלנו הייתה פתוחה. ביקשנו מהמרוויינים לציין את האירוע העיקרי בעיניהם בתולדות מדינת ישראל כמדינה דמוקרטית (על מנת שלא לכוון את הנשאלים לחשוב ספציפית על רצח רבין, השאלה הוצגה לפני שהמאורע הוזכר בשאלון). ציפינו שהרצח יתפוס מקום מרכזי ברשימת האירועים העיקריים שהמשיבים יציינו, אך טעות הייתה בידינו. מכלל המדגם (1,019 מרוויינים) רק 32 יהודים ו-5 ערבים (דהיינו, 3.6% מהמדגם) ציינו את הרצח כאירוע העיקרי בעיניהם בהיסטוריה הדמוקרטית של ישראל. בראש הובילו בבירור הכרזת המדינה ויום העצמאות.

האירוע העיקרי בהיסטוריה של ישראל כמדינה דמוקרטית

שאלה 3

נספח 1, עמ' 157

תרשים 2.1 האירועים העיקריים בהיסטוריה של ישראל כמדינה דמוקרטית (כלל המדגם; %)

כמובן, יש אפשרות שהמרוויינים לא התייחסו להיבט הדמוקרטי, למרות שהוא הוצג בשאלה במפורש, אלא סברו שהשאלה מכוונת לאירוע העיקרי בחיי המדינה. אף על פי כן מיעוט האזכורים החופשיים של רצח רבין אומר דרשני מבחינת בולטות האירוע הטרגי בזיכרון הקולקטיבי הישראלי לאחר 20 שנה בלבד.

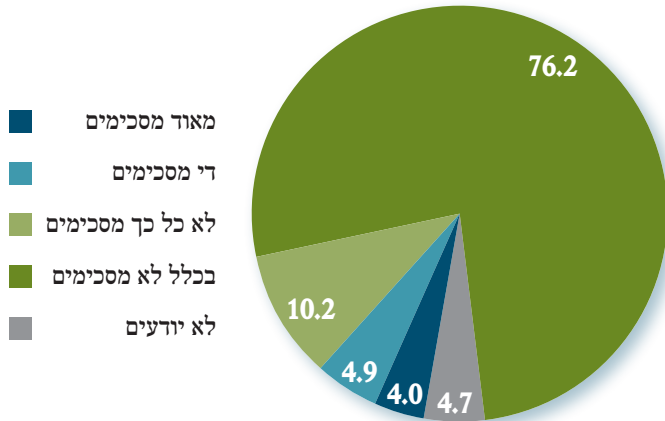
השאלה הנגזרת מכך היא אם היום, בהשפעת הרצח או שלא בהשפעתו הספציפית, הציבור הישראלי נותן או לא נותן לגיטימציה לשימוש בנשק לצורך סיכול מהלכים מדיניים שגיבשו מקבלי החלטות מוסמכים.

שימוש בנשק למניעת מהלכים מדיניים

שאלה 30
נספח 1, עמ' 169

בדקנו אפוא באיזו מידה יש, או אין, היום בציבור הישראלי תמיכה בשימוש בנשק במצבים פוליטיים מסוימים כדי למנוע ממקבלי החלטות לבצע את מדיניותם. התרשים הבא מראה קונסנזוס כמעט מלא (86.4%) נגד שימוש בנשק כדי לסכל ביצוע מדיניות שעליה החליטו הרשויות. עם זאת כ-9% הסכימו שיש מצבים שבהם שימוש כזה בנשק הוא לגיטימי, מהם 4% הסכימו לכך מאוד (בתרגום למספרים מוחלטים – 9% פירושה 540 אלף איש ואישה כאשר החישוב מתבסס על מספר בעלי זכות הבחירה, כ-6 מיליון).

תרשים 2.2 "יש מצבים שבהם אין בררה וחייבים להשתמש אפילו בנשק כדי למנוע מהממשלה לבצע את מדיניותה" (כלל המדרג; %)

ניסינו לברר באילו קהלים מתרכזים הדוגלים בעמדה זו.

פילחנו את התשובות לפי לאום. לא נמצא כל הבדל בין יהודים לערבים כשמדובר בשיעור המחייבים שימוש בנשק כדי לסכל החלטות פוליטיות מסוימות. לעומת זאת, פילוח לפי גיל (יהודים) מרמז שככל שגיל המשיבים צעיר יותר, כך יש בקרבם, בממוצע, תמיכה רבה יותר בשימוש בנשק.

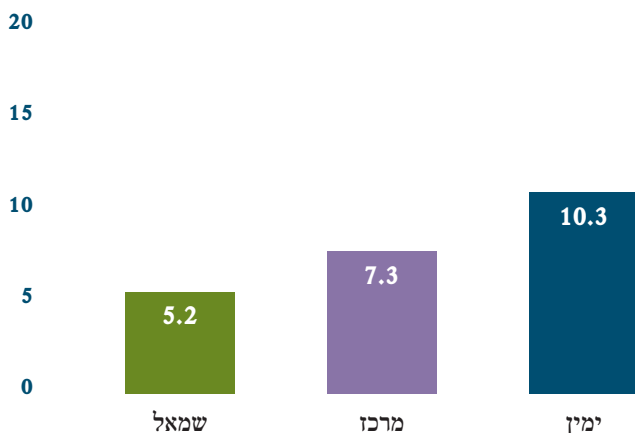
לוח 2.1 (%)

+65	64-55	54-45	44-35	34-25	24-18	
4.0	8.2	5.4	9.4	10.8	14.3	מסכימים לשימוש בנשק בנסיבות מסוימות

פילחנו את המדגם (יהודים) גם לפי סולם הדתיות של הנשאלים. גם כאן ההבדלים היו קטנים, אם כי לא בלתי קיימים: התמיכה הגבוהה ביותר בשימוש בנשק נמצאה בקרב דתיים – 10.6%; ומכאן, בסדר יורד: מסורתיים לא־דתיים – 9.4%; חילונים – 8.2%; מסורתיים־דתיים – 7.3%; חרדים – 3.7%.

פילוח אותו מדגם לפי מחנה פוליטי (יהודים) הראה כי שיעור התומכים באפשרות להשתמש בנשק בקרב מי שהגדירו את עצמם ימין אמנם נמוך אבסולוטי (10.3%), אבל כפול משיעורם בקרב מי שהגדירו את עצמם שמאל (5.2%).

תרשים 2.3 "יש מצבים שבהם אין בררה וחייבים להשתמש אפילו בנשק כדי למנוע מהממשלה לבצע את מדיניותה" (מסכימים מאוד או די מסכימים; יהודים; לפי מחנה פוליטי; %)

פילוח התשובות לפי הצבעה לכנסת בבחירות 2015 (יהודים) מעלה הברלים מעוררי מחשבה, אם כי מדובר במספרים קטנים של המשיבים בחיוב לשאלה זו, ולכן אין להיחפז להסיק מהם מסקנות כבדות משקל.

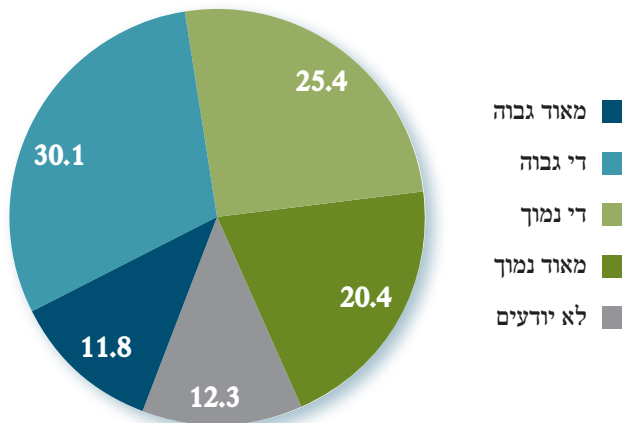
לוח 2.2 (%)

מסכימים לשימוש בנשק בנסיבות פוליטיות מסוימות	הצבעה בבחירות 2015
30.4	שס
12.7	הבית היהודי
12.5	יהדות התורה
11.2	יש עתיד
8.3	כולנו
6.9	הליכוד
5.8	ישראל ביתנו
5.7	מרצ
2.5	המחנה הציוני

הסיכוי לרצח פוליטי נוסף
שאלה 38
נספח 1, עמ' 173

לנוכח הקונסנזוס הרחב נגד שימוש בנשק לסיכול מדיניות ממשלתית נשאלת השאלה אם הציבור חושש מרצח נוסף בארץ על רקע פוליטי או שמא אפשרות זו נתפסת כנחלת העבר. מתברר שאכן מדובר בחשש רווח: 41.9% מכלל המדגם מעריכים כי יש סיכוי מאוד גבוה או די גבוה שיתרחש רצח של מנהיג יהודי בידי מתנקש יהודי. עם זאת שיעור גבוה מעט יותר (45.8%) מעריכים כי הסיכוי לכך די נמוך או מאוד נמוך.

תרשים 2.4 מהו לדעתך הסיכוי שרצח פוליטי של מנהיג יהודי בידי מתנקש יהודי יתרחש שוב בישראל? (כלל המדגם; %)

פילוח לפי לאום הראה דפוס דומה של תשובות אצל האזרחים הערבים ואצל האזרחים היהודים, אבל פילוח לפי מחנה פוליטי (יהודים) הראה פערים גדולים בין המחנות: בימין הרוב (58%) מעריכים שיש סיכוי נמוך לרצח פוליטי נוסף, לעומת 29.8% בלבד המעריכים שיש לכך סיכוי גבוה. במרכז, ובעיקר בשמאל, יש רוב ברור למעריכים כי יש סיכוי גבוה שבישראל יתרחש רצח פוליטי נוסף (50.2% ו-65.6%, בהתאמה), לעומת 41.6% ו-29.1% (בהתאמה) הסבורים שהסיכויים לכך נמוכים.

לוח 2.3 (%)

סיכוי גבוה לרצח פוליטי	ימין	מרכז	שמאל
29.8	58.0	41.6	29.1
30.1	50.2	65.6	29.1

פילוח לפי המפלגה שהמרוויינים הצביעו בשבילה בבחירות 2015 לכנסת (יהודים) העלה כי השיעור הגבוה ביותר של הסוברים כי גבוה הסיכוי להישנות רצח של מנהיג יהודי בישראל בידי אזרח יהודי הוא בקרב מצביעי מרצ (71.4%) והמחנה הציוני (58.7%), ואילו השיעור הנמוך ביותר נמצא בקרב מצביעי שס (13%).

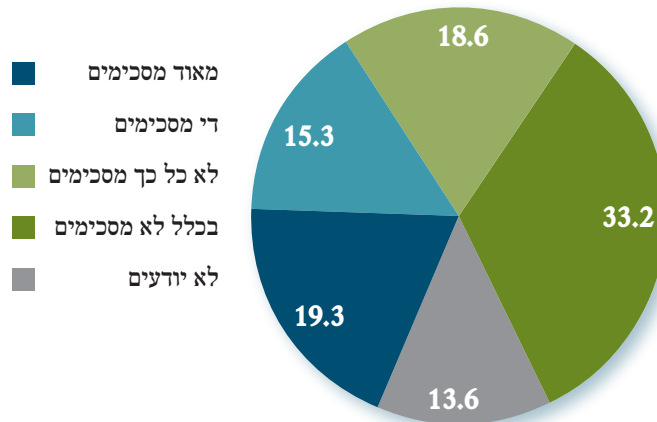
הערכה בדיעבד של ביקורת הימין על המדיניות של יצחק רבין

שאלה 31

נספח 1, עמ' 169

ניסינו לברר איך נתפסת בדיעבד בעיני הציבור היהודי המדיניות בנושא הפלסטיני (תהליך אוסלו) שראש הממשלה זוהה עמה עד כדי כך שמישהו רצח אותו בשל כך. לשון אחר, רצינו לברוק אם מנקודת הראות של היום, היה במדיניותו של ראש הממשלה יצחק רבין פוטנציאל כלשהו להצלחה, או שמא הביקורת מצד הימין עליה בזמן אמת הייתה מוצדקת. לשם כך ביקשנו את דעתם של המרואיינים על ההיגד – "הכישלונות החוזרים להגיע להסכם שלום עם הפלסטינים מוכיחים שהביקורת של הימין על המדיניות של יצחק רבין בנושא זה הייתה מוצדקת". רוב לא גדול (51.8%) מתנגדים לקביעה זו, אבל כשליש (34.6%) סבורים כי הביקורת מצד הימין הייתה בשעתה במקומה.

תרשים 2.5 "הכישלונות החוזרים להגיע להסכם שלום עם הפלסטינים מוכיחים שהביקורת של הימין על המדיניות של יצחק רבין בנושא זה הייתה מוצדקת" (יהודים; %)

פילוח התשובות לשאלה זו לפי מחנה פוליטי (יהודים) העלה, כצפוי, הברלים ניכרים. בקרב מי שהגדירו את עצמם ימין יש רוב למצדיקים בדיעבד את הביקורת מצד הימין על מדיניות רבין, בשעה שבמרכז ובשמאל רק מיעוט קטן רואים כך את פני הדברים.

לוח 2.4 (%)

שמאל	מרכז	ימין	
10.4	17.7	53.7	מסכימים מאוד או די מסכימים שהביקורת של הימין על מדיניות רבין הייתה מוצדקת

פילוח התשובות לשאלה זו לפי הצבעה לכנסת בבחירות 2015 (יהודים) מעלה כי בראש המצדדים בביקורת מצד הימין על מדיניות רבין ניצבים מצביעי יהדות התורה (76.5%) ומיד אחריהם מצביעי הבית היהודי (72.9%). בקרב מצביעי הליכוד שיעור הסבורים כך קטן יותר, אך עדיין מדובר ברוב (52.4%). כצפוי, בקרב מצביעי מפלגות השמאל, קרי המחנה הציוני ומרצ, שיעורם של התומכים בטענה זו קטן (15.7% ו-2.9% בהתאמה). מצביעי מפלגות המרכז (כולנו ויש עתיד) וכן מצביעי ישראל ביתנו ניצבים בתווך – 20%-25% תמיכה בהיגד הזה.

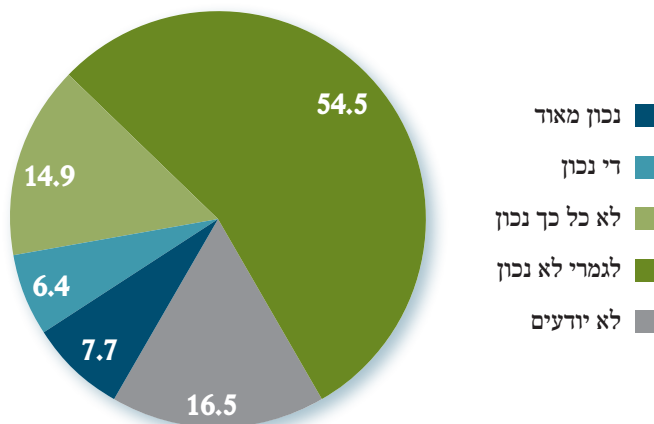
ניסינו לבדוק את מידת ההסכמה או ההתנגדות בציבור היהודי להיגד שניסוחו עוד יותר "קשה": "הרצח של יצחק רבין מנע סכנה גדולה לביטחון ישראל בכך שעצר חתימה על הסכם שלום עם הפלסטינים". רוב ברור מקרב היהודים (69.4%) דחו טענה זו. כלומר, הרוב אינם רואים ברצח מהלך שמנע סכנה גדולה לביטחון ישראל. עם זאת, אין להתעלם מכך ש-14.1% מהמראיינים סבורים שאכן כך הדבר. בתשובה לשאלה זו היה גם שיעור גבוה יחסית של "לא יודעים" (16.5%), מה שמרמז על היסוס מסוים במענה.

רצח רבין וסיכול הסכנה שבהסכם השלום

שאלה 35

נספח 1, עמ' 172

תרשים 2.6 "הרצח של יצחק רבין מנע סכנה גדולה לביטחון ישראל בכך שעצר חתימה על הסכם שלום עם הפלסטינים" (יהודים; %)

פילחנו את התשובות לשאלה זו לפי שיוך עצמי למחנה פוליטי (יהודים). אמנם בכל המחנות יש רק מיעוט קטן המצדדים בטענה זו, אך בכל זאת ההבדלים ביניהם ראויים לאזכור. בימין כמעט חמישית מסכימים עם הטענה שרצח רבין מנע סכנה גדולה לביטחון ישראל, לעומת פחות מעשירית במרכז ובשמאל.

לוח 2.5 (%)

שמאל	מרכז	ימין	
8.1	9.4	19.3	מסכימים או די מסכימים שרצח רבין מנע סכנה גדולה לביטחון ישראל

פילוח לפי הצבעה בבחירות 2015 (יהודים) העלה כי השיעור הגדול של הסוברים שהרצח מנע סכנה גדולה לביטחון ישראל נמצא בקרב מצביעי יהדות התורה (25%) ומצביעי הבית היהודי (23.4%).

ניסינו להבין אם מי שחושב שרצח רבין מנע סכנה גדולה לישראל שהייתה גלומה בהסכם שלום ייתן לגיטימציה גדולה יותר לשימוש בנשק בנסיבות פוליטיות מסוימות כדי לסכל מדיניות שגויה בעיניו של הממשלה. בשתי הקבוצות רק מיעוט נותנים לגיטימציה לשימוש בנשק, אבל בקרב מי שסבורים שרצח רבין אכן מנע סכנה גדולה לישראל משום שמנע חתימה על הסכם שלום, מיעוט זה גדול בהרבה (למעלה מפי 1.5!) מאשר בקרב מי שחושבים ההפך (27.5% לעומת 5.4%).

לוח 2.6 (%)

מסכימים לשימוש בנשק בנסיבות מסוימות	
27.5	מסכימים עם הטענה שרצח רבין מנע סכנה גדולה לביטחון ישראל
5.4	לא מסכימים עם הטענה שרצח רבין מנע סכנה גדולה לביטחון ישראל

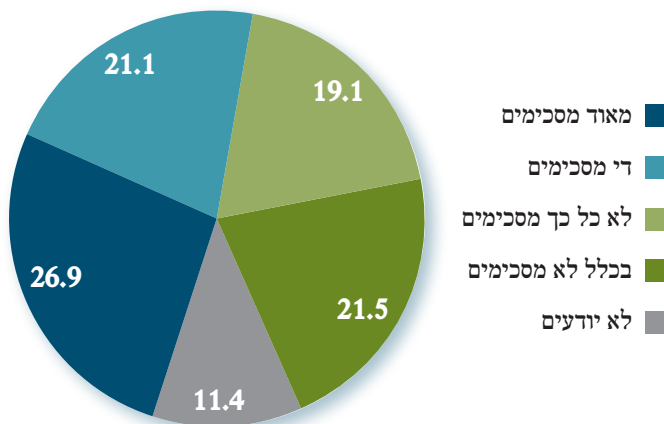
אחריות השמאל לפילוג בעם לאחר הרצח

שאלה 29
נספח 1, עמ' 169

מכאן עברנו לשאלה שכאה לבחון את האחריות לשסע הפנימי שהעמיק בציבור היהודי לאחר הרצח. שאלנו את המרואיינים באיזו מידה הם מסכימים או מתנגדים לטענה "גם השמאל תרם להעמקת הפילוג בעם בעקבות רצח רבין בכך שהאשים את כל הימין והדתיים באחריות לרצח". מתברר כי מדובר בתפיסה רווחת: אצל היהודים שיעור הסבורים כי יש בטענה זו אמת (48%) עולה על שיעור השוללים אותה (40.6%). אצל

המרוויינים הערכים נמצא פחות או יותר שוויון בין המחזיקים בכל אחת מן העמדות (43.4% ו-45.7%, בהתאמה).

תרשים 2.7 גם השמאל תרם להעמקת הפילוג בעם בעקבות רצח רבין בכך שהאשים את כל הימין והדתיים באחריות לרצח (יהודים; %)

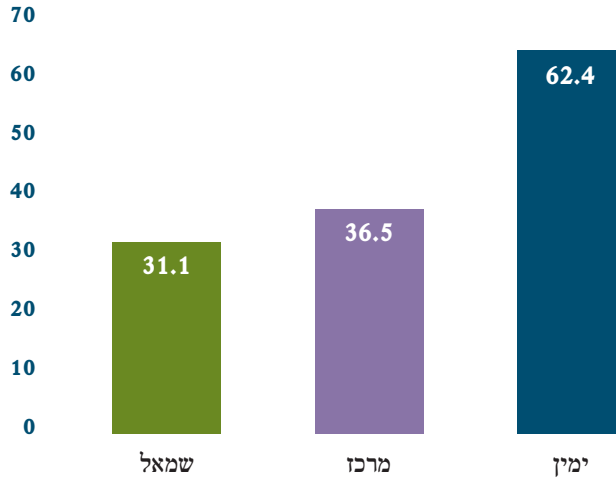
פילחנו את התשובות לשאלה זו לפי סולם דתיות (יהודים). שיעור המסכימים עם הטענה שגם השמאל אחראי להעמקת השסע משום שלאחר הרצח הוא הטיל את האשמה על הימין ועל המחנה הדתי באופן כוללני מדי גבוה ביותר בקרב הדתיים (79.1%). בקרב החילונים שיעור המסכימים עם טענה זו הוא הנמוך ביותר, אם כי אינו מבוטל כלל (40.5%). השאר מסתופפים בתווך.

לוח 2.7 (%)

חרדים דתיים	מסורתיים-דתיים	מסורתיים-לא-דתיים	חילונים
66.6	79.1	54.0	40.5
מסכימים שגם השמאל אחראי לפילוג בעם			

פילוח המדגם לפי מחנה פוליטי (יהודים) העלה, שלא במפתיע, כי רוב בימין מטילים את האחריות גם על השמאל (62.4%). באופן פחות צפוי, מיעוט לא מבוטל במרכז (36.5%) ובשמאל (31.1%) מסכימים גם הם עם טענה זו.

תרשים 2.8 "גם השמאל תרם להעמקת הפילוג בעם בעקבות רצח רבין בכך שהאשים את כל הימין והדתיים באחריות לרצח" (מאוד מסכים או די מסכים; יהודים; לפי מחנה פוליטי; %)

פילוח התשובות לשאלה זו לפי הצבעה בבחירות 2015 (יהודים) מציג הבדלים גדולים. הבית היהודי היא המפלגה שבקרב מצביעיה שיעור התולים את האשמה גם בשמאל גבוה במיוחד. בפילוח זה, כמו בפילוח לפי מחנה פוליטי, נמצא שגם במפלגות המרכז והשמאל יש שיעור ניכר המטילים גם על השמאל את האחריות לפילוג שפשה בעם לאחר הרצח.

לוח 2.8 (%)

המחנה הציוני	ישראל ביתנו	מרצ	יש עתיד	כולנו	הליכוד	שס	יהדות התורה	הבית היהודי	מסכימים שגם השמאל אחראי לפילוג בעם
27.5	29.4	37.1	40.8	51.7	59.3	65.2	68.8	79.2	

מורשת רבין

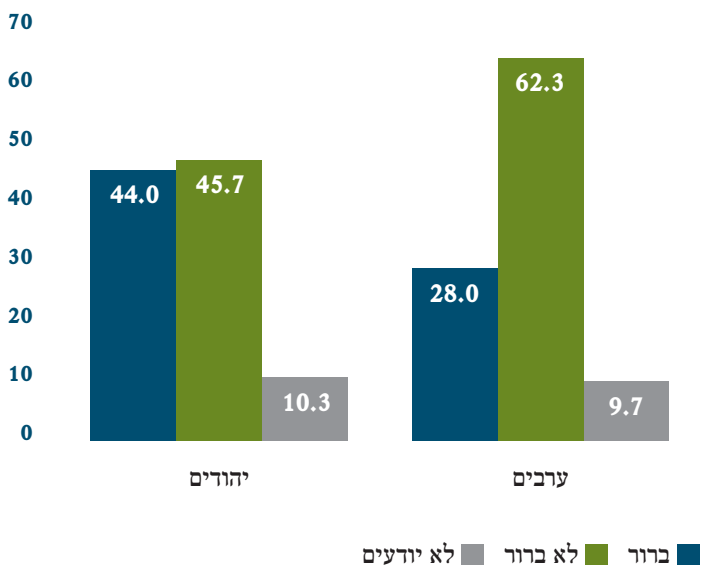
שאלה 33

נספח 1, עמ' 171

בעקבות השיח האינטנסיבי על מורשת רבין בשנים שלאחר הרצח ביקשנו לברר איזו מורשת השאיר ראש הממשלה המנוח בלכתו. תחילה שאלנו: "יש מי שמדברים על מורשת רבין. האם, אישית, ברור לך או לא ברור לך מהי המורשת הזו?". התשובות בנושא זה היו חצויות, עם יתרון קל למי שהמורשת אינה ברורה להם: בכלל המדגם 48.3% אמרו שכלל לא ברור להם או די לא ברור להם מהי המורשת שהשאיר אחריו רבין, ואילו 41.5% אמרו שמורשתו די ברורה או מאוד ברורה להם.

פילוח לפי לאום הראה כי בעוד שבקרב היהודים מדובר בחלוקה כמעט שווה בין מי שהמורשת ברורה להם למי שהמורשת אינה ברורה להם (44% ו-45.7%, בהתאמה), בקרב הערבים לרוב הגדול (62.3%) מורשתו של רבין אינה ברורה. ממצא זה מאתגר במיוחד לנוכח התפיסה הרווחת שיצחק רבין הצטיין במתן תשומת לב לצרכיה ולרצונותיה של האוכלוסייה הישראלית-ערבית.

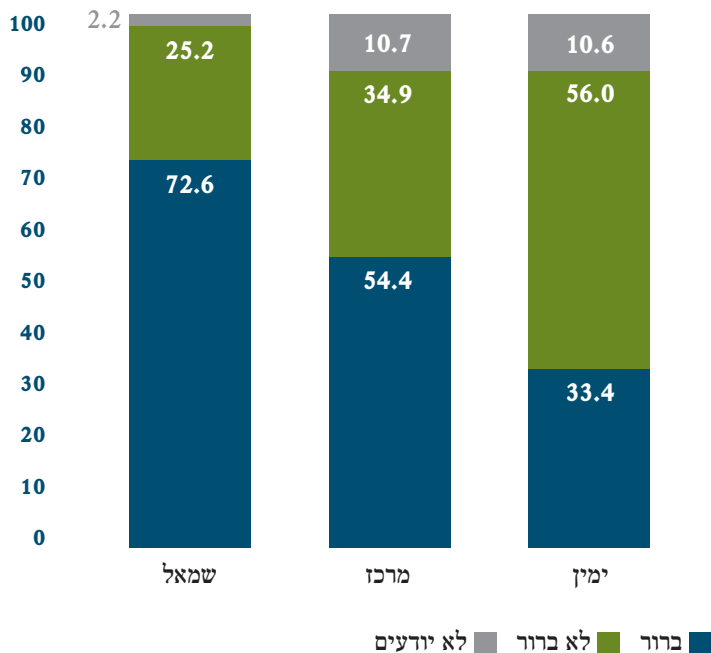
תרשים 2.9 האם ברור או לא ברור לך מהי מורשת רבין? (לפי לאום; %)

פילחנו את מדגם היהודים לפי גיל כדי להבין אם האי-בהירות היא תלוית זמן, כלומר אם מי שנולדו או בגרו לאחר רצח רבין מודעים פחות למורשתו ממי שהיו כבר בוגרים בתקופת כהונתו והירצחו. במפתיע משהו, לא מצאנו בעניין זה הבדלים מובהקים בין קבוצות הגיל השונות.

לעומת זאת פילוח המדגם לפי **מחנה פוליטי** (יהודים) העלה כי האי-בהירות גדולה בעיקר בימין – שם רק כשליש (33.4%) מצהירים כי מורשת רבין ברורה להם, לעומת 54.4% במרכז ו-72.6% בשמאל.

תרשים 2.10 האם ברור או לא ברור לך מהי מורשת רבין? (יהודים; לפי מחנה פוליטי; %)

פילוח לפי הצבעה בבחירות 2015 (יהודים) העלה כי האי־בהירות הגדולה ביותר נמצאת בקרב מצביעי המפלגות המייצגות קבוצות פריפריאליות לאתוס הישראלי־ציוני או המזוהות עמן (חרדים – שם ויהדות התורה; עולי חבר המדינות לשעבר – ישראל ביתנו), והאי־בהירות המועטה ביותר קיימת אצל מצביעי מפלגות השמאל, אם כי גם שם היא ניכרת.

לוח 2.9 (%)

מדינה	המחנה הציוני	יש עתיד	הבית היהודי	כולנו	הליכוד	שם	ישראל ביתנו	יהדות התורה	ברור או לא ברור
מדינת ישראל	25.7	30.0	31.0	41.7	53.4	56.4	65.2	67.7	75.0

בכלל לא או די לא ברור
לי מהי מורשת רבין

מפילוח מדגם היהודים לפי סולם דתיות עולה כי ככל שהמרוויינים דתיים יותר, כך חוסר הבהירות של המורשת בעיניהם גדול יותר:

לוח 2.10 (%)

חילוני	מסורתי לא-דתי	מסורתי-דתי	דתי	חרדי
37.1	43.3	44.1	62.0	66.7

בכלל לא או די לא ברור
לי מהי מורשת רבין

נראה אפוא כי מורשת רבין ברורה בעיקר למי שהיו קרובים לעמדותיו או דומים לו במאפייניהם החברתיים-דמוגרפיים.

מי שענו כי מורשת רבין מאוד או די ברורה להם התבקשו לסכם את עיקריה בעיניהם (שאלה פתוחה).

הלוח הבא מרכז את הקטגוריות העיקריות של התשובות שניתנו לשאלה זו.

עיקרי המורשת

שאלה 34

נספח 1, עמ' 171

לוח 2.11 (%)

עיקרי מורשת רבין	
51.7	שלום; חתירה לשלום; שתי מדינות; ויתור למען השלום
9.1	שלום וביטחון; מלחמה בטרור/בערבים כאילו אין שלום, וחתירה לשלום כאילו אין טרור/מלחמה
7.3	סובלנות; נגד אלימות; חיזוק אחדות העם
5.9	ויתורים לערבים; אסון; נכונות לוותר על שטחים
5.4	תרומה לעם/למדינה
2.5	מדינה יהודית-דמוקרטית/לא דו-לאומית
2.4	ביטחון; מנהיג צבאי
1.8	אחר (יושר/צניעות/סוציאליזם)
2.1	אין מורשת רבין/לא רלוונטית היום
11.8	לא יודע/מסרב להשיב
100	סך הכול

כפי שאפשר לראות, רוב המשיבים חושבים שהשלום הוא עיקר המורשת של רבין, אם כי איננו יכולים לדעת אם הפרשנות שהמרווינים נתנו לה חיובית או שלילית. אחריה, במרחק רב מבחינת שכיחותה, ממוקמת קטגוריית השילוב בין שלום לביטחון. מבחינה היסטורית יש אירוניה מסוימת בכך שאיש צבא ורמטכ"ל לשעבר נטבע בזיכרון הקולקטיבי דווקא בזכות המהלך שהוא הוביל לפני הירצחו בכיוון של חתימה על הסכם שלום עם האויב שבו הוא לחם שנים רבות, מה שמחק, לטובה או לרעה, בעיני

רבים בציבור, את המרכזיות של עיסוקו בביטחון במשך כל חייו הבוגרים. במילים אחרות, מעניין שהניסיון להגיע להסכם שלום מתעלה בהרבה על המורשת הצבאית-ביטחונית של רבין.

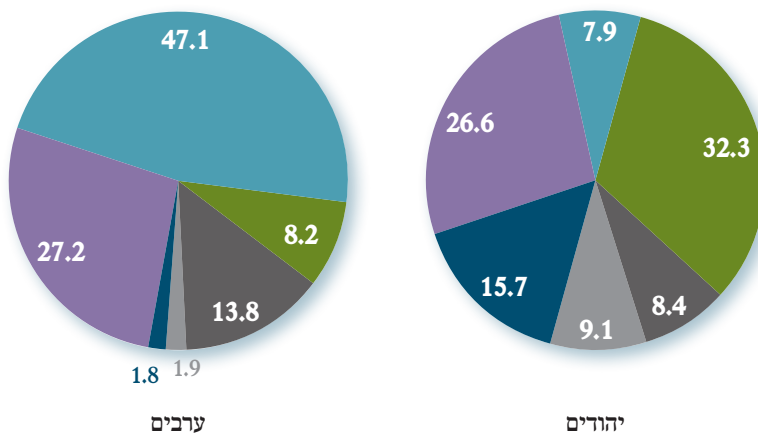
האי-בהירות של מורשת רבין באה לידי ביטוי גם בהתפלגות התשובות לשאלה בדבר התוכן הראוי של ימי הזיכרון לרצח רבין. נראה שחלקים גדולים בציבור היהודי "בורחים" לתכנים הפחות מאתגרים והפחות קונפליקטואליים לציון הרצח (אחדות העם – 32.3%; חייו ותרומו האישית של רבין – 15.7%; סך הכול: 48%). רק כרבע ממליצים על הדגשת ערכי הסובלנות והדמוקרטיה, ו-7.9% בלבד מדברים על ההכרח בויתורים למען השלום, למרות שכפי שראינו בשאלה הקודמת, השלום נתפס כמרכזי ביותר במורשתו של רבין. בציבור הערבי, לעומת זאת, הדגש העיקרי והברור (47.1%) הוא ההכרח שבויתורים במסגרת עשיית שלום ולאחר מכן הדגשת ערכי הסובלנות והדמוקרטיה (27.2%).

תוכנם של ימי הזיכרון לרצח רבין

שאלה 36

נספח 1, עמ' 172

תרשים 2.11 במה לדעתך צריך להתמקד יותר בימי הזיכרון לרצח יצחק רבין? (לפי לאום; %)

- בחייו ובתרומתו האישית של רבין
- בערכי סובלנות ודמוקרטיה
- בהכרח לעשות ויתורים תמורת שלום
- באחדות העם בישראל
- כולם באותה מידה/אף אחד מאלה/אחר
- לא יודעים

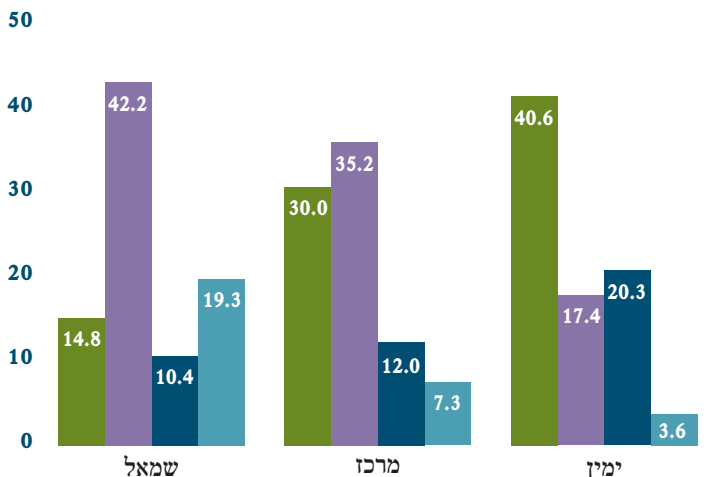
פילחנו את התשובות לשאלה זו גם לפי גיל (יהודים) ומצאנו כי אף שמדובר במספרים קטנים יחסית, עשיית שלום כתוכן ראוי ביום הזיכרון לרצח רבין חשובה לצעירים פחות משהיא חשובה למבוגרים יותר.

לוח 2.12 (%)

+65	64-55	54-45	44-35	34-25	24-18	
11.0	12.8	7.2	6.6	4.7	1.9	מסכימים שיש להתמקד בהכרח לעשות ויתורים תמורת שלום

פילוח לפי מחנה פוליטי (יהודים) מעלה שבימין מעדיפים התמקדות באחדות העם (40.6%) ובשמאל – התמקדות בהנחלת ערכי הדמוקרטיה (42.2%). במרכז ההעדפה מתפצלת בין ערכי הדמוקרטיה לאחדות העם (35.2% ו-30%, בהתאמה). כך או כך, ממצא מעניין הוא שגם בשמאל עניין השלום שולי יחסית; רק כחמישית ממי שהגדירו את עצמם כך היו רוצים שהויתורים למענו יעמדו במרכז יום הזיכרון לראש הממשלה שנרצח בגינו.

תרשים 2.12 במה לדעתך צריך להתמקד יותר בימי הזיכרון לרצח יצחק רבין? (יהודים; לפי מחנה פוליטי; %)

■ בהכרח לעשות ויתורים תמורת שלום ■ בחייו ובתרומתו האישית של רבין
 ■ בערכי סובלנות ודמוקרטיה ■ באחדות העם בישראל

**מאסר או קציבת עונש
ליגאל עמיר?**

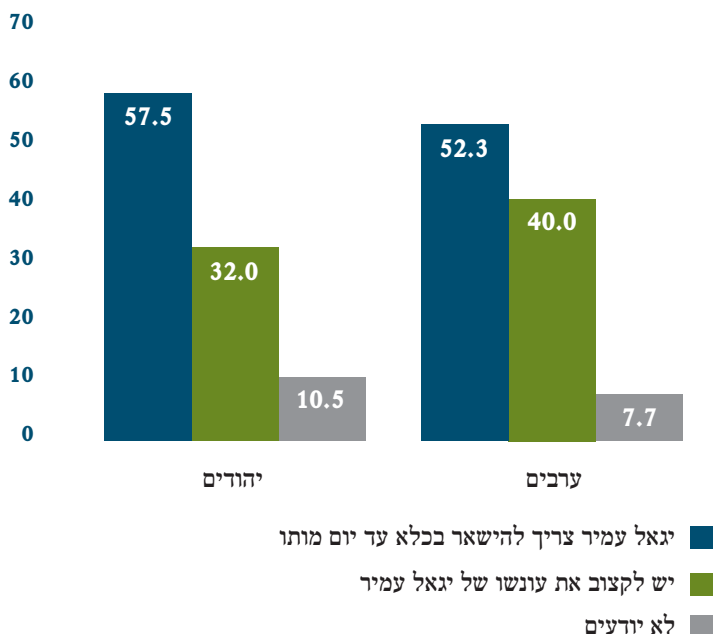
שאלה 37

נספח 1, עמ' 173

השאלה האחרונה ששאלנו בהקשר זה נגעה לעתידו של רוצח ראש הממשלה, יגאל עמיר. רצינו לדעת עם איזו עמדה הציבור מסכים יותר – שיגאל עמיר צריך להישאר בכלא עד יום מותו או שיש לקצוב את עונשו לפי אותם כללים הנהוגים לגבי כל רוצח אחר. הרוב בכלל המדגם סבורים כי עמיר צריך להישאר בכלא עד יום מותו (56.7%). ואולם שיעור לא מבוטל (33.3%) תומכים בקציבת העונש, כלומר שחרור של יגאל עמיר בשלב מסוים על פי הנהלים המקובלים לגבי רוצח רגיל.

פילוח לפי לאום הראה כי בעניין זה הדפוס אצל היהודים והערבים דומה, אם כי הפער בין שכיחות שתי העמדות אצל היהודים גדול בהרבה מהפער אצל הערבים (יהודים – 57.5% בעד הישארות בכלא, לעומת 32% בעד קציבת העונש; ערבים – 52.3% לעומת 40%, בהתאמה).

תרשים 2.13 יגאל עמיר צריך להישאר בכלא עד יום מותו או שיש לקצוב את עונשו לפי אותם כללים הנהוגים לגבי כל רוצח אחר (לפי לאום; %)

פילוח לפי גיל (יהודים) הראה כי בקרב המבוגרים יותר יש אחיזה חזקה מזו שבקרב הצעירים לדעה שאין לשחרר את עמיר עד יום מותו, כנראה משום שהשבר בעקבות הרצח מוחשי יותר לקבוצות המבוגרות יותר.

לוח 2.13 (%)

+65	64-55	54-45	44-35	34-25	24-18	
72.6	61.1	62.1	53.0	48.7	43.3	מסכימים שיגאל עמיר צריך להישאר בכלא עד יום מותו

פילוח לפי מחנה פוליטי (יהודים) העלה הבדלים גדולים מאוד – בעוד שבקרב מי שהגדירו את עצמם ימין רק 46.1% סברו שעל עמיר להישאר בכלא עד מותו, סברו כך 72% ממי שהגדירו את עצמם מרכז ו-77.8% ממי שהגדירו את עצמם שמאל.

פרק 3 מדינה ושלטון

בפרק זה נציג מה חושבים אזרחי ישראל על מידת הייצוגיות וטיב התפקוד של מוסדות השלטון, מה מידת העניין של הציבור בפוליטיקה ואיך הישראלים מעריכים את יכולתם להשפיע עליה, מה אופייה הרצוי של המדינה בעיניהם ומה דעתם על תפעול החירויות הדמוקרטיות בישראל. כמו כן, נעסוק על קצה המזלג גם בהפרדת הרשויות וקצת יותר בהרחבה – במידת האמון של האזרחים במוסדות המדינה והשלטון.

היות שהסקר התקיים זמן קצר לאחר הבחירות לכנסת, נפתח בהתייחסות לנושאים הקשורים במוסד דמוקרטי מרכזי זה.⁵

לא חשוב למי מצביעים

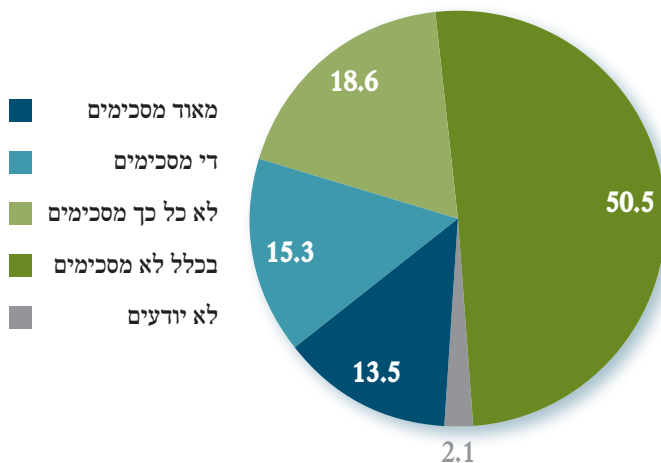
שאלה 19

נספח 1, עמ' 164

נספח 2, עמ' 189

לנוכח המיאוס השכיח כלפי המערכת הפוליטית, בעיקר כפי שהוא משתקף באמצעי התקשורת, ביקשנו מהמרוויינים להביע הסכמה או אי-הסכמה עם ההיגד "לא חשוב למי מצביעים, זה לא משנה את המצב". לאור התשובות שניתנו בעבר לשאלה זו לא הופתענו לגלות כי גם השנה רוב גדול (69.1%) בכלל המדרגם מתנגדים להיגד, כלומר חושבים שיש הבדל של ממש בין המפלגות השונות ולכן כן משנה למי מצביעים וזה כן משנה את המצב.

תרשים 3.1 "לא חשוב למי מצביעים, זה לא משנה את המצב" (כלל המדרגם; %)

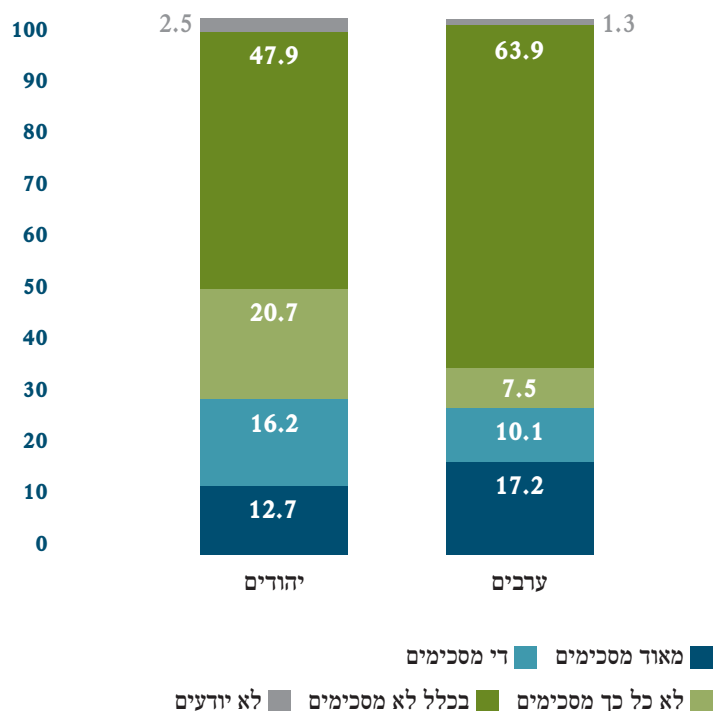
השוואה למדידות קודמות מראה כי השנה שיעור ההתנגדות להיגד זה היה גבוה באופן בולט מן השנים הקודמות, אולי בגלל עוצמת חילוקי הדעות בין המפלגות ערב בחירות 2015 והאכזבה בדיעבד של רבים מתוצאותיהן.

לוח 3.1 (%)

2015	2014	2013	2012	
69.1	45.4	58.1	51.1	לא מסכימים שלא חשוב למי מצביעים

פילוח לפי לאום מגלה דפוס תשובות דומה בשני הציבורים היהודי והערבי – לא מסכימים עם ההיגד: 68.6% מהיהודים ו-71.4% מהערבים. ואולם כאשר בוחנים רק את האי-הסכמה החזקה, שיעור הערבים עולה בכירור על שיעור היהודים (63.9% לעומת 47.9%).

תרשים 3.2 "לא חשוב למי מצביעים, זה לא משנה את המצב" (לפי לאום; %)

פילחנו את התשובות לשאלה זו לפי מחנה פוליטי (יהודים) ולפי הצבעה או אי-הצבעה בבחירות. ההבדלים בין המחנות הפוליטיים היו קטנים ולא שיטתיים: בימין 69.3% לא הסכימו עם ההיגד; במרכז 68.2%; ובשמאל 71.3%. לעומת זאת נמצא הבדל גדול בין מי שדיווחו שהצביעו בבחירות 2015 למי שדיווחו שלא הצביעו: בקרב מי שלא הצביעו שיעור האי-הסכמה עם ההיגד ש"לא חשוב למי מצביעים, זה לא משנה את המצב" היה, כצפוי, נמוך משיעורם בקרב מי שהלכו לקלפי.

לוח 3.2 (%)

הצביעו בבחירות לכנסת לא הצביעו בבחירות לכנסת (אף שהייתה להם זכות הצבעה)		
49.0	69.7	לא מסכימים שלא חשוב למי מצביעים

פילוח לפי השכלה (יהודים) העלה גם הוא הבדלים של ממש – עם העלייה בהשכלה יש עלייה בשיעור מי שאינם מסכימים עם ההיגד.

לוח 3.3 (%)

השכלה תיכונית חלקית ומטה	השכלה תיכונית מלאה	השכלה על-תיכונית ואקדמית חלקית	השכלה אקדמית מלאה	לא מסכימים שלא חשוב למי מצביעים
56.9	64.7	70.9	72.6	לא מסכימים שלא חשוב למי מצביעים

מכאן עברנו לברוק את מידת הייצוגיות של הכנסת הנוכחית.

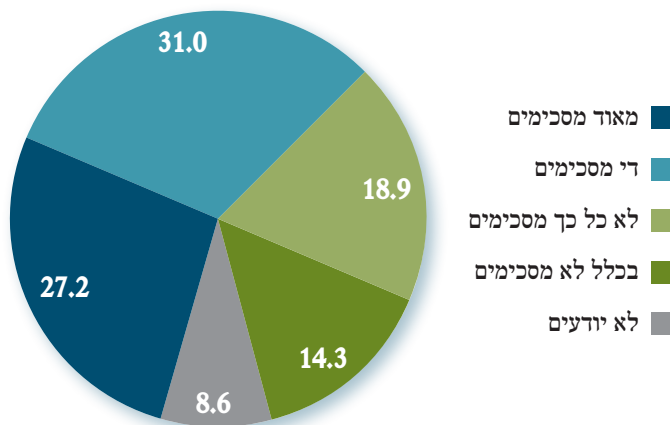
הייצוגיות של הכנסת

שאלה 13
נספח 1, עמ' 162
נספח 2, עמ' 187

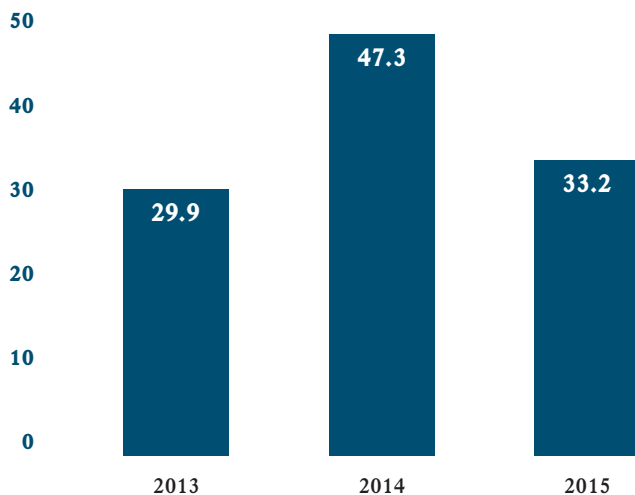
ביקשנו לדעת באיזו מידה המרוויינים סבורים שהכנסת היא ראי מדויק של ההבדלים וההסכמות בציבור הישראלי. הרוב (58.2%) בכלל המדגם סבורים שהכנסת עונה על דרישת הייצוגיות. עם זאת, אין להתעלם מכך שלדעתם של שליש מהמרוויינים (33.2%) אין הדבר כך. כלומר, בעיני שליש מהמרוויינים הכנסת הנוכחית אינה מממשת פונקציה דמוקרטית זו.

אולי בהשפעת סמיכות הסקר לבחירות השנה היה בעניין זה שיפור "דמוקרטי" בהשוואה לממצאי סקר 2014, אז 47.3% (!) מן המשייבים לא הסכימו עם הטענה שהכנסת ייצוגית במובן שבו אנו עוסקים כאן. ואולם בהשוואה ל-2013, שנה שגם בה התקיים הסקר מיד לאחר הבחירות לכנסת, רמת האי-הסכמה הפעם מעט גבוהה יותר, כפי שאפשר ללמוד מהתרשים הרבי-שנתי.

תרשים 3.3 "ההרכב המפלגתי של הכנסת כיום הוא ראי מדויק של ההבדלים וההסכמות בתוך הציבור הישראלי" (כלל המדגם; %)

תרשים 3.4 "ההרכב המפלגתי של הכנסת כיום הוא ראי מדויק של ההבדלים וההסכמות בתוך הציבור הישראלי" (לא מסכימים; כלל המדגם; לפי שנים; %)

פילוח התשובות לשאלה זו לפי לאום מצביע על הבדלים גדולים בין היהודים לערבים. אף שבשני הציבורים הרוב חיוביים בגישתם לכנסת בהיבט הייצוגיות, בקרב הערבים שיעור הלא מסכימים (46.5%) עם ההיגד שהכנסת מבטאת היטב את ההסכמות והאי־הסכמות בציבור גבוה בהרבה מזה שבקרב היהודים (30.6%).

לוח 3.4 (%)

ערבים	יהודים	
51.2	59.5	מסכימים שהכנסת היא ראי מדויק
46.5	30.6	לא מסכימים שהכנסת היא ראי מדויק
2.3	9.9	לא יודעים
100	100	סך הכול

פילוח לפי גיל (יהודים) מעלה כי האי־הסכמה החזקה עם ההיגד ברוב ייצוגיות הכנסת ("בכלל לא מסכים") גבוהה במיוחד בקבוצת הגיל הצעירה ביותר (21.7%, בהשוואה ל־8.7%-12.6% בשאר קבוצות הגיל).

שלא כמו בשנה שעברה, השנה לא הייתה לשיוך העצמי לקבוצות חזקות או חלשות בחברה השפעה על התשובות שניתנו לשאלה זו.

פילוח התשובות לפי מחנה פוליטי (יהודים) העלה כי ההבדלים בין הקבוצות לא גדולים; בכל המחנות הרוב הסכימו שהכנסת ייצוגית. בכל זאת יש לשים לב כי האי־הסכמה עם הטענה שהכנסת היא ראי מדויק של ההסכמות וההבדלים בציבור היא הגבוהה ביותר דווקא במרכז הפוליטי.

לוח 3.5 (%)

שמאל	מרכז	ימין	
30.4	36.7	28.4	לא מסכימים שהכנסת היא ראי מדויק

מכאן עברנו לבדוק כיצד מעריך הציבור את פעילותם של חברי הכנסת ואת מידת ההשקעה שלהם במילוי תפקידם.

רוב חברי הכנסת עובדים קשה?

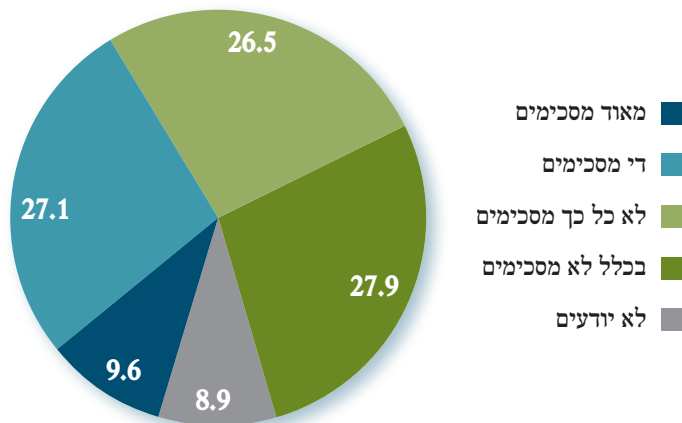
שאלה 45

נספח 1, עמ' 175

נספח 2, עמ' 198

בעקבות הביקורת המחריפה והולכת על חברי הכנסת בעת האחרונה ביקשנו גם השנה מהמוראיינים להביע הסכמה או אי־הסכמה עם ההיגד ש"בסך הכול רוב חברי הכנסת עובדים קשה ומבצעים את תפקידם בסדר". רוב בציבור, גם אם לא גדול (54.4%), אינם מסכימים עם האמור, כלומר הרוב סבורים שחברי הכנסת אינם עושים את עבודתם נאמנה.

תרשים 3.5 "רוב חברי הכנסת עובדים קשה ומבצעים את תפקידם בסדר" (כלל המדגם; %)

אולי שוב בגין הקרבה לבחירות השנה, וכפי שאפשר ללמוד מהלוח הבא, אמנם שיעור מי שאינם מרוצים מתפקוד חברי הכנסת גבוה מעט ממי שענו כך ב־2013, אבל הוא נמוך משתי המדידות הקודמות – ב־2011 וב־2012, אז כמעט שני שלישים לא היו מרוצים מתפקודם של נבחרי העם. ייתכן, אם כן, שלאחר הבחירות השנה הציבור היה קצת פחות ביקורתי כלפי נציגיו בכנסת, אולי בתקווה שהמצב ישתפר בעקבותיהן.

לוח 3.6 (%)

2015	2013	2012	2011	
54.4	48.1	61.8	63.1	לא מסכימים שרוב חברי הכנסת עובדים קשה

פילוח התשובות לפי לאום לא הניב השנה הבדלים של ממש למרות שבעבר היו האזרחים הערבים יותר חיוביים מהיהודים באשר לתפקודם של חברי הכנסת.

פילוח לפי מחנה פוליטי הראה כי בכל המחנות הביקורת רבה, אבל בימין פחות ביקורתיים כלפי חברי הכנסת ותפקודם (לא מסכימים שרוב חברי הכנסת עובדים קשה: ימין – 50.2%; מרכז – 63.8%; שמאל – 60.5%).

מצאנו אפוא שהרוב סבורים שהכנסת ייצוגית אבל שחברי הכנסת אינם ממלאים את תפקידם כראוי. נשאלת השאלה אם האזרחים חושבים שיש ביכולתם להשפיע על המדיניות של הדרגים הנבחרים.

השפעת האזרחים על מדיניות הממשלה

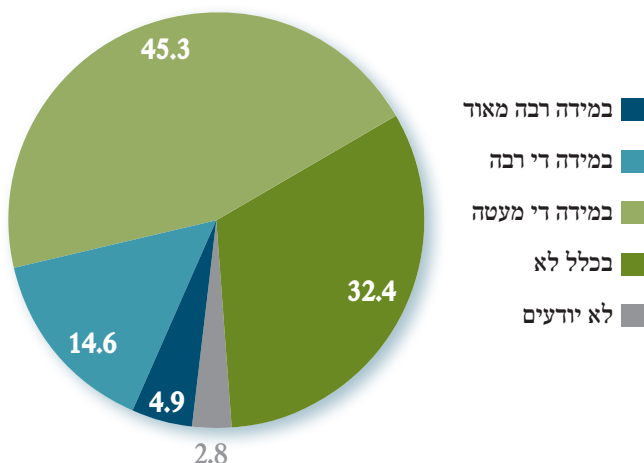
שאלה 16

נספח 1, עמ' 163

נספח 2, עמ' 188

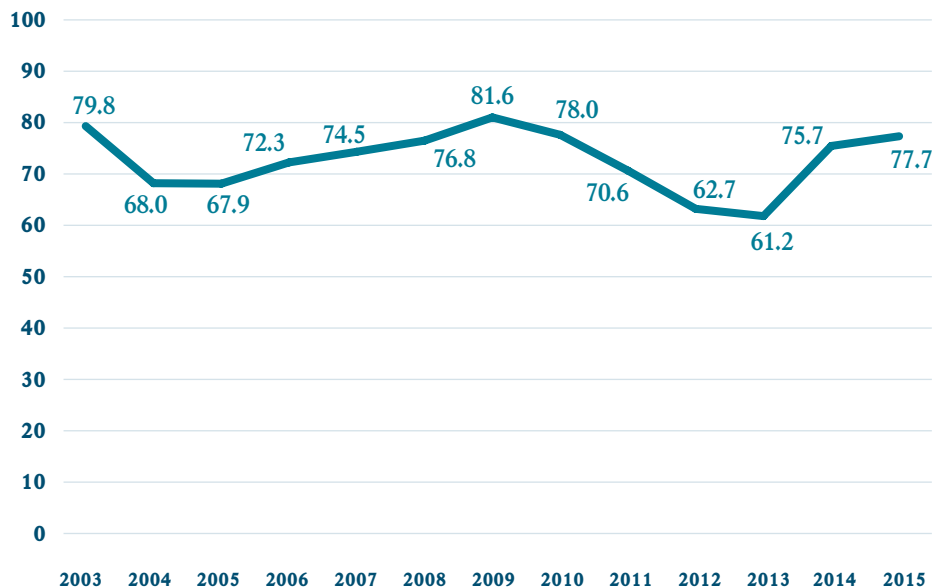
גם במדידה זו, כבעבר, היה רוב גדול מאוד (77.7%) למי שמרגישים שאין ביכולתם להשפיע על מדיניות הממשלה, מצב בעייתי מאוד מבחינה דמוקרטית.

תרשים 3.6 באיזו מידה אתה והחברים שלך יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה? (כלל המדגם; %)

השוואה של ממצאי השנה לממצאי שנים עברו מעלה דמיון רב, כלומר רמה גבוהה של תחושת אי-השפעה מתמשכת. למעשה, תחושה זו נמצאת בעלייה שיטתית מתמדת מאז 2012, והשנה היא מתקרבת לשיא החד-פעמי עד כה של שנת 2009 (81.6%).

תרשים 3.7 באיזו מידה אתה והחברים שלך יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה? (במידה די מעטה או בכלל לא; כלל המדגם; לפי שנים; %)

פילוח התשובות לפי לאום העלה דפוס דומה אצל יהודים ואצל ערבים, אבל אצל הערבים תחושת האי-השפעה המוחלטת ("בכלל לא יכול להשפיע") גבוהה יותר: כמעט מחצית מרגישים כך, לעומת 29.7% בקרב היהודים.

לוח 3.7 (%)

ערבים	יהודים	בכלל לא יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה
46.8	29.7	

פילוח התשובות לפי שיוך עצמי לקבוצות חזקות או חלשות בחברה (יהודים) הראה דפוס דומה בשתי הקטגוריות – בשתיהן הרוב מרגישים יכולת מועטה או אפסית להשפיע על מדיניות הממשלה, אבל רוב זה גדול יותר אצל מי ששייכו את עצמם לקבוצות חלשות (89.3%), לעומת מי ששייכו את עצמם לקבוצות חזקות (72.4%).

פילוח לפי השכלה (יהודים) העלה כי התבנית דומה בכל הקבוצות: הרוב מרגישים חסרי אונים. כבעבר מצאנו גם השנה שהשכלה גבוהה יותר מלווה בתחושה מעט חזקה יותר של אי-השפעה, אולי מפני שהשכלה מעלה את המודעות לשפע ההשפעות והלחצים המופעלים על הממשלה, ולפיכך מי שלמדו יותר – פסימיים יותר בנוגע למשקל שיש לאזרחים במקבילית הכוחות הזו.

לוח 3.8 (%)

השכלה תיכונית חלקית ומטה	השכלה תיכונית מלאה	השכלה על-תיכונית ואקדמית חלקית	השכלה אקדמית מלאה	יכולים להשפיע במידה מעטה או בכלל לא
72.0	74.3	81.4	78.7	

שאלנו את עצמנו באיזו מידה משפיע השיוך למחנה פוליטי זה או אחר (יהודים) על תחושת ההשפעה האזרחית. מצאנו שבכל המחנות יש רוב למרגישים אין-אונים. לנוכח העובדה שהשמאל מרוחק כבר שנים ממרכזי קבלת ההחלטות, תחושה זו בקרב המשייכים את עצמם אליו היא הגבוהה ביותר. אבל מעניין לגלות כי אין מדובר בפער עצום בין השמאל לבין המשייכים את עצמם למרכז, שהיה ועודנו חלק מן הקואליציות, או בין המשייכים את עצמם לימין, הנמצא בשלטון.

לוח 3.9 (%)

ימין	מרכז	שמאל	יכולים להשפיע במידה מעטה או בכלל לא
72.7	84.5	86.7	

כפי שראינו, רוב האזרחים מרגישים שאין להם השפעה על מדיניות הממשלה. האם פירוש הדבר שאזרחי ישראל אינם עוסקים או מתעניינים בנושאים פוליטיים? או במילים אחרות – האם תחושת אי-השפעה מובילה (או אינה מובילה) לחוסר עניין בפוליטיקה?

שיחה על עניינים פוליטיים

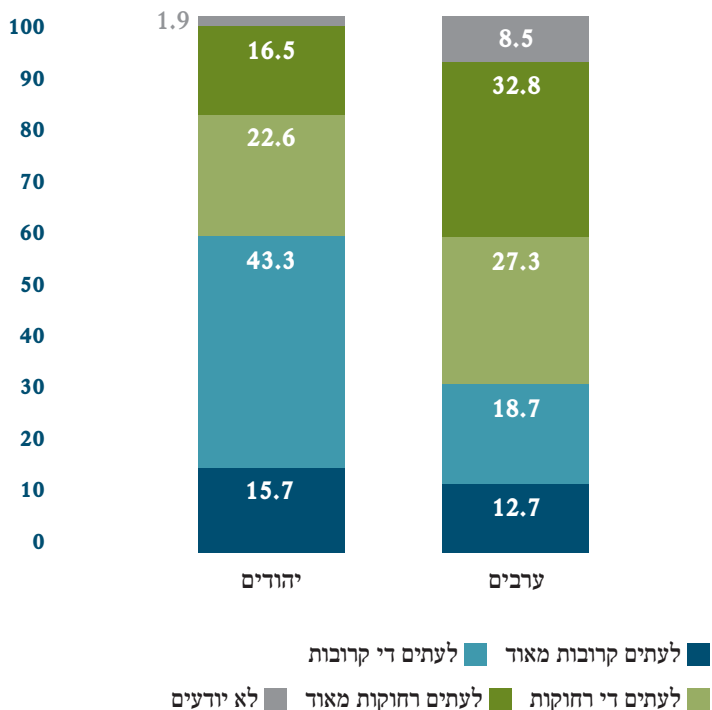
שאלה 55

נספח 1, עמ' 179

נספח 2, עמ' 199

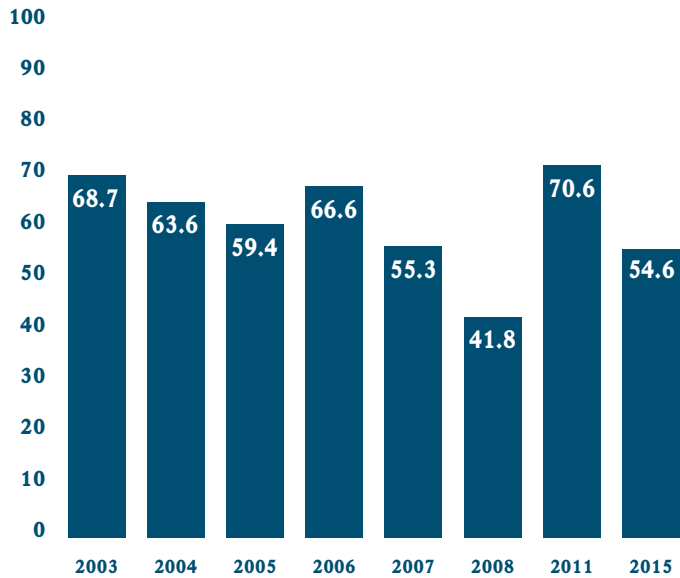
שאלנו את המרואיינים: "האם אתה מדבר עם חברים שלך על עניינים פוליטיים?". היהודים מדווחים בשיעורים גבוהים בהרבה מהערבים (59% לעומת 31.4%) על כך שהם משוחחים לעתים קרובות עם חבריהם על עניינים פוליטיים. ייתכן שהתשובות מציגות מצב אמיתי, וייתכן שהמרואיינים הערבים אינם מעוניינים להבליט את רמת הפוליטיזציה של השיחה שלהם.

תרשים 3.8 האם אתה מדבר עם חברים שלך על עניינים פוליטיים? (לפי לאום; %)

השוואת התשובות לפי שנים מראה כי פרט לשנת 2008 תמיד היה רוב למעידים על עצמם שהם משוחחים לעתים די קרובות או קרובות מאוד עם חברים על עניינים פוליטיים, אבל רוב זה לא היה יציב. השיא שנרשם בשנת 2011, חודשים מעטים לפני פרוץ מחאת הקיץ, יכול להעיד כי אי-שביעות הרצון שהתפרצה במאהלים כבר התבשלה זמן מה לפני כן.

תרשים 3.9 האם אתה מדבר עם חברים שלך על עניינים פוליטיים? (לעתים די קרובות או קרובות מאוד; כלל המדגם; לפי שנים; %)

פילווח התשובות לשאלה זו לפי מין (יהודים) העלה הבדל בין גברים לנשים. גברים, כך מתברר, מעידים על עצמם, יותר מנשים, כי הם משוחחים על עניינים פוליטיים עם חברים לעתים די קרובות או קרובות מאוד. מכל מקום, בשני המינים מדובר ברוב.

לוח 3.10 (%)

נשים	גברים	
52.2	66.3	מדברים עם חברים על עניינים פוליטיים לעתים די קרובות או מאוד קרובות

למרות הטענה השכיחה שצעירים מתעניינים פחות בפוליטיקה, לא מצאנו הבדלים של ממש בין קבוצות הגיל השונות (יהודים) בתשובות לשאלה זו.

לעומת זאת מצאנו הבדל לפי שיוך עצמי לקבוצות חזקות או חלשות בחברה (יהודים): בעוד שבקטגוריה של מי שמיקמו את עצמם בקבוצות חזקות בחברה יש רוב ברור (63.7%) למדווחים כי הם משוחחים על פוליטיקה עם חבריהם לעתים די קרובות או קרובות מאוד, בקטגוריה של מי שמיקמו את עצמם בקבוצות חלשות, פחות ממחצית (49.4%) אמרו כך. השכלה (יהודים) התבררה כמשתנה בעל תפקיד מכריע אפילו יותר: משכילים יותר מדווחים יותר שהם משוחחים על נושאים פוליטיים, עד כדי פי שניים ומעלה בקרב בעלי השכלה אקדמית מלאה בהשוואה לבעלי השכלה תיכונית חלקית ומטה (65.8% לעומת 31.4%).

לוח 3.11 (%)

השכלה תיכונית חלקית ומטה	השכלה תיכונית מלאה	השכלה על-תיכונית ואקדמית חלקית	השכלה אקדמית מלאה
31.4	55.1	62.7	65.8

מדברים עם חברים על נושאים פוליטיים לעתים די קרובות או מאוד קרובות

האם שיוך עצמי למחנה פוליטי זה או אחר משפיע בתחום זה? לפי התשובות, בכל המחנות הרוב נוטים לשוחח על נושאים פוליטיים באינטנסיביות, אבל אנשי מרכז ושמאל מדווחים בשיעור מעט גבוה יותר מאנשי הימין על תכיפות של שיחות בנושאים אלו עם חבריהם: ימין – 57.8%; מרכז – 65.3%; שמאל – 67.4%.

מכאן עברנו למקבץ שאלות על התפיסות בדבר אופייה של המדינה והשלכותיהן.

גם השנה הצגנו למשיבים היהודים את השאלה הזאת: "ישראל מוגדרת גם מדינה יהודית וגם מדינה דמוקרטית. אישית, איזה חלק מההגדרה הזו חשוב לך יותר?". ובכן, המשיבים נחלקים כמעט שווה בין מי שהרכיב היהודי חשוב להם יותר (36.6%) לבין מי שהרכיב הדמוקרטי הוא החשוב בעיניהם ביותר (35.3%). שיעור מי שאמרו מיוזמתם כי שני הרכיבים חשובים להם באותה מידה היה השנה הקטן ביותר (26.7%).

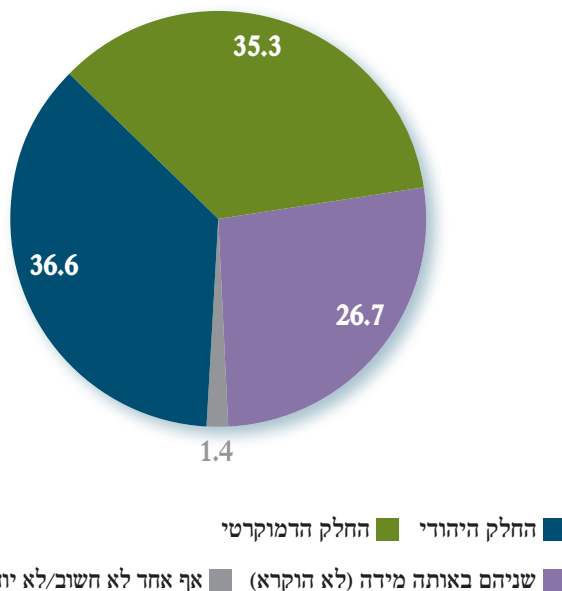
יהודית ו/או דמוקרטית?

שאלה 8

נספח 1, עמ' 160

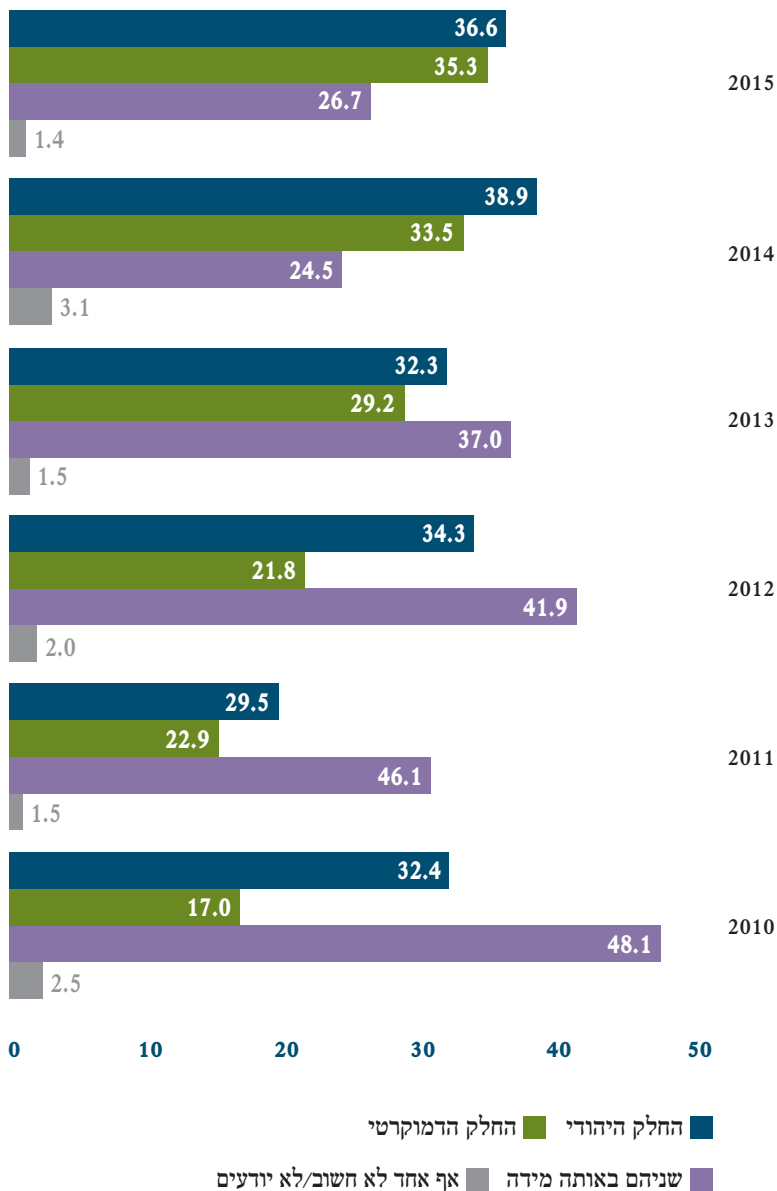
נספח 2, עמ' 186

תרשים 3.10 ישראל מוגדרת גם מדינה יהודית וגם מדינה דמוקרטית. איזה חלק מההגדרה הזו חשוב לך יותר? (יהודים; %)

השוואת התשובות לשאלה זו לפי שנים מראה דפוס דומה לזה של השנה שעברה – התקרבות בשיעורי מי שהעדיפו רכיב אחד בלבד. כנראה המתח בין הרכיב היהודי לרכיב הדמוקרטי בחברה הישראלית הולך מתחזק, ולכן אנשים מעדיפים, או נדחפים, לבחור בחירה חד־משמעית.

תרשים 3.11 ישראל מוגדרת גם מדינה יהודית וגם מדינה דמוקרטית. איזה חלק מההגדרה הזו חשוב לך יותר? (יהודים; לפי שנים; %)

פילוח התשובות לפי סולם הדתיות (יהודים) אינו מפתיע: בעיני כל מי שהגדירו את עצמם חרדים ורוב מי שהגדירו את עצמם דתיים הרכיב היהודי של ההגדרה הוא החשוב ביותר, ואילו בעיני רוב מי שהגדירו את עצמם חילונים הרכיב הדמוקרטי הוא החשוב ביותר.

לוח 3.12 (%)

חילונים	מסורתיים לא-דתיים	מסורתיים- דתיים	דתיים	חרדים	
20.2	41.9	48.6	70.9	100.0	החלק היהודי הוא החשוב יותר
53.4	25.1	17.1	5.8	—	החלק הדמוקרטי הוא החשוב יותר
25.0	33.0	30.6	22.1	—	שני החלקים חשובים באותה מידה (לא הוקרא)
1.4	—	3.7	1.2	—	לא יודעים
100	100	100	100	100	סך הכול

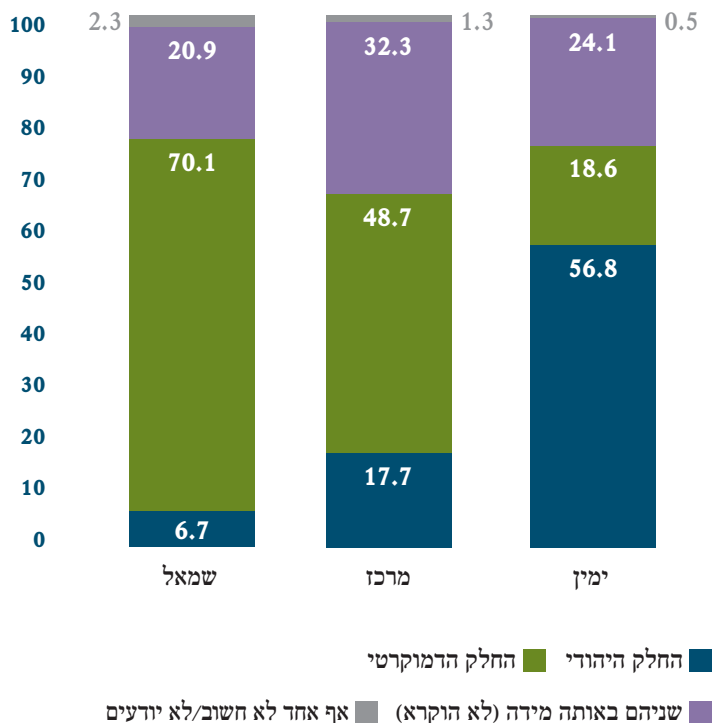
פילוח התשובות לפי גיל (יהודים) העלה כי קבוצות הגיל הצעירות מעדיפות יותר את הרכיב היהודי, לעומת קבוצות הגיל המבוגרות, שמעדיפות יותר את הרכיב הדמוקרטי.

לוח 3.13 (%)

+65	64-55	54-45	44-35	34-25	24-18	
28.2	34.4	36.2	39.9	41.6	40.0	החלק היהודי הוא החשוב יותר
41.4	42.7	34.0	28.0	31.5	35.2	החלק הדמוקרטי הוא החשוב יותר
28.2	22.1	27.7	31.0	24.8	24.8	שני החלקים חשובים באותה מידה (לא הוקרא)
2.2	0.8	2.1	1.1	2.1	—	לא יודעים
100	100	100	100	100	100	סך הכול

כבעבר בדקנו גם הפעם אם יש זיקה בין שיוך עצמי למחנה פוליטי זה או אחר (יהודים) לבין העדפה של אחד משני הרכיבים – היהודי או הדמוקרטי.

תרשים 3.12 ישראל מוגדרת גם מדינה יהודית וגם מדינה דמוקרטית. איזה חלק מהגדרה הזו חשוב לך יותר? (יהודים; לפי מחנה פוליטי; %)

כפי שמלמד התרשים, הרוב בימין מעדיפים את הרכיב היהודי (56.8%), לעומת השמאל, שם הרכיב המועדף הוא הדמוקרטי (70.1%). גם במרכז השיעור הגבוה ביותר, הגם שלא הרוב, מעדיפים את הרכיב הדמוקרטי (48.7%). יותר מבשני המחנות האחרים, יש העדפה לרכיב היהודי-דמוקרטי המשולב (32.3%), לעומת 20.9% בשמאל ו-24.1% בימין).

תהינו מהי בעיני המרוואיינים המשמעות המעשית של היותה של המדינה יהודית מבחינת התפקוד הדמוקרטי שלה. במדינה דמוקרטית אמורות להיות אותן זכויות לכל האזרחים, ללא הברל גזע, מין, דת או עמדה פוליטית, ואף על פי כן נשמעים בישראל לא פעם קולות הטוענים כי לאזרחים היהודים מגיעות זכויות יתר (ואכן, בתחומים מסוימים יש להם כבר כיום זכויות יתר). ביקשנו אפוא מהמרוואיינים לחוות את דעתם על

לאזרחים יהודים מגיעות יותר זכויות?

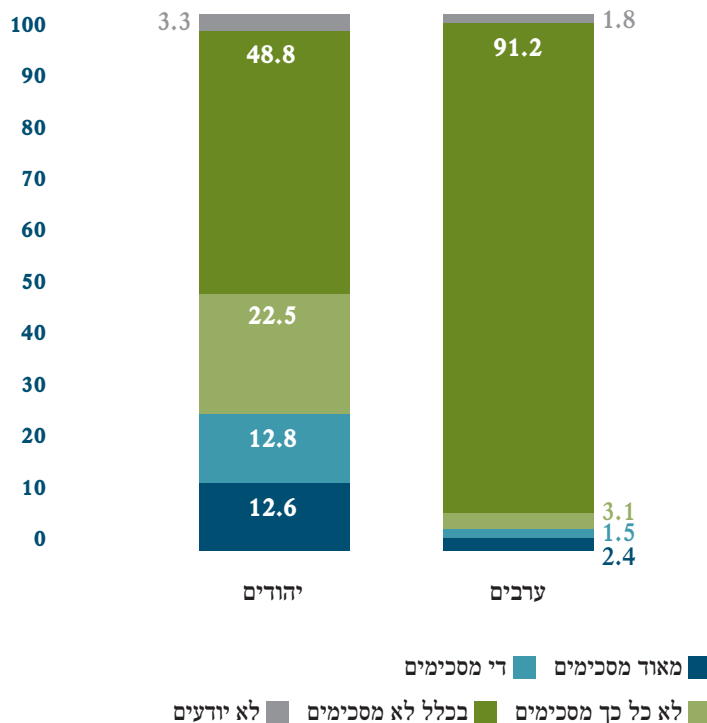
שאלה 21

נספח 1, עמ' 164

נספח 2, עמ' 190

ההיגד הכללי הבא, שהוא כמוכּן בעייתי מבחינה דמוקרטית: "בישראל צריכות להיות לאזרחים היהודים יותר זכויות מאשר לאזרחים הלא יהודים". התשובות כאן מבשרות טובות לאתוס הדמוקרטי, שכן רוב היהודים, וכמוכּן כמעט כל הערכים, שוללים את רעיון זכויות היתר.

תרשים 3.13 "בישראל צריכות להיות לאזרחים היהודים יותר זכויות מאשר לאזרחים הלא יהודים" (לפי לאום; %)

יש לשים לב כי למרות שגם בקרב היהודים וגם בקרב הערכים יש רוב למתנגדים לקביעה שבישראל צריכות להיות ליהודים זכויות יתר, הרוב הזה שונה בגודלו ובעוצמתו: אצל היהודים מדובר ב-71.3% (מהם 48.8% מהם בכלל לא מסכימים עם ההיגד); ואילו אצל הערכים מדובר ב-94.3% (מהם 91.2% בכלל לא מסכימים להסדר של זכויות יתר ליהודים).

רצינו לדעת אם בעניין זכויות היתר ליהודים יש הבדל ברור בין מי שמעדיפים את הרכיב היהודי בהגדרת המדינה לבין מי שמעדיפים את הרכיב הדמוקרטי. התשובה היא חיובית, אם כי כאן גם כאן מדובר ברוב של מתנגדים לזכויות יתר, הרי שבקרב מי שהרכיב היהודי חשוב להם יותר – 56.7% מתנגדים לעומת 82.5% אצל מי שהרכיב הדמוקרטי חשוב להם יותר.

פילחנו את התשובות לשאלה זו גם לפי מחנה פוליטי (יהודים). ובכן, בכל המחנות יש רוב למתנגדים לזכויות יתר ליהודים, אבל שיעורם בשמאל ובמרכז (94.1% ו-80.7%) עולה בעליל על שיעורם בימין (61.1%).

לוח 3.14 (%)

שמאל	מרכז	ימין	
94.1	80.7	61.1	לא מסכימים שליהודים צריכות להיות יותר זכויות

לדתיות יש תפקיד משמעותי בקביעת העמדה בנושא זה. הממצאים מלמדים כי עם העלייה בסולם הדתיות יורדת האי-הסכמה לזכויות יתר ליהודים; בקרב החרדים רק רבע מתנגדים לזכויות יתר ליהודים.

לוח 3.15 (%)

חרדים	דתיים	מסורתיים-דתיים	מסורתיים לא-דתיים	חילונים	
25.0	52.9	63.9	73.4	79.8	לא מסכימים שליהודים צריכות להיות יותר זכויות

בעבר מצאנו שיש פער גדול בין המחויבות הכללית לשמירת הזכויות הדמוקרטיות הבסיסיות ובין המחויבות המעשית. תהינו אם השנה המחויבות הדמוקרטית הכללית עומדת או שאינה עומדת במבחן המציאות.

הצגנו למרואיינים אחת מן ההצעות שהעלה בשעתו השר דאז אביגדור ליברמן, שכרכה את הזכות לבחור ולהיבחר עם החובה להצהיר נאמנות למדינה, הצעה שאם תתקבל, תביא לכך שרבים מן הערבים אזרחי ישראל (ואולי כולם) לא יוכלו לבחור ולהיבחר לכנסת בלי לחצות קווים אדומים מבחינתם. שאלנו: "האם אתה תומך או מתנגד להצעה שרק מי שיחתום על הצהרת נאמנות לישראל כמדינה יהודית, לסמליה, לריבונותה ולמגילת

הצהרת נאמנות כתנאי לבחור ולהיבחר לכנסת

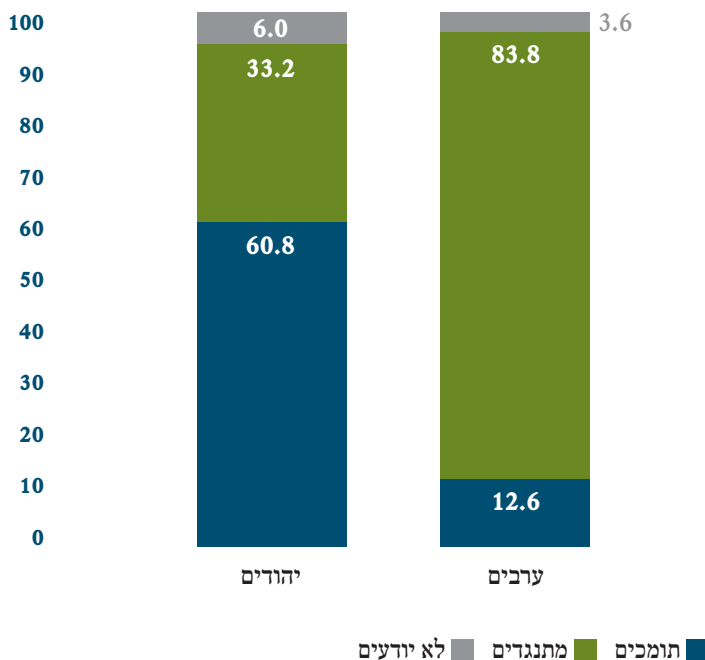
שאלה 27

נספח 1, עמ' 168

נספח 2, עמ' 194

העצמאות וישרת שירות צבאי או אזרחי יהיה זכאי לבחור ולהיבחר לכנסת?." מהתרשים עולה תמיכה של רוב המרוויינים היהודים בהצעה זו (60.8%) ולעומתה התנגדות עזה של רוב המרוויינים הערבים (83.8%). במילים אחרות, היהודים ברובם מחייבים אפליה מובנית בתחום האלקטורלי לטובת מי שיאשר בחתימתו את מהותה היהודית והציונית של המדינה, מה שעומד בסתירה ברורה להתנגדותם לזכויות יתר ליהודים בישראל.

תרשים 3.14 האם אתה תומך או מתנגד להצעה שרק מי שיחתום על הצהרת נאמנות לישראל כמדינה יהודית, לסמליה, לריבונותה ולמגילת העצמאות וישרת שירות צבאי או אזרחי יהיה זכאי לבחור ולהיבחר לכנסת? (לפי לאום; %)

בדקנו מהי מידת ההשפעה של ההעדפה האישית לרכיב היהודי או לרכיב הדמוקרטי באפיונה של המדינה על עמדות המרוויינים בנושא זה. מתברר כי בקרב מי שהרכיב היהודי חשוב להם יותר, 71.5% תומכים בהצעה של ליברמן, לעומת 52.5% בקרב מי שהרכיב הדמוקרטי חשוב להם יותר. כלומר, גם בקרב מי שלכאורה מחויבים יותר להיבט הדמוקרטי יש רוב המוכנים, בפועל, לשלול את האפשרות מהערבים אזרחי המדינה לבחור ולהיבחר לכנסת, אם כי רוב זה קטן בעליל מהרוב בקרב מי שמעדיפים את הרכיב היהודי בהגדרתה של המדינה.

האם מידת הרבקות בציונות חשובה לעניין זה? מתברר שאך במעט. בקרב מי שהגדירו את עצמם ציונים במידה רבה או במידה רבה מאוד רוב של 62.9% תומכים בהצעה של ליברמן, ובקרב מי שהגדירו את עצמם ציונים רק במידה מועטה או בכלל לא 50% תומכים בהצעה.

כצפוי, המיקום העצמי במחנה פוליטי (יהודים) זה או אחר עומד בזיקה ברורה לתשובה שנתנו המרואיינים לשאלה זו. בימין יש רוב מוצק לתומכים ברעיון של השר ליברמן, המרכז חצוי, ואילו בשמאל רק מיעוט, אם כי גדול (כ־40%), תומכים בהצעה להתנות את האפשרות לבחור ולהיבחר בהצהרת נאמנות למדינת ישראל כמדינה יהודית ולסמליה.

לוח 3.16 (%)

שאלה	מרכז	ימין	תומכים בהצהרת נאמנות למדינה כתנאי לבחירה ולהיבחרות
	50.2	75.5	39.3

פילחנו את התשובות לשאלה זו גם לפי דתיות (יהודים). הממצאים מלמדים שיש הבדלים, אבל התבנית דומה – תומכים: דתיים – 72.1% (!); מסורתיים-דתיים – 67.2%; מסורתיים לא-דתיים – 65.9%; חילונים – 56.1%; חרדים – 25.9%. את התמיכה הנמוכה מאוד של החרדים בהצעה, אף שבנושאים אחרים הם נוקטים עמדה מאוד לעומתית כלפי הערבים, אפשר להסביר על רקע העובדה שלא בטוח שהחרדים עצמם היו מתמודדים בהצלחה עם גזרה כזו, שכן רובם אינם עומדים בתנאי השירות הצבאי, ואולי הם גם היו מסתייגים מהצהרת נאמנות לריבונות הישראלית ולמגילת העצמאות.

התפלגות התשובות לשאלה זו היא המחשה ברורה לכך שגם השנה, כמו בעבר, הערכים הדמוקרטיים המוצהרים של רוב הישראלים היהודים אינם עומדים טוב במיוחד במבחן היישום.

ליהודיות של המדינה יש גם פן פוליטי-לאומי והוא הציונות, שעל בסיסה קמה המדינה. רצינו לדעת כיצד הציונות מובנת בציבור, בהתחשב בכך שרוב המרואיינים היהודים הגדירו את עצמם ציונים.⁶ הדבר היה חשוב לנו לצורך בדיקת שאלה אחרת, שבחנה את מידת הכרחיות הקשר בין דבקות בציונות לבין ההרשאה למלא תפקידים ממלכתיים. שאלה זו התעוררה למשל בהקשר של מינוי ערבים לתפקידים בכירים במערכת השלטון והמשפט.

6 התפלגות ההגדרה העצמית (יהודים) בשאלת הציוניות (שאלה 5 בנספח 1 ולוח 4 בנספח 4) היא: 48.8% – מאוד ציונים; 37.3% – די ציונים; 6.7% – לא כל כך ציונים; 3.5% – בכלל לא ציונים; 3.7% – לא יודעים.

מהי ציונות?

שאלה 4

נספח 1, עמ' 158

הצגנו כאן שאלה פתוחה: "אנשים מייחסים משמעויות שונות למונח 'ציונות'. מה בעיניך המשמעות העיקרית של המונח 'ציונות'?" מגוון התשובות שקיבלנו היה רחב מאוד. סיווגנו אותן – לתחושתנו, בהצלחה חלקית בלבד – לכמה קטגוריות. השיעור הגבוה ביותר (כרבע) שייכים לדעתנו למי שבעיניהם הציונות מתמצה באהבה לארץ ולמדינה, תחושת שייכות ופטריוטיות; במקום השני מבחינת השכיחות ניצבת הקטגוריה של מי שדיברו על הציונות כבית לאומי ליהודים (11%); במקום השלישי מתקבצות התשובות שלפיהן הציונות היא מגורים בארץ (8%); במקום הרביעי ניצבת קטגוריית הציונות כעמדה דתית ואמונית, עם קונוטציות לשיבת ציון ובניית בית המקדש (כ-7.5%); במקום החמישי נמצאות שתי קטגוריות כמעט שוות בגודלן (כ-7% כל אחת) של המפרשים את הציונות כהתיישבות, בניית הארץ ועבודת האדמה ושל הרואים בציונות עשייה למען המולדת במשמעות של שירות צבאי; כ-5% קישרו את הציונות להגירה ולעלייה ארצה; כ-3% פירשו את הציונות כנושאת ערכים אוניברסליים (כבוד האדם, אהבת האחר, צדק חברתי, שוויון וחופש); 1% פירשו את הציונות כמדינה ליהודים בלבד; וכשיעור הזה התרפקו על הציונות כמשהו שהיה ונעלם. בצד השלילי של הפרשנויות של מהי ציונות נמצאים כ-6% שצינו שהציונות היא גזענות, כיבוש ושאר רכיבים לא דמוקרטיים ודכאניים. שכיחותן של התשובות האחרות הייתה זניחה ולכן לא היה אפשר לקבצן לקטגוריה ברורה.

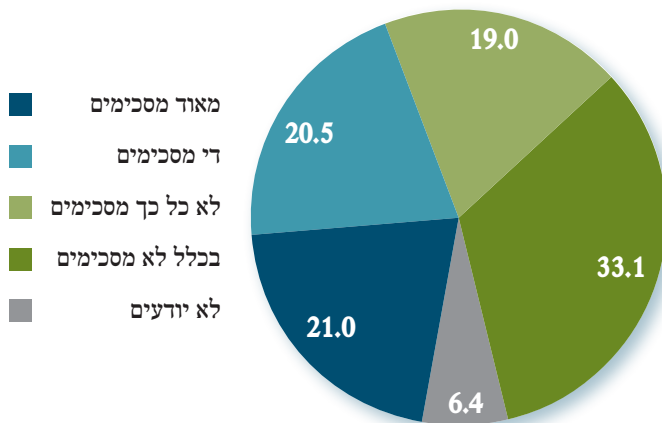
דבקות בציונות כתנאי למילוי תפקידים ממלכתיים

שאלה 15

נספח 1, עמ' 162

בדקנו אפוא אם המרואיינים רואים בדבקות באתוס הציוני תנאי למינוי לתפקידים ממלכתיים בישראל. כפי שאפשר ללמוד מהתרשים, יש רוב (52.1%) בציבור היהודי (לא כל שכן בציבור הערבי – 87%) שאינם רואים קשר הכרחי בין הדברים. עם זאת, אי-אפשר להתעלם מכך ש-41.5% מהמרואיינים היהודים מתנים מינוי לתפקידים ממלכתיים בכך שהמתמנים יהיו ציונים, כלומר הם סבורים שמי שאינו ציוני אינו צריך להתמנות לתפקיד ממלכתי בישראל. שוב, עמדה המנוגדת לערך דמוקרטי בסיסי – שוויון, בלי קשר לעמדות הפוליטיות של האזרח.

תרשים 3.15 "מי שלא ציוני לא צריך להתקבל לתפקיד ממלכתי" (יהודים; %)

בדקנו אם יש קשר בין ההגדרה העצמית כציוני או לא ציוני לבין העמדה בשאלה זו. בלוח הבא מוצגים ההבדלים בין הקטגוריות. הם מלמדים כי, כצפוי, רוב (66.6%) הלא-ציונים מתנגדים לקישור בין עמדות המועמד בנושא הציונות לבין זכותו להתמנות לתפקיד ממלכתי, אבל גם רוב קטן (50.2%) מקרב מי שכן מגדירים את עצמם ציונים (במידה די רבה או רבה מאוד) מתנגדים לקישור מגביל זה.

לוח 3.17 (%)

ציוני במידה די רבה או רבה מאוד	ציוני במידה די מעטה או בכלל לא	
50.2	66.6	לא מסכימים שמי שאינו ציוני לא צריך להתמנות לתפקיד ממשלתי

פילוח התשובות לפי מחנה פוליטי (יהודים) מראה כי שוב, שלא במפתיע, בימין נמצא השיעור הנמוך ביותר של המתנגדים להתניית קבלת תפקידים ממלכתיים בהיות המתמנה ציוני (46.6%). לעומת זאת במרכז ובשמאל הרוב מתנגדים לכך (56.1% ו-61.5%, בהתאמה).

לוח 3.18 (%)

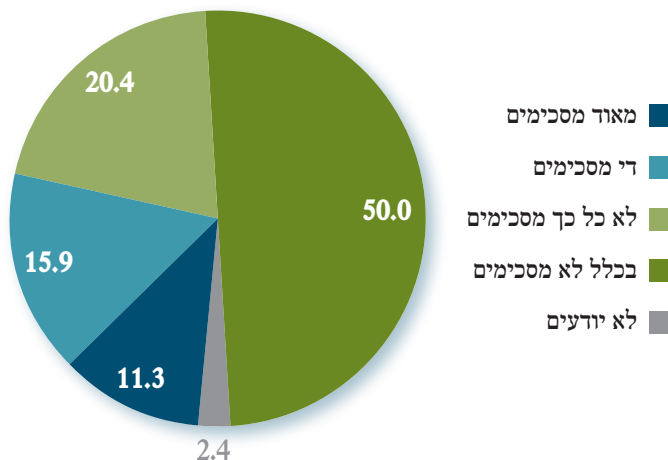
שמאל	מרכז	ימין	
61.5	56.1	46.6	לא מסכימים שמי שאינו ציוני לא צריך להתמנות לתפקיד ממשלתי

חופש הביטוי והגבלת כוחה של המדינה לחדור לחיי האזרח הם עוד שני עקרונות דמוקרטיים חשובים. בדקנו עד כמה הציבור בישראל כיום מחויב להם במישור המעשי.

איסור על מתיחת ביקורת פומבית על המדינה
שאלה 9
נספח 1, עמ' 160

ביקשנו את דעתם של המרואיינים על השאלה אם יש לאסור חוקית על אזרחי ישראל לבטא בפומבי ביקורת חריפה נגד המדינה. שאלה זו נראתה לנו חשובה לנוכח התגובות הקיצוניות נגד מי שמתחו ביקורת בקיץ 2014 על היציאה למבצע צוק איתן ועל התפקוד של גורמי השלטון והצבא במהלכו, בעיקר כמובן של פגיעה באזרחי אויב. הממצאים אינם מעידים על הלך רוח "לא דמוקרטי": בכלל המדגם רוב (70.4%) התנגדו לאיסור בחוק על מתיחת ביקורת חריפה בפומבי. רוב זה היה גדול קצת יותר בקרב הערבים (ערבים – 76.2%; יהודים – 69.2%). כלומר, גם אם נתקלנו בגילויים של חוסר סובלנות חברתית לביקורת כלפי המדינה, יש התנגדות רחבה בקרב האזרחים כולם לעגן בחוק את האיסור למתוח ביקורת חריפה בפומבי על המדינה.

תרשים 3.16 "יש לאסור בחוק על אזרחי ישראל לבטא בציבור ביקורת חריפה נגד המדינה" (כלל המדגם; %)

פילוח התשובות לפי מחנה פוליטי (יהודים) הראה רוב בכל המחנות להתנגדות לאיסור כזה בחוק, אם כי בימין הרוב בעניין זה קטן יותר.

לוח 3.19 (%)

שמאל	מרכז	ימין	
86.0	74.4	63.2	מתנגדים לאיסור בחוק מתיחת ביקורת פומבית על המדינה

ביקשנו את המרואיינים להביע את עמדתם גם על ההיגד ש"כדי לשמור על הביטחון מותר למדינה לעקוב אחר מה שאזרחיה כותבים באינטרנט". אולי בהשפעת תוספת ה"ביטחון" כאן, בציבור היהודי התגלתה נכונות מפליגה (59.1%) לאפשר למדינה חדירה למרחב הביטוי האינטרנטי של הפרט. לעומת זאת, בקרב הערבים היה רוב למתנגדים למתן הרשאה כזו למדינה (53.8%). תוצאות אלו דומות מאוד לתוצאות המדידה בנושא זה בשנה שעברה.

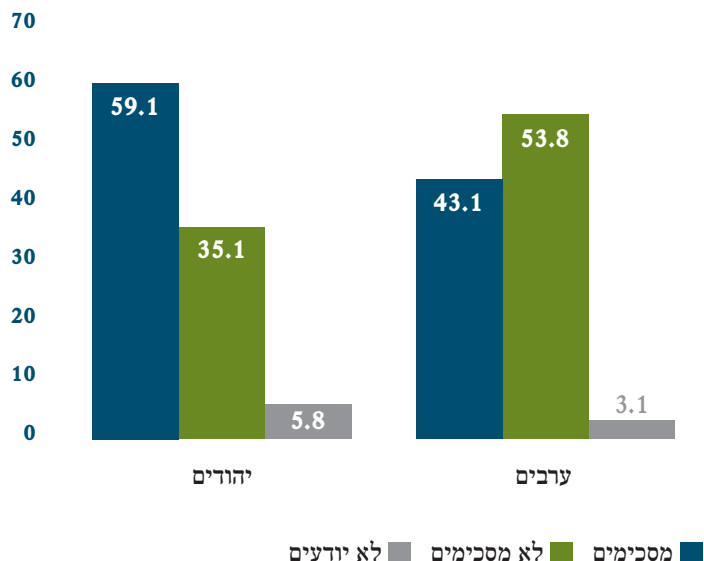
מעקב באינטרנט

שאלה 18

נספח 1, עמ' 163

נספח 2, עמ' 189

תרשים 3.17 "כדי לשמור על הביטחון מותר למדינה לעקוב אחר מה שאזרחיה כותבים באינטרנט" (לפי לאום; %)

כידוע, הצעירים מעוררים יותר בעולם האינטרנט ואמונים יותר על כללי המשחק בו. רצינו אפוא לדעת אם הם יהיו רגישים יותר מהמבוגרים לחופש הביטוי במרחב הווירטואלי. פילחנו את התשובות לשאלה זו לפי גיל (יהודים). הממצאים מפתיעים משהו: אם כי בכל קבוצות הגיל יש רוב למחייבים מתן הרשאה כזו למדינה, דווקא בקבוצות הגיל הצעירות יש הסכמה רבה יותר לפיקוח של המדינה על האינטרנט מטעמי ביטחון! מן הסתם הדבר עולה בקנה אחד עם נוכחות גבוהה יותר של צעירים במחנה הימין, אשר כפי שנראה להלן גם הוא תומך יותר, בנימוקים של ביטחון, בהענקת הרשאה זו למדינה.

לוח 3.20 (%)

+65	64-55	54-45	44-35	34-25	24-18	
53.6	48.9	62.4	61.0	63.7	66.7	מסכימים שמותר למדינה לעקוב אחר מה שאזרחיה כותבים באינטרנט כדי לשמור על הביטחון

פילוח לפי מחנה פוליטי (יהודים) מעלה את התוצאות האלה: בימין יש רוב מוצק (69.5%) למוכנים להתיר מעקב באינטרנט למטרות ביטחון. גם במרכז יש לעמדה זו רוב (57.5%), אף כי קטן יותר. לעומת זאת בשמאל מדובר במיעוט (39.2%), אם כי לא קטן.

לוח 3.21 (%)

שמאל	מרכז	ימין	
39.2	57.5	69.5	מסכימים שמותר למדינה לעקוב אחר מה שאזרחיה כותבים באינטרנט כדי לשמור על הביטחון

הצלבנו שאלה זו עם העמדה בעניין הטלת איסור בחוק על ביקורת פומבית על המדינה, שם כזכור היה רוב למתנגדים לאיסור, ומצאנו כי הן בקרב מי שתומכים באיסור חוקי על ביקורת פומבית והן בקרב מי שמתנגדים לו, הרוב תומכים במתן אישור למדינה לעקוב אחר מה שאזרחיה כותבים באינטרנט כדי להגן על הביטחון. ואולם לא מדובר באותו רוב: בקרב התומכים באיסור חוקי על מתיחת ביקורת פומבית על המדינה הרוב מגיע ל-69.3%, ואילו בקרב המתנגדים לו הוא עומד על 55.1%.

עם הגורמים המותחים ביקורת פומבית חריפה על ישראל נמנים לעתים קרובות ארגוני זכויות האדם והאזרח המקומיים. בדקנו אפוא אם המרואיינים מסכימים או לא מסכימים עם הדעה שארגונים אלה גורמים נזק למדינה.

גם בשאלה זו, כך מתברר, הסובלנות התאורטית לביקורת פומבית על המדינה של חלק ניכר מן הציבור היהודי אינה עומדת במבחן. רוב המרואיינים היהודים (56.1%) מסכימים עם העמדה שארגונים אלה מזיקים למדינה. שלא במפתיע, אצל המרואיינים הערבים מצאנו רוב גדול (75.2%) שהתנגדו לקביעה זו.

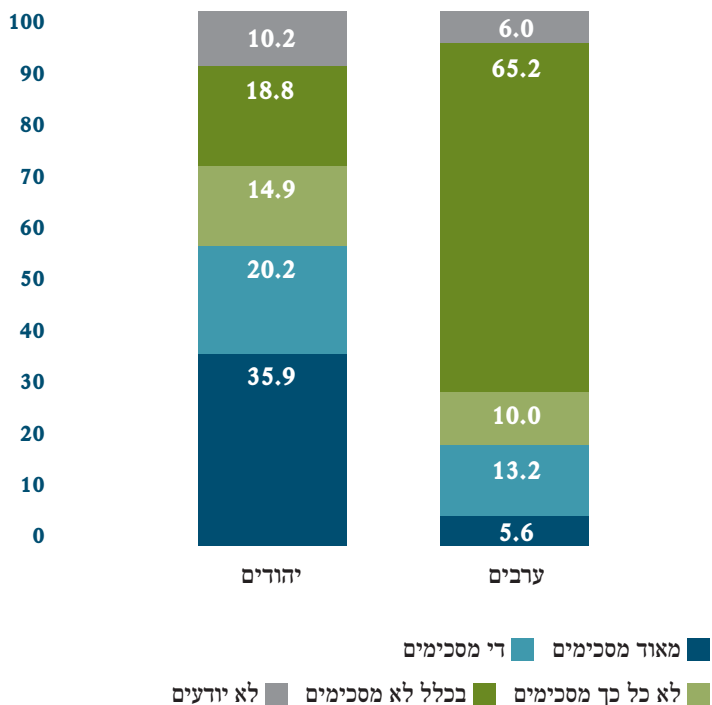
ארגוני זכויות האדם גורמים נזק למדינה?

שאלה 22

נספח 1, עמ' 165

נספח 2, עמ' 191

תרשים 3.18 "ארגוני זכויות האדם והאזרח, כמו 'האגודה לזכויות האזרח' ו'בצלם', גורמים נזק למדינה" (לפי לאום; %)

פילוח התשובות לשאלה זו לפי מחנה פוליטי (יהודים) העלה את התוצאות הצפויות: בימין יש רוב גדול לסבורים כי ארגוני זכויות האדם גורמים נזק למדינה; במרכז הרוב קטן, אבל הוא עדיין רוב; ורק בשמאל יש מיעוט בלבד שזוהי דעתם.

לוח 3.22 (%)

שאלה	מרכז	ימין	מאוד או די מסכימים שארגוני זכויות האדם גורמים נזק למדינה
	26.0	54.8	70.5

הצלבנו את התשובות לשאלה בדבר ארגוני זכויות האדם עם השאלה בעניין האיסור על מתיחת ביקורת פומבית על המדינה ומצאנו כי אכן יש זיקה מסוימת בין העמדות בשתי השאלות. אמנם בקרב מי שמתנגדים לאיסור בחוק על ביקורת, כמו גם בקרב מי שתומכים באיסור כזה, השיעור הגבוה ביותר הוא של הסבורים שארגוני זכויות האדם גורמים נזק למדינה, אבל בכל זאת יש ביניהם הבדל גדול – סובלנות רבה יותר לאפשרות של מתיחת ביקורת פומבית על המדינה הולכת יד ביד, לעתים קרובות, עם העמדה שארגוני זכויות האדם אינם גורמים נזק: 53.3% ממי שמתנגדים לאיסור בחוק על מתיחת ביקורת פומבית על המדינה סבורים כי ארגונים אלה מסוכנים למדינה, לעומת 64.6% המסכימים להטלת איסור כזה.

מתן אמון במוסדות ובבעלי תפקידים

שאלה 6

נספח 1, עמ' 158

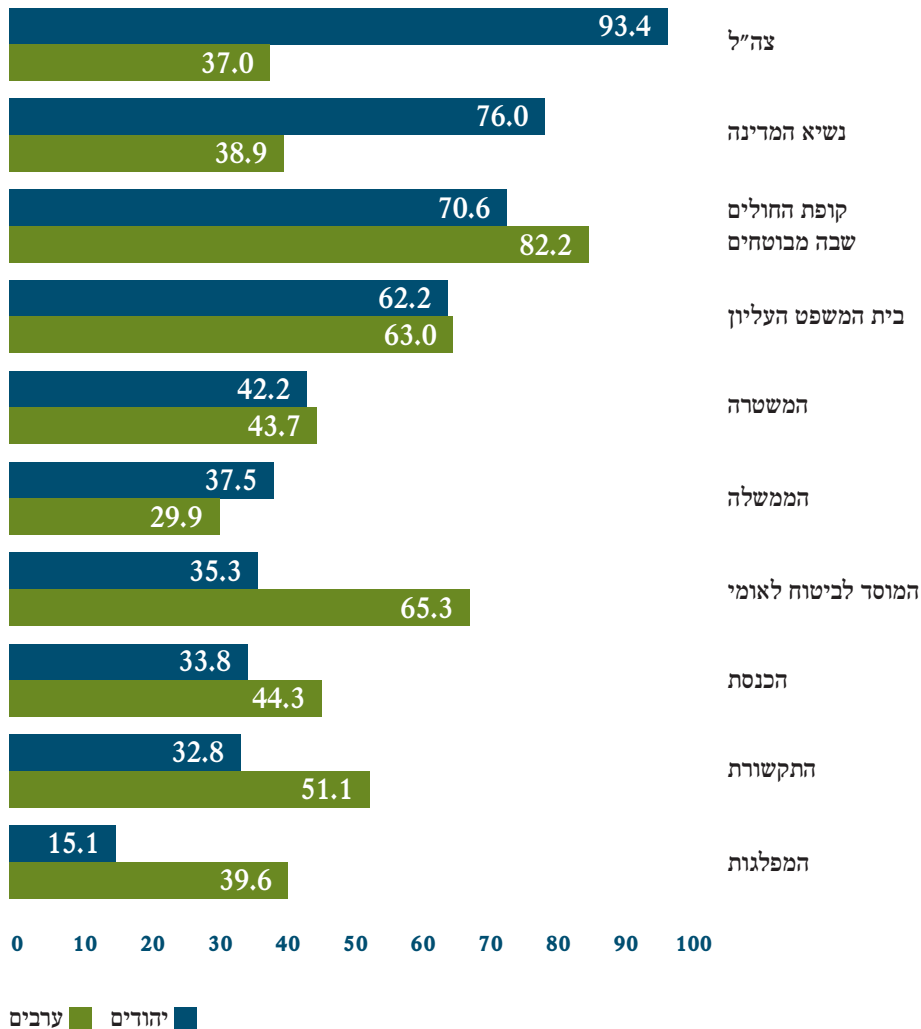
נספח 2, עמ' 182

כבעבר, גם השנה הצגנו למרואיינים שורה של מוסדות ובעלי תפקידים וביקשנו לדעת באיזו מידה הם רוחשים להם אמון. הפעם הוספנו לרשימה שני מוסדות שהאזרחים נפגשים בהם פעמים תכופות ושעליהם לא שאלנו בעבר – המוסד לביטוח לאומי וקופות החולים.

כבעבר, גם השנה נמצא כי בקרב היהודים המוסד שנהנה מרמת האמון הגבוהה ביותר הוא צה"ל (93.4%, שיעור האמון בו עלה מהשנה שעברה בכ-5%); במקום השני נמצא נשיא המדינה (76%). הגוף שקיבל את המקום האחרון במדרג האמון הוא המפלגות – רק 15.1% מהמרואיינים היהודים הביעו בהן אמון די רב או רב; קופות החולים זכו למקום של כבוד – 70.6%; אבל המוסד לביטוח לאומי קרוב לתחתית – 35.3% אמון בלבד, בסמיכות לממשלה (37.5%) ולכנסת (33.8%); בית המשפט העליון נמצא בתוך – מעט פחות משני שלישים (62.2%) נותנים בו אמון.

בקרב הערבים צועדות בראש קופות החולים שבהן מבוטחים המרואיינים (82.2%), ולאחריהן המוסד לביטוח לאומי (65.3%), שאצל היהודים קיבל, כאמור, ציון אמון נמוך מאוד. מבין מוסדות המדינה בית המשפט העליון הוא שנהנה מהאמון הרב ביותר בציבור הערבי (63%), מה שמסביר כנראה את התנגדותם, שתוזכר בהמשך, ליטול ממנו את הסמכות לבטל חוקים שחוקקה הכנסת.

תרשים 3.19 עד כמה אתה נותן אמון בכל אחד מהאנשים או המוסדות הבאים? (די הרבה או הרבה מאוד; לפי לאום; %)

פילוח של מידת האמון של המרוואיינים הערבים במוסדות ובאישים לפי הצבעה בבחירות 2015 למפלגות ציוניות או לרשימה המשותפת מלמד כי לגבי כל גורם וגורם רמת האמון של מצביעי המפלגות הציוניות עולה על רמת האמון של מצביעי הרשימה המשותפת.

המשטרה זוכה השנה לאמון דומה בציבור הערבי ובציבור היהודי (43.7% ו-42.2%). עם זאת, בשני הציבורים אנו עדים לירידה באמון בה: ב־2014 קיבלה המשטרה את אמונם של 56.9% מהמרואיינים הערבים, כלומר הירידה אצלם השנה באמון ברורה מאוד; בציבור היהודי נתנו בשנה שעברה אמון במשטרה רק 45.1%, כך שכאן הירידה מתונה יותר.

כבעבר, התקשורת נהנית השנה בקרב הערבים מאמון גבוה יחסית (51.1%) ונמוך למדי בקרב היהודים (32.8%). אמנם בשני הציבורים מדובר בהתחזקות מסוימת של האמון בגורם זה בהשוואה לשנה שעברה; אבל בציבור הערבי ההתחזקות בולטת יותר – ב־2014 הביעו 37% מהמרואיינים הערבים אמון בתקשורת. בציבור היהודי התגודדה קטנה יותר: בשנה שעברה 28.4% בלבד מהם הביעו אמון די רב או רב בתקשורת.

התקשורת הישראלית נהנית בציבור היהודי בעיקר מאמון השמאל (57.8% רוחשים לה אמון) והמרכז (44.4%), ויש כלפיה חוסר אמון עמוק בימין (רק 19.8% מאמינים בה).

לוח 3.23 (%)

שמאל	מרכז	ימין	
57.8	44.4	19.8	נותנים די הרבה או הרבה אמון בתקשורת

נשיא המדינה הנוכחי, ראובן ריבלין, כך מלמד הסקר, פופולרי היום בציבור היהודי יותר מהנשיא היוצא, שמעון פרס, בשנתו האחרונה בתפקיד: הנשיא המכהן ריבלין נהנה השנה מ־76% אמון, לעומת הנשיא דאז פרס שבשנת 2014 נהנה מ־71.2% אמון. ואולם בציבור הערבי נהנה פרס בעת שכינה כנשיא מאמון גבוה יותר מזה שריבלין מקבל מהם היום (פרס 2014 – 56.1%; ריבלין 2015 – 38.9%).

פילוח התמיכה בנשיא המדינה לפי מחנה פוליטי (יהודים) מעלה כי על פני כל הקשת הפוליטית יש רוב גדול למביעים אמון בנשיא, אבל רוב זה קטן במידה מסוימת בימין לעומת הרוב שהוא זוכה לו במרכז או בשמאל.

לוח 3.24 (%)

שמאל	מרכז	ימין	
85.2	82.0	71.9	רוחשים די הרבה או הרבה מאוד אמון לנשיא

בדקנו את מידת האמון בשלושת המוסדות המכוננים של הדמוקרטיה הישראלית – הכנסת, הממשלה ובית המשפט העליון – לפי מחנה פוליטי (יהודים). הנתונים מלמדים כי האמון בבית המשפט העליון בשלושת

המחנות הוא הגבוה ביותר, אם כי שיעורי הנותנים בו אמון שונים מאוד (שמאל – 83.6%; מרכז – 77.6%; ימין – 50.1%). מכאן והלאה מדובר ברמות אמון נמוכות בהרבה: בעוד שבשמאל רק 14.1% נותנים אמון בממשלה, במרכז מדובר בשיעור כפול (28.4%) ובימין בכמחצית מהשייכים למחנה זה (49.7%). אשר לכנסת – בכל המחנות האמון בה נמוך, אך הוא הנמוך ביותר בשמאל (22.9%; לעומת ימין – 39.4%; מרכז – 31.8%). יש לשים לב כי לגבי כל אחד משלושת המוסדות, המרכז תמיד בתווך, בין הימין לשמאל, מה שמסקף את מיקומו הרעיוני – באמצע בין שתי השקפות מכללא חד-משמעיות יותר.

לוח 3.25 (%)

שמאל	מרכז	ימין	
נותנים די הרבה או הרבה אמון			
22.9	31.8	39.4	כנסת
14.1	28.4	49.7	בממשלה
83.6	77.6	50.1	בבית המשפט העליון

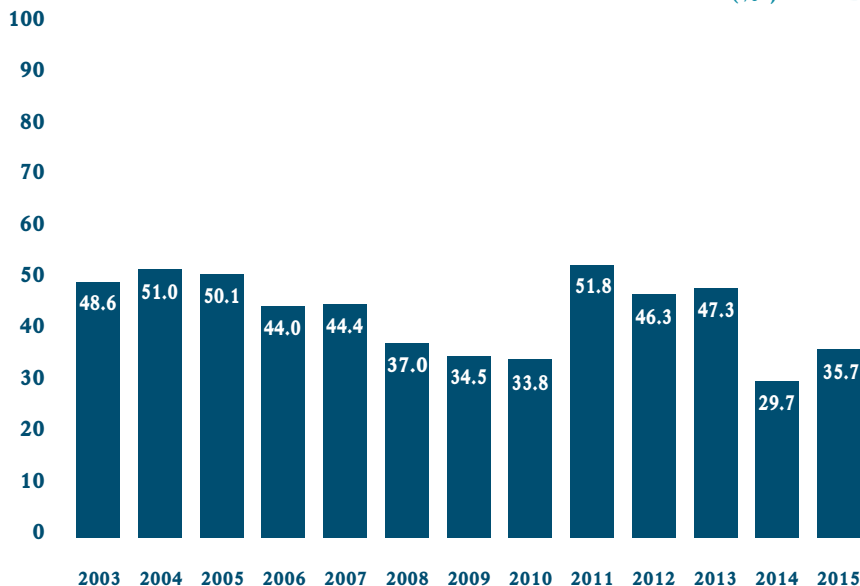
גם השנה מצאנו הבדלים גדולים מאוד ברמת האמון בבית המשפט העליון על בסיס סולם דתיות (יהודים). תנועה על הרצף החרדי-חילוני בכיוון החילוני מעלה את שיעור נותני האמון במוסד זה. וכך, בעוד שאצל החרדים רק כעשירית אמרו שיש להם די הרבה או הרבה מאוד אמון בבית המשפט העליון, פחות ממחצית מהדתיים הביעו אמון במוסד זה, לעומת כ-70% (!) בכל אחת מקבוצות המסורתיים-דתיים, המסורתיים הלא-דתיים והחילונים.

כאמור ברקנו השנה לראשונה את מידת האמון שהציבור רוחש לקופות החולים ולמוסד לביטוח לאומי. ובכן, גם היהודים וגם הערבים רוחשים אמון ניכר לקופות החולים שלהם (70.6% ו-82.2%, בהתאמה). הפער בין שתי הקבוצות מתגלה בנוגע למוסד לביטוח לאומי – האמון שהערבים רוחשים לו כמעט כפול מזה של היהודים: 65.3% לעומת 35.3%. ממצא זה מחייב מחקר נוסף, מעמיק יותר, שכן יש להניח כי השירותים שהמוסד לביטוח לאומי נותן לערבים אינם משופרים מאלה שהוא נותן ליהודים, ואולי אף להפך אם להסתמך על דיווחים שונים בתקשורת לאורך השנים.

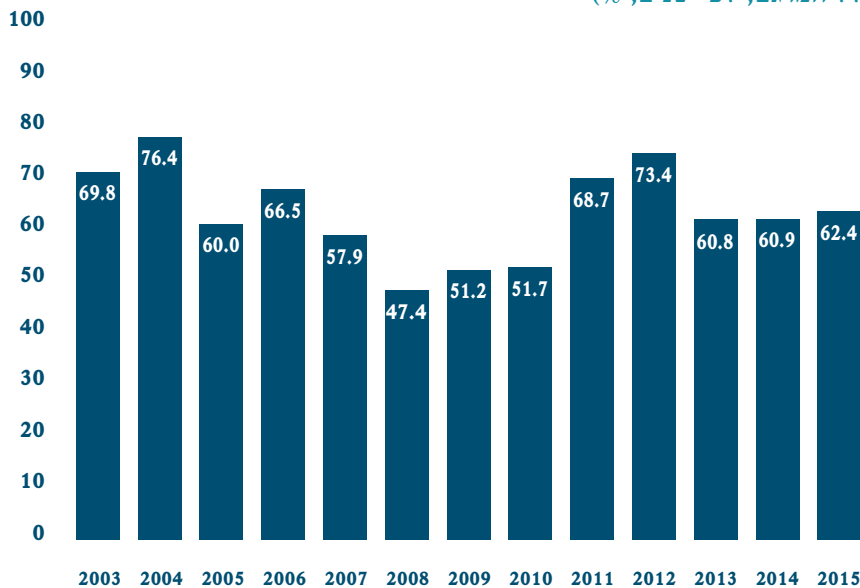
פילחנו את האמון במוסד לביטוח לאומי לפי שיוך עצמי לקבוצות חזקות או חלשות בחברה (יהודים). הנחת העבודה שלנו הייתה שהקבוצות החלשות נזקקות לשירותיו של מוסד זה יותר משנזקקות לו הקבוצות החזקות ומשום כך תהיה להן עמדה שונה בעניין זה. ואכן נמצא הבדל: בקרב מי שמיקמו את עצמם בקבוצות החזקות, 37.8% אמרו שיש להם אמון במוסד לביטוח לאומי, לעומת 28.1% בלבד ממי שמיקמו את עצמם בקבוצות החלשות.

התרשימים הבאים משווים את רמות האמון במוסדות השונים בכלל הציבור הישראלי (ערבים ויהודים כאחד), לפי שנים.

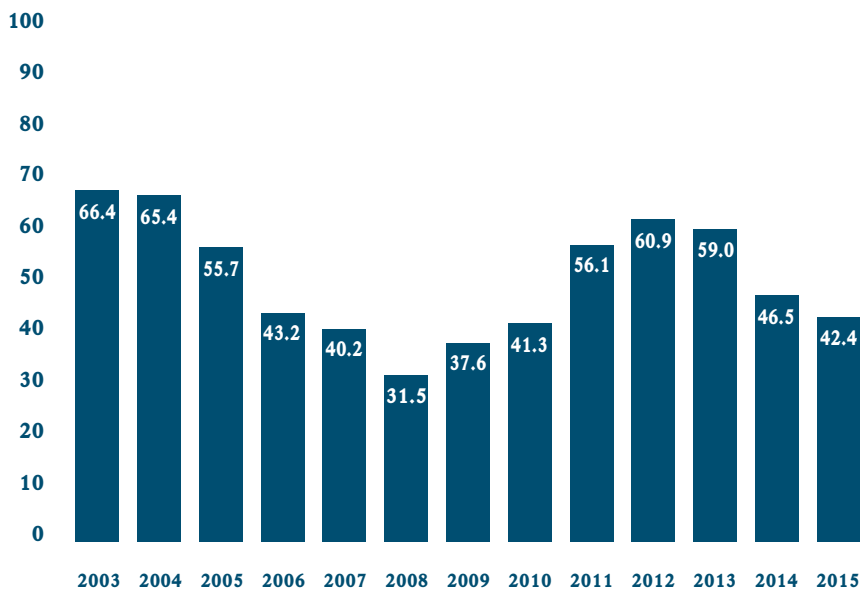
תרשים 3.20 אמון בתקשורת (די הרבה או הרבה מאוד אמון; כלל המדגם; לפי שנים; %)

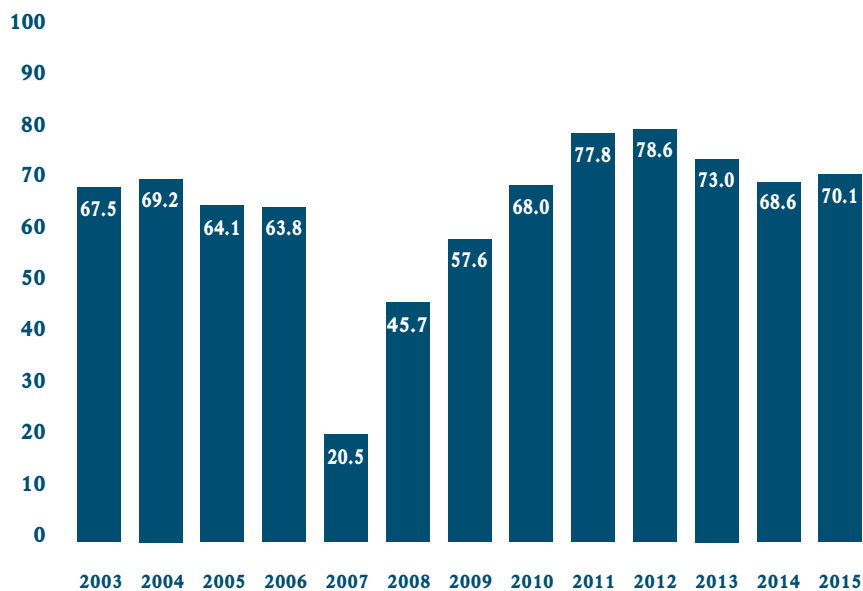
תרשים 3.21 אמון בבית המשפט העליון (די הרבה או הרבה מאוד אמון; כלל המדגם; לפי שנים; %)

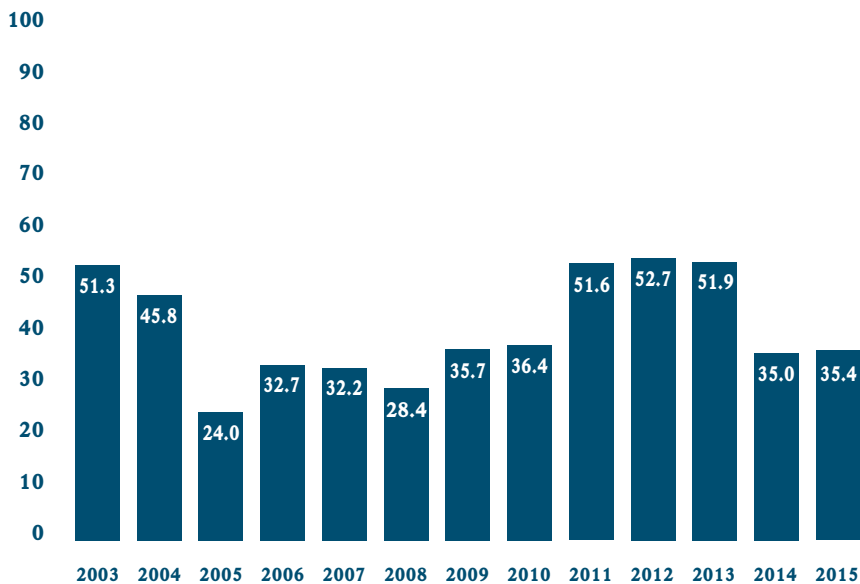
תרשים 3.22 אמון במשטרה (די הרבה או הרבה מאוד אמון; כלל המדגם; לפי שנים; %)

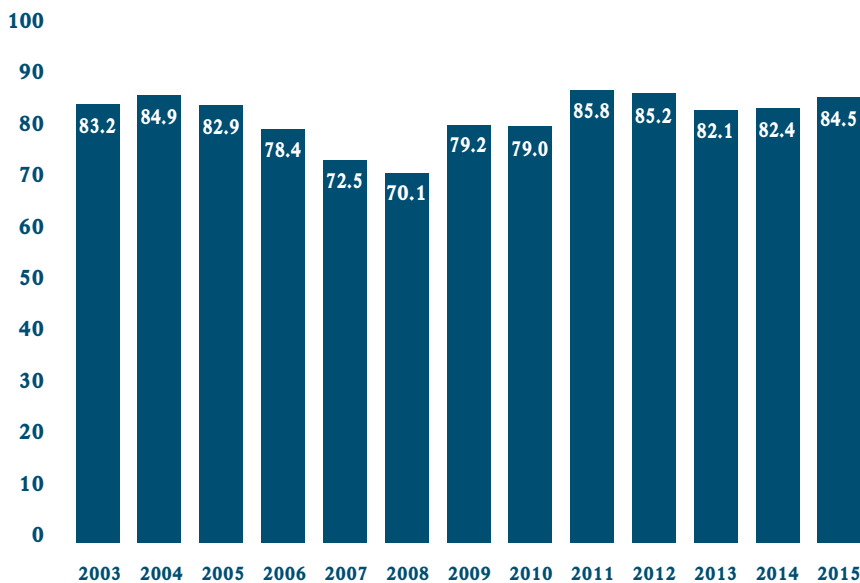
תרשים 3.23 אמון בנשיא המדינה (די הרבה או הרבה מאוד אמון; כלל המדגם; לפי שנים; %)

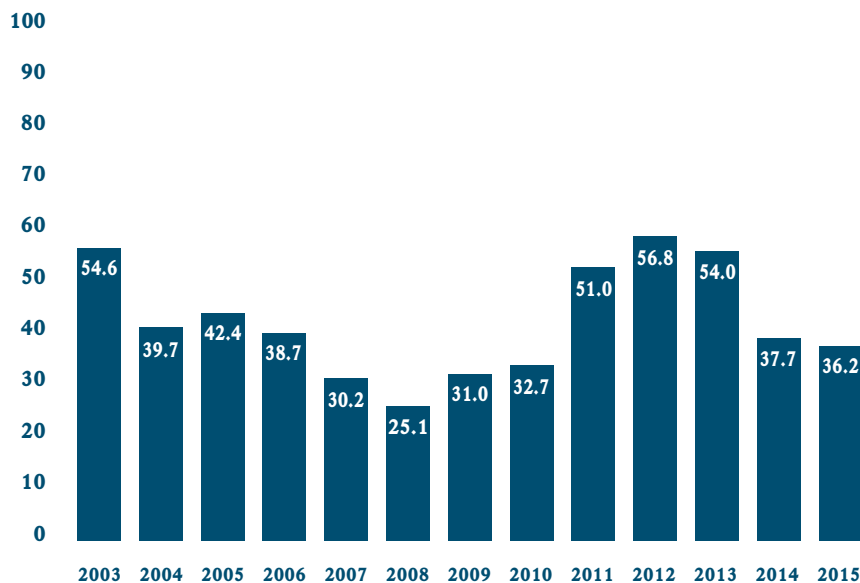
תרשים 3.24 אמון בכנסת (די הרבה או הרבה מאוד אמון; כלל המדרגם; לפי שנים; %)

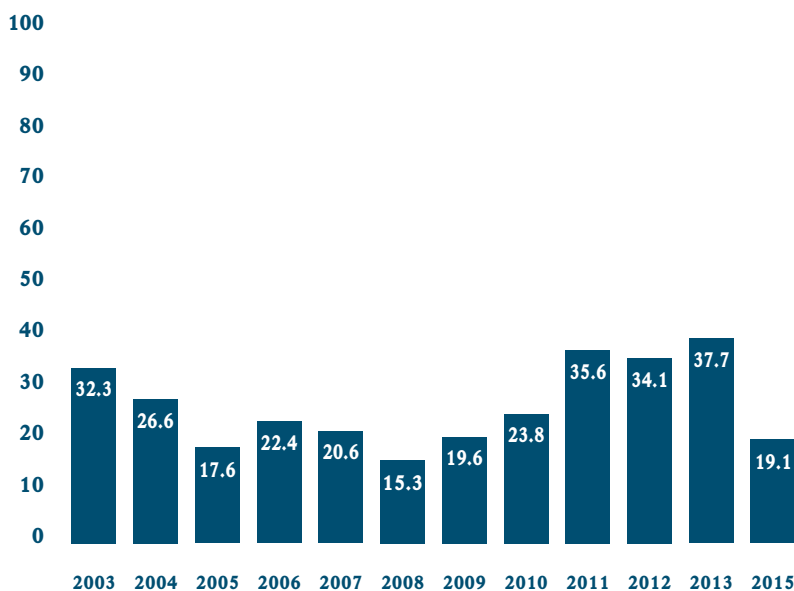
תרשים 3.25 אמון בצה"ל (די הרבה או הרבה מאוד אמון; כלל המדרגם; לפי שנים; %)

תרשים 3.26 בממשלה (די הרבה או הרבה מאוד אמון; כלל המדגם; לפי שנים; %)

תרשים 3.27 במפלגות (די הרבה או הרבה מאוד אמון; כלל המדגם; לפי שנים; %)

הלוח הבא מציג את המגמה השנה ברמת האמון של הציבור במוסדות ובאישים בהשוואה לשנה שעברה.

לוח 3.26

▲	התקשורת
▲	בית המשפט העליון
▼	המשטרה
▲	נשיא המדינה
=	הכנסת
▲	צה"ל
▼	הממשלה
▼	המפלגות

כפי שראינו, בסך הכול רמת האמון של הציבור הישראלי בגורמים שבדקנו, בלשון המעטה, אינה מרקיעה שחקים. שאלנו את עצמנו אם אפשר לייחס ממצא זה להערכה (או לחוסר ההערכה) שהציבור רוחש לניקיון הכפיים של ההנהגה בישראל.

ציון לשחיתות

שאלה 54

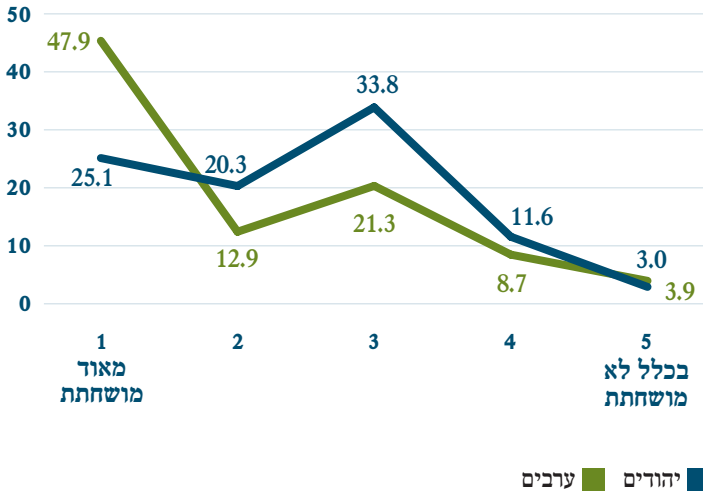
נספח 1, עמ' 178

נספח 2, עמ' 199

ביקשנו מן המרואיינים לתת להנהגת ישראל ציון בנושא השחיתות – כך ש־1 הוא הציון הנמוך ביותר (מושחתת מאוד) ו־5 הוא הציון הגבוה ביותר (בכלל לא מושחתת).

התפלגות הציונים שונה למדי בשני המדגמים היהודי והערבי. ואולם בשני המדגמים אין מדובר בהתפלגות פעמון ("נורמלית") אלא בהתפלגות לא סימטרית, המתאפיינת בהתקבצות גדולה של ציונים נמוכים, בעיקר בציבור הערבי, ושל ציונים נמוכים־בינוניים בציבור היהודי. הממוצעים של כל ציבור אומרים הכול באשר להערכת המצב הגרועה בשני הציבורים כאחד: ציון השחיתות הממוצע המחושב עבור המדגם הערבי הוא 2, כלומר קרוב מאוד לציון 1 (מושחתת מאוד), ואילו הציון הממוצע עבור המדגם היהודי הוא רק מעט גבוה יותר – 2.4, כלומר גם הוא נמוך אפילו מציון האמצע (3). במילים אחרות, גם הציבור היהודי וגם הציבור הערבי מעריכים את הנהגת המדינה כמושחתת למדי, ואפילו מאוד, מה שיכול, אולי, להסביר את מידת האמון הנמוכה למדי ששניהם רוחשים לה.

תרשים 3.28 איזה ציון היית נותן להנהגת ישראל בנושא השחיתות בסולם ציונים שבין 1 ל-5, כך ש-1 = מאוד מושחתת ו-5 = בכלל לא מושחתת? (לפי לאום; %)

לבסוף, עדיין בנושא הקשור עקרונית לפרק זה אך לא בהכרח לנושאים האחרים הנידונים בו, בדקנו שאלה העומדת על סדר היום בנושא הפרדת הרשויות, במקרה זה – סמכותו של בית המשפט העליון לבטל חוקים שחוקקה הכנסת.

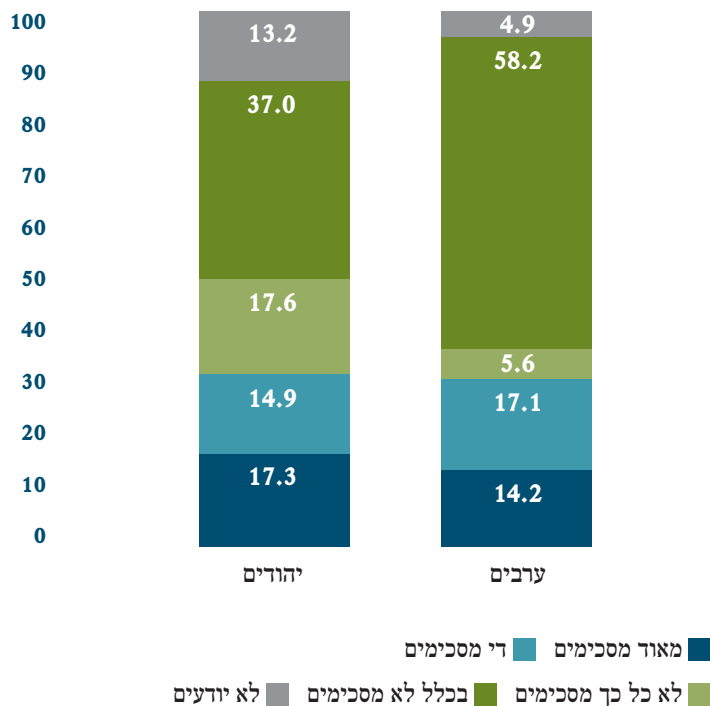
הצגנו את הנושא בניסוח קטגורי: "צריך לקחת מבית המשפט העליון את הסמכות לבטל חוקים שהתקבלו בכנסת על ידי נבחרי העם". בכלל המדגם 56% התנגדו להיגד זה ו-32% הסכימו עמו. פילוח לפי לאום העלה הבדלים גדולים מאוד בין יהודים לערבים. את ההתנגדות הגדולה יותר בקרב האזרחים הערבים נטילת סמכויות מבית המשפט העליון (63.8% לעומת 54.6% בקרב היהודים) ניתן לתלות בהרגשתם שמוסד זה הוא המגן שלהם, כפי שהדבר מתבטא גם במידת האמון הגבוהה שהם רוחשים לו.

נטילת הסמכות מבית המשפט העליון לבטל חוקים

שאלה 43

נספח 1, עמ' 175

תרשים 3.29 "צריך לקחת מבית המשפט העליון את הסמכות לבטל חוקים שהתקבלו בכנסת על ידי נבחרי העם" (לפי לאום; %)

את עמדת היהודים אפשר להבין לאור הניתוח של התשובות לפי מחנה פוליטי, וכאן, כצפוי, ההבדלים גדולים מאוד: ההתנגדות למהלך כזה זוכה לרוב סוחף בשמאל (77.8%), שכפי שהראינו גם רוחש אמון רב לבית המשפט העליון, ולרוב גדול במרכז (69.1%), שאף הוא חיובי מאוד כלפי מוסד זה; אבל בימין, שכידוע מתנגד לא פעם לפסיקותיו הליברליות מדי לטעמו של בית המשפט העליון, רק מיעוט מתנגדים לביטול הסמכות הנתונה כיום בידי בית המשפט העליון לבטל חוקים שחוקקה הכנסת (43.4%).

לוח 3.27 (%)

שמאל	מרכז	ימין	
77.8	69.1	43.4	מתנגדים לקחת מבית המשפט העליון את הסמכות לביטול חוקים

פילוח לפי הצבעה לכנסת בבחירות 2015 (יהודים) מעלה כי ההתנגדות הנמוכה ביותר לנטיילת הסמכויות מידי בית המשפט העליון (6.7%) נמצאת בקרב מצביעי יהדות התורה, שהם רובם ככולם חרדים ומשום כך אינם רואים בבית המשפט העליון בעל ברית ומעוניינים להחלישו. ההתנגדות הגבוהה ביותר נרשמה אצל מצביעי המחנה הציוני (78.8%).

בפילוח לפי השכלה (יהודים) מצאנו התנגדות חזקה יותר למהלך אצל בעלי ההשכלה הבינונית או הגבוהה.

לוח 3.28 (%)

השכלה תיכונית ומטה חלקית	השכלה תיכונית מלאה	השכלה על-תיכונית ואקדמית חלקית	השכלה אקדמית מלאה	מתנגדים לקחת מבית המשפט העליון את הסמכות לביטול חוקים
29.4	51.3	56.0	60.2	

ברקנו את הקשר בין מידת האמון בבית המשפט העליון ובכנסת לבין הנכונות ליטול ממוסד זה את הסמכות לבטל חוקים שחוקקה הכנסת. הממצא המעניין הוא שמידת האמון או האי-אמון בכנסת לא הייתה גורם מבחין בשאלה, אבל מידת האמון בבית המשפט העליון התגלתה דווקא כבעלת השפעה עצומה. וכך, בקרב מי שיש להם אמון בבית המשפט העליון שיעורם של המתנגדים ליטול את הסמכות הזו ממנו גדול ביותר מפי שניים משיעורם בקרב מי שאין להם אמון בו (69.6% לעומת 31.2%).

לוח 3.29 (%)

יש אמון בבית המשפט העליון	אין אמון בבית המשפט העליון	מתנגדים לקחת מבית המשפט העליון את הסמכות לביטול חוקים
69.6	31.2	

כצפוי, ההתנגדות להחלשת כוחו של בית המשפט העליון בקרב המעדיפים (יהודים) את הרכיב היהודי בהגדרת המדינה (40.6%) קטנה מן ההתנגדות למהלך כזה בקרב מי שמעדיפים את הרכיב הדמוקרטי (67.8%). שלא כצפוי דווקא בקרב מי שמשייכים את עצמם לקבוצות החלשות בחברה (יהודים), שעליהן בית המשפט העליון אמור להגן, ההתנגדות להחלשת כוחו מתונה בהרבה (39.2%) בהשוואה למשייכים את עצמם לקבוצות החזקות (61.8%).

פרק 4 הזירה החברתית

לתפיסתנו, דמוקרטיה אינה רק צורת שלטון, אלא מכלול רעיוני ותרבותי שאמור לבוא לידי ביטוי ברבדים רבים ועמוקים של הפעילות החברתית, הכלכלית, התקשורתית והתרבותית, ולא רק במבנים ובכללי המשחק של המערכת הפוליטית שבהם דנו בפרק הקודם. לכן גם השנה בחנו היבטים שונים של החברה הישראלית במטרה להבין באיזו מידה היא מממשת את עקרונות הדמוקרטיה בהתנהלותה וכן בתפיסות העולם של חבריה וברגשותיהם. ראשית עניין אותנו לדעת מהי רמת הסולידריות (תחושת ה"ביחד") של החברה הישראלית להרגשת המרואיינים בסקר, בהנחה שהם מייצגים את כלל החברה הישראלית.

הסולידריות בחברה הישראלית

שאלה 24

נספח 1, עמ' 166

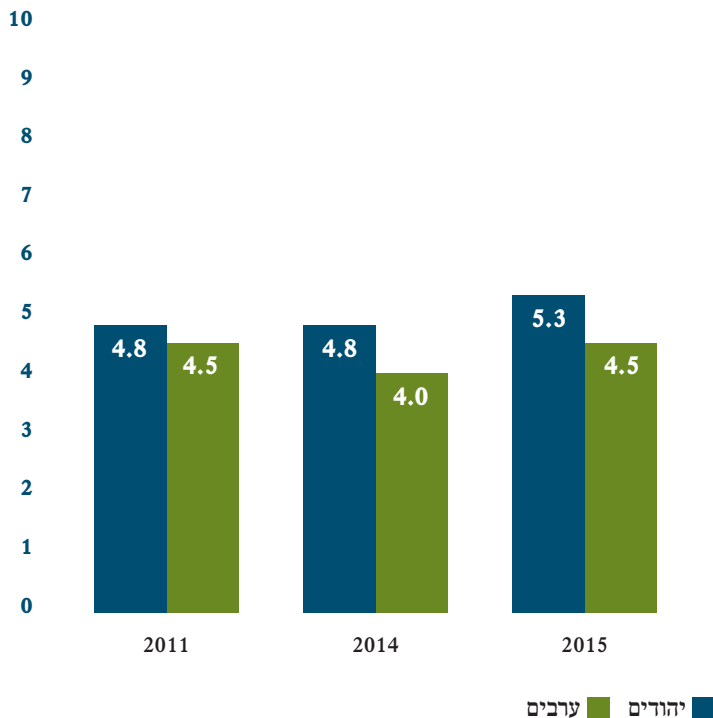
נספח 2, עמ' 191

בהמשך לשאלה על תחושת השייכות האישית למדינה ולשאלת הרצון להמשיך לחיות בישראל או להגר ממנה בהינתן האפשרות, ביקשנו מן המרואיינים לתת ציון לרמת הסולידריות של החברה הישראלית, כולל יהודים, ערבים וכל האחרים הנמנים לדעתם עם שורותיה. הציון ניתן בסולם שבין 1 (אין בכלל סולידריות) ל-10 (יש סולידריות רבה מאוד).

התשובות שקיבלנו אינן מלבכות: הציון הממוצע בכלל המדגם היה 5.1, כלומר הערכה בינונית של הסולידריות בחברה הישראלית. פילוח לפי לאום הראה ציון ממוצע של 5.3 במדגם היהודי וציון ממוצע 4.5 במדגם הערבי. כלומר, המרואיינים הערבים מעריכים את מידת הסולידריות של החברה הישראלית נמוך משמעריכים אותה המשיבים היהודים, אף כי, כאמור, גם היהודים אינם מעריכים אותה כגבוהה. במילים אחרות, בהסתמך על הייצוגיות של המדגם שלנו, המסקנה היא שהישראלים דהיום אינם מרגישים שהם חיים בחברה סולידרית.

עניין אותנו לדעת אם מדובר בירידה או בשיפור בהשוואה לעבר. ובכן, למרות השיח האינטנסיובי המתנהל בארץ בעת האחרונה על התפוררות החברה, כאשר השווינו את ממצאי 2015 לממצאי שנים קודמות מצאנו כי ציוני הסולידריות של השנה גבוהים במעט מהציונים שהתקבלו במדידות הקודמות, לפני ארבע שנים ובשנה שעברה. כלומר, ההתכתשויות הרעיוניות והאחרות שליוו למשל את מבצע צוק איתן ואת הבחירות האחרונות, ואשר רבים ראו בהן סממן להעמקת השסעים בחברה בישראל, לא השפיעו לרעה על התפיסה העצמית של הציבור בישראל בפרמטר הסולידריות. הפער שנמצא השנה בין הערכת הציבור היהודי להערכת הציבור הערבי את מידת הסולידריות של החברה הישראלית נותר כשהיה.

תרשים 4.1 ציונים ממוצעים של רמת הסולידריות של החברה הישראלית (לפי לאום ולפי שנים)

פילחנו את התשובות לשאלה זו לפי מחנה פוליטי (יהודים) והצבעה (ערבים); לרשימות ציוניות או לרשימה המשותפת). ככלל, הציונים הממוצעים שנתנו היהודים, בכל אגפיהם הפוליטיים, גבוהה במקצת מהציונים הממוצעים שנתנו הערבים, בלי קשר למפלגה שהם הצביעו לה. בקרב היהודים, המרכז מעניק לחברה הישראלית את הציון הגבוה ביותר מבחינת הסולידריות שלה (5.6) והשמאל את הציון הנמוך ביותר (4.9). הימין נמצא בתווך, עם ציון ממוצע (5.2). אצל הערבים, מצביעי המפלגות הציוניות "מפרגנים" לחברה הישראלית בנושא זה קצת יותר ממצביעי הרשימה המשותפת (ציון ממוצע 4.9, לעומת 4.3).

לוח 4.1

כלל המדגם	מדגם יהודים	יהודים ימין	יהודים מרכז	יהודים שמאל	מדגם ערבים	ערבים מצביעי מפלגות ציוניות	ערבים מצביעי הרשימה המשותפת	ציון סולידריות (10-1)
5.1	5.3	5.2	5.6	4.9	4.5	4.9	4.3	

פילוח לפי שיוך עצמי לקבוצות חזקות או חלשות בחברה (יהודים) העלה, כבעבר, הבדל מסוים: מי ששייכו את עצמם לקבוצות החזקות מעריכים את החברה הישראלית כיותר סולידרית בהשוואה למי ששייכו את עצמם לקבוצות החלשות (ציון ממוצע 5.5, לעומת 4.9).

פילוח לפי דתיות (יהודים) העלה כי הציונים הממוצעים לסולידריות החברתית של כל הקבוצות נעים בטווח שבין הציון הממוצע הנמוך ביותר 4.6 (חרדים) לציון הממוצע הגבוה ביותר 6 (מסורתיים-דתיים).

השווינו את ציוני הסולידריות הממוצעים גם לפי משתנים אחרים ומצאנו כי בקרב היהודים שחושבים שהמצב הכללי של ישראל טוב, הציון הממוצע היה 5.7, בעוד שבקרב מי שחושבים שהמצב הכללי רע, הציון הממוצע היה רק 4.6. כלומר, יש זיקה של ממש, ואולי אפילו קשר סיבתי (אלא שלא בדקנו זאת), בין שתי ההערכות. הוא הדין כשמדובר בהערכת המצב האישי: הציון הממוצע של הסולידריות בחברה הישראלית בקרב מי שהגדירו את מצבם האישי טוב היה 5.4, ואילו בקרב מי שהגדירו את מצבם האישי רע הוא היה רק 4.2.

האם תחושת השייכות למדינה ובעיותיה קשורה כך או אחרת בהערכת הסולידריות החברתית? נראה שכן. בקרב מי שאמרו שהם מרגישים חלק מן המדינה ובעיותיה במידה רבה (יהודים) הציון הממוצע היה 5.3, בעוד שבקרב מי שמרגישים קשר קלוש למדינה ובעיותיה או שאינם מרגישים כל קשר הציון הממוצע היה רק 4.7.

זיקה חזקה נמצאה גם בין הערכת הסולידריות לבין הרצון להישאר בארץ: הציון הממוצע שנתנה קבוצת מי שמעוניינים לעבור לגור במדינה אחרת (יהודים) היה 4.4, לעומת הציון הממוצע 5.4 שנתנה קבוצת מי שמעוניינים להישאר בארץ.

את ציון הסולידריות הממוצע הנמוך ביותר מצאנו בקרב הערבים שהביעו נכונות לעבור לגור במדינה אחרת (3.9) ובקרב הערבים שהגדירו את המצב בארץ רע (4.0).

ידוע כי אחד המופעים של סולידריות חברתית נמוכה הוא קיפוח של קבוצות מוגדרות בחברה, או לפחות תחושתן שזה המצב. ביקשנו אפוא לדעת אם לתפיסת המרוויינים קבוצות מסוימות בישראל מקופחות. שתי הקבוצות שאת תפיסת מידת הקיפוח שלהן בדקנו הפעם היו מזרחים (בהשוואה לאשכנזים) וערבים (בהשוואה ליהודים).

בכלל המדגם רוב הנשאלים (59.2%) שללו את קיומו של קיפוח מזרחים, לעומת כמעט שליש (32.2%) שסברו כי המזרחים אכן מקופחים.⁷ התפלגות העמדות בעניין קיפוח ערבים הפוכה: מכלל המדגם 59.3% הסכימו כי הערבים אכן מופלים לרעה, לעומת 33.9% שטענו שאפליה כזו אינה מתקיימת.

קיפוח מיעוטים?

שאלה 14

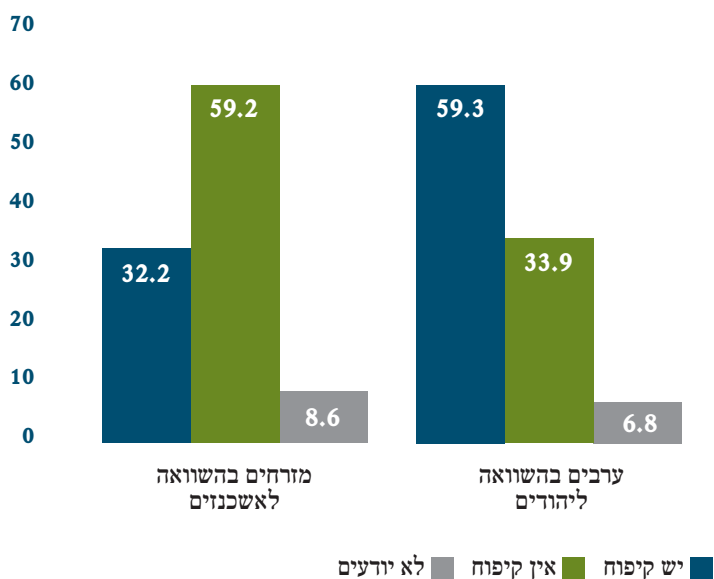
נספח 1, עמ' 162

שאלה 44

נספח 1, עמ' 175

נספח 2, עמ' 198

תרשים 4.2 קיפוח מזרחים בהשוואה לאשכנזים וקיפוח ערבים בהשוואה ליהודים (כלל המדגם; %)

7 התפלגות זו עולה בקנה אחד עם האבחנה השכיחה בקרב הנשאלים שעוצמת המתח הערתי שבין מזרחים לאשכנזים בישראל בינונית אך לא למעלה מזה. ראו בהמשך פרק זה.

בכך לא תמה הבדיקה. בשלב הבא ניגשנו לפלח את התשובות לשאלות הללו לפי לאום. ובכך, באשר לשני המקרים (מזרחים וערבים) שיעור הערבים הסבורים כי יש קיפוח בישראל גבוה בהרבה משיעור הסבורים כך בקרב היהודים. יתרה מזו, בקרב הערבים יש רוב הסבורים כי בשני המקרים – המזרחי-אשכנזי והערבי-יהודי – יש קיפוח. לעומת זאת בקרב היהודים יש הסכמת רוב רק לגבי קיפוח ערבים בהשוואה ליהודים. רק מעט יותר מרבע מהיהודים סבורים שיש קיפוח של מזרחים בהשוואה לאשכנזים.

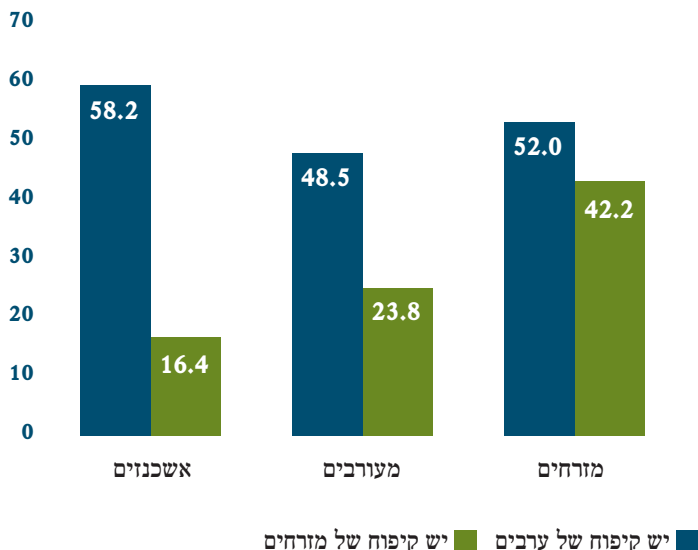
לוח 4.2 (%)

מסכימים שיש קיפוח	
ערבים	
ערבים לעומת יהודים	86.9
מזרחים לעומת אשכנזים	55.8
יהודים	
ערבים לעומת יהודים	54.1
מזרחים לעומת אשכנזים	27.7

פילחנו את התשובות גם לפי שיוך עדתי (יהודים). מתברר כי יש פער גדול בתפיסות בין קבוצות המוצא באשר לשאלת קיפוח מזרחים לעומת אשכנזים וערבים לעומת יהודים. הממצאים מלמדים כי מי שהגדירו את עצמם אשכנזים מסכימים הכי פחות עם הטענה בדבר קיפוח המזרחים בישראל (16.4%). מעט מעליהם בשיעורי ההסכמה עם טענה זו נמצאת הקבוצה של מי שהגדירו את עצמם ממוצא מעורב (23.8%). המגדירים את עצמם מזרחים מסכימים בשיעור הגבוה ביותר שיש קיפוח (42.2%). הפער בציבור היהודי בין שיעור ההסכמה הנמוך ביותר לגבוה ביותר בשאלה זו הוא אפוא גדול מאוד (כ-26%).

לעומת זאת כשמדובר בקיפוח הערבים, קבוצת האשכנזים הסכימה בשיעור הגבוה ביותר שיש קיפוח (58.2%), אחריה הקבוצה של מי שהגדירו את מוצאם מזרחי (52%), ולבסוף קבוצת המוצא המעורב (48.5%) – כאן הפער בין שיעור ההסכמה הנמוך לגבוה קטן בהרבה (פחות מ-10%). במילים אחרות, מידת הרגישות לקיפוח היא לא רק שונה מקבוצת מוצא עדתית לאחרת, אלא שאותה קבוצה עדתית יכולה לאבחן קיפוח במקרה אחר ולא לאבחן אותו במקרה אחר.

תרשים 4.3 קיפוח מזרחים לעומת אשכנזים וקיפוח ערבים לעומת יהודים (יש קיפוח; יהודים; לפי שיוך עדתי; %)

פילוח שאלת הקיפוח לפי שיוך עצמי לקבוצות חלשות או חזקות בחברה (יהודים) העלה כי מי שמיקמו את עצמם בקבוצות החזקות הסכימו בשיעור גבוה ממי ששייכו את עצמם לקבוצות החלשות כי אכן יש אפליית ערבים בישראל (59%, לעומת 44.8% בלבד). בכל הנוגע לקיפוח מזרחים, בשתי הקבוצות רק מיעוט טען לקיומו של קיפוח מזרחי. יתרה מזו, הפער בין שתי הקטגוריות נמצא קטן: 27.5% מן המשייכים את עצמם לקבוצות החזקות הסכימו שיש אפליית מזרחים, לעומת 30.3% בקרב המשייכים את עצמם לקבוצות החלשות.

הלוח הבא מציג את העמדות בעניין קיומו או אי-קיומו של קיפוח – הן של ערבים הן של מזרחים – לפי מחנה פוליטי (יהודים). אפשר ללמוד מן הנתונים שבכל המחנות יש יותר המעריכים כי בישראל קיים קיפוח של ערבים בהשוואה ליהודים ממי שחושבים כי מזרחים מקופחים בהשוואה לאשכנזים, כאשר הפער הגדול ביותר בין שני המקרים קיים בהערכות של מי ששייכו את עצמם לשמאל (ימין – 44% לעומת 30.8%; מרכז – 62.6% לעומת 25.1%; שמאל – 80% לעומת 23.9%). עוד מלמדים הנתונים כי כשמדובר בקיפוח מזרחים, הפערים בהשקפות בין המחנות קטנים בהרבה מהברלי ההשקפות ביניהם כשמדובר בקיפוח ערבים (בתפיסת הקיפוח של מזרחים הפער בין קבוצות הקיצון, הימין והשמאל, הוא 6.9%, אך

בתפיסת הקיפוח של ערבים הוא 36%). נראה גם שבימין יש קרבה יחסית בין שיעור המסכימים עם הטענה שהערבים מקופחים ובין שיעור הסבורים שהמזרחים מקופחים (44% ו-30.8%). לעומת זאת בשמאל יש מרחק רב בין שיעור המעריכים כי יש קיפוח של ערבים ובין שיעור הסבורים שיש קיפוח של מזרחים (80% לעומת 23.9%). גם במרכז המרחק ניכר (62.6% לעומת 25.1%).

לוח 4.3 (%)

מסכימים שיש קיפוח של ערבים	מסכימים שיש קיפוח של מזרחים	
44.0	30.8	ימין
62.6	25.1	מרכז
80.0	23.9	שמאל

פילוח לפי דתיות (יהודים) מעלה כי החרדים הם הקבוצה ששיעור המעריכים בה שקיים קיפוח ערבים בישראל הוא הנמוך ביותר (33.3%). השיעור הגבוה ביותר קיים אצל מי שהגדירו את עצמם חילונים (65.8%). שאר שלוש הקבוצות נמצאות בתווך, עם עלייה בשיעור המעריכים שיש קיפוח בד בבד עם הירידה ברמת הדתיות: דתיים – 37.6%; מסורתיים-דתיים – 42.3%; מסורתיים לא-דתיים – 59.4%.

אין סדר שיטתי כזה על סולם הדתיות כשמדובר בשיעור הסבורים כי המזרחים מקופחים: כאן הקבוצה שסבורה יותר מאחרות שיש קיפוח כזה היא קבוצת החרדים (42.9%). הקבוצה ששיעור הסבורים בה שיש קיפוח של מזרחים הוא הנמוך ביותר היא קבוצת החילונים (רק 20.7% מתוכה חושבים שיש קיפוח כזה). שאר הקבוצות נמצאות בתווך.

לוח 4.4 (%)

מסכימים שיש קיפוח של ערבים	מסכימים שיש קיפוח של מזרחים	
33.3	42.9	חרדים
37.6	27.9	דתיים
42.3	41.1	מסורתיים-דתיים
59.4	34.9	מסורתיים לא-דתיים
65.8	20.7	חילונים

מכאן עברנו לבדוק פעם נוספת את עוצמתם של המתחים החברתיים העיקריים בישראל כפי שהמרוויינים חווים אותם.

שאלנו על כל אחד מן המתחים שנחשבים למתחים העיקריים בחברה הישראלית: בין אשכנזים למזרחים, בין דתיים לחילונים, בין ימין לשמאל מדיני-ביטחוני, בין עשירים לעניים ובין יהודים לערבים.⁸ פרט למתח העדתי (אשכנזים-מזרחים), שהשיעור הגבוה ביותר (41.9%) הגדירו אותו כבינוני, שאר המתחים הוגדרו על ידי השיעור הגבוה ביותר כחזקים, למרות שלא בהכרח על ידי רוב ממשי של המרוויינים (פחות ממחצית הגדירו את המתח הדתי-חילוני כחזק). במילים אחרות, מדובר בחברה שבעיני חבריה היא רווית מתחים חזקים, מה שמסביר מן הסתם את ההערכה הבינונית עד נמוכה של מידת הסולידריות בחברה, שבה דנו לעיל.

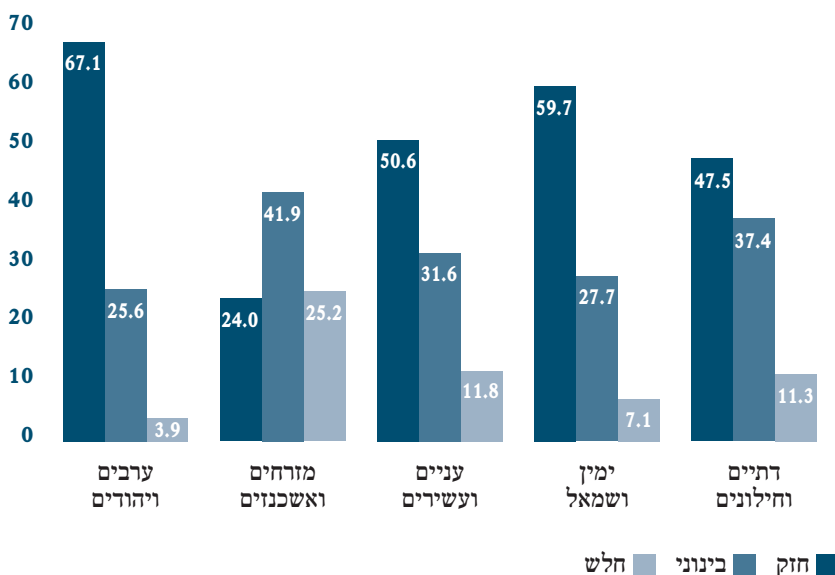
המתחים העיקריים בחברה הישראלית

שאלה 25

נספח 1, עמ' 167

נספח 2, עמ' 192

תרשים 4.4 המתחים העיקריים בחברה הישראלית (כלל המדגם; %)

בכלל המדגם, המתח בין יהודים לערבים זכה להגדרה "חזק" בשיעור הגבוה ביותר (67.1%). אחריו המתח בין ימין לשמאל (59.7%), בין עשירים לעניים (50.6%), בין דתיים לחילונים (47.5%) ובין מזרחים לאשכנזים (24%).

8 רשימת המתחים הוקראה למרוויינים בסדר משתנה.

בהערכת עוצמת המתח בין ימין לשמאל חלה עלייה של ממש השנה וכך גם – ואולי באותו הקשר – בהערכת המתח בין יהודים לערבים (אם כי השנה שיעור המעריכים אותו כחזק עדיין נמוך מן השיא של 2012). בהערכת עוצמתו של המתח העדתי ניכרת יציבות לאורך השנים. על פי המדידות שלנו, הערכת המתח בין דתיים לחילונים נמצאת בירידה מסוימת, וכך גם הערכת המתח בין עשירים לעניים.

להלן שיעור המגדירים כחזק את כל המתחים בשנים האחרונות:

לוח 4.5 (%)

2012	2013	2014	2015	
23.3	29.0	24.5	24.0	בין מזרחים לאשכנזים
59.7	55.7	52.2	47.5	בין דתיים לחילונים
51.8	50.5	45.3	59.7	בין ימין לשמאל
55.7	57.9	54.5	50.6	בין עשירים לעניים
70.6	68.0	58.0	67.1	בין יהודים לערבים

פילוח התשובות לפי לאום העלה תבנית הערכה זהה בקרב יהודים וערבים של כל המתחים, ובכללם המתח שבין יהודים לערבים ("חזק": ערבים – 67.5%; יהודים – 67%).

בדקנו איך נתפס המתח בין אשכנזים למזרחים בקרב יהודים ממוצא עדתי שונה. בדומה לעניין קיפוחם של המזרחים או אי־קיפוחם בחברה הישראלית, גם כאן הממצאים מלמדים כי בהשוואה למזרחים, שיעור נמוך יותר של האשכנזים מעריכים את המתח על בסיס עדתי כ"חזק".

לוח 4.6 (%)

מזרחים	אשכנזים	
30.5	20.7	מגדירים את המתח בין מזרחים לאשכנזים כחזק

פילוח המתח בין דתיים לחילונים לפי סולם דתיות (יהודים) העלה את התבנית הזאת:

לוח 4.7 (%)

חרדים	דתיים	מסורתיים- דתיים	מסורתיים לא־דתיים	חילונים	
55.6	27.6	38.4	41.7	55.9	מגדירים את המתח בין דתיים לחילונים כחזק

נראה אפוא כי עוצמת המתח בין דתיים לחילונים מורגשת ביותר בשתי הקבוצות הקוטביות: רק בקרב החילונים והחרדים רוב של המשיבים הגדירו אותו כחזק (55.9% ו-55.6%, בהתאמה). משום מה השנה נמצא בקבוצה הדתית השיעור הנמוך ביותר של מי שהגדירו מתח זה כחזק, אבל נדרשות מדירות נוספות כדי להבין אם מדובר במדידה הספציפית או בהתפתחות עמדה חדשה יציבה, שכן בשנים קודמות קבוצה זו לא נטתה להפחית מעוצמת המתח הזה בהשוואה לקבוצות האחרות.

את התשובות הנוגעות למתח שבין ימין לשמאל ניתחנו לפי מחנה פוליטי, ומצאנו כי בכל המחנות יש רוב למגדירים מתח זה כחזק, אבל רוב זה הוא הגדול ביותר בשמאל (71.6%) והנמוך ביותר במרכז (55.8%). הימין נמצא בתווך (63.1%).

לוח 4.8 (%)

שמאל	מרכז	ימין	
71.6	55.8	63.1	מגדירים את המתח בין ימין לשמאל כחזק

האם יש הבדל בתפיסת המתח בין עשירים לעניים לפי הכנסה? מתברר כי אין קשר שיטתי בין הדברים: דווקא בעלי ההכנסה כמו הממוצע נוטים בשיעור גבוה יותר ממי שהכנסתם מתחת או מעל לממוצע להעריך מתח זה כחזק.

לוח 4.9 (%)

הכנסה מעל הממוצע	הכנסה כמו הממוצע	הכנסה מתחת לממוצע	
48.5	63.8	50.2	מגדירים את המתח בין עשירים לעניים כחזק

גם כאשר ניתחנו את התשובות לפי שיוך עצמי לקבוצות חזקות או חלשות בחברה (יהודים) מצאנו הבדל קטן בלבד בין הקבוצות, אם כי מי ששייכו את עצמם לקבוצות החלשות העריכו בשיעור קצת גבוה יותר ממי ששייכו את עצמם לקבוצות חזקות שהמתח הכלכלי בין עשירים לעניים חזק (57% לעומת 50.5%).

המתח החזק ביותר בחברה

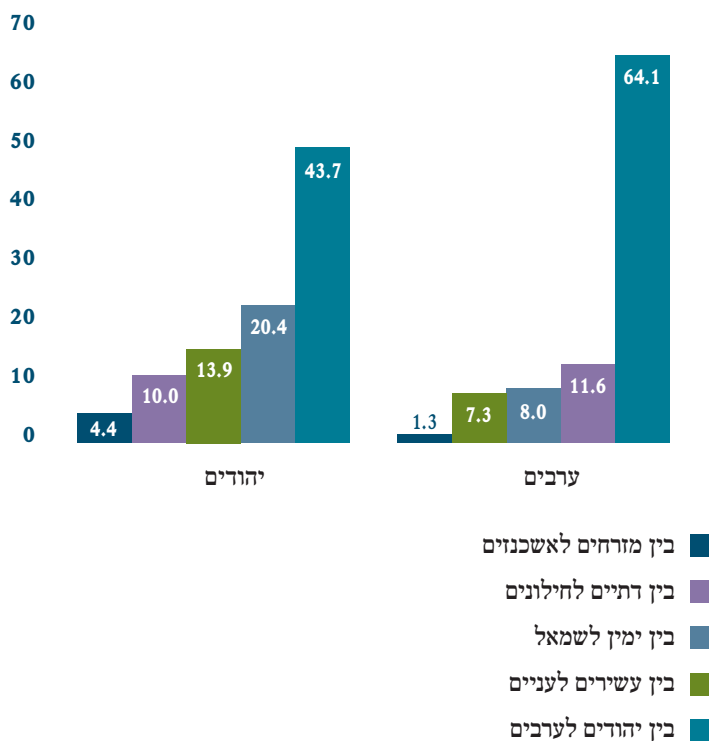
שאלה 26

נספח 1, עמ' 168

נספח 2, עמ' 193

עד כה עסקנו בהגדרת עוצמתו של כל מתח לגופו. עכשיו נשאלת השאלה איזה מהם נתפס כחזק ביותר. כפי שאפשר ללמוד באופן חד-משמעי מנתוני השנה, כמו גם מנתוני שנים עברו, המתח בין ערבים ליהודים נתפס כחזק מכולם, ובקרב הערבים הוא נתפס כך בשיעור גבוה בהרבה מאשר בקרב היהודים (64.1% לעומת 43.7%). למעשה, בהערכת עוצמתם כל המתחים מתגמדים בהשוואה למתח זה.

תרשים 4.5 המתח החזק ביותר בחברה הישראלית (לפי לאום; %)

פילחנו את הערכות המתח בין יהודים לערבים לפי שני משתנים שנמצאו רלוונטיים לשאלה זו – מחנה פוליטי ודתיות (יהודים). הממצאים מסוכמים בלוח הבא.

לוח 4.10 (%)

מגדירים את המתח בין יהודים לערבים כחזק ביותר	
מחנה פוליטי (יהודים)	
49.2	ימין
38.6	מרכז
38.2	שמאל
דתיות (יהודים)	
69.2	חרדים
60.0	דתיים
35.1	מסורתיים-דתיים
44.8	מסורתיים לא-דתיים
38.3	חילונים

הנתונים מורים כי בימין שיעור מי שמגדירים מתח זה כחזק ביותר גבוה בהשוואה למרכז ולשמאל, שביניהם כמעט שאין הבדל בעניין זה (49.2%, לעומת 38.6% ו-38.2%). החרדים והדתיים מגדירים את המתח בין יהודים לערבים כחזק ביותר בשיעורים גבוהים בהרבה מקבוצות המסורתיים ומן החילונים (69.2% ו-60.0% בהשוואה ל-35.1%, 44.8% ו-38.3% בהתאמה).

מכאן עברנו לבדוק את גבולות הסובלנות כלפי ה"אחרים".⁹

נכונות למגורים בשכנות היא מדד טוב מאוד לסובלנות כלפי "אחרים", שהיא ערך דמוקרטי בסיסי. בדקנו אפוא ליד מי הישראלים מוכנים או לא מוכנים לגור. שאלנו את המרואיינים אם היה או לא היה מפריע להם לגור בשכנות לשמונה קבוצות "אחרים": חילונים שאינם שומרי מצוות, חרדים (שני הקצוות במתח שבחנו קודם בין דתיים לחילונים), משפחה ערבית או לחלופין משפחה יהודית (שני הצדדים של המתח בין יהודים לערבים), חולי נפש הנמצאים בשיקום בקהילה, משפחה מהעדה האתיופית, עובדים זרים, זוג הומוסקסואלים ואנשים הלוקים בפיגור שכלי.

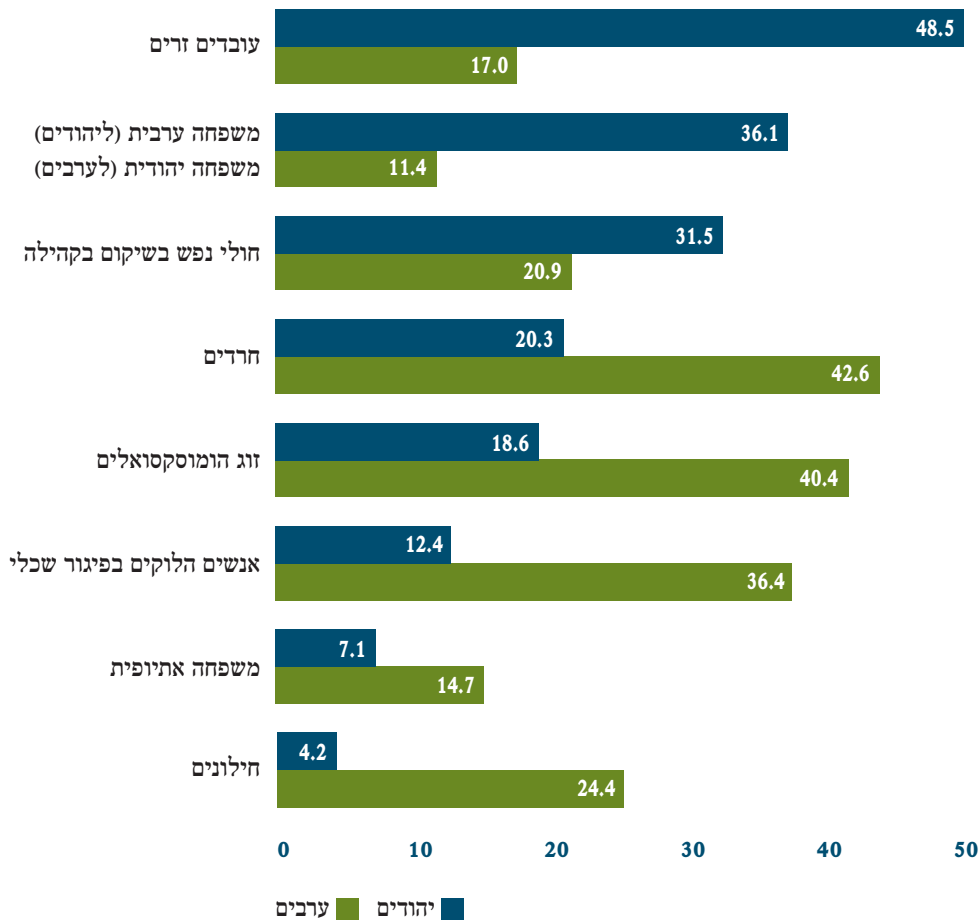
מגורים בשכנות

שאלה 32

נספח 1, עמ' 170

נספח 2, עמ' 194

תרשים 4.6 האם היה מפריע לך או לא היה מפריע לך לקבל כשכנים? (היה מפריע; לפי לאום; %)

הממצאים מלמדים כי יש הבדלים ניכרים בין יהודים לערבים בעניין זה, משמע – כל קבוצה וה"האחרים" הלא רצויים שלה. בעיני היהודים, השכנות הכי לא רצויה היא של עובדים זרים (48.5%) ובמקום השני – משפחה ערבית (36.1%). כדאי לשים לב כי רק ל-11.4% מהערבים היה מפריע לגור ליד משפחה יהודית. לעומת זאת לערבים היה הכי מפריע לגור ליד חרדים (42.6%), ובמקום השני ליד זוג הומוסקסואלים (40.4%), בדומה למה שמצאנו כבר בעבר. ממצא מעניין הוא שהיהודים, יותר מהערבים, מסתייגים ממגורים ליד חולי נפש בשיקום בקהילה (31.5% לעומת 20.9%), ואילו הערבים מסתייגים, הרבה יותר מהיהודים, משכנות לאנשים הלוקים בפיגור שכלי (36.4% לעומת 12.4%).

הרבה דובר בעבר על אי-סובלנות כלפי זרים בקבוצות הימין היהודיות. בדקנו אפוא את היחס למגורים בשכונות לעובדים זרים לפי מחנה פוליטי, ואכן מצאנו הבדלים גדולים. בימין יש רוב (60.9%) למי שאומרים ששכנות כזו תפריע להם, לעומת מיעוט גדול במרכז (42.1%) ומיעוט קטן בשמאל (25.4%).

לוח 4.11 (%)

שמאל	מרכז	ימין	
25.4	42.1	60.9	היה מפריע לי לגור ליד עובדים זרים

פילוח לפי סולם דתיות (יהודים) העלה שכמעט בכל הקבוצות הקבוצה ה"אחרת" שהרוב אמרו שמגורים בקרבתה היו מפריעים להם היא של עובדים זרים. יוצאת הדופן לעניין זה היא הקבוצה החילונית, שבה מצאנו את השיעור הגבוה יותר (49%) שאמרו שלא היה מפריע להם לגור ליד עובדים זרים, אם כי גם בקבוצה זו יש מיעוט גדול (41%) שהיה מפריע להם לגור בשכנות כזו. לא נמצאו הבדלים לפי הכנסת המשיבים או לפי שיוך עצמי לקבוצות חזקות או חלשות בחברה.

כשמדובר במגורים ליד משפחה ערבית ההבדלים בין המחנות הפוליטיים עצומים. במחנה הימין יש רוב למי שהרבר היה מפריע להם (52.5%), לעומת כחמישית במרכז (21.6%) ומיעוט קטן מאוד בשמאל (7.4%).

לוח 4.12 (%)

שמאל	מרכז	ימין	
7.4	21.6	52.5	היה מפריע לי לגור ליד משפחה ערבית

פילוח התשובות לפי סולם דתיות (יהודים) מצביע גם הוא על הבדלים של ממש – מגורים ליד משפחה ערבית היו מפריעים במיוחד למי ששייכו את עצמם לקבוצה החרדית (82.1%) והכי פחות למי ששייכו את עצמם לקבוצה החילונית (24.4%).

לוח 4.13 (%)

חרדים דתיים	מסורתיים-דתיים	מסורתיים לא-דתיים	חילונים	
82.1	67.4	39.3	36.1	24.4
היה מפריע לי לגור ליד משפחה ערבית				

בדקנו את שאלת השכנות למשפחה מן העדה האתיופית לפי מחנה פוליטי (יהודים), וההבדלים היו זניחים. ניתוח לפי סולם דתיות (יהודים) העלה כי החרדים הם הקבוצה היחידה שיש בה שיעור ניכר של מי שמגורים בשכנות למשפחה מהעדה האתיופית היו מפריעים להם: 18.5%, לעומת כ-5% בכל שאר הקבוצות.

פרק 5 המעמד האזרחי והחברתי של הערבים אזרחי ישראל

בעבר כללו מדדי הדמוקרטיה השנתיים שאלות אחדות – מהן הדפעמיות ומהן חוזרות – לגבי אזרחי ישראל הערבים, מעמדם הפוליטי והחברתי, תחושותיהם כלפי החברה הישראלית ומדינת ישראל, תחושות הציבור היהודי כלפיהם וכיוצא באלה. ואולם בחינת הנושא הייתה אקראית למדי. השנה, ויש לקוות שגם בשנים הבאות, בכוונתנו להעמיק את העיסוק בשאלות אלה, אך גם באחרות, ולטפל בנושא שהוא להערכתנו "מבחן אש" של מהותה הדמוקרטית של ישראל.

בכמה מן ההיבטים של הנושא כבר נגענו בפרקים הקודמים על ידי הפילוח הנפרד של המדגם היהודי והמדגם הערבי. בפרק הנוכחי קיבצנו 15 שאלות העוסקות ישירות במעמד החברתי והפוליטי-אזרחי של הערבים בישראל. אנו מעריכים כי הן יוכלו לשמש בעתיד בסיס לבדיקות תקופתיות של מגמות במערכת היחסים הפוליטית, החברתית, הכלכלית והתרבותית הסבוכה שבין ישראל כמדינה ציונית וקבוצת הרוב היהודית ובין הציבור הערבי, שהוא מיעוט ילידי בעל זיקה לעם הפלסטיני וכל זה במצב של קונפליקט לאומי מתמשך.

נפתח במקבץ של שלוש שאלות שבמוקדן נושא רגיש ביותר – הערבים אזרחי ישראל והסוגיה הביטחונית – כפי שהוא נתפס בעיני ערבים ויהודים כיום. אנו פותחים את הדיון דווקא בנושא כבד זה, שכן לדעתנו הוא המעצב במידה רבה את גבולות השיח בנושא מעמד הערבים אזרחי ישראל בכל הרמות האחרות.

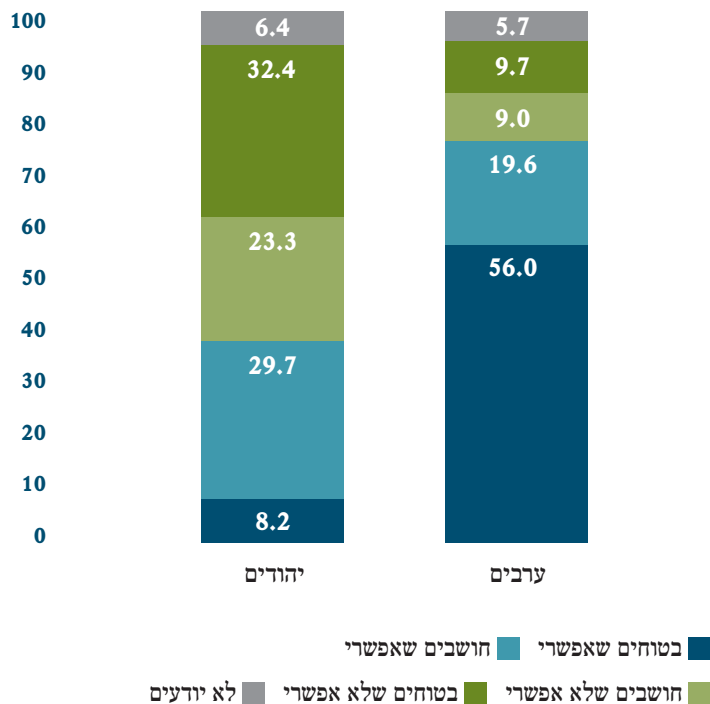
פתחנו בשאלה: "לדעתך, האם אפשרי או לא אפשרי שערביי ישראלי שמרגיש חלק בלתי נפרד מן העם הפלסטיני יהיה גם אזרח נאמן למדינת ישראל?". הממצאים מלמדים כי יש בעניין זה חילוקי דעות עמוקים בין הציבור היהודי לציבור הערבי. רוב המרואיינים הערבים (75.6%) אמרו שהדבר אפשרי, לעומת רוב המרואיינים היהודים (55.7%) הסבורים להפך. מכאן שלמעלה ממחצית מקבוצת הרוב היהודית מציגה לקבוצת המיעוט בחירה דיכטומית – עליהם להחליט אם להרגיש חלק מהעם הפלסטיני או, לחלופין ולא בד בבד, להיות אזרחים נאמנים למדינת ישראל. השילוב בין שתי הזוויות, הפלסטינית והישראלית, נתפס בעיני הרוב היהודי כבלתי אפשרי. לעומת זאת העובדה ששלושה רבעים מהציבור הערבי חושבים שהדבר אפשרי מורה שאין כמעט בציבור זה אחיזה לתפיסה שמדובר במצב בינרי, כלומר שעל הערבים אזרחי ישראל להחליט אם הם פלסטינים או שברצונם ליצור מחויבות אזרחית למדינת ישראל.

**השתייכות לעם
הפלסטיני ונאמנות
למדינה**

שאלה 47

נספח 1, עמ' 176

תרשים 5.1 לדעתך, האם אפשרי או לא אפשרי שערביי ישראלי שמרגיש חלק בלתי נפרד מן העם הפלסטיני יהיה גם אזרח נאמן למדינת ישראל? (לפי לאום; %)

מי בציבור חושב שזהות בִּרְזֻמְנִית כזאת אפשרית ומי חושב שהיא אינה אפשרית? פילוח לפי מחנה פוליטי (יהודים) מלמד שרק כרבע ממי שמיקמו את עצמם בימין סבורים שהדבר אפשרי, כמחצית ממי שמיקמו את עצמם במרכז וכשני שלישים ממי שמיקמו את עצמם בשמאל.

לוח 5.1 (%)

שאל	מרכז	ימין
בטוחים או חושבים שאפשרי שערביי ישראלי שמרגיש חלק מהעם הפלסטיני יהיה גם אזרח נאמן למדינת ישראל	48.7	26.2

פילוח לפי דתיות (יהודים) מראה הכרלים שיטתיים: תזוזה על הציר החרדי-חילוני לכיוון החילוני מעלה את שיעור הסבורים כי שילוב כזה אפשרי. ייתכן כי ההבדל מבטא את התפיסה החילונית של אוניברסליזם אזרחי ואת הדגש הקל יותר שחילונים שמים בזהויות לאומיות או דתיות פרימורדיאליות, לעומת התפיסה הדתית – שהיא פרטיקולריסטית במהותה ומדגישה בראש ובראשונה שייכות דתית אקסקלוסיבית, שבמקרה היהודי היא גם לאומית.

לוח 5.2 (%)

חרדים דתיים	מסורתיים דתיים	מסורתיים לא-דתיים	חילונים
14.8	22.1	36.9	46.9

בטוחים או חושבים שאפשרי שערכי ישראלי שמרגיש חלק מהעם הפלסטיני יהיה גם אזרח נאמן למדינת ישראל

פילוח לפי ההעדפה לרכיב היהודי או לרכיב הדמוקרטי בהגדרתה של המדינה (יהודים) העלה הכרלים גדולים.

לוח 5.3 (%)

מעדיפים את הרכיב היהודי	מעדיפים את הרכיב הדמוקרטי
26.2	47.9

בטוחים או חושבים שאפשרי שערכי ישראלי שמרגיש חלק מהעם הפלסטיני יהיה גם אזרח נאמן למדינת ישראל

כלומר, שיעור מי שחושבים שאפשר גם להרגיש חלק מן העם הפלסטיני וגם להיות אזרח נאמן לישראל בקרב מי שמעדיפים את הרכיב הדמוקרטי בהגדרתה של ישראל כפול משיעורם בקרב מי שמעדיפים את הרכיב היהודי.

פילחנו את תשובות המרואיינים הערכים לפי משתנה ההצבעה למפלגות ציוניות או לרשימה המשותפת. מצאנו כי בשתי הקבוצות יש רוב גדול למצדדים באפשרות של שילוב, ואולם בקרב מצביעי המפלגות הציוניות הוא מגיע ל-82.4%, שעה שבקרב מצביעי הרשימה המשותפת מדובר ב-74%.

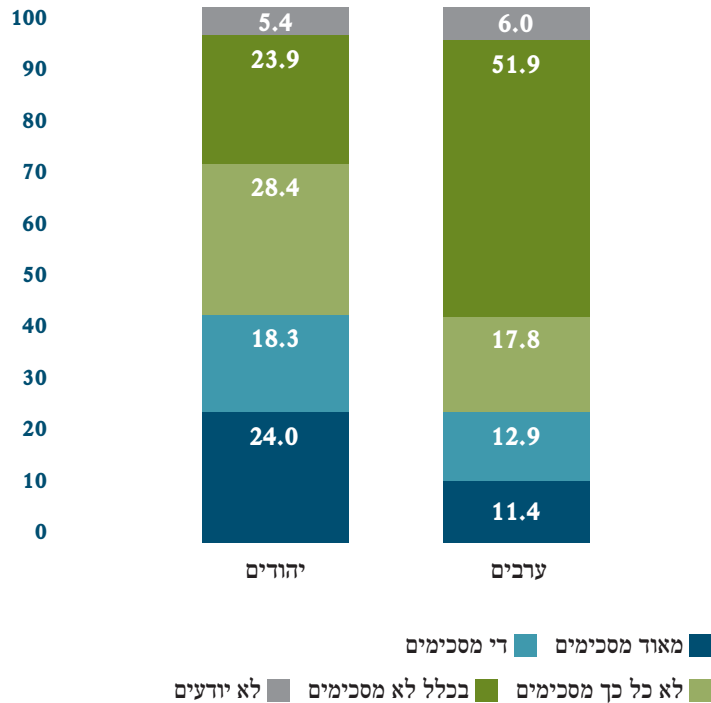
הערבים הישראלים השלימו עם קיומה של ישראל?

שאלה 12

נספח 1, עמ' 161

מכאן עברנו לבקש את התייחסותם של המרוויינים להיגד הקשה הבא: "רוב הערבים אזרחי ישראל לא השלימו עם קיומה ותומכים בחיסולה". גם בקרב המשיבים היהודים וגם בקרב המשיבים הערבים מצאנו רוב שאינם מסכימים עם היגד זה. עם זאת, הרוב הזה שונה מאוד בגודלו בשני המגזרים. היהודים חלוקים: הרוב (52.3%) אינם מסכימים עם ההיגד, אבל מיעוט גדול מאוד (42.3%) מסכימים עמו, כלומר סבורים שהאזרחים הערבים לא השלימו עם קיומה של ישראל ושהם מעוניינים בחיסולה. בקרב הערבים למעלה משני שלישים (69.7%) מתנגדים להיגד, שעה שכרבע (24.3%) מסכימים אתו. היות שהנוסח לא שאל אישית על עמדת המרוויין, אין לנו דרך לדעת אם הרבע הזה מבטא את עמדתו האישית של המרוויין הערבי בשאלה או שמא הוא מתייחס להערכתו באשר לעמדתם של אחרים בקרב הערבים הישראלים.

תרשים 5.2 "רוב הערבים אזרחי ישראל לא השלימו עם קיומה ותומכים בחיסולה" (לפי לאום; %)

פילוח תשובות המרואיינים הערכים לפי הצבעה מראה הברל גדול מאוד בין מי שהצביעו למפלגות ציוניות למי שהצביעו לרשימה המשותפת: שיעור הסבורים כי זה המצב בקרב מצביעי הרשימה המשותפת הוא יותר מכפול משיעורם בקרב מצביעי המפלגות הציוניות (26% לעומת 12.6%). שוב, אין לדעת אם הפער מבטא את רחשי הלב של המרואיינים או את הערכתם לגבי עמדות הציבור הערביי-ישראלי.

לוח 5.4 (%)

הצביעו למפלגה ציונית (ערבים)	הצביעו לרשימה המשותפת (ערבים)
12.6	26.0
מסכימים שרוב הערכים אזרחי ישראל לא השלימו עם קיומה ומעוניינים בחיסולה	

פילחנו את התשובות לפי מחנה פוליטי (יהודים). התוצאות אינן מפתיעות: רוב (58.8%) בימין לעומת מיעוט מסוים במרכז (28%) ומיעוט קטן יותר בשמאל (17%) מסכימים עם היגד זה לגבי העדפות הערכים אזרחי ישראל.

לוח 5.5 (%)

ימין	מרכז	שמאל
58.8	28.0	17.0
מסכימים שרוב הערכים אזרחי ישראל לא השלימו עם קיומה ומעוניינים בחיסולה		

פילוח לפי דתיות (יהודים) מצביע גם הוא על הברלים ניכרים: בקרב החרדים והדתיים יש רוב התומכים בהיגד שהערכים אזרחי ישראל לא השלימו עם קיומה של ישראל והיו רוצים לראות בחיסולה (77.8% ו-63.3%, בהתאמה), ובשתי קבוצות המסורתיות ובקרב החילונים רק מיעוט מסכימים עם הטענה (40.2%, 40.9%, 34.6%, בהתאמה), אם כי, שוב, גם בקבוצות אלו מדובר במיעוט כלל לא מבוטל המצדדים בהיגד.

לוח 5.6 (%)

חרדים	דתיים	מסורתיים-דתיים	מסורתיים לא-דתיים	חילונים
77.8	63.3	40.2	40.9	34.6
מסכימים שרוב הערכים אזרחי ישראל לא השלימו עם קיומה ומעוניינים בחיסולה				

בדקנו את הזיקה שבין התשובות לשאלה שדנו בה בפרק 4 בדבר קיפוח או אי-קיפוח של הערבים אזרחי ישראל לבין שאלה זו על שאיפותיהם. כלומר, רצינו לדעת אם מי שסבורים שכוונותיהם של הערבים אזרחי ישראל רעות חושבים פחות שהם מקופחים. התפלגות התשובות מורה כי יש קשר בין הדברים. וכך, בקרב מי שאינם מסכימים כי הערבים אזרחי ישראל היו רוצים לראות בחיסולה נמצא רוב ברור (59.7%) למסכימים כי הערבים אזרחי ישראל מקופחים. לעומת זאת בקרב מי שמסכימים עם הטענה בדבר הכוונות השליליות של האזרחים הערבים כלפי מדינת ישראל הדעות נחלקות פחות או יותר שווה בשווה בין מי שמסכימים עם טענת קיפוחם למי שדוחים אותה (48.2% ו-44.4%, בהתאמה).

הצלבת השאלה בדבר האפשרות להרגיש חלק מהעם הפלסטיני וגם להיות אזרח נאמן לישראל עם שאלת ההשלמה עם קיומה של ישראל (יהודים) מראה כי בקרב מי שחושבים שהשתייכות בוזמנית כזאת אפשרית, הרוב (71.3%) לא מסכימים עם ההיגד שהערבים לא השלימו עם קיומה של ישראל והיו רוצים בחיסולה (24.4% מסכימים). לעומת זאת, בקרב מי שסבורים שאי-אפשר להיות בעת ובעונה אחת חלק מהעם הפלסטיני ואזרח נאמן לישראל, הרוב (55.7%) מסכימים עם האמירה שהערבים לא השלימו עם קיומה של ישראל והיו רוצים בחיסולה (40.1% אינם מסכימים).

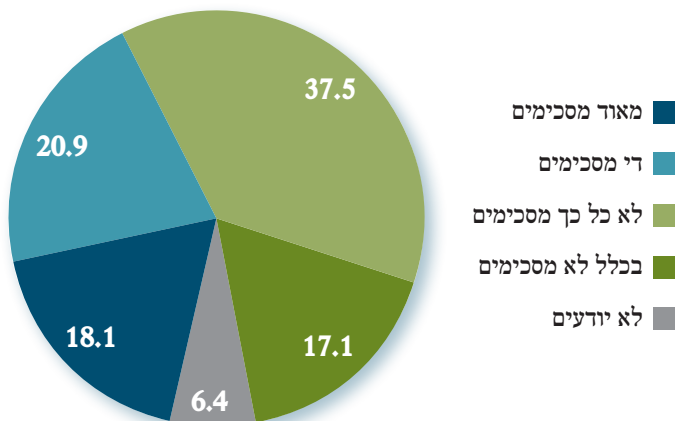
הערבים אזרחי ישראל הם סיכון ביטחוני?

שאלה 53

נספח 1, עמ' 178

נוסף על בחינת העמדה כלפי אפשרות או אי-אפשרות של נאמנות לאומית לעם הפלסטיני ונאמנות אזרחית למדינת ישראל בעת ובעונה אחת וכלפי השאלה אם הערבים אזרחי ישראל השלימו או לא השלימו עם קיומה או שהיו רוצים לראות בחיסולה, שאלנו את המרואיינים היהודים באשר לסיכון הביטחוני הטמון, או לא טמון, לדעתם בערבים הישראלים. הם התבקשו להביע את דעתם על ההיגד ש"האזרחים הערבים הם סיכון ביטחוני לישראל". הממצאים מלמדים שמיעוט לא מבוטל (39%) מסכימים עם ההיגד הזה, אך הרוב בציבור היהודי (54.6%) אינם מסכימים עמו.

תרשים 5.3 "האזרחים הערבים הם סיכון ביטחוני לישראל" (יהודים; %)

פילוח לפי מחנה פוליטי (יהודים) העלה תמונה מקוטבת, אם כי לא מפתיעה: בימין הרוב (56.1%) מסכימים שהאזרחים הערבים הם סיכון ביטחוני לישראל, לעומת כרבע ממי שמיקמו את עצמם במרכז (25.8%) וכעשירית ממי שמיקמו את עצמם בשמאל (9.5%).

לוח 5.7 (%)

שמאל	מרכז	ימין	
9.5	25.8	56.1	מסכימים מאוד או די מסכימים שהאזרחים הערבים הם סיכון ביטחוני

הצלבנו את התשובות לשאלה זו, בעניין ההערכה שהציבור הערבי ישראלי הוא סיכון ביטחוני, עם התשובות לשאלה על האפשרות הברזומנית של תחושת השתייכות לעם הפלסטיני ונאמנות אזרחית למדינת ישראל. מתברר שיש קשר חזק בין שני הנושאים: הרוב הגדול של מי שסבורים שהערבים הם סיכון גם חושבים שאי אפשר בעת ובעונה אחת להרגיש חלק מן העם הפלסטיני ולהיות אזרחים נאמנים לישראל (73%). לעומת זאת, מי שחושבים שהערבים אינם סיכון ביטחוני פחות מגובשים בעניין זה,

והם נחלקים פחות או יותר שווה בשווה בין שתי העמדות בנושא השייכות והנאמנות (מסכימים – 48.7%; לא מסכימים – 46.6%).¹⁰

לוח 5.8 (%)

מסכימים שהערבים הישראלים הם סיכון ביטחוני	לא מסכימים שהערבים הישראלים הם סיכון ביטחוני	
21.9	48.7	מסכימים שאפשר להרגיש חלק מהעם הפלסטיני וגם להיות אזרחים ישראלים נאמנים
73.0	46.6	לא מסכימים שאפשר להרגיש חלק מהעם הפלסטיני וגם להיות אזרחים ישראלים נאמנים
5.1	4.7	לא יודעים
100	100	סך הכול

הצלבנו את התשובות לשאלה אם הערבים הישראלים הם סיכון ביטחוני אם לאו גם עם התשובות לשאלה אם מי שלא ציוני לא צריך לקבל מינוי לתפקיד ממלכתי. ההצלבה נועדה להאיר מעט את הקשר בין עמדות מופשטות משהו לתרגומן לשפת מעשה פוליטי. הממצאים מעניינים ואף מתקבלים על הדעת: מי שסבורים כי הערבים מהווים סיכון ביטחוני חצויים בין החושבים שרק מי שהוא ציוני זכאי לקבל מינוי לתפקיד ממלכתי (46.1%) לבין הסבורים שלא כך הדבר (47.3%). לעומת זאת, מי שסבורים שהערבים אינם סיכון ביטחוני נוטים יותר לתמוך בעמדה שציונות אינה צריכה להיות תנאי למילוי משרה ממלכתית. כלומר, רוב מי שאינם רואים בערבים סיכון ביטחוני סבורים שגם מי שאינו ציוני זכאי להתמנות למשרה כזו (56.1%).

סיכום ביניים קצר של האמור עד כה: רוב היהודים אינם סבורים שיייתכן שהערבים אזרחי ישראל גם ירגישו חלק מהעם הפלסטיני וגם יהיו אזרחים נאמנים לישראל. בד בבד הרוב מתנגדים לעמדה שהערבים לא השלימו עם קיומה של ישראל והיו רוצים בחיסולה או שהם מהווים סיכון ביטחוני למדינה. בציבור הערבי, לעומת זאת, יש רוב המאמינים באפשרות של נאמנות לאומית ונאמנות אזרחית שונה ב־זמנית, ורק מיעוט חושבים שהערבים לא השלימו עם קיומה של ישראל והיו רוצים לראות בחיסולה.

10 אפשר היה גם לנתח את הנתונים הפוך: בדיקת השיעור של הסבורים שיש אפשרות לנאמנות לאומית ואזרחית נבדלת בפילוח על פי התשובה לשאלה בעניין מידת הסיכון הביטחוני. מתברר שהתוצאות דומות וכיוון הניתוח אינו מביא לתוצאות שונות מהותית.

מכאן עברנו לבדוק את הנכונות לקרבה חברתית בין יהודים לערבים, מעבר לעניין השכנות שבדקנו בפרק 4.

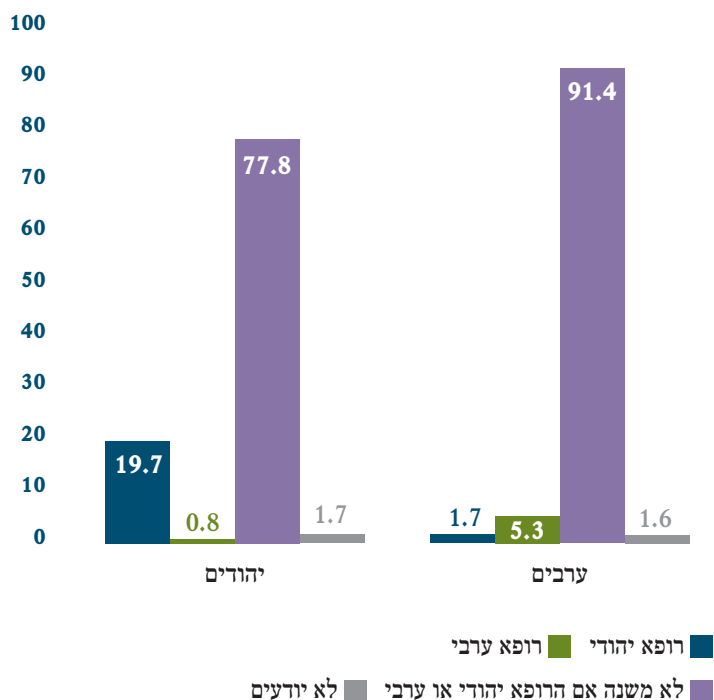
שאלנו: "כשאתה נזקק לטיפול רפואי, האם תעדיף שיטפל בך רופא יהודי, רופא ערבי, או שלא משנה לך?". מתברר כי בשני הציבורים, היהודי והערבי, שוררת תמימות דעים שזהותו הלאומית של הרופא המטפל אינה חשובה – 77.8% מהיהודים (19.7% מעדיפים רופא יהודי) ו-91.4% מהערבים (5.3% מעדיפים רופא ערבי) אמרו שהיינו הן בעיניהם אם הרופא המטפל בהם הוא ערבי או יהודי.

רופא יהודי או רופא ערבי?

שאלה 40

נספח 1, עמ' 174

תרשים 5.4 כשאתה נזקק לטיפול רפואי, האם תעדיף שיטפל בך רופא יהודי, רופא ערבי, או שלא משנה לך? (לפי לאום; %)

פילוח לפי מחנה פוליטי (יהודים) מראה כי בכל המחנות מדובר במיעוט בלבד, אם כי בגודל שונה, שמעדיפים רופא יהודי: בימין – 28%; במרכז – 10.3%; בשמאל – 5.2%.

למרות הקונסנזוס הרחב, פילוח לפי דתיות (יהודים) מעלה הברורים גדולים. יתר על כן, ההעדפה לקבלת טיפול מרופא יהודי מתמקדת בכירור בציבור החרדי והדתי.

לוח 5.9 (%)

מערדיפים רופא יהודי	חרדים דתיים	מסורתיים דתיים	מסורתיים לא-דתיים	חילונים
70.4	32.2	17.1	17.7	13.2

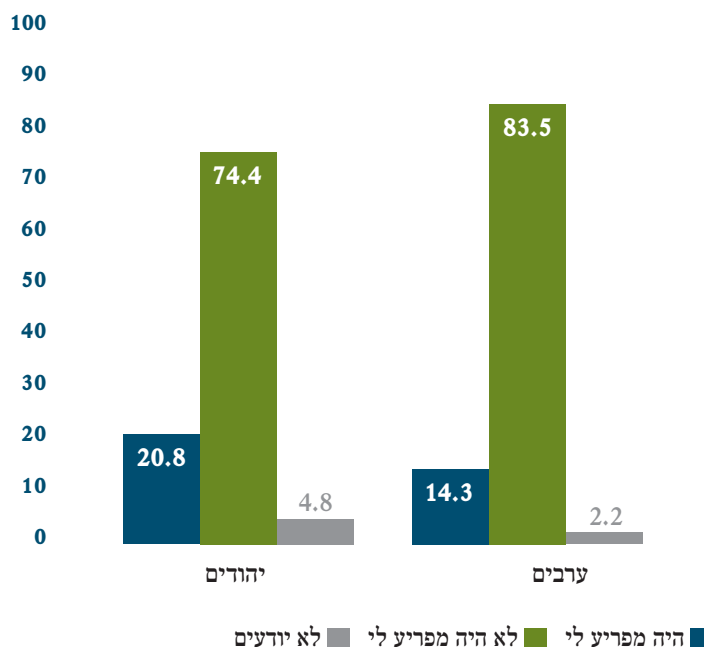
מורה יהודי? מורה ערבי?

שאלות 48, 49

נספח 1, עמ' 177

ראינו כי בעניין הטיפול הרפואי שני הציבורים הציגו גישה מקבלת מאוד. האם כך גם כשמדובר במורים בבתי הספר? בדקנו מהן ההעדפות כשמדובר במורים ערבים לילדים יהודים ולהפך (מורים יהודים לילדים ערבים). גם כאן מידת הפתיחות של המרואיינים בסקר הייתה רבה, אפילו מפתיעה. רוב גדול בשני הציבורים – בקרב הערבים 83.5% ובקרב היהודים 74.4% – הצהירו שלא היה מפריע להם אם מורים מן הציבור האחר ילמדו בבתי הספר שלהם.

תרשים 5.5 האם היה מפריע לך או לא היה מפריע לך שמורות ומורים ערבים ילמדו בבתי ספר יהודיים? (ליהודים)/שמורות ומורים יהודים ילמדו בבתי ספר ערביים? (לערבים) (לפי לאום; %)

פילוח התוצאות לפי מחנה פוליטי (יהודים) מעלה את ההבדלים הצפויים: בקרב מי שהגדירו את עצמם ימין שיעור מי שנוכחות מורה ערכי בכיתה הייתה מפריעה להם גבוה משיעורם בשני המחנות האחרים. בימין השיבו כשליש (32.2%) שהיה מפריע להם אם מורים ערכים היו מלמדים בבתי ספר יהודיים, בהשוואה ל-11.2% ממי שהגדירו את עצמם מרכז ו-3.7% בלבד ממי שמיקמו את עצמם בשמאל. עם זאת ראוי לציין שבכל הקבוצות, אפילו בימין, היה רוב למי שלא היה מפריע להם שמורה ערכי ילמד בבית ספר יהודי.

פילוח לפי דתיות (יהודים) העלה הבדלים גדולים מאוד גם בשאלה זו, כאשר עיקר ההתנגדות לנוכחות של מורה ערכי בכיתה מרוכזת, שוב, בקבוצות מי שהגדירו את עצמם חרדים או דתיים.

לוח 5.10 (%)

חרדים דתיים מסורתיים- מסורתיים חילוניים	מסורתיים- לא-דתיים	מסורתיים	דתיים	חרדים	היה מפריע לי אם מורים ומורות ערכים היו מלמדים בבתי ספר יהודיים
12.4	16.8	17.1	48.8	92.6	

פילוח של תשובות המרוויינים הערכים לפי הצבעה למפלגות ציוניות או לרשימה המשותפת לא גילה הבדלים בן שתי הקבוצות בשאלה זו.

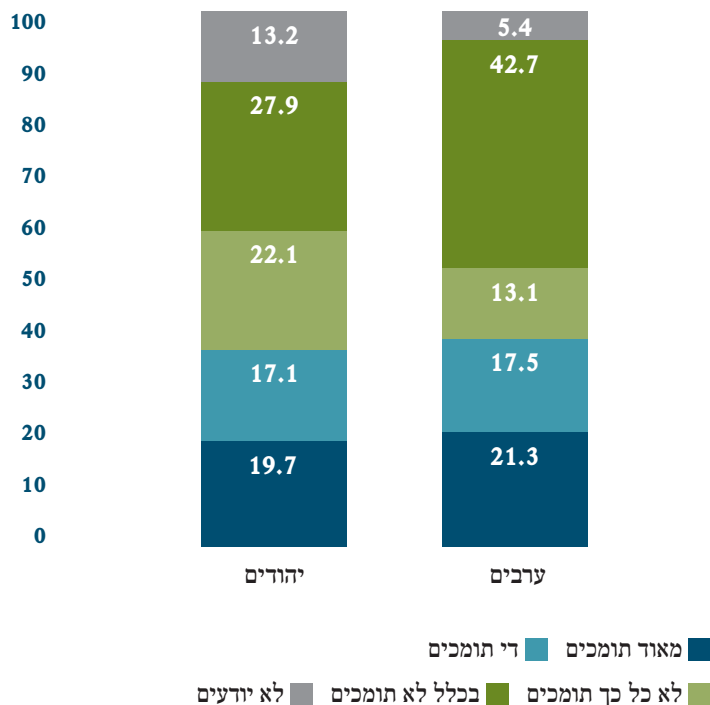
בפרק הקודם בדקנו את הנכונות לגור בשכנות ל"אחרים";¹¹ בסעיפים הקודמים בדקנו את הנכונות לעמוד בקשר ישיר עם בני הלאום השני – רופאים או מורים. הגישה הרווחת בחקר יחסים בין-קבוצתיים גורסת כי נכונות לנישואים עם קבוצת ה"אחרים" מדורגת מעל לנכונות לשכנות (סולם בוגארדוס). למעשה, זו הדרגה העליונה של נכונות לקרבה חברתית. רצינו אפוא לדעת מהי עמדת הציבור היהודי והציבור הערבי באשר לפעילות של ארגונים כמו ארגון להב"ה, שעלה בתקופה האחרונה לכותרות, אשר פועלים בדרכים שונות, חלקן אפילו אלימות, כדי למנוע נישואים בין נשים יהודיות לגברים ערכים.

ארגונים נגד נישואים מעורבים
שאלה 56
נספח 1, עמ' 179

במפתיע מתברר כי התפלגות העמדות בשני הציבורים בעניין זה דומה – בשניהם כמחצית מתנגדים לארגונים הפועלים למניעת נישואים מעורבים (55.8% בקרב הערכים ו-50% בקרב היהודים), אבל כאן גם כאלו יש קבוצות גדולות, למעלה משליש (38.8% בקרב הערכים ו-36.8% בקרב היהודים), התומכות בפעולות נגד נישואים מעורבים אף על פי שבשאלה הוזכר ארגון שוליים קיצוני ואלים. במילים אחרות, לפי הבדיקה שלנו,

ומובן שמן הראוי להרחיב ולהעמיק את המחקר בנושא, בשני הצדדים אין עניין בנישואים מעורבים ויש תמיכה ניכרת בפעילות נגד היווצרות של זוגות מעורבים שבהם הגבר ערבי והאישה יהודייה.

תרשים 5.6 האם אתה תומך או מתנגד לארגונים כמו להב"ה הפועלים בדרכים שונות למנוע נישואין של נשים יהודיות עם גברים ערבים? (לפי לאום; %)

פילחנו את העמדות בשאלה זו לפי שני משתנים: מחנה פוליטי ודתיות (יהודים). הממצאים מרוכזים בלוח הבא.

לוח 5.11 (%)

תומכים בארגונים הפועלים נגד נישואי יהודיות וערבים	
מחנה פוליטי	
53.2	ימין
27.5	מרכז
12.6	שמאל
דתיות	
88.9	חרדים
70.9	דתיים
45.0	מסורתיים-דתיים
37.3	מסורתיים לא-דתיים
25.2	חילונים

ובכן, רוב גדול לתומכים יש בקבוצת מי שהגדירו את עצמם חרדים (88.9%) או דתיים (70.9%), ורוב קטן יש בקרב מי שהגדירו את עצמם ימין (53.2%). התמיכה הנמוכה ביותר נמצאת במרכז ובשמאל (27.5%) ו-12.6%, בהתאמה) ובקרב החילונים (25.2%). במילים אחרות, למעט בקבוצת הדתיים, התמיכה בציבור היהודי בפעילות נגד נישואי תערובת אינה מרקיעה שחקים, אבל היא ניכרת מאוד, ולא מדובר בקומץ בלבד של תומכים או "עשבים שוטים". עם זאת, גם בציבור הערבי מיעוט לא קטן לא מתלהבים, בלשון המעטה, מהרעיון של נישואי תערובת בין גברים ערבים לנשים יהודיות.

אם לסכם מקבץ שאלות זה, נראה כי כשמדובר בקרבה לבעלי מקצוע – רופאים ומורים – שני הציבורים, היהודי והערבי, מגלים פתיחות רבה. ואולם הפתיחות קטנה בהרבה כשמדובר בנישואי תערובת, עד כדי תמיכה בפעילות של ממש למניעת נישואי יהודיות וערבים.

עד כה עסקנו בניתוח היחסים ברמה החברתית. כאן אנו עוברים לדון בנושא היחסים הממוסדים בין המיעוט הערבי למדינת ישראל.

כבר בפרק 4 הראינו את השכיחות הגבוהה גם בציבור הערבי וגם בציבור היהודי של ההערכה שבישראל הערבים מקופחים. עוד ראינו כי רבים בציבור היהודי אינם חושבים שאפשר גם לחוש שייכות לעם הפלסטיני וגם להיות אזרחי ישראלי נאמן, אם כי הרוב אינם סבורים שהערבים הישראליים מעוניינים בחיסולה של ישראל או שהם איום ביטחוני. כאן ביקשנו לדעת אם המרואיינים סבורים שעל הישראלים היהודים להעדיף פרקטיקות שיבטלו את הקיפוח ויעצימו את הערבים אזרחי ישראל אם לאו. במילים אחרות, ביקשנו לדעת מה לפי דעתם של המרואיינים צריכה להיות מערכת היחסים בין המדינה לבין אזרחיה הערבים במונח של חובות וזכויות, שיתוף והכלה.

ראשית הצגנו שאלה ברמה המוסדית של צירוף מפלגות ערביות לקואליציה ומינוי שרים ערבים. חשיבותה של השאלה הייתה גדולה במיוחד לאחר הבחירות האחרונות (2015), בגלל הקמתה של הרשימה המשותפת, שהפכה באחת את הערבים אזרחי ישראל לשותפים קואליציוניים פוטנציאליים בעלי משקל רב.

צירוף מפלגות ערביות לקואליציה ומינוי שרים ערבים

שאלה 39

נספח 1, עמ' 173

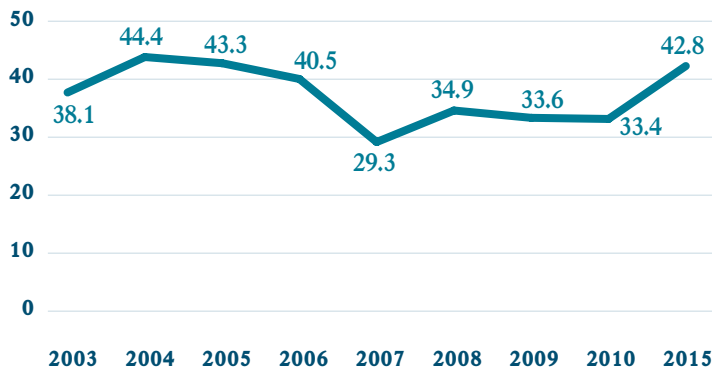
נספח 2, עמ' 196

שאלנו: "האם אתה תומך או מתנגד לצירוף מפלגות ערביות לממשלה, כולל מינוי שרים ערבים?". בכלל המדגם היה שיעור התומכים בכך 42.8%. שיעור המתנגדים היה גבוה יותר – 49.3%.

מפילוח הנתונים שאספנו לפי לאום מתברר כי בעניין זה הפער עמוק מאוד: רוב בציבור היהודי בארץ מתנגדים למהלך כזה (56.6%) ורק כשליש (34.8%) תומכים בו. ומה עמדתם של הערבים אזרחי ישראל בנושא? מתברר כי כאן יש רוב גדול (85%) שדווקא תומכים בצירוף מפלגות ערביות לקואליציה ובמינוי שרים ערבים.

בחינה של מגמת התשובות לאורך שנים (כלל המדגם) מעלה כי בהשפעת ההסתייגות היהודית הנרחבת והקבועה הייתה בכל השנים רמת התמיכה בצירוף מפלגות ערביות לממשלה בכלל הציבור הישראלי בינונית (בסביבות 30%-40%). עם זאת, השנה יש עלייה מסוימת בתמיכה הכללית בהשוואה למחצית השנייה של העשור הקודם.

תרשים 5.7 האם אתה תומך או מתנגד לצירוף מפלגות ערביות לממשלה, כולל מינוי שרים ערבים? (די תומך או מאוד תומך; לפי שנים; כלל המדגם; %)

פילוח המדגם הערבי לפי הצבעה בבחירות 2015 למפלגה ציונית כלשהי או לרשימה המשותפת העלה דמיון רב בין שתי הקבוצות בהתפלגות הרעות – בשתייהן רוב גדול מאוד תומכים בצירוף מפלגות ערביות לממשלה.

פילחנו את התשובות לשאלה זו לפי מחנה פוליטי (יהודים) ומצאנו כי התנגדות הימין לצירוף מפלגות ערביות ולמינוי שרים ערבים עזה (75.5%). במרכז היא מתונה יותר (45.1%), ובשמאל מתנגדים לכך רק מיעוט, אבל לא מבוטל (22.4%).

בדקנו באיזו מידה יש לעמדה כלפי השאלה אם הערבים אזרחי ישראל הם סיכון ביטחוני זיקה לנכונות להכניס אותם לקואליציה. כפי שאפשר ללמוד מן הלוח הבא, רוב (76.6%) מי שמסכימים בציבור היהודי עם ההיגד שהערבים אזרחי ישראל הם סיכון ביטחוני גם אינם רוצים, כצפוי, בצירוף מפלגות ערביות לקואליציה ובמינוי שרים ערבים. בקרב מי שדוחים את טענת היותם של הערבים אזרחי ישראל סיכון ביטחוני הרעות כמעט חצויות באמצע: מעט יותר מתנגדים לצירוף מפלגות ערביות לקואליציה ולמינוי שרים (48.2%) מן התומכים בכך (44.1%).

לוח 5.12 (%)

לא מסכימים שהערבים הם סיכון ביטחוני	מסכימים שהערבים הם סיכון ביטחוני	
44.1	17.4	תומכים בצירוף מפלגות ערביות לקואליציה
48.2	76.6	מתנגדים לצירוף מפלגות ערביות לקואליציה
7.7	6.0	לא יודעים
100	100	סך הכול

האם העמדה השלילית של רוב הציבור היהודי כלפי שותפות ערבית בקואליציה מרמזת גם על העמדה שהחלטות גורליות למדינה צריכות להתקבל ברוב יהודי?

החלטות גורליות – רוב יהודי

שאלות 41, 42

נספח 1, עמ' 174

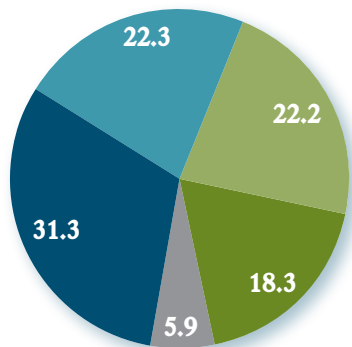
נספח 2, עמ' 197

גם השנה חזרנו על אותם היגדים שהצגנו כבר פעמים אחדות בעבר – "החלטות גורליות למדינה בנושאי שלום וביטחון/בשיטת הממשל ובמבנה הכלכלה והחברה צריכות להתקבל ברוב יהודי" – וביקשנו מהמרוויינים להביע הסכמה או התנגדות.

כבעבר, גם בסקר הנוכחי נמצא בקרב היהודים רוב של תומכים בשני ההיגדים, אם כי רוב זה גדול יותר כשמדובר בנושאי שלום וביטחון (73.6%) מאשר בנושאי ממשל וכלכלה (53.6%). כלומר, גם כאשר מדובר בנושאים אזרחיים לחלוטין, שבהם הסכסוך הישראלי-פלסטיני אינו אמור להיות מכשול (ממשל וכלכלה), יש בציבור היהודי תמיכה בהדרת הערבים אזרחי ישראל מהחלטות אסטרטגיות.

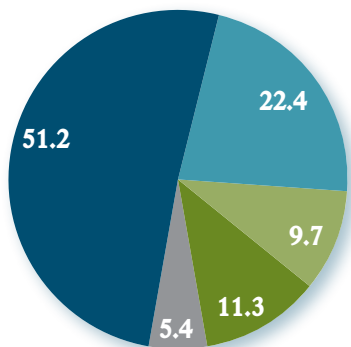
השוואה למדידה הקודמת מראה כי השנה כמעט שלא היה שינוי כשמדובר בשיעור היהודים המחייבים רוב יהודי בהחלטות בנושאי שלום וביטחון (2014 – 73.8%; 2015 – 73.6%), אך הייתה ירידה מסוימת בשיעור המחייבים רוב כזה בהחלטות ממשל וכלכלה (2014 – 61.1%; 2015 – 53.6%). ואולם בסך הכול מדובר ביציבות מתמשכת של העמדה: היהודים מעוניינים ברוב יהודי שיכריע בשני התחומים.

תרשים 5.8 "החלטות גורליות למדינה בנושאי שלום וביטחון/ ממשל וכלכלה צריכות להתקבל ברוב יהודי" (יהודים; %)

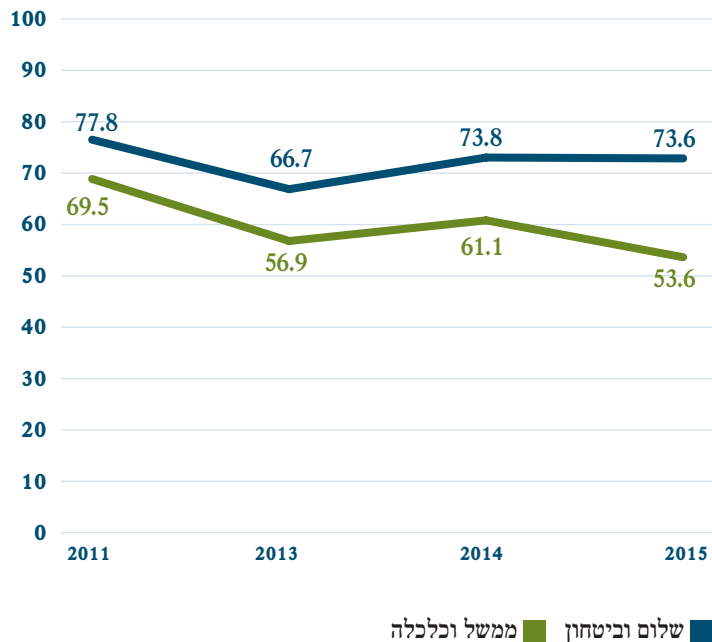
ממשל וכלכלה

- מאוד מסכימים
- די מסכימים
- לא כל כך מסכימים
- בכלל לא מסכימים
- לא יודעים

שלום וביטחון

תרשים 5.9 "החלטות גורליות למדינה בנושאי שלום וביטחון/
ממשל וכלכלה צריכות להתקבל ברוב יהודי" (מאוד מסכימים
או די מסכימים; יהודים; לפי שנים; %)

עידוד הגירת ערבים

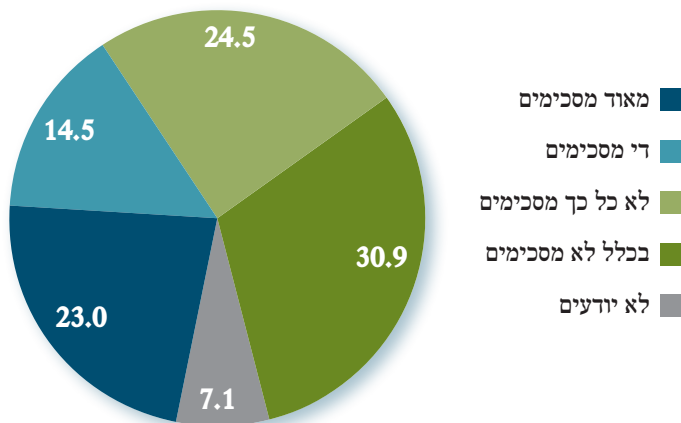
שאלה 20

נספח 1, עמ' 164

נספח 2, עמ' 190

אם לדעת הרוב היהודי הערבים אזרחי ישראל אינם יכולים גם להרגיש חלק מהעם הפלסטיני וגם להיות אזרחים ישראלים נאמנים ואם אין רצון לתת להם חלק בקבלת החלטות גורליות, האם פירוש הדבר שעדיף שהם לא יהיו כאן ושיש לעודד אותם להגר מישראל? הנתונים מורים כי אמנם מעט יותר ממחצית מהמרואיינים (55.4%) שוללים את הרעיון שעל המדינה לעודד הגירה של ערבים, אבל אי-אפשר להתעלם מהמיעוט הגדול (37.5%) שמסכימים שמהלך כזה מצד המדינה הוא אכן רצוי.

תרשים 5.10 "הממשלה צריכה לעודד הגירה של ערבים מן הארץ" (יהודים; %)

פילוח לפי מחנה פוליטי (יהודים) העלה, כצפוי, כי אי-הסכמה עם מדיניות של עידוד הגירת ערבים שכיחה בשמאל (76.9%) יותר מאשר במרכז (69.5%) והרבה יותר מאשר בימין (43.6%).

בדיקה לפי הצבעה לכנסת בבחירות 2015 (יהודים) מעלה כי ההסכמה עם מדיניות של עידוד הגירה של ערבים שכיחה ביותר בקרב מצביעי יהדות התורה ושס (75.1% ו-68.1%, בהתאמה). רוב לתומכים יש גם בקרב מצביעי ישראל ביתנו (57.1%). בשאר המפלגות אין מדובר ברוב, ובמקרים מסוימים מדובר אפילו במיעוט קטן בלבד.

רצינו לדעת אם מי שסבורים כי הערבים אזרחי ישראל לא השלימו עם קיום המדינה והיו רוצים לראות בחיסולה גם תומכים במדיניות של עידוד הגירה. ואכן נמצא כי בקרב מי שמסכימים שהערבים לא השלימו עם קיומה של ישראל והיו רוצים בחיסולה הרוב (56.6%) מסכימים שעל המדינה לעודד הגירה של ערבים. מיעוט בלבד (22.3%) מחזיקים בדעה זו בקרב מי שלא מסכימים עם ההיגד.

לוח 5.13 (%)

לא מסכימים שהערבים אזרחי ישראל לא השלימו עם קיומה של ישראל והיו רוצים בחיסולה	מסכימים שהערבים אזרחי ישראל לא השלימו עם קיומה של ישראל והיו רוצים בחיסולה	מסכימים למדיניות של עידוד הגירה
22.3	56.6	

באשר לקשר בין תפיסת אזרחי ישראל הערבים כסיכון ביטחוני ובין עידוד מדיניות ההגירה – הממצאים מעידים על זיקה דומה בין שתי השאלות: רוב מי שרואים בערבים אזרחי ישראל סיכון ביטחוני מסכימים שיש לעודד אותם להגר מן הארץ (59.5%), לעומת מיעוט (22.9%) ממי שאינם רואים בהם סיכון כזה.

לוח 5.14 (%)

לא מסכימים שהערבים אזרחי ישראל הם סיכון ביטחוני	מסכימים שאזרחי ישראל הערבים הם סיכון ביטחוני	מסכימים למדיניות של עידוד הגירה
22.9	59.5	

פילוח התשובות לפי העדפה של הרכיב היהודי או לחלופין של הרכיב הדמוקרטי בהגדרת המדינה (יהודים) מעלה, כצפוי, כי שיעור התומכים בעידוד הגירת ערבים בקרב מי שמעדיפים את הרכיב היהודי עולה בהרבה על שיעורם בקרב מי שמעדיפים את הרכיב הדמוקרטי (56.5% לעומת 26.8%, בהתאמה).

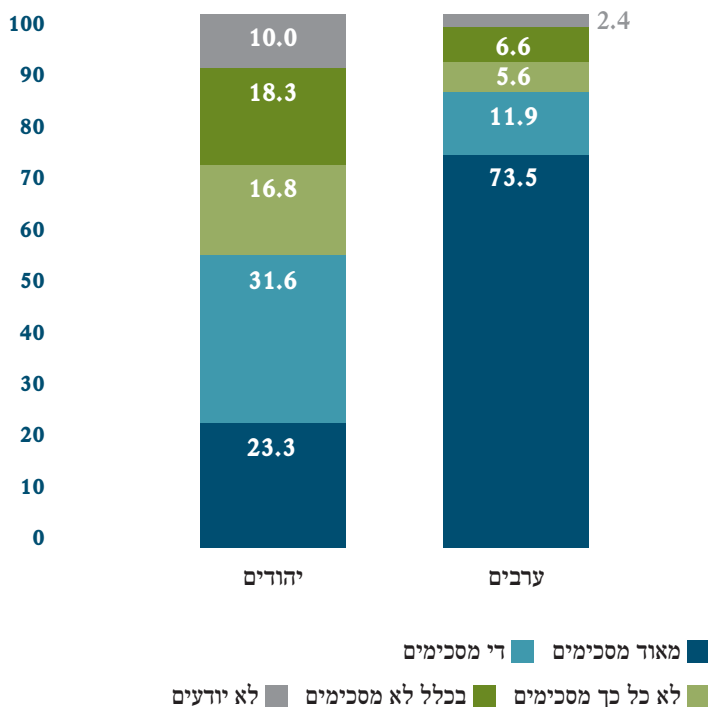
ייצוג של ערבים בשירות המדינה

שאלה 52

נספח 1, עמ' 178

כשמדובר בשירות הציבורי, התפיסה המשתקפת בתשובות היהודים סובלנית יותר מאשר כשמדובר בשותפות בקואליציה או בהשתתפות בהכרעות גורליות כאלה ואחרות. הרוב (54.9%) מסכימים עם הטענה שהמדינה צריכה לדאוג לייצוג הולם של הציבור הערבי בשירות המדינה על פי חלקו היחסי באוכלוסייה. באופן טבעי, בציבור הערבי התמיכה בכך נוחפת (85.4%).

תרשים 5.11 "המדינה צריכה לדאוג לכך שלערבים אזרחי ישראל יהיה ייצוג הולם בשירות המדינה, לפי חלקם היחסי באוכלוסייה" (לפי לאום; %)

אולי בגלל החשש מאובדן מקומות עבודה אם יהיה שילוב מסיבי יותר של ערבים בשירות הציבורי, המטריד יותר את מי שמשייכים את עצמם לקבוצות החלשות בחברה מאשר את מי שמשייכים את עצמם לקבוצות החזקות (יהודים), מצאנו הבדלים בעמדה כלפי הייצוג ההולם של ערבים בשירות הציבורי בין שתי הקטגוריות: בקבוצות החזקות הרוב תומכים בייצוג הולם של ערבים בשירות המדינה, לעומת מיעוט שתומכים בכך בקבוצות החלשות (59.9% לעומת 44.4%).

לוח 5.15 (%)

משייכים את עצמם לקבוצות חלשות	משייכים את עצמם לקבוצות חזקות	מסכימים שעל המדינה לדאוג לייצוג הולם לערבים בשירות הציבורי
44.4	59.9	

ההבדלים על בסיס שיוך למחנה פוליטי (יהודים) גדולים – בשמאל התמיכה בייצוג הולם היא כמעט פי שניים מזו שבימין (86.5% לעומת 44.3%). המרכז נמצא בתווך (61.8%).

לוח 5.16 (%)

שמאל	מרכז	ימין	
86.5	61.8	44.3	מסכימים שעל המדינה לדאוג לייצוג הולם לערבים בשירות הציבורי

תקציבים גדולים יותר ליישובים יהודיים מאשר ליישובים ערביים

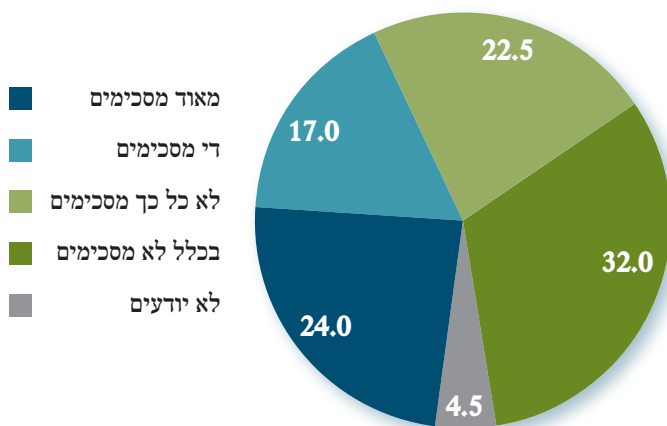
שאלה 11

נספח 1, עמ' 161

נספח 2, עמ' 187

ביקשנו את התייחסותם של המרוויינים להיגד: "מקובל עליי שישראל כמדינה יהודית תזרים יותר תקציבים ליישובים יהודיים מאשר ליישובים ערביים". מדובר בעליל בהיגד לא דמוקרטי, והעובדה שהרוב (יהודים) מתנגדים לו (54.5%) היא אולי פתח לתקווה מסוימת.

תרשים 5.12 "מקובל עליי שישראל כמדינה יהודית תזרים יותר תקציבים ליישובים יהודיים מאשר ליישובים ערביים" (יהודים; %)

ניסינו לברר היכן יש שיעור גדול של מסכימים להעדפה תקציבית ליישובים של יהודים. לפי פילוחים שונים, רוב לתומכים בכך (יהודים) נמצא בקרב מי שהגדירו את עצמם ימין (55.3%), בקרב מי שהגדירו את עצמם חרדים או דתיים (78.6% ו-57.4%, בהתאמה) ובקרב מצביעי ישראל ביתנו (53%), הליכוד (54%), יהדות התורה (76.4%) ושס (182.6%).

שיעור המסכימים (יהודים) במדגם השנה לאפליה תקציבית כזו היה נמוך מעט יחסית לשנה שעברה.

לוח 5.17 (%)

2014	2015	
47.2	41.0	מסכימים שהמדינה תעביר יותר תקציבים ליישובים יהודיים מאשר ליישובים ערביים

מכאן עברנו לנושא טיפוח המורשת הערבית ומעמד השפה הערבית במרחב הציבורי.

היות שהמדינה מייחדת משאבים גדולים מאוד לטיפוח המורשת היהודית והציונית, ביקשנו לדעת אם המרואיינים סבורים שעליה לעשות גם מאמצים גדולים יותר בכיוון של הקצאות תקציביות לטיפוח התרבות והמורשת של הערבים אזרחי ישראל.

טיפוח מורשת ותרבות ערבית

שאלה 51

נספח 1, עמ' 177

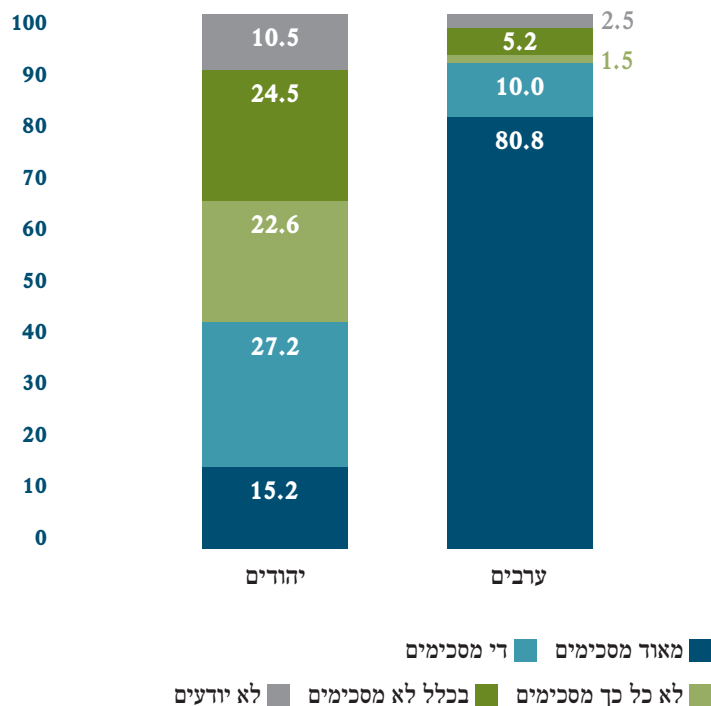
הממצאים מלמדים כי שיעור היהודים שמתנגדים לטיפוח המורשת והתרבות הערבית עולה על שיעורם של התומכים במהלך כזה (47.1% לעומת 42.4%). בקרב הערבים יש רוב עצום (90.8%) לתומכים במאמץ תקציבי גדול יותר של המדינה לטובת טיפוח התרבות והמורשת הערבית (תרשים 5.13).

פילחנו את התשובות לפי מחנה פוליטי (יהודים). כאן הימין כולט באי-הסכמה להצעה שהמדינה תקצה יותר משאבים לטיפוח המורשת והתרבות הערבית (מעט פחות משליש תומכים), לעומת רוב ברור (71.1%) בקרב מי שמיקמו את עצמם בשמאל. המרכז נמצא גם כאן בתווך עם רוב קטן המביעים הסכמה לתמיכה תקציבית גדולה יותר של המדינה בטיפוח המורשת והתרבות הערבית (51.9%).

לוח 5.18 (%)

ימין	מרכז	שמאל	
30.3	51.9	71.1	מסכימים שהמדינה צריכה להקצות תקציבים גדולים יותר לטיפוח המורשת והתרבות הערבית

תרשים 5.13 "המדינה צריכה להקצות תקציבים גבוהים יותר כדי לטפח את תרבותם ומורשתם של הערבים אזרחי ישראל" (לפי לאום; %)

הפערים בתמיכה במאמץ מדינתי כזה לפי רמת דתיות גדולים מאוד. דווקא מי שהמורשת והתרבות שלהם עצמם חשובות להם ביותר – החרדים, הדתיים והמסורתיים-דתיים – מסכימים פחות מהמסורתיים הלא-דתיים ומהחילונים להקצאת משאבים גדולים יותר לטיפוח המורשת והתרבות של הערבים.

לוח 5.19 (%)

חילונים	מסורתיים לא-דתיים	מסורתיים-דתיים	דתיים	חרדים
52.2	44.3	35.1	36.8	18.5

מסכימים שהמדינה צריכה להקצות תקציבים גדולים יותר לטיפוח המורשת והתרבות הערבית

בדקנו אם יש קשר בין העמדה בעניין הקצאה לא שוויונית של תקציבים ליישובים יהודיים וערביים לבין העמדה בשאלת הקצאת תקציבים לטיפוח המורשת הערבית (יהודים). מצאנו כי בקרב מי שמתנגדים להקצאה תקציבית לא שוויונית ליישובים יהודיים גדול יותר שיעור התומכים בהגדלת ההקצאה לטיפוח התרבות והמורשת הערבית משיעור המתנגדים לכך (50.9% לעומת 41%). לעומת זאת בקרב מי שמקובל עליהם אי-שוויון תקציבי ליישובים יהודיים וערביים יש רוב למתנגדים להקצאת תקציבים גדולים יותר לטיפוח המורשת והתרבות של הערבים אזרחי ישראל (57.3%). יש להניח שהמשתנה המתווך בין שני הנושאים הוא מיקום פוליטי בימין.

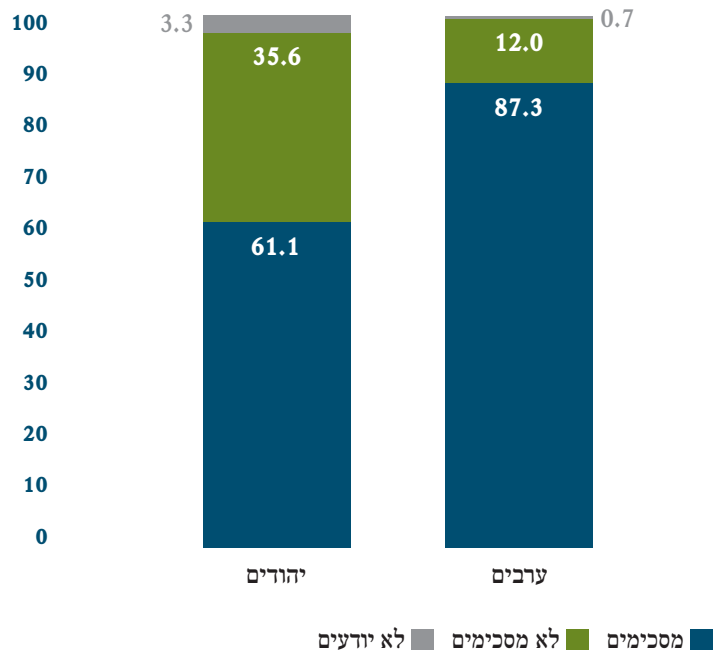
ביקשנו את דעתם של המרואיינים על ההיגד: "צריך שכל שלטי החוצות וכל הטפסים הממשלתיים יהיו כתובים גם בערבית, כי כחמישית מאזרחי המדינה הם ערבים". בקרב המרואיינים הערבים יש תמימות דעים כמעט מלאה (87.3%) שכך צריך להיות. בקרב היהודים יש רוב (61.1%) הסבורים כך, לעומת כשליש (35.6%) שאינם חושבים כך.

ערבית בטפסים ובשילוט

שאלה 10

נספח 1, עמ' 161

תרשים 5.14 צריך שכל שלטי החוצות וכל הטפסים הממשלתיים יהיו כתובים גם בערבית, כי כחמישית מאזרחי המדינה הם ערבים" (לפי לאום; %)

הצלבת התשובות לשאלה אם המרואיין מעדיף את הרכיב היהודי או הדמוקרטי בהגדרתה של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית עם התשובות לשאלה בדבר כיתוב בערבית מראה הבדלים גדולים: בקרב מי שמעדיפים את הרכיב היהודי רק מיעוט, אם כי גדול (46.3%), מצדדים בכך ששלטי החוצות והטפסים הממשלתיים יהיו כתובים גם בערבית; הרוב (51.8%) מתנגדים לכך. לעומת זאת, בקרב מי שמעדיפים את הרכיב הדמוקרטי ישנו רוב ברור לתומכים בכיתוב בערבית בכל שלטי החוצות ובטפסים רשמיים (74.8%).

לוח 5.20 (%)

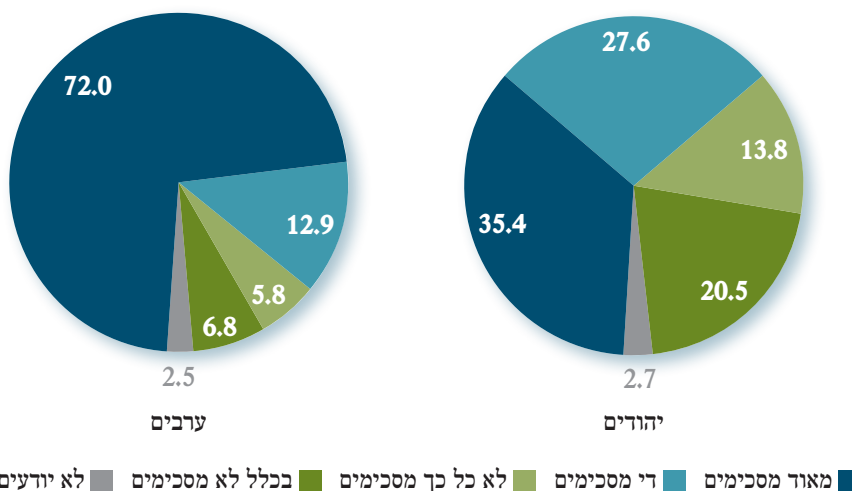
מערדיפים את הרכיב היהודי בהגדרת המדינה	מערדיפים את הרכיב הדמוקרטי בהגדרת המדינה	מסכימים שצריך שכל שלטי החוצות והטפסים יהיו כתובים גם בערבית
46.3	74.8	

לימוד ערבית/עברית בבתי הספר

שאלות 46.1, 46.2
נספח 1, עמ' 176

המשכנו לבדוק את העניין הלשוני, והפעם שאלנו שאלה דו-כיוונית: באיזו מידה המרואיינים מסכימים, או שאינם מסכימים, עם ההיגד ש"חשוב שכל ילד ערבי במדינת ישראל ילמד עברית החל בכיתות הנמוכות של בית הספר היסודי" (ערבים)/"חשוב שכל ילד יהודי במדינת ישראל ילמד ערבית החל בכיתות הנמוכות של בית הספר היסודי" (יהודים).

תרשים 5.15 "חשוב שכל ילד ערבי במדינת ישראל ילמד עברית החל בכיתות הנמוכות של בית הספר היסודי" (ערבים)/"חשוב שכל ילד יהודי במדינת ישראל ילמד ערבית החל בכיתות הנמוכות של בית הספר היסודי" (יהודים) (לפי לאום; %)

כמו בסוגיית מקומה של השפה הערבית בטפסים רשמיים ובשילוט, גם כאן מצאנו רוב ערבי גדול (84.9%) התומכים בלימוד עברית בבתי ספר ערביים. גם רוב היהודים תומכים בלימוד עברית בבתי ספר יהודיים, אבל רוב זה נמוך במידה ניכרת (63%).

הצלבת התשובות לשאלה בדבר העדפת הרכיב היהודי או הדמוקרטי בהגדרתה של ישראל עם התשובות לשאלה הנידונה (יהודים) כאן מעלה כי בשתי הקבוצות – קבוצת המעדיפים את הרכיב היהודי וקבוצת המעדיפים את הרכיב הדמוקרטי – יש רוב למצדדים בלימוד עברית בבתי ספר יהודיים, אבל יש הבדל של ממש בגודלו של הרוב: בקבוצה הראשונה מדובר ב־52.1% ובקבוצה השנייה ב־67%.

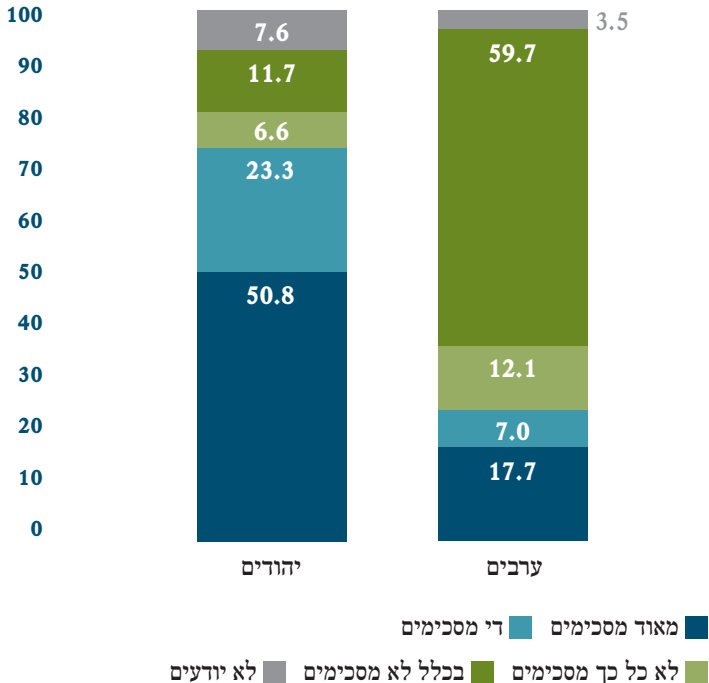
בשנים האחרונות מתנהל ויכוח ציבורי סוער בשאלה אם יש לחייב את הצעירים הערבים אזרחי ישראל בשירות אזרחי או צבאי לפי בחירתם. הדעות בנושא חלוקות ומוכרות, ולא כאן המקום להיכנס לעובי הקורה. עם זאת, ממצאי הסקר שלנו מראים כי רוב היהודים תומכים בחיוב שירות כזה (74.1%) ואילו רוב הערבים מתנגדים לו (71.8%).

שירות אזרחי או צבאי של הערבים הישראלים

שאלה 50

נספח 1, עמ' 177

תרשים 5.16 "יש לחייב את כל הצעירים הערבים אזרחי ישראל בגיל 18 בשירות כלשהו, אזרחי או צבאי לפי בחירתם" (לפי לאום; %)

פילוח התשובות לפי מחנה פוליטי (יהודים) מלמד על רוב גדול ביותר בשמאל (88.2%) לרעיון החיוב, אם כי גם בשני המחנות האחרים יש לו תמיכה רבה. ייתכן כי הימין רואה בחשש גדול יותר גיוס של ערבים לשירות צבאי בשל תפיסת הערכים כאיום ביטחוני, כפי שהוצג בתחילת הפרק.

לוח 5.21 (%)

שמאל	מרכז	ימין	
88.2	81.4	69.4	תומכים בחיוב ערבים בשירות אזרחי או צבאי

ממצא מעניין במיוחד הוא שפילוח לפי גיל (יהודים) העלה שבשכבות הגיל הצעירות התמיכה בחיוב הערבים בשירות, אזרחי או צבאי, היא הנמוכה ביותר, אולי משום שערכו של השירות הצבאי בעיניהן נמוך יותר ואולי משום שכפי שראינו גם בשאלות אחרות, שכבות הגיל הצעירות נוטות יותר לימין ותומכות יותר בהדרת ערבים.

לוח 5.22 (%)

+65	64-55	54-45	44-35	34-25	24-18	
76.1	75.6	74.3	75.6	72.7	69.2	תומכים בחיוב ערבים בשירות אזרחי או צבאי

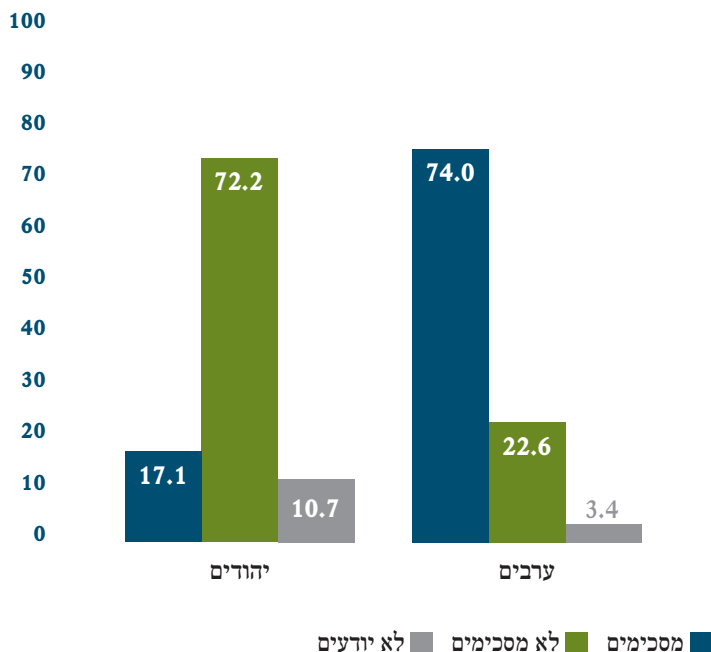
היתר לכני זוג פלסטינים לגור בישראל

שאלה 23

נספח 1, עמ' 165

השאלה האחרונה בפרק זה קשורה בנושא כאוב הנוגע לקבוצה קטנה בציבור הישראלי-ערבי ובכל זאת יש לו משמעות סמלית גדולה, והוא נושא זכותם, או אי-זכותם, של בני זוג פלסטינים שנישאו לערבים אזרחי ישראל לגור בישראל. ביקשנו מהמרוויינים להביע הסכמה או התנגדות להיגד הזה: "יש לאפשר לפלסטינים מן השטחים שהתחתנו עם ערבים ישראלים לעבור להתגורר בישראל". רוב גדול (72.2%) מן היהודים שוללים את האפשרות הזאת, לעומת רוב כמעט זהה (74%) מן הערבים המחייבים אותה.

תרשים 5.17 "יש לאפשר לפלסטינים מן השטחים שהתחתנו עם ערבים ישראלים לעבור להתגורר בישראל" (לפי לאום; %)

ההבדלים על בסיס מחנה פוליטי (יהודים) מצביעים על הפער העמוק בעניין זה בין מי שמיקמו את עצמם בימין, במרכז או בשמאל. שיעור ההתנגדות בשמאל הוא כמחצית משיעורו בימין. המרכז, כרוב המקרים, נמצא בתווך.

לוח 5.23 (%)

שמאל	מרכז	ימין	
45.2	66.0	84.7	מתנגדים לאפשר לפלסטינים מן השטחים שהתחתנו עם ערבים ישראלים לעבור להתגורר בישראל

פרק 6 ישראל 2015 בהשוואה בינלאומית

הצגת המדדים

מדי שנה מפרסמים מכוני מחקר בעולם שורה של מדדים השוואתיים במגוון היבטים מבניים, תפקודיים וערכיים של הדמוקרטיה במדינות השונות. מדדים אלה נותנים ציון שנתי לכל מדינה ומציגים את הערכותיהם העדכניות של מכוני המחקר, כל אחד בתחומו, באשר למצבן הייחודי והיחסי של עשרות ומאות מדינות. ההערכות מבוססות על שילוב של נתונים סטטיסטיים על המדינות, סקרי דעת קהל, מחקרים אקדמיים והערכות של מומחים ואנשי מקצוע. בפרק זה נבחן את הציונים של הדמוקרטיה בישראל, וכנגזרת מהם את מקומה היחסי בסולמות השונים.

השנה נדון ב-8 מדדים שבוחנים את תפקוד המדינות בשלושה תחומים – ממשל, אזרחות וחברה. הואיל והמדדים מחושבים על ידי מכוני שונים, יש ביניהם לפעמים חפיפה מסוימת.

לוח 6.1

המדד	המכון המבצע
1. חופש בעולם (Freedom in the World)	Freedom House
2. חופש העיתונות (Freedom of the Press)	Freedom House
3. תפקוד הממשל (Functioning of Government)	Economist Intelligence Unit – Democracy Index
4. השתתפות פוליטית (Political Participation)	Economist Intelligence Unit – Democracy Index
5. זכויות אזרחיות (Civil Liberties)	Economist Intelligence Unit – Democracy Index
6. תפיסת השחיתות (Corruption Perceptions)	Transparency International
7. שביעות רצון מהחיים (Life Satisfaction)	OECD – Better Life Index
8. מדיניות חברתית (Social Policies)	Bertelsmann Stiftung – Sustainable Governance Indicators

את מדדי הדמוקרטיה אנו בוחנים על שני צירי השוואה:
 < ציר 1 – מקומה של ישראל בשנה החולפת בהשוואה למדינות אחרות.
 < ציר 2 – ההערכות של ישראל ב־2015 בהשוואה ל־2014.

לכל מכון רשימת המדינות שהוא מודד. מפאת קוצר היריעה לא נוכל להציג כאן את כולן, ולכן כבר לפני שנים אחדות בחרנו ב־27 מדינות, ואליהן אנו משווים את ישראל. החלוקה הראשית של מדגם המדינות שבחרנו בה היא גאוגרפית – כדי לייצג נאמנה אזורים שונים בעולם. החלוקה השנייה היא לפי אופי המשטר במדינה או איכותו הדמוקרטית. בקבוצה המשווית לישראל כללנו גם מדינות שאינן דמוקרטיות אך נמצאות בסביבתה של ישראל, שכן היה לנו חשוב למקם את ישראל לא רק בקטגוריה הדמוקרטית הקלסית, אלא גם בסביבה המזרח־תיכונית ובמשפחת הדמוקרטיות הצעירות שאליה היא שייכת.

רשימת המדינות על פי מקומן הגאוגרפי כוללת 5 מדינות ביבשת אמריקה (ארגנטינה, ארצות הברית, ברזיל, ונצואלה וקנדה); 9 מדינות במערב ובמרכז אירופה (איטליה, בלגיה, בריטניה, גרמניה, יוון, נורווגיה, ספרד, צרפת ושווייץ); 3 מדינות שהיו חלק מן הגוש הסובייטי במרכז ובמזרח אירופה (הונגריה, צ'כיה ורוסיה); 6 מדינות במזרח התיכון (טורקיה, ירדן, לבנון, מצרים, סוריה וסעודיה); ו־4 מדינות במזרח וברדרום־מזרח אסיה (הודו, יפן, ניו זילנד וסין).

בבחירת המדינות שאנו משווים אליהן את ישראל במוכן של איכות דמוקרטית נעזרנו בהערכות של מכון Freedom House, האומד מדי שנה 195 מדינות בחלוקה לשלוש קטגוריות: מדינות חופשיות (free), מדינות חופשיות למחצה (partly free) ומדינות לא חופשיות (not free).¹² לפי פרמטר זה כללנו ברשימה שלנו 18 מדינות חופשיות (איטליה, ארגנטינה, ארצות הברית, בלגיה, ברזיל, בריטניה, גרמניה, הודו, הונגריה, יוון, יפן, נורווגיה, ניו זילנד, ספרד, צ'כיה, צרפת, קנדה ושווייץ), 3 מדינות חופשיות למחצה (ונצואלה, טורקיה ולבנון) ו־6 מדינות לא חופשיות (ירדן, מצרים, סוריה, סין, סעודיה ורוסיה). על פי הגדרות Freedom House ישראל מוגדרת מדינה חופשית.¹³

12 להרחבה ראו באתר הארגון: www.freedomhouse.org

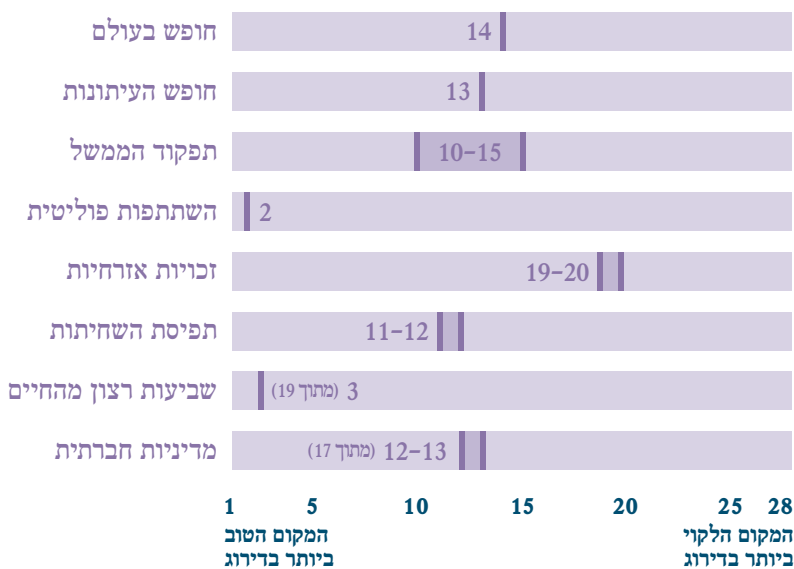
13 לפי מיונים אחרים ישראל אינה שייכת לקטגוריית המדינות החופשיות אלא לקטגוריית מחמיאות פחות, למשל לקטגוריית הדמוקרטיות הפגומות (defective democracies). כך על פי המיון שהציע פרופ' וולפגנג מרקל ממכון WZB בברלין. ראו: Wolfgang Merkel, "Embedded and Defective Democracies: Where Does Israel Stand?", in: Tamar S. Hermann (ed.), *By the People, For the People, Without the People? The Emergence of (Anti)Political Sentiment in Western Democracies and in Israel*, Jerusalem: The Israel Democracy Institute, 2012, pp. 185–225. לסיווג של ישראל כדמוקרטיה לקויה (flawed democracy) ראו גם במדד הדמוקרטיה של *Economist* (אקונומיסט): www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=Democracy0814

ציר 1: מקומה של ישראל בשנה החולפת בהשוואה למדינות אחרות

תרשים 6.1 מציג את המקומות שישאל הגיעה אליהם בשנת 2015 ב-8 המדרים שבחרנו בהשוואה ל-27 המדינות האחרות.¹⁴ מקום 1 הוא המקום הטוב ביותר מבחינת איכות הדמוקרטיה, ואילו מקום 28 מציין את המקום הלקוי ביותר מאותה בחינה.

חשוב להבהיר כי השינויים במקום ובציון שקיבלה מדינה מסוימת בשנה נתונה לא בהכרח תואמים זה את זה. הסיבה לכך היא שמדינה יכולה לקבל שנתיים או יותר ברצף את אותו הציון השנתי, אך לעלות או לרדת במקומה היחסי בהשוואה למדינות אחרות. כלומר, אם הציונים של שאר המדינות עלו, היא עצמה יכולה לרדת במקום היחסי שלה גם אם ציונה נשאר כשהיה, ולהפך: אם השאר ירדו בציוניהן, היא יכולה לעלות במקום היחסי שלה בסולם גם אם לא חל שיפור בביצועיה הדמוקרטיים.

תרשים 6.1 מקומה של ישראל במדרי הדמוקרטיה 2015

14 במדרד שביעות הרצון מהחיים של Better Life ההשוואה היא בין ישראל ל-18 מדינות שמשתייכות לארגון OECD (ארגון בינלאומי של המדינות המפותחות המקבלות את עקרונות הדמוקרטיה הליברלית והשוק החופשי, וישראל צורפה אליו כחברה מלאה בשנת 2010). במדרד המדיניות החברתית של Bertelsmann Stiftung ההשוואה היא בין ישראל ל-16 מדינות אחרות.

1. **חופש בעולם:** ישראל מדורגת באמצע הסולם, במקום 14, לפני הונגריה, ארגנטינה, ברזיל ויוון ואחרי מרבית מדינות המערב. סוריה וסעודיה נמצאות בתחתית הסולם.
2. **חופש העיתונות:** ישראל מדורגת באמצע הסולם, במקום 13, לפני איטליה והונגריה ואחרי יפן וספרד. נורווגיה נמצאת בראש הסולם, וסוריה נמצאת בתחתיתו.
3. **תפקוד הממשל:** ישראל מדורגת במקומות האמצעיים 10-15, עם ספרד, בריטניה, צ'כיה, הודו וצרפת. גם כאן נורווגיה נמצאת בראש הסולם וסוריה בתחתיתו.
4. **השתתפות פוליטית:** ישראל מדורגת במקום 2, לפני מרבית הדמוקרטיות המערביות. נורווגיה בראש הסולם וסעודיה בתחתיתו.
5. **זכויות אזרחיות:** ישראל מדורגת במקום 19-20, הנמוך למדי, יחד עם ונצואלה. בראש הסולם ניצבות נורווגיה, ניו זילנד וקנדה ואילו סוריה בתחתיתו.
6. **תפיסת השחיתות:** ישראל מדורגת מעט מעל אמצע הסולם, במקום 11-12, יחד עם ספרד. ניו זילנד נמצאת בראש הסולם וונצואלה בתחתיתו.
7. **שביעות רצון מהחיים:** ישראל מדורגת במקום 3, הגבוה מאוד. שווייץ נמצאת בראש הסולם ויוון בתחתיתו.
8. **מדיניות חברתית:** ישראל מדורגת במקום 12-13, הנמוך למדי, יחד עם ספרד. בראש הסולם ניצבות נורווגיה, ניו זילנד ובריטניה, ובתחתיתו – יוון, טורקיה והונגריה.

גם השנה ישראל מדורגת ברוב המדדים באמצע הסולם או למעלה ממנו.¹⁵ בולטים לטובה מקומה במדד שביעות הרצון מהחיים ובמדד ההשתתפות הפוליטית. לעומת זאת, במדדי הזכויות האזרחיות והמדיניות החברתית מקומה אינו מזהיר. באשר למקומה היחסי בהשוואה לשנים קודמות – ב־3 מדדים הוא עלה (השתתפות פוליטית, זכויות אזרחיות ושביעות רצון מהחיים), אם כי מדובר בעלייה מתונה; במדדי תפקוד הממשל והמדיניות החברתית דירוגה ירד.

15 בפרק זה כאשר אנו מציינים מדדי שנה מסוימת אנו מתכוונים לשנה שבה הם פורסמו, אף שלרוב הם מבוססים על נתוני השנה הקודמת לה. במילים אחרות, בדרך כלל מדדי 2015 משקפים את נתוני 2014, ואילו מדדי 2014 משקפים את נתוני השנה שקדמה לה.

לוח 6.2

השינוי	המקום ב-2014	המקום ב-2015	המדד
=	14-15 (מתוך 28)	14 (מתוך 28)	1. חופש בעולם
=	13 (מתוך 28)	13 (מתוך 28)	2. חופש העיתונות
▼	7-11 (מתוך 28)	10-15 (מתוך 28)	3. תפקוד הממשל
▲	3 (מתוך 28)	2 (מתוך 28)	4. השתתפות פוליטית
▲	20-21 (מתוך 28)	19-20 (מתוך 28)	5. זכויות אזרחיות
=	11 (מתוך 28)	11-12 (מתוך 28)	6. תפיסת השחיתות
▲	6-7 (מתוך 19)	3 (מתוך 19)	7. שביעות רצון מהחיים
▼	11-12 (מתוך 17)	12-13 (מתוך 17)	8. מדיניות חברתית

▲ שיפור במקומה של ישראל ביחס להערכה הקודמת

= אין שינוי במקומה של ישראל ביחס להערכה הקודמת

▼ הרעה במקומה של ישראל ביחס להערכה הקודמת

ציר 2: ההערכות של ישראל ב-2015 בהשוואה ל-2014

בסעיף זה ישווה מצבה של ישראל בשנת 2015 למצבה בשנה שעברה על פי הציונים שהיא קיבלה בכל אחד מן המדדים השנה ובשנה שעברה. כפי שאפשר לראות בלוח הבא, על ציר זה נרשמה הרעה קלה במקומה של ישראל במדדי תפקוד הממשל, תפיסת השחיתות והמדיניות החברתית. ב-3 מדדים חל השנה שיפור לעומת ציוני 2014: השתתפות פוליטית, זכויות אזרחיות ושביעות רצון מהחיים, שבו העלייה הייתה גבוהה במיוחד.

לוח 6.3

השינוי	הסולם	הציון של ישראל ב־2014	הציון של ישראל ב־2015	המדד
=	7-1 (חופש פוליטי ואזרחי מלא)	6.5	6.5	1. חופש בעולם*
=	100-0 (חופש עיתונות מלא)	70	70	2. חופש העיתונות*
▼	10-0 (10 = רמת תפקוד דמוקרטי גבוהה)	7.5	7.14	3. תפקוד הממשל
▲	10-0 (10 = רמת השתתפות פוליטית גבוהה של האזרחים)	8.33	8.89	4. השתתפות פוליטית
▲	10-0 (10 = רמת שמירה גבוהה על זכויות אזרחיות)	5.59	5.88	5. זכויות אזרחיות
▼	100-0 (100 = אין שחיתות)	61	60	6. תפיסת השחיתות
▲	10-0 (10 = רמת שביעות רצון גבוהה)	7.8	9.6	7. שביעות רצון מהחיים
▼	10-1 (10 = איכות מדיניות חברתית גבוהה)	5.8	5.7	8. מדיניות חברתית

▲ שיפור בציון של ישראל ביחס להערכה הקודמת שלה

= אין שינוי בציון של ישראל ביחס להערכה הקודמת שלה

▼ הרעה בציון של ישראל ביחס להערכה הקודמת שלה

* במדדים המקוריים (חופש בעולם וחופש העיתונות) ציונים נמוכים יותר משמעם חופש רב יותר, אבל כאן הפכנו באופן שיטתי את הסולם כדי להקל את הבנת הדברים. וכך, בכל המדדים ציון גבוה יותר מורה על איכות דמוקרטיה גבוהה יותר.

פירוט הממצאים

חופש בעולם.¹⁶ מדד החופש העולמי מבוסס על הערכות מומחים שנותנים ציונים למדינות על פי סקר הכולל 25 קריטריונים המבטאים את רמת החופש הפוליטי וחכויות האזרח במדינה. עם קריטריונים אלו נמנים, למשל, המבנה הפוליטי, רמת ההשתתפות הפוליטית, תפקוד הממשל, חופש הביטוי, חופש ההתאגדות, שלטון החוק ומידת האוטונומיה האישית של האזרחים. המדד בנוי מסולם ציונים שבין 1 (היעדר חופש פוליטי ואזרחי) ל-7 (חופש פוליטי ואזרחי מלא). מדד החופש העולמי נחשב מדד עמיד, כלומר השינויים בציוני המדינות בין שנה לשנה קטנים יחסית. תרשים 6.2 מציג את מדרג המדינות על פי ציוניהן בשנת 2015. כמו בעשר השנים הקודמות, גם השנה ישראל מקבלת ציון גבוה יחסית (6.5) והיא ממוקמת באמצע הסולם, במקום 14.

חופש העיתונות.¹⁷ מדד חופש העיתונות מבוסס על הערכות מומחים שנותנים ציונים למדינות על פי 3 קריטריונים: התשתית החוקית המשפיעה על פעולתם של אמצעי התקשורת במדינה, מידת השליטה של הממסד הפוליטי בתוכן החדשותי והמידה שבה הסביבה הכלכלית מגבילה את עצמאותם של אמצעי התקשורת. המדד בנוי מסולם ציונים שבין 0 (היעדר חופש עיתונות) ל-100 (חופש עיתונות מלא). הטווח 0-39 מגדיר מדינה שהעיתונות בה לא חופשית; הטווח 40-69 מסמן מדינה שהעיתונות בה חופשית למחצה; והטווח 70-100 מציין מדינה שהעיתונות בה חופשית. תרשים 6.3 מציג את מדרג המדינות על פי ציוניהן בשנת 2015. ישראל ממוקמת באמצע הסולם. ציונה השנה זהה לציונה בשנה שעברה. אמנם ישראל נחשבת למדינה שהעיתונות בה חופשית (ציון 70), אך היא קרובה מאוד לקבוצת המדינות שבהן העיתונות חופשית רק למחצה (ציון 69 ומטה).

16 את מדד החופש העולמי (Freedom in the World) פיתח הארגון האמריקני הוותיק Freedom House, והוא מתפרסם בקביעות מדי שנה מאז שנת 1972. המדד מציג את הציונים של מכלול הזכויות הפוליטיות והאזרחיות של תושבי רוב מדינות העולם. לפירוט על הארגון, מחקריו ופרסומיו ראו באתר האינטרנט של הארגון: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2015>

17 גם את מדד חופש העיתונות (Freedom of the Press) פיתח ארגון Freedom House, והוא מתפרסם מאז שנת 1980. מדד זה מציג את הציונים של רמת חופש העיתונות ברוב מדינות העולם (מדד 2015 כולל ציונים ל-199 מדינות וטריטוריות). לנתוני המדד ראו אתר הארגון: <https://freedomhouse.org/report/freedom-press/freedom-press-2015>

מחלקת המחקר של כתב העת "אקונומיסט" מפרסמת מדי שנה מדד דמוקרטיה עולמי המציין את רמות הדמוקרטיה ב-167 מדינות ברחבי העולם. המדד מורכב מ-5 תת-מדדים עצמאיים: התהליך האלקטורלי, תפקוד הממשל, ההשתתפות הפוליטית, התרבות הפוליטית הדמוקרטית והזכויות האזרחיות. לדברי עורכי המדד, הם משתמשים במודע בהגדרות רחבות ותובעניות יותר למושג "דמוקרטיה" מאשר מדדי Freedom House, ולכן מדינות רבות יותר מקבלות תווית של "דמוקרטיה פגומות".¹⁸ להלן ציוני ישראל ב-3 מדדים: תפקוד הממשל, ההשתתפות הפוליטית והזכויות האזרחיות.

תפקוד הממשל. מדד תפקוד הממשל משקף ציון ממוצע בנושאים הקשורים ברמת תפקודם הדמוקרטי של מוסדות הממשל ויעילותם, למשל: יכולתה של הממשלה לקבוע את מדיניותה, קיומה (או אי-קיומה) של מערכת איוונים ובלמים בין שלוש רשויות השלטון, יכולת הפיקוח של הפרלמנט על הממשלה, היעדר מעורבות של הצבא או של גורמים חוץ-פוליטיים אחרים בפוליטיקה, מידת השקיפות והאחריות של הממשל, היעדר שחיתות ורמת האמון הציבורי במוסדות הממשל. הציון 10 בסולם מציין מדינה שיש בה תפקוד דמוקרטי מלא של הממשל ומוסדותיו, והציון 0 מציין מדינה שבה התפקוד הדמוקרטי של הממשל לקוי לחלוטין. כפי שניתן ללמוד מתרשים 6.4, במדד זה ישראל מקבלת ציון בינוני-גבוה (7.14), נמוך מן הציון שקיבלה אשתקד (7.5). ישראל ממוקמת במקומות 10-15, לעומת המדינות 7-11 שבהם דורגה בשנה שעברה.

השתתפות פוליטית. מדד ההשתתפות הפוליטית מבוסס על ממוצע של כמה פרמטרים הקשורים לרמת ההשתתפות הפוליטית במדינה, למשל: שיעורי הצבעה בבחירות, זכות הצבעה והתארגנות למיעוטים, שיעור נשים בפרלמנט, חברות במפלגות, הבעת עניין בנעשה במדינה ומעורבות פוליטית של האזרחים, נכונות של האזרחים להשתתף בהפגנות חוקיות ועידוד להשתתפות פוליטית על ידי הרשויות. המדד בנוי מסולם ציונים שבין 0 ל-10 – ציון 10 מעיד על רמת השתתפות פוליטית גבוהה של האזרחים וציון 0 על רמה נמוכה מאוד של השתתפות. כפי שמראה תרשים 6.5, הציון של ישראל השנה הוא 8.89, והוא גבוה בחצי נקודה מציונה בשנה שעברה. ישראל גם עלתה מקום בדירוג מהשנה שעברה, והיא מקדימה מבחינת רמת ההשתתפות הפוליטית של אזרחיה את מרבית הדמוקרטיות המערביות המבוססות.

¹⁸ למדד הדמוקרטיה של אקונומיסט – Democracy Index 2014: Democracy and Its Discontents" – ראו www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=Democracy0115. לדיון בהגדרות המחקר ובאופן המדידה ראו שם, מעמ' 34 ואילך.

זכויות אזרחיות. מדד הזכויות האזרחיות מבוסס על ממוצע של 17 פרמטרים, ובהם חופש העיתונות, חופש הביטוי, חופש המחאה, חופש הדת, חופש ההתאגדות, שוויון לפני החוק ורמת הביטחון האישי. המדד בנוי מסולם ציונים שבין 0 ל-10 – ציון 10 מעיד על כיבוד מלא של הזכויות האזרחיות וציון 0 על אי-כיבוד זכויות אלה. כפי שמראה תרשים 6.6, הציון של ישראל השנה (5.88) הוא בגדר עלייה קלה ביחס לשנה שעברה. עם זאת, מדובר בציון נמוך – ישראל ממוקמת במקומות 19-20 בחצי התחתון של הסולם, במרחק ניכר ממדינות מרכז ומערב אירופה, מדינות צפון אמריקה, הודו ויפן.

תפיסת השחיתות. מדד תפיסת השחיתות משקף את דעתם של מומחים על ניצול לרעה של כוח למטרת רווח אישי במדינה נדונה.¹⁹ הציון במדד זה נע על סולם שבין 0 ל-100 – ככל שהציון גבוה יותר, המדינה מוערכת כנקייה יותר משחיתות. כפי שאפשר לראות בתרשים 6.7, ישראל מקבלת ב-2015 את הציון 60, והיא ממוקמת במקום 11-12. מדובר בירידה קלה לעומת הציון של השנה שעברה (61), ובכל זאת הוא עדיין במחצית העליונה של הסולם.

שביעות רצון מהחיים. מדד שביעות הרצון מהחיים בוחן את מידת שביעות הרצון של אזרחי מדינות שונות מן החיים בכללותם.²⁰ היתרון שלו הוא המדידה הישירה של הרגשה, שכן מרבית המדדים הבינלאומיים מבוססים על נתונים סטטיסטיים "קשים" או על הערכת מומחים, למרות שידוע שלא פעם ישנו פער ביניהם ובין האופן שבו המציאות הפוליטית והחברתית נתפסת בעיני האזרחים. התפיסה האישית של התושבים את איכות חייהם חשובה מבחינה דמוקרטית ומבחינת מידת הלגיטימיות של השלטון לא פחות, ואולי אף יותר, מן הנתונים הכלכליים או הפוליטיים ה"אובייקטיביים" או מהערכות מומחים חיצוניים. לפיכך אנחנו מייחסים למדד זה חשיבות רבה, אף שהוא כללי מאוד. המדד מורכב מסולם ציונים שבין 0 ל-10 – ציון 10 מעיד על רמה גבוהה של שביעות רצון וציון 0 על רמה נמוכה של שביעות רצון. תרשים 6.8 מציג את מצבה של ישראל בהשוואה למדינות OECD. כפי שניתן לראות, ישראל מקבלת השנה ציון גבוה מאוד (9.6) וממוקמת במקום השלישי, המעיד על רמה גבוהה מאוד של שביעות רצון

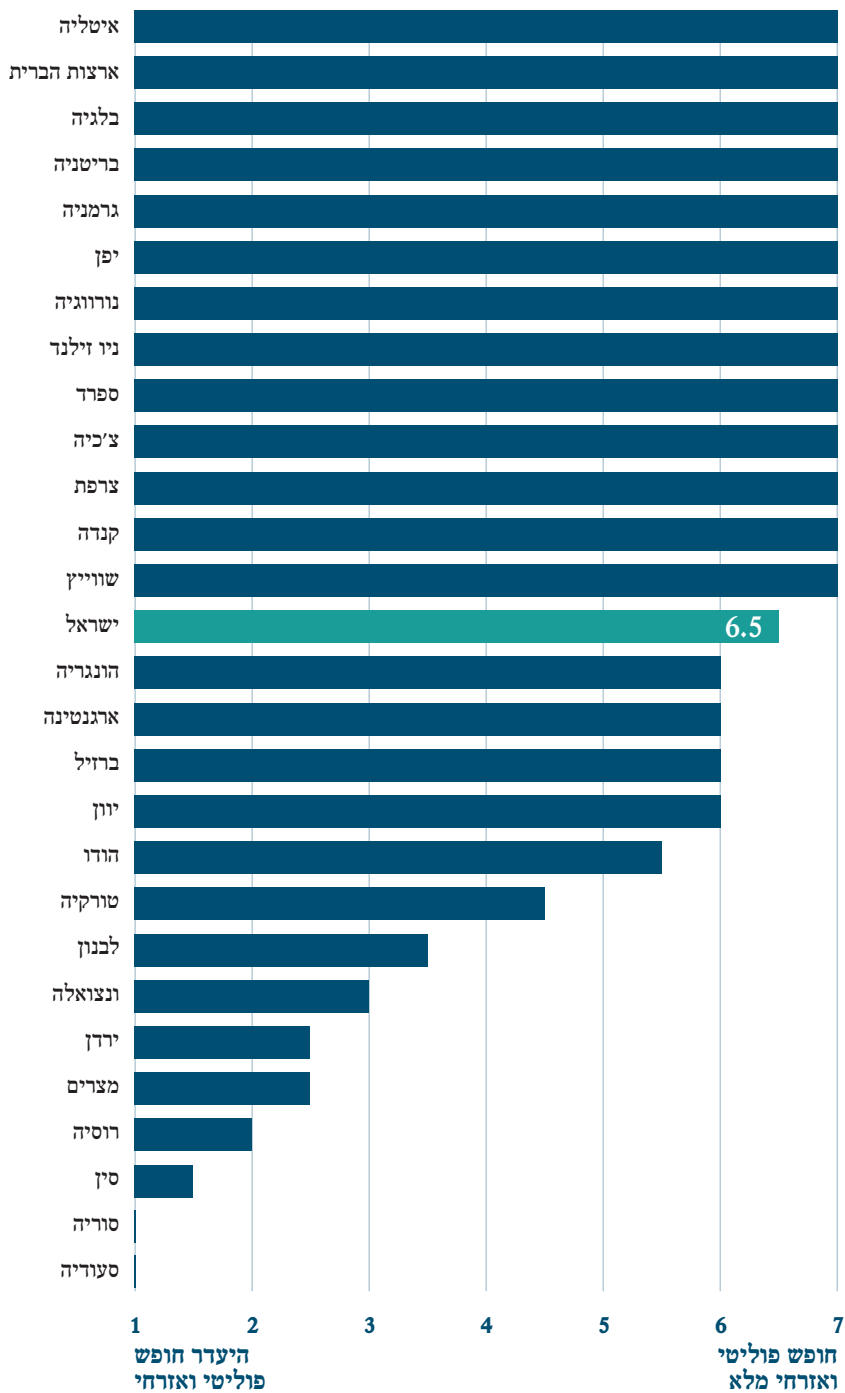
19 הארגון הנחשב למוביל בעולם במאבק בשחיתות על כל צורותיה הוא ארגון השקיפות הבינלאומי (TI – Transparency International). מדד תפיסת השחיתות (Corruption Perceptions) של ארגון זה מבוסס על 12 מקורות מידע שונים ממגוון מוסדות עצמאיים המתמחים בנושאי ממשל ובניתוח האקלים העסקי. לנתוני המדד ראו www.transparency.org/cpi2014

20 מדד שביעות הרצון מהחיים הוא אחד ממדדי איכות החיים של מכון Better Life של OECD. לנתוני המדד ראו www.oecdbetterlifeindex.org

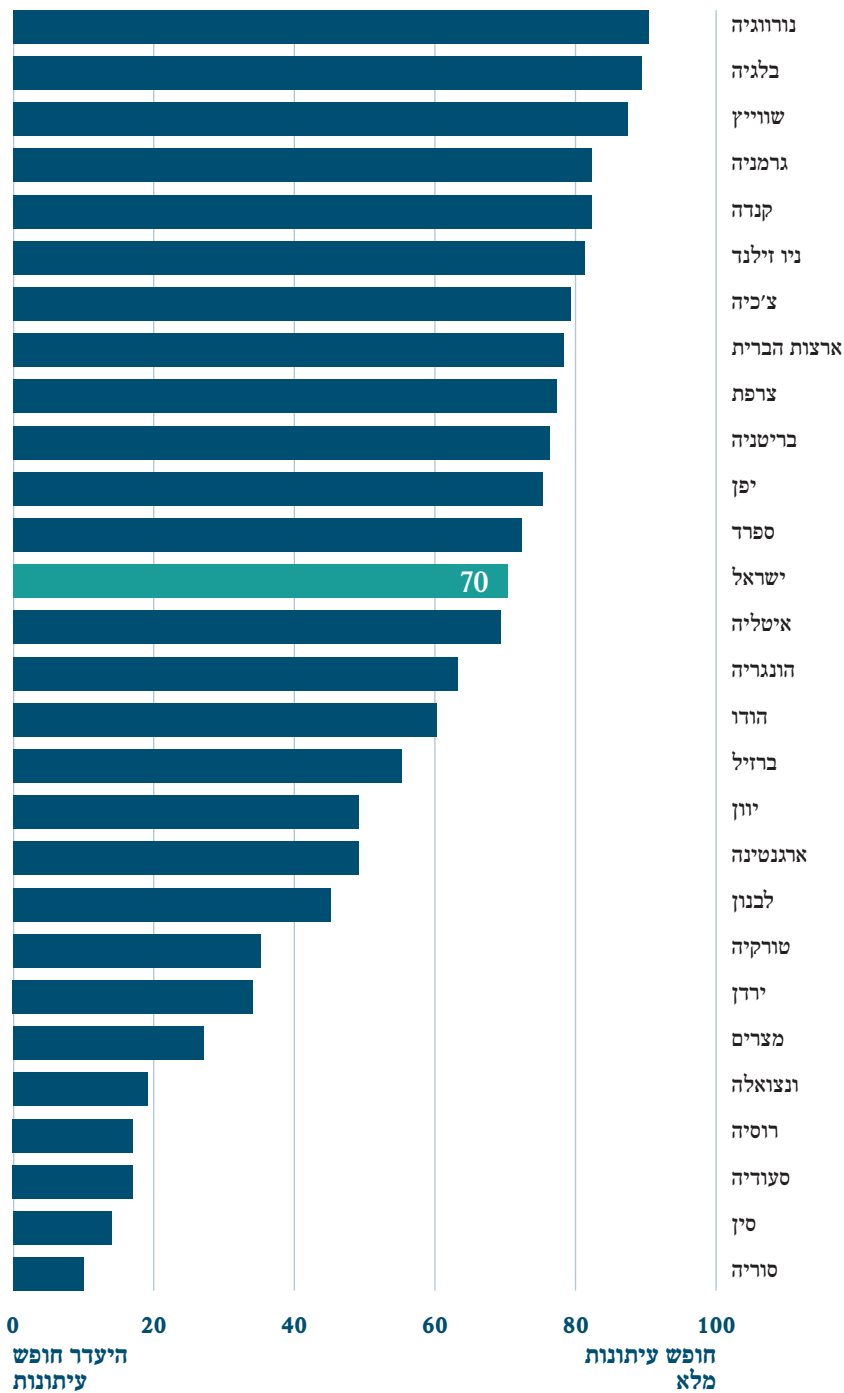
של אזרחי ישראל מחייהם. השנה נרשמת אצל ישראל עלייה גם בציון וגם בדירוג יחסית לשנה שעברה. כלומר, למרות הבעיות הלא פשוטות שהיא מתמודדת עמן, אזרחיה מרוצים באופן כללי מחייהם ומביעים שביעות רצון רבה אפילו יותר מזו שמביעים אזרחי מדינות מערביות אחרות.

מדיניות חברתית. מדד המדיניות החברתית בוחן את המידה שבה המדיניות החברתית של הממשלה מעודדת את צמיחתה של חברה שוויונית והוגנת. הקריטריונים הקובעים הם המדיניות והביצועים בתחומי החינוך, הבריאות והפנסיה; רמת האי־שוויון; מידת ההכללה החברתית (social inclusion); רמת האינטגרציה בין קבוצות שונות בחברה; רמת הביטחון האישי; ותמיכת המדינה במשפחות.²¹ המדד בנוי מסולם ציונים שבין 0 ל־10 – ציון 10 מעיד על איכות גבוהה של מדיניות חברתית. תרשים 6.9 מציג את מצבה של ישראל בהשוואה למדינות OECD והאיחוד האירופי במדד 2015. כפי שניתן לראות, ישראל מקבלת ציון בינוני (5.7) ומדורגת במקום 12-13 הבינוני־נמוך. מתוך כלל הקריטריונים היוצרים את מדד המדיניות החברתית בולט לרעה הציון הנמוך במיוחד של ישראל בקריטריון ההכללה החברתית (4.2 מתוך 10). הדוח מציין כי בישראל יש רמה גבוהה יחסית של עוני, מדיניות של אי־שוויון על רקע מגדרי, לאומי (יהודים־ערבים) ואתני (מזרחים־אשכנזים), וכן פערים הולכים וגדלים בין עשירים לעניים.

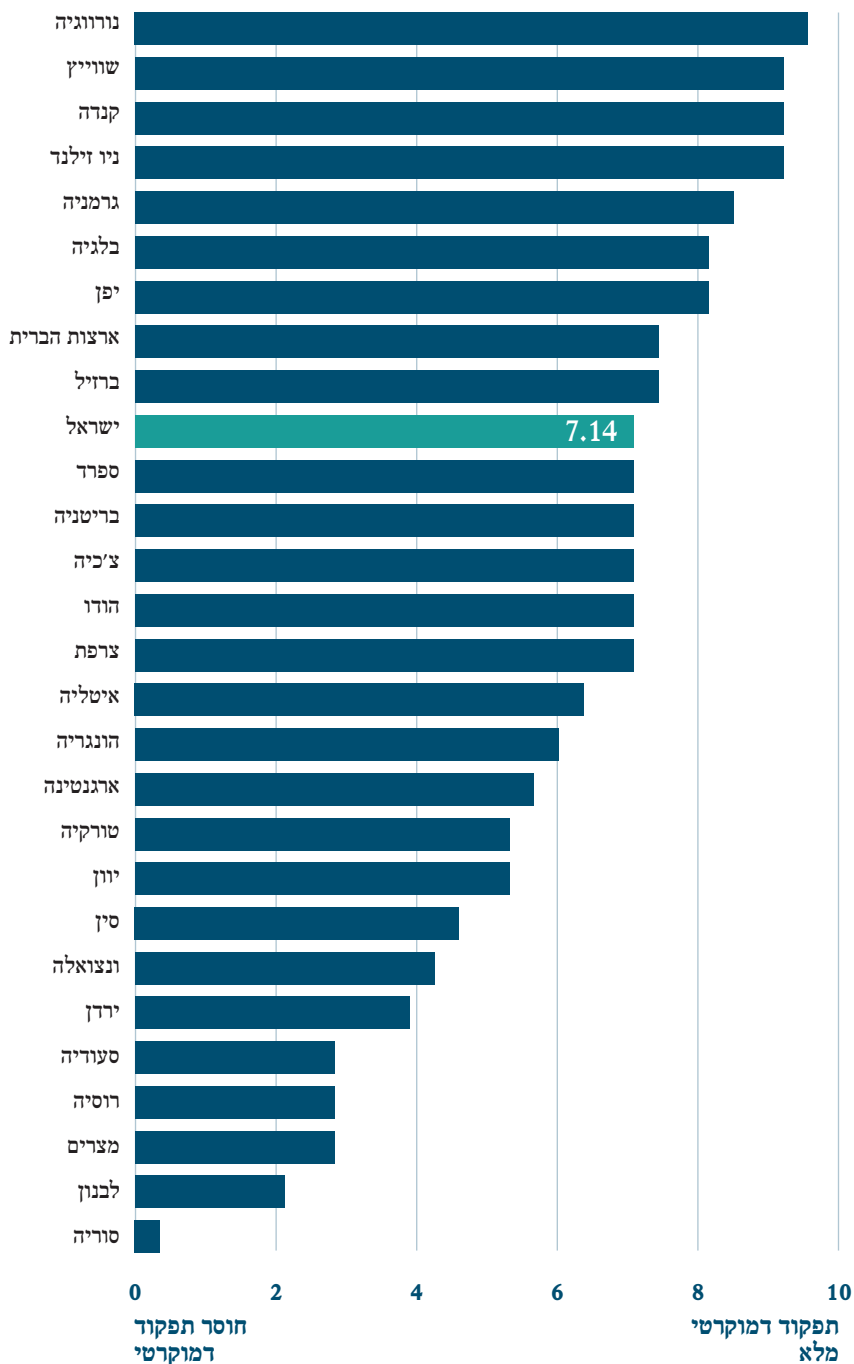
תרשים 6.2 חופש בעולם

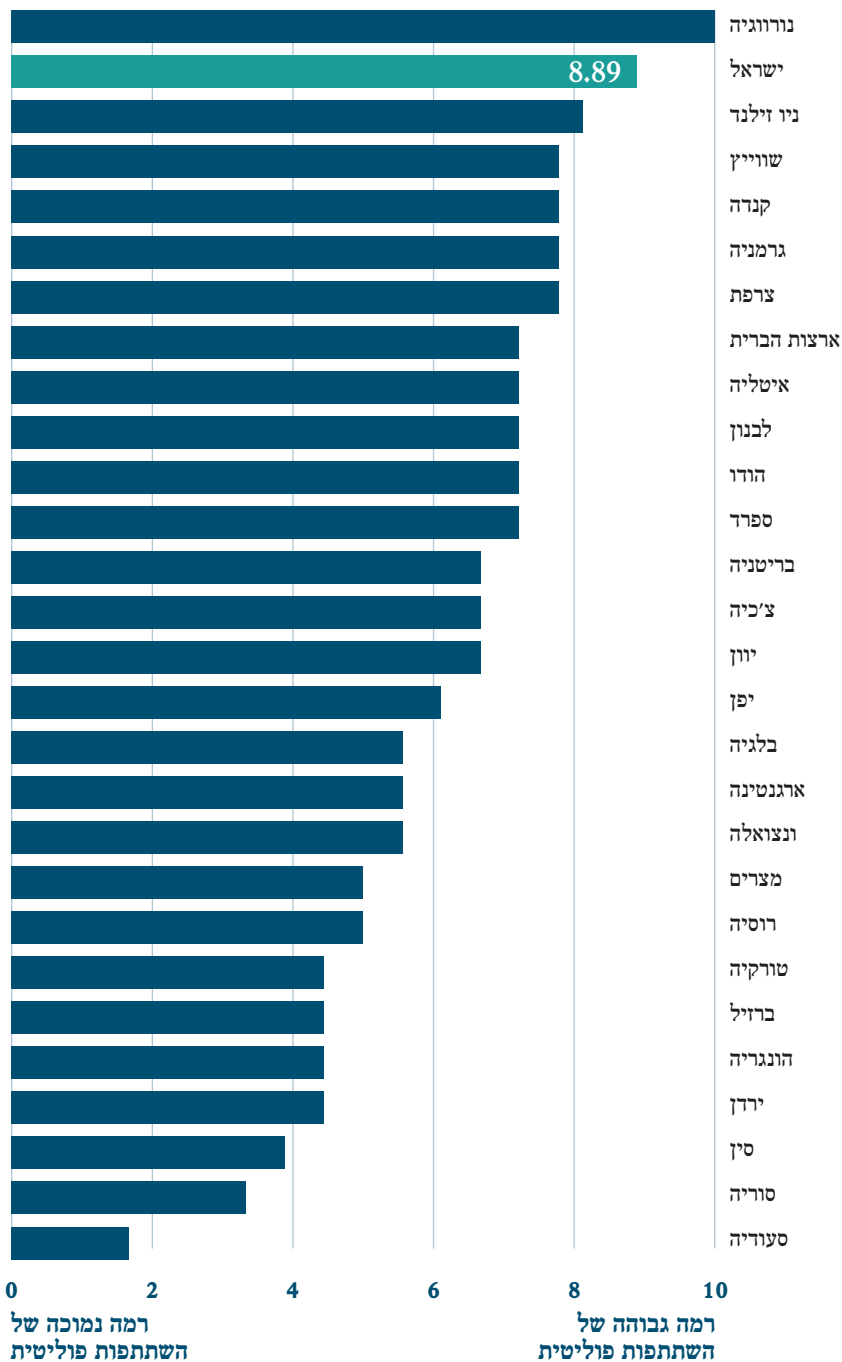
תרשים 6.3 חופש העיתונות

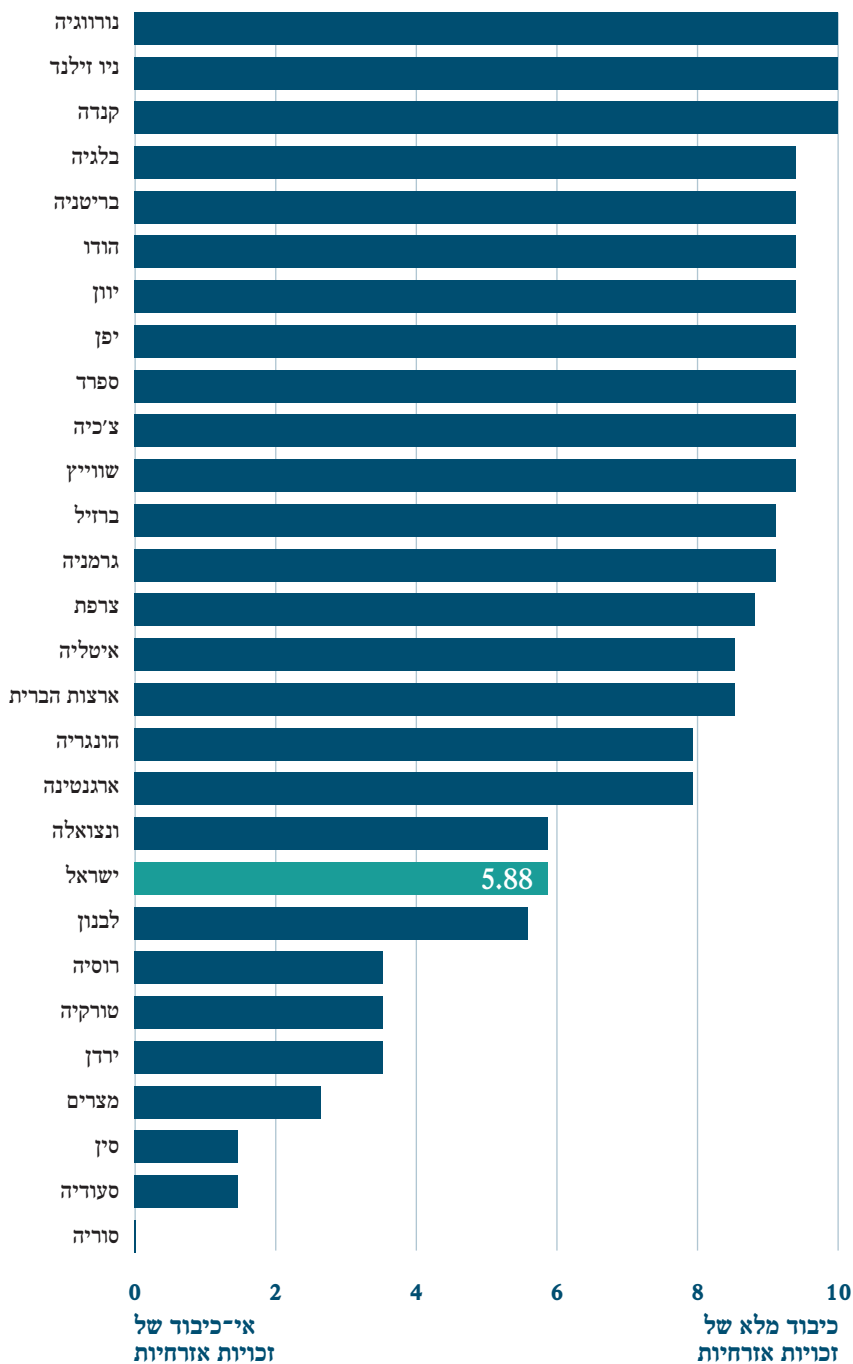
תרשים 6.4 תפקוד הממשל

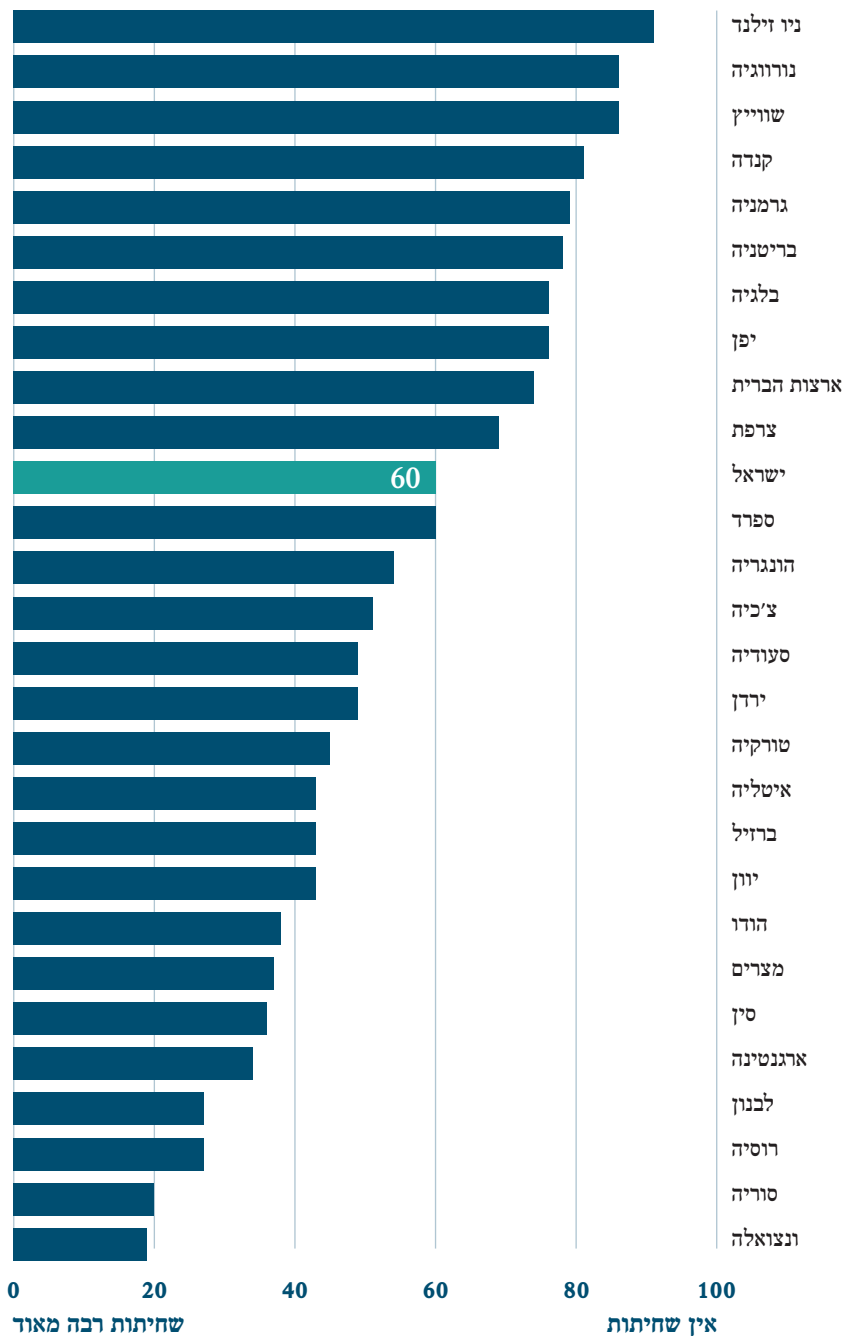
תרשים 6.5 השתתפות פוליטית

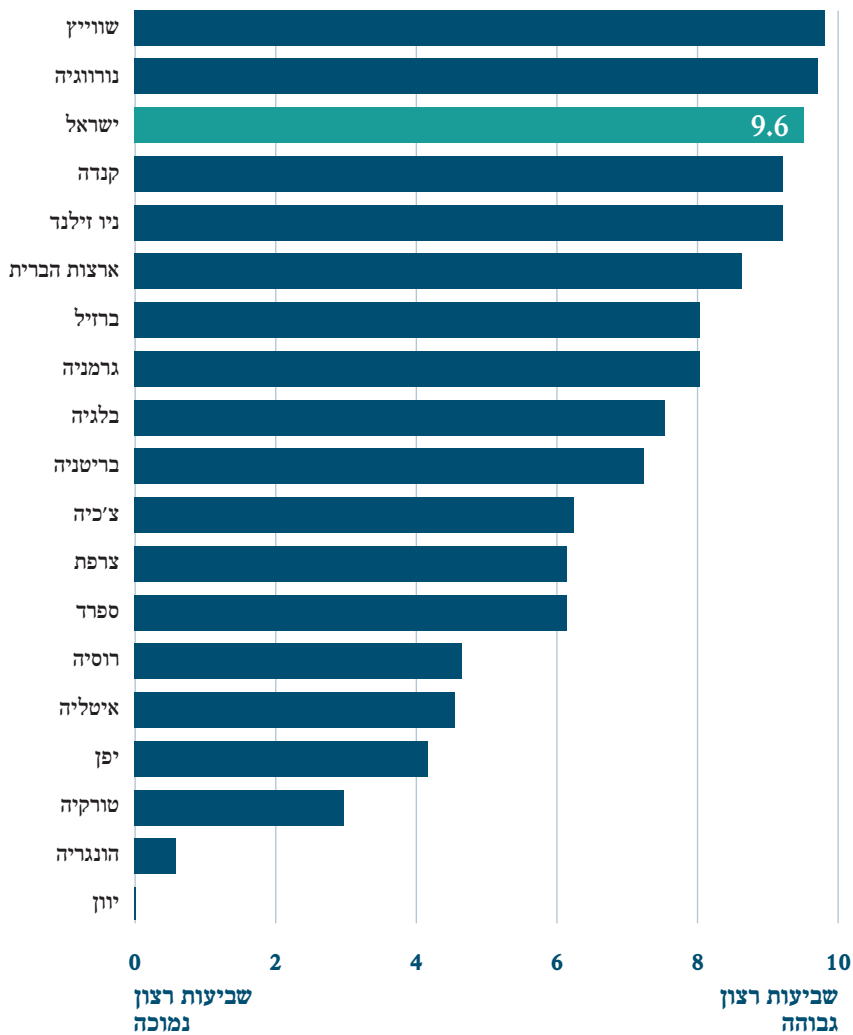
תרשים 6.6 זכויות אזרחיות

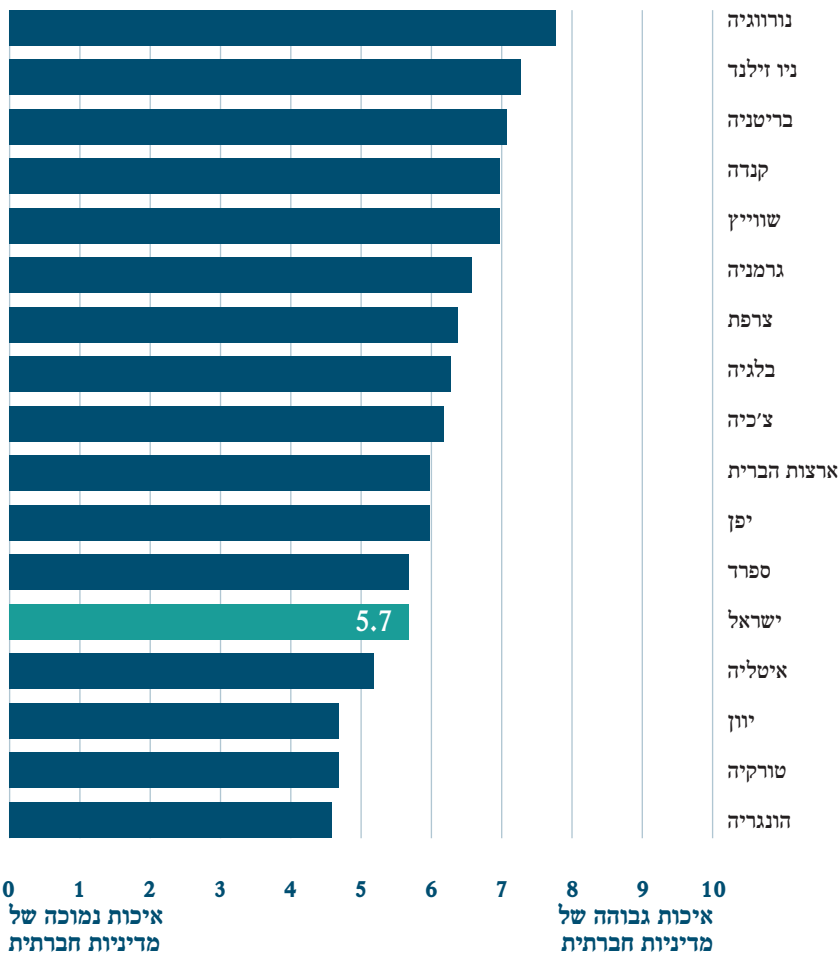
תרשים 6.7 תפיסת השחיתות

תרשים 6.8 שביעות רצון מהחיים

תרשים 6.9 מדיניות חברתית

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
איכות נמוכה של מדיניות חברתית

איכות גבוהה של מדיניות חברתית

המדדים הבינלאומיים במבט-על

בחינת 8 המדדים מעלה את התמונה הבאה: מן הצד האחד ישראל עומדת ללא ספק בדרישות ה"רזות" של הגדרות הרמוקרטיה. ישראל גם זוכה לציון גבוה ברמת המעורבות הפוליטית של אזרחיה, כפי שהיא באה לידי ביטוי בהצבעה בבחירות, בנכונות להשתתף בהפגנות ועוד. ממצאים דומים עולים גם מן הסקר שלנו. כפי שראינו בפרק 3, רוב המשיבים הזדהו עם העמדה שהצבעה בבחירות יכולה לשנות את המצב הקיים ורובם דיווחו כי הצביעו בבחירות האחרונות, כך שלמרות ההרגשה המסוימת של אזרחי ישראל שלא תמיד הם יכולים להשפיע על נבחרי הציבור ומדיניות הממשלה, הם בכל זאת שומרים על זכותם וחובתם לעשות זאת בדרכים שונות.

נתון מעודד נוסף הוא שביעות הרצון הרבה מאוד של אזרחי ישראל מחייהם כפי שהיא באה לידי ביטוי בהשוואה הבינלאומית. כלומר, חרף הבעיות והאתגרים שעמם מתמודדים האזרחים עצמם וגם המדינה בכללה, אזרחי ישראל שמחים בחייהם באופן כללי – מסקנה הנוסכת אופטימיות מסוימת בכל הקשור ליכולתם להתמודד עם האתגרים שהחיים במדינה שלנו מציבים. הציון הגבוה מקבל אישוש גם בסקר שלנו (ראו בפרק 1), שכן, כפי שראינו, רבים מאוד מן המרואיניים שלנו דיווחו כי מצבם האישי טוב וכי הם מרגישים חלק ממדינת ישראל ובעייתה.

עוד מצאנו כי על פי המדדים הבינלאומיים מתקיים בישראל חופש עיתונות בינוני-גבוה. כיצד אפוא ניתן לפרש את רמת האמון הנמוכה מאוד בתקשורת שבאה לידי ביטוי בסקר שלנו (פרק 3)? הדבר מחייב כמובן מחקר מעמיק יותר, אבל נראה שהרמה הנמוכה של האמון בתקשורת שמצאנו לא צריכה להיות מוסברת על ידי קישור שלה לחופש העיתונות אלא לסוגיות אחרות – אולי לתפיסת אזרחי ישראל את התקשורת כמוטה לעמדה פוליטית מסוימת או לטובת קבוצות אינטרס כאלה ואחרות.

אמנם בתחום תפקוד הממשל ישראל קיבלה רק ציון בינוני, אך מדינות רבות אחרות קיבלו ציון נמוך ממנה בדירוג ההשוואתי. כלומר, לפי המדדים הבינלאומיים תפקוד הממשל הישראלי לא בתחתית הסולם אך הוא טעון שיפור מבחינת יכולתה של הכנסת לפקח על הממשלה, יכולתה של הממשלה לקבוע את מדיניותה, מידת השקיפות והאחריות של הממשלה כלפי אזרחיה ורמת האמון של הציבור במוסדות הממשל. מעניין שעמדת הציבור הישראלי כפי שהיא באה לידי ביטוי בסקר השנה (פרק 3), כמו גם בסקרי שנים קודמות, ביקורתית יותר מציוני המדדים הבינלאומיים: רבים מן המשיבים ביטאו רמה נמוכה מאוד של אמון במוסדות השלטון, בעיקר במוסדות המופקדים על ייצוג הבוחרים ועל קבלת ההחלטות וביצוע המדיניות – הכנסת, הממשלה והמפלגות. רוב המשיבים גם לא הסכימו עם ההיגד ש"חברי הכנסת מבצעים את תפקידם בסדר". ככל הנראה תחושתו

של הציבור הישראלי בעניין זה גרועה יותר מכפי שמראים הנתונים האובייקטיביים שעליהם מבוססת ההשוואה הבינלאומית.

בהיבטים דמוקרטיים אחרים ישראל מקבלת ציונים פחות מעורדים: רמת השחיתות הפוליטית כפי שבאה לידי ביטוי במדרים הבינלאומיים אמנם אינה נמוכה מאוד, אך לפי מדרים אלו יש מקום לשיפור רב במונחים של טוהר מידות וניקיון כפיים. גם כאן מצאנו שעמדות הנסקרים הישראלים במדד הנוכחי (פרק 3) שליליות יותר מכפי שמראה ההשוואה הבינלאומית, שכן רבים מאוד מן המשיבים גרסו שהנהגת ישראל כיום מאוד מושחתת או די מושחתת.

נושא אחר שבו ישראל מקבלת שנה אחר שנה ציונים לא מזהירים במדרים הבינלאומיים הוא רמת השמירה על הזכויות האזרחיות של תושביה. נתון זה לא נבדק ישירות בסקר שלנו השנה, אך עם זאת הנכונות של מיעוט לא מבוטל, ולעתים רוב, בקרב הנשאלים היהודים להפלות לרעה את אזרחי המדינה הערבים בנושאים שונים (פרק 5) מאששת, בעקיפין לפחות, את הציונים הנמוכים שישראל קיבלה במדרים הבינלאומיים.

לבסוף, על פי ההשוואה הבינלאומית, המדיניות החברתית של הממשלה – בתחומי חינוך, בריאות, משפחה, אי־שוויון ועוד – טעונה שיפור, ובעיקר רמת ההכלה החברתית כפי שבאה לידי ביטוי ברמת האי־שוויון בין עניים לעשירים, בין יהודים לערבים, בין מזרחים לאשכנזים ובין גברים לנשים. גם ממצא זה זוכה לאישוש בסקר שלנו (פרק 4), שכן, כפי שראינו, רבים מאוד מן הישראלים מעריכים שבין יהודים לערבים, בין דתיים לחילונים ובין עשירים לעניים יש מתח חזק, ורבים טוענים שישנה אפליה כלפי ערבים בישראל, ובמידה פחותה גם כלפי מזרחים.

לסיכום – המדרים הבינלאומיים, המבוססים על קיבוץ של נתונים רבים ממקורות מידע מגוונים, ממקמים את ישראל ב"מקום טוב באמצע" בתוך מגוון המדינות הדמוקרטיות. אין ספק שנושאים רבים טעונים שיפור בדמוקרטיה הישראלית. בה בעת השיח הכאוב והמיואש שאנו חווים לעתים בארץ והתחושה הרווחת, לפחות בחלקים מסוימים בציבור, שהדמוקרטיה הישראלית מידרדרת כנראה מוגזמים כאשר הם נבחנים אמפירית בהשוואה למדינות אחרות.

נספח 1

מדד הדמוקרטיה הישראלית 2015: השאלון והתפלגות התשובות (באחוזים)

שלום, שמי _____ ממכון המחקר _____ . אנו עורכים סקר דעת קהל בנושאי חברה ומדינה בישראל. דעתך חשובה לנו מאוד, ולכן נודה לך מאוד על השתתפותך בסקר.

אנו מתחייבים שתשובותיך תישמרנה בעילום שם ובסודיות מרבית ותשמשנה לצורך מחקר זה בלבד.

דיון בעמ' 24

1. מהו לדעתך המצב של ישראל כיום באופן כללי?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
5.4	7.7	7.3	טוב מאוד
23.4	36.0	33.9	טוב
40.1	38.4	38.7	ככה-ככה
13.2	8.6	9.3	רע
15.9	7.4	8.7	רע מאוד
2.0	1.9	2.1	לא יודע/מסרב להשיב*
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 28

2. והמצב שלך באופן אישי?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
34.2	20.4	22.6	טוב מאוד
30.9	56.1	52.1	טוב
28.9	18.1	19.8	ככה-ככה
4.5	3.0	3.3	רע
1.5	1.6	1.5	רע מאוד
—	0.8	0.7	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 38

3. מהו לדעתך האירוע המשמעותי ביותר בהיסטוריה של ישראל כמדינה דמוקרטית? (שאלה פתוחה)

* לאורך כל הריאיון התשובה "לא יודע" לא הוצגה לנשאלים.

דיון בעמ' 75

4. אנשים שונים מייחסים משמעויות שונות למונח "ציונות". מה בעיניך המשמעות העיקרית של המונח "ציונות"? (שאלה פתוחה) (תשובה אחת, עיקרית)

5. באופן אישי, האם אתה מגדיר את עצמך*:

יהודים	
48.8	מאוד ציוני
37.3	די ציוני
6.7	לא כל כך ציוני
3.5	בכלל לא ציוני
3.7	לא יודע/מסרב להשיב
100	סך הכול

* שאלה זו הוצגה למרואיינים יהודים בלבד.

דיון בעמ' 81

6. עד כמה אתה נותן אמון בכל אחד מהאנשים או המוסדות האלה:

כלל המדגם

סך הכול	לא יודע/ מסרב להשיב	יש לי הרבה אמון	יש לי די הרבה אמון	יש לי די מעט אמון	אין לי בכלל אמון	
100	1.4	5.5	30.2	41.9	21.0	6.1 התקשורת
100	5.6	25.4	37.0	19.9	12.1	6.2 בית המשפט העליון
100	3.8	8.2	34.2	34.7	19.1	6.3 המשטרה
100	7.6	32.8	37.3	12.0	10.3	6.4 נשיא המדינה
100	3.7	6.1	29.3	39.4	21.5	6.5 הכנסת
100	1.8	57.5	27.0	6.0	7.7	6.6 צה"ל
100	3.0	8.1	28.1	37.0	23.8	6.7 הממשלה
100	3.1	23.0	49.5	18.0	6.4	6.8 קופת החולים שבה אתה מבוטח
100	7.7	9.6	30.5	30.9	21.3	6.9 המוסד לביטוח לאומי
100	10.3	2.9	16.2	42.3	28.3	6.10 המפלגות

יהודים

סך הכול	לא יודע/ מסרב להשיב	יש לי הרבה מאוד אמון	יש לי די הרבה אמון	יש לי די מעט אמון	אין לי בכלל אמון	
100	1.5	4.9	27.9	45.7	20.0	6.1 התקשורת
100	5.9	26.5	35.7	20.4	11.5	6.2 בית המשפט העליון
100	4.1	8.1	34.1	38.0	15.7	6.3 המשטרה
100	8.0	36.6	39.4	10.8	5.2	6.4 נשיא המדינה
100	3.7	5.5	28.3	43.4	19.1	6.5 הכנסת
100	0.9	65.2	28.2	4.5	1.2	6.6 צה"ל
100	2.6	8.1	29.4	39.7	20.2	6.7 הממשלה
100	3.6	19.4	51.2	19.8	6.0	6.8 קופת החולים שבה אתה מבוטח
100	8.6	7.5	27.8	34.7	21.4	6.9 המוסד לביטוח לאומי
100	12.0	2.0	13.1	46.4	26.5	6.10 המפלגות

ערבים

סך הכול	לא יודע/ מסרב להשיב	יש לי הרבה מאוד אמון	יש לי די הרבה אמון	יש לי די מעט אמון	אין לי בכלל אמון	
100	0.8	8.6	42.5	21.8	26.3	6.1 התקשורת
100	4.6	19.3	43.7	16.9	15.5	6.2 בית המשפט העליון
100	1.9	8.9	34.8	17.5	36.9	6.3 המשטרה
100	5.0	13.0	25.9	18.7	37.4	6.4 נשיא המדינה
100	3.1	9.5	34.8	18.3	34.3	6.5 הכנסת
100	6.8	16.7	20.3	14.2	42.0	6.6 צה"ל
100	4.7	8.4	21.5	22.6	42.8	6.7 הממשלה
100	1.0	41.9	40.3	8.5	8.3	6.8 קופת החולים שבה אתה מבוטח
100	3.0	20.7	44.6	10.9	20.8	6.9 המוסד לביטוח לאומי
100	2.3	7.5	32.1	20.7	37.4	6.10 המפלגות

7. באיזו מידה אתה מרגיש את עצמך חלק ממדינת ישראל ובעיותיה?

דיון בעמ' 32

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
8.0	48.2	41.8	במידה רבה מאוד
24.4	39.9	37.4	במידה די רבה
45.7	8.2	14.2	במידה די מועטה
21.1	2.1	5.2	בכלל לא
0.8	1.6	1.4	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

8. ישראל מוגדרת גם מדינה יהודית וגם מדינה דמוקרטית. אישית, איזה חלק מההגדרה הזו חשוב לך יותר?*

דיון בעמ' 66

יהודים	
36.6	מדינה יהודית
35.3	מדינה דמוקרטית
26.7	שניהם באותה מידה (לא הוקרא)
0.3	אף אחד לא חשוב (לא הוקרא)
1.1	לא יודע/מסרב להשיב
100	סך הכול

* שאלה זו הוצגה למרואיינים יהודים בלבד.

9-15. האם אתה מסכים או לא מסכים עם ההיגדים הבאים:

9. יש לאסור בחוק על אזרחי ישראל לבטא בציבור ביקורת חריפה נגד המדינה.

דיון בעמ' 77

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
67.8	46.6	50.0	בכלל לא מסכים
8.4	22.6	20.4	לא כל כך מסכים
14.7	16.1	15.9	די מסכים
7.4	12.0	11.3	מאוד מסכים
1.7	2.7	2.4	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 132

10. צריך שכל שלטי החוצות וכל הטפסים הממשלתיים יהיו כתובים גם בערבית, כי כחמישית מאזרחי המדינה הם ערבים.

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
9.7	21.5	19.6	בכלל לא מסכים
2.3	14.1	12.2	לא כל כך מסכים
8.5	31.5	27.8	די מסכים
78.8	29.6	37.5	מאוד מסכים
0.7	3.3	2.9	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 129

11. מקובל עליי שישראל כמדינה יהודית תזרים יותר תקציבים ליישובים יהודיים מאשר ליישובים ערביים.

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
67.3	32.0	37.7	בכלל לא מסכים
5.1	22.5	19.7	לא כל כך מסכים
8.0	17.0	15.6	די מסכים
17.5	24.0	22.9	מאוד מסכים
2.1	4.5	4.1	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 111

12. רוב הערבים אזרחי ישראל לא השלימו עם קיומה ותומכים בחיסולה.

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
51.9	23.9	28.3	בכלל לא מסכים
17.8	28.4	26.7	לא כל כך מסכים
12.9	18.3	17.4	די מסכים
11.4	24.0	22.0	מאוד מסכים
6.0	5.4	5.6	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

13. ההרכב המפלגתי של הכנסת כיום הוא ראי מדויק של ההבדלים וההסכמות בתוך הציבור הישראלי.

דיון בעמ' 57

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
26.6	11.9	14.3	בכלל לא מסכים
19.9	18.7	18.9	לא כל כך מסכים
31.8	30.8	31.0	די מסכים
19.4	28.7	27.2	מאוד מסכים
2.3	9.9	8.6	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

14. בישראל המזרחים מקופחים בהשוואה לאשכנזים.

דיון בעמ' 96

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
15.4	38.3	34.7	בכלל לא מסכים
11.7	26.9	24.5	לא כל כך מסכים
26.4	16.6	18.2	די מסכים
29.4	11.1	14.0	מאוד מסכים
17.1	7.1	8.6	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

15. בישראל מי שהוא לא ציוני, לא צריך להתקבל לתפקיד ממלכתי.

דיון בעמ' 75

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
81.5	33.1	40.9	בכלל לא מסכים
5.5	19.0	16.9	לא כל כך מסכים
6.8	20.5	18.3	די מסכים
5.4	21.0	18.5	מאוד מסכים
0.8	6.4	5.4	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 61

16. באיזו מידה אתה והחברים שלך יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
4.2	5.0	4.9	במידה רבה מאוד
14.9	14.5	14.6	במידה די רבה
31.0	48.0	45.3	במידה די מעטה
46.8	29.7	32.4	בכלל לא
3.1	2.8	2.8	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

17. כל חברה בעולם מתחלקת לקבוצות חזקות וחלשות. להרגשתך, לאיזו קבוצה בחברה הישראלית אתה שייך?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
14.4	23.1	21.7	קבוצה חזקה
16.7	42.0	38.0	קבוצה די חזקה
19.6	16.0	16.6	קבוצה די חלשה
46.6	12.2	17.7	קבוצה חלשה
2.7	6.7	6.0	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

18-23. האם אתה מסכים או לא מסכים עם ההיגרים הבאים:

דיון בעמ' 78

18. כדי לשמור על הביטחון מותר למדינה לעקוב אחר מה שאזרחיה כותבים באינטרנט.

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
45.4	18.7	22.9	בכלל לא מסכים
8.4	16.4	15.1	לא כל כך מסכים
26.2	26.9	26.8	די מסכים
16.9	32.2	29.7	מאוד מסכים
3.1	5.8	5.5	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 55

19. לא חשוב למי מצביעים, זה לא משנה את המצב.

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
63.9	47.9	50.5	בכלל לא מסכים
7.5	20.7	18.6	לא כל כך מסכים
10.1	16.2	15.3	די מסכים
17.2	12.7	13.5	מאוד מסכים
1.3	2.5	2.1	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 125

20. הממשלה צריכה לעודד הגירה של ערבים מן הארץ.*

יהודים	
30.9	בכלל לא מסכים
24.5	לא כל כך מסכים
14.5	די מסכים
23.0	מאוד מסכים
7.1	לא יודע/מסרב להשיב
100	סך הכול

* שאלה זו הוצגה למרואיינים יהודים בלבד.

דיון בעמ' 70

21. בישראל צריכות להיות לאזרחים היהודים יותר זכויות מאשר לאזרחים הלא יהודים.

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
91.2	48.8	55.6	בכלל לא מסכים
3.1	22.5	19.4	לא כל כך מסכים
1.5	12.8	11.0	די מסכים
2.4	12.6	11.0	מאוד מסכים
1.8	3.3	3.0	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 80

22. ארגוני זכויות האדם והאזרח, כמו "האגודה לזכויות האזרח" ו"בצלם", גורמים נזק למדינה.

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
65.2	18.8	26.2	בכלל לא מסכים
10.0	14.9	14.1	לא כל כך מסכים
13.2	20.2	19.1	די מסכים
5.6	35.9	31.1	מאוד מסכים
6.0	10.2	9.5	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 135

23. יש לאפשר לפלסטינים מן השטחים שהתחתנו עם ערבים ישראלים לעבור להתגורר בישראל.

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
17.7	53.2	47.5	בכלל לא מסכים
4.9	19.0	16.7	לא כל כך מסכים
20.0	11.1	12.6	די מסכים
54.0	6.0	13.6	מאוד מסכים
3.4	10.7	9.6	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 93

24. איזה ציון אתה נותן לרמת הסולידריות (תחושת ה"ביחד") של החברה הישראלית (יהודים, ערבים וכל שאר האזרחים)? תן ציון בסולם שבין 1 ל-10 כך ש-1 = אין בכלל סולידריות ו-10 = יש סולידריות רבה מאוד.

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
12.3	6.8	7.6	1 – אין בכלל סולידריות
7.2	5.3	5.6	2
12.7	9.0	9.6	3
16.5	9.4	10.5	4
20.5	21.8	21.6	5
13.2	12.6	12.7	6
5.6	15.9	14.2	7
3.6	11.6	10.3	8
0.4	1.1	1.0	9
5.1	2.4	2.8	10 – יש סולידריות רבה מאוד
2.9	4.1	4.1	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול
4.5	5.3	5.1	ממוצע בין 1 ל-10
2.3	2.2	2.2	סטיית תקן
158	820	978	משיבים

דיון בעמ' 100

25. אקריא לך רשימה של מה ששנים רבות נחשבו המתחים העיקריים בחברה הישראלית. אמור לי על כל אחד מהם עד כמה הוא נראה לך חזק או חלש היום.

כלל המדגם

סך הכול	לא יודע/ מסרב להשיב	(לא הוקרא) אין בכלל מתח	חלש	בינוני	חזק	
100	5.9	3.0	25.2	41.9	24.0	25.1 המתח בין מזרחים לאשכנזים
100	3.1	0.7	11.3	37.4	47.5	25.2 המתח בין דתיים לחילונים
100	4.4	1.1	7.1	27.7	59.7	25.3 המתח בין ימין לשמאל מדיני-ביטחוני
100	3.6	2.4	11.8	31.6	50.6	25.4 המתח בין עשירים לעניים
100	2.9	0.5	3.9	25.6	67.1	25.5 המתח בין יהודים לערבים

יהודים

סך הכול	לא יודע/ מסרב להשיב	(לא הוקרא) אין בכלל מתח	חלש	בינוני	חזק	
100	4.3	2.9	27.5	41.1	24.2	25.1 המתח בין מזרחים לאשכנזים
100	2.9	0.6	11.4	38.2	46.9	25.2 המתח בין דתיים לחילונים
100	4.5	0.8	7.4	27.3	60.0	25.3 המתח בין ימין לשמאל מדיני-ביטחוני
100	4.1	2.3	10.6	31.5	51.5	25.4 המתח בין עשירים לעניים
100	3.1	0.6	3.3	26.0	67.0	25.5 המתח בין יהודים לערבים

ערבים

סך הכול	לא יודע/ מסרב להשיב	(לא הוקרא) אין בכלל מתח	חלש	בינוני	חזק	
100	14.1	3.6	13.0	46.2	23.1	25.1 המתח בין מזרחים לאשכנזים
100	4.5	1.2	10.5	33.2	50.6	25.2 המתח בין דתיים לחילונים
100	4.2	2.6	5.2	30.0	58.0	25.3 המתח בין ימין לשמאל מדיני-ביטחוני
100	1.4	2.6	18.0	31.9	46.1	25.4 המתח בין עשירים לעניים
100	1.9	-	7.1	23.5	67.5	25.5 המתח בין יהודים לערבים

26. ואיזה מתח הכי חזק היום בעיניך בחברה הישראלית?

דיון בעמ' 103

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
1.3	4.4	3.9	המתח בין מזרחים לאשכנזים
11.6	10.0	10.3	המתח בין דתיים לחילונים
8.0	20.4	18.4	המתח בין ימין לשמאל מדיני-ביטחוני
7.3	13.9	12.8	המתח בין עשירים לעניים
64.1	43.7	47.0	המתח בין יהודים לערבים
7.7	7.6	7.6	כולם אותו דבר/אין הבדל בעוצמה/לא יודע (לא הוקרא)
100	100	100	סך הכול

27. האם אתה תומך או מתנגד להצעה שרק מי שיחתום על הצהרת נאמנות לישראל כמדינה יהודית, לסמליה, לריבוניותה ולמגילת העצמאות וישרת שירות צבאי או אזרחי יהיה זכאי לבחור ולהיבחר לכנסת?

דיון בעמ' 72

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
3.9	37.3	32.0	מאוד תומך
8.7	23.5	21.2	די תומך
14.7	16.0	15.8	די מתנגד
69.1	17.2	25.5	מאוד מתנגד
3.6	6.0	5.5	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

28. אם תהיה לך אפשרות לקבל אזרחות אמריקנית או של מדינה אחרת במערב, האם תעדיף לעבור ולחיות שם או שתעדיף להישאר לחיות בארץ?

דיון בעמ' 34

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
15.0	11.1	11.7	אעדיף לעבור לחיות שם
83.4	84.5	84.3	אעדיף להישאר לחיות בארץ
1.6	4.4	4.0	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

29-31. האם אתה מסכים או לא מסכים עם ההיגדים הבאים:

דיון בעמ' 45

29. גם השמאל תרם להעמקת הפילוג בעם בעקבות רצח רבין בכך שהאשים את כל הימין והרתיים באחריות לרצח.

כלל המדגם	יהודים	כלל המדגם	
31.6	26.9	27.7	מאוד מסכים
11.8	21.1	19.6	די מסכים
17.8	19.1	18.9	לא כל כך מסכים
27.9	21.5	22.5	בכלל לא מסכים
10.9	11.4	11.3	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 39

30. יש מצבים שבהם אין בררה וחייבים להשתמש אפילו בנשק כדי למנוע מהממשלה לבצע את מדיניותה.

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
5.2	3.7	4.0	מאוד מסכים
3.5	5.1	4.9	די מסכים
18.3	8.6	10.2	לא כל כך מסכים
70.5	77.3	76.2	בכלל לא מסכים
2.5	5.3	4.7	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 43

31. הכישלונות החוזרים להגיע להסכם שלום עם הפלסטינים מוכיחים שהביקורת של הימין על המדיניות של יצחק רבין בנושא זה הייתה מוצדקת.

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
26.2	19.3	20.4	מאוד מסכים
10.8	15.3	14.6	די מסכים
18.5	18.6	18.5	לא כל כך מסכים
29.9	33.2	32.7	בכלל לא מסכים
14.6	13.6	13.8	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

32. האם היה מפריע לך או לא היה מפריע לך לקבל כשכנים:

דיון בעמ' 104

כלל המדגם

סך הכול	לא יודע/ מסרב להשיב	לא היה מפריע לי	היה מפריע לי	
100	0.9	91.7	7.4	32.1 חילונים שאינם שומרי מצוות
100	3.1	73.0	23.9	32.2 חרדים
100	6.3	63.9	29.8	32.4 חולי נפש שנמצאים בשיקום בקהילה
100	3.2	88.4	8.4	32.5 משפחה אתיופית
100	7.4	49.1	43.5	32.6 עובדים זרים
100	2.3	75.6	22.1	32.7 זוג הומוסקסואלים
100	4.5	79.3	16.2	32.8 אנשים הלוקים בפיגור שכלי

יהודים

סך הכול	לא יודע/ מסרב להשיב	לא היה מפריע לי	היה מפריע לי	
100	0.9	94.9	4.2	32.1 חילונים שאינם שומרי מצוות
100	3.1	76.6	20.3	32.2 חרדים
100	6.9	61.6	31.5	32.4 חולי נפש שנמצאים בשיקום בקהילה
100	3.3	89.6	7.1	32.5 משפחה אתיופית
100	8.4	43.1	48.5	32.6 עובדים זרים
100	2.5	78.9	18.6	32.7 זוג הומוסקסואלים
100	4.9	82.7	12.4	32.8 אנשים הלוקים בפיגור שכלי
100	8.1	55.8	36.1	32.9 משפחה ערבית

ערבים

סך הכול	לא יודע/ מסרב להשיב	לא היה מפריע לי	היה מפריע לי	
100	0.9	74.7	24.4	32.1 חילונים שאינם שומרי מצוות
100	3.3	54.1	42.6	32.2 חרדים
100	2.3	86.3	11.4	32.3 משפחה יהודית
100	3.0	76.1	20.9	32.4 חולי נפש שנמצאים בשיקום בקהילה
100	2.9	82.4	14.7	32.5 משפחה אתיופית
100	2.2	80.8	17.0	32.6 עובדים זרים
100	1.7	57.9	40.4	32.7 זוג הומוסקסואלים
100	2.3	61.3	36.4	32.8 אנשים הלוקים בפיגור שכלי

דיון בעמ' 47

33. יש מי שמדברים על "מורשת רבין". האם, אישית, ברור לך או לא ברור לך מהי המורשת הזו?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
52.0	29.1	32.7	בכלל לא ברור לי
10.3	16.6	15.6	די לא ברור לי
22.0	25.6	25.1	די ברור לי
6.0	18.4	16.4	מאוד ברור לי
9.7	10.3	10.2	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

(למי שענו "די ברור" או "מאוד ברור")

דיון בעמ' 50

34. בבקשה סכם במשפט אחד או שניים את המורשת הזאת מבחינתך: (שאלה פתוחה)

דיון בעמ' 44

35. האם הדעה הבאה נכונה או לא נכונה לדעתך: הרצח של יצחק רבין מנע סכנה גדולה לביטחון ישראל בכך שעצר חתימה על הסכם שלום עם הפלסטינים*.

יהודים	
7.7	נכונה מאוד
6.4	די נכונה
14.9	לא כל כך נכונה
54.5	לגמרי לא נכונה
16.5	לא יודע/מסרב להשיב
100	סך הכול

* שאלה זו הוצגה למרואיינים יהודים בלבד.

דיון בעמ' 51

36. במה לדעתך צריך להתמקד יותר בימי הזיכרון לרצח יצחק רבין?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
1.8	15.7	13.5	בחיינו ובתרומתו האישית של רבין
27.2	26.6	26.7	בערכי סובלנות ודמוקרטיה
47.1	7.9	14.1	בהכרח לעשות ויתורים תמורת שלום
8.2	32.3	28.4	באחדות העם בישראל
7.0	0.9	1.9	אחר
-	3.5	2.9	כולם באותה מידה (לא הוקרא)
6.8	4.0	4.5	אף אחד מהנ"ל (לא הוקרא)
1.9	9.1	8.0	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 53

37. עם איזו דעה אתה מסכים יותר: עם הדעה (הראשונה) – שיגאל עמיר, רוצח ראש הממשלה, צריך להישאר בכלא עד יום מותו, או עם הדעה (השנייה) – שיש לקצוב את עונשו של יגאל עמיר לפי אותם כללים הנהוגים לגבי כל רוצח אחר?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
52.3	57.5	56.7	מסכים יותר עם הדעה הראשונה – שיגאל עמיר צריך להישאר בכלא עד יום מותו
40.0	32.0	33.3	מסכים עם הדעה השנייה – שיש לקצוב את עונשו של יגאל עמיר לפי אותם כללים הנהוגים לגבי כל רוצח אחר
7.7	10.5	10.0	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 41

38. מהו לדעתך הסיכוי שרצח פוליטי של מנהיג יהודי בידי מתנקש יהודי יתרחש שוב בישראל?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
22.4	9.7	11.8	סיכוי מאוד גבוה
23.4	31.4	30.1	סיכוי די גבוה
18.3	26.7	25.4	סיכוי די נמוך
22.6	20.0	20.4	סיכוי מאוד נמוך
13.3	12.2	12.3	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 121

39. האם אתה תומך או מתנגד לצירוף מפלגות ערביות לממשלה, כולל מינוי שרים ערבים?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
5.0	32.3	27.9	מאוד מתנגד
6.4	24.3	21.4	די מתנגד
17.1	27.3	25.7	די תומך
67.9	7.5	17.1	מאוד תומך
3.6	8.6	7.9	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

40. כשאתה נזקק לטיפול רפואי, האם תעדיף שיטפל בך רופא יהודי, רופא ערבי, או שלא משנה לך?

דיון בעמ' 116

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
1.7	19.7	16.9	רופא יהודי
5.3	0.8	1.5	רופא ערבי
91.4	77.8	80.0	לא משנה לי אם הרופא הוא יהודי או ערבי
1.6	1.7	1.6	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

41-46.2. האם אתה מסכים או לא מסכים עם ההיגדים הבאים:

41. החלטות גורליות למדינה בנושאי שלום וביטחון צריכות להתקבל ברוב יהודי.

דיון בעמ' 123

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
68.7	11.3	20.5	בכלל לא מסכים
11.7	9.7	10.0	לא כל כך מסכים
10.9	22.4	20.6	די מסכים
6.2	51.2	44.0	מאוד מסכים
2.5	5.4	4.9	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

42. החלטות גורליות למדינה בנושאי שיטת הממשל ומבנה הכלכלה והחברה צריכות להתקבל ברוב יהודי.

דיון בעמ' 123

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
74.8	18.3	27.3	בכלל לא מסכים
12.8	22.2	20.7	לא כל כך מסכים
5.9	22.3	19.7	די מסכים
3.6	31.3	26.8	מאוד מסכים
2.9	5.9	5.5	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 90

43. צריך לקחת מבית המשפט העליון את הסמכות לבטל חוקים שהתקבלו בכנסת על ידי נבחרים העם.

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
58.2	37.0	40.4	בכלל לא מסכים
5.6	17.6	15.6	לא כל כך מסכים
17.1	14.9	15.2	די מסכים
14.2	17.3	16.8	מאוד מסכים
4.9	13.2	12.0	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 96

44. הערבים אזרחי ישראל מקופחים לעומת היהודים אזרחי ישראל.

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
6.6	22.6	20.1	בכלל לא מסכים
3.9	15.7	13.8	לא כל כך מסכים
12.9	29.9	27.2	די מסכים
74.0	24.2	32.1	מאוד מסכים
2.6	7.6	6.8	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 59

45. בסך הכול רוב חברי הכנסת עובדים קשה ומבצעים את תפקידם בסדר.

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
32.3	27.1	27.9	בכלל לא מסכים
21.7	27.4	26.5	לא כל כך מסכים
25.1	27.5	27.1	די מסכים
13.3	9.0	9.6	מאוד מסכים
7.6	9.0	8.9	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

46.1 חשוב שכל ילד יהודי במדינת ישראל ילמד ערבית החל בכיתות הנמוכות של בית הספר היסודי.*

דיון בעמ' 133

יהודים	
20.5	בכלל לא מסכים
13.8	לא כל כך מסכים
27.6	די מסכים
35.4	מאוד מסכים
2.7	לא יודע/מסרב להשיב
100	סך הכול

* שאלה זו הוצגה למרואיינים יהודים בלבד.

46.2 חשוב שכל ילד ערבי במדינת ישראל ילמד עברית החל בכיתות הנמוכות של בית הספר היסודי.*

דיון בעמ' 133

ערבים	
6.8	בכלל לא מסכים
5.8	לא כל כך מסכים
12.9	די מסכים
72.0	מאוד מסכים
2.5	לא יודע/מסרב להשיב
100	סך הכול

* שאלה זו הוצגה למרואיינים ערבים בלבד.

47. לדעתך, האם אפשרי או לא אפשרי שערביי ישראלי שמרגיש חלק בלתי נפרד מן העם הפלסטיני יהיה גם אזרח נאמן למדינת ישראל?

דיון בעמ' 108

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
56.0	8.2	15.8	בטוח שאפשרי
19.6	29.7	28.1	חושב שאפשרי
9.0	23.3	21.0	חושב שלא אפשרי
9.7	32.4	28.8	בטוח שלא אפשרי
5.7	6.4	6.3	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

האם היה מפריע לך או לא היה מפריע לך:

דיון בעמ' 117

48. שמורות ומורים ערבים ילמדו בבתי ספר יהודיים:*

היה מפריע לי	לא היה מפריע לי	לא יודע/מסרב להשיב	סך הכול
20.8	74.4	4.8	100

* שאלה זו הוצגה למרואיינים יהודים בלבד.

דיון בעמ' 117

49. שמורות ומורים יהודים ילמדו בבתי ספר ערביים:*

היה מפריע לי	לא היה מפריע לי	לא יודע/מסרב להשיב	סך הכול
14.3	83.5	2.2	100

* שאלה זו הוצגה למרואיינים ערבים בלבד.

50-53. באיזו מידה אתה מסכים או לא מסכים עם ההיגדים הבאים:

דיון בעמ' 134

50. יש לחייב את כל הצעירים הערבים אזרחי ישראל בגיל 18 בשירות כלשהו, אזרחי או צבאי, לפי בחירתם.

מאוד מסכים	די מסכים	לא כל כך מסכים	בכלל לא מסכים	לא יודע/מסרב להשיב	סך הכול
45.5	20.7	7.5	19.4	6.9	100
50.8	23.3	6.6	11.7	7.6	100
17.7	7.0	12.1	59.7	3.5	100
50.8	23.3	6.6	11.7	7.6	100
17.7	7.0	12.1	59.7	3.5	100

דיון בעמ' 130

51. המדינה צריכה להקצות תקציבים גבוהים יותר כדי לטפח את תרבותם ומורשתם של הערבים אזרחי ישראל.

מאוד מסכים	די מסכים	לא כל כך מסכים	בכלל לא מסכים	לא יודע/מסרב להשיב	סך הכול
25.6	24.5	19.2	21.4	9.3	100
15.2	27.2	22.6	24.5	10.5	100
80.8	10.0	1.5	5.2	2.5	100
15.2	27.2	22.6	24.5	10.5	100
80.8	10.0	1.5	5.2	2.5	100

52. המדינה צריכה לדאוג לכך שלערכים אזורי ישראל יהיה ייצוג הולם בשירות המדינה, לפי חלקם היחסי באוכלוסייה.

דיון בעמ' 127

ערכים	יהודים	כלל המדגם	
73.5	23.3	31.3	מאוד מסכים
11.9	31.6	28.4	די מסכים
5.6	16.8	15.1	לא כל כך מסכים
6.6	18.3	16.4	בכלל לא מסכים
2.4	10.0	8.8	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

53. האזרחים הערבים הם סיכון ביטחוני לישראל.

דיון בעמ' 113

יהודים	
18.1	מאוד מסכים
20.9	די מסכים
37.5	לא כל כך מסכים
17.1	בכלל לא מסכים
6.4	לא יודע/מסרב להשיב
100	סך הכול

54. איזה ציון היית נותן להנהגת ישראל בנושא השחיתות בסולם ציונים שבין 1 ל-5, כך ש-1 = מאוד מושחתת ו-5 = בכלל לא מושחתת?

דיון בעמ' 89

ערכים	יהודים	כלל המדגם	
47.9	25.1	28.7	1 – מאוד מושחתת
12.9	20.3	19.1	2
21.3	33.8	31.8	3
8.7	11.6	11.1	4
3.9	3.0	3.2	5 – בכלל לא מושחתת
5.3	6.2	6.1	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול
2.0	2.4	2.4	ממוצע בין 1 ל-5
1.2	1.1	1.1	סטיית תקן
154	802	956	משיבים

דיון בעמ' 63

55. האם אתה מדבר עם חברים שלך על עניינים פוליטיים?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
32.8	16.5	19.1	לעתים רחוקות מאוד
27.3	22.6	23.3	לעתים די רחוקות
18.7	43.3	39.4	לעתים די קרובות
12.7	15.7	15.2	לעתים קרובות מאוד
8.5	1.9	3.0	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 118

56. האם אתה תומך או מתנגד לארגונים כמו להב"ה הפועלים בדרכים שונות למנוע נישואים של נשים יהודיות עם גברים ערבים?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
21.3	19.7	19.9	מאוד תומך
17.5	17.1	17.1	די תומך
13.1	22.1	20.6	די מתנגד
42.7	27.9	30.3	מאוד מתנגד
5.4	13.2	12.1	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

נספח 2

התפלגות נתוני מדד 2015 לעומת נתוני העבר (באחוזים)

1. מהו לדעתך המצב של ישראל כיום באופן כללי?

דיון בעמ' 24

2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
7.3	10.7	9.5	9.5	6.4	5.8	4.3	5.3	3.2	3.1	2.8	2.3	2.5	טוב מאוד
33.9	33.6	25.7	28.6	21.4	33.9	26.9	23.1	11.4	19.4	16.5	11.1	8.6	טוב*
38.7	36.6	41.1	40.5	41.0	35.2	38.4	35.7	34.3	38.2	37.5	32.9	26.1	ככה־ככה
9.3	8.8	9.8	11.4	16.0	13.8	17.1	16.1	25.0	18.4	16.8	22.7	24.3	רע*
8.7	8.2	11.8	8.6	13.7	9.8	12.2	18.2	25.2	20.4	25.8	30.6	38.5	רע מאוד
2.1	2.1	2.1	1.4	1.5	1.5	1.1	1.6	0.9	0.5	0.6	0.4	-	לא יודע/ מסרב להשיב
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול

* עד 2013: די טוב או די רע, בהתאמה.

הערות כלליות:

- הניתוח ההשוואתי מציג את התפלגות התשובות של כלל המדגם (פרט לשאלות שהוצגו ליהודים או לערבים בלבד ולכמה שאלות שבהן מובאות רק תשובות היהודים), ובכללן לא יודע/מסרב להשיב.
- נוסח השאלה וקטגוריות התשובה מוצגים לפי שאלון מדד 2015. הברלים בנוסח ובקטגוריות בין מדד זה למדדי העבר, אם ישנם, או קטגוריה שלא הופיעה בשנה מסוימת מובאים לתשומת לב הקורא בהערות מתחת לכל לוח.
- משמעות הקיצור ל"נ היא שבשנה זו השאלה לא נשאלה (או שהקטגוריה המסומנת לא הוצגה).
- בשאלות אחדות הוצג השנה בשאלון מספר זוגי של קטגוריות לבחירה, ואילו בשנים קודמות הוצג בהן מספר לא זוגי. במקרים אלה חולקה קטגוריית האמצע בתרשימים או בניתוחים המציגים השוואה לאורך זמן בשנים קודמות. לדוגמה, "במידה מסוימת" חולקה פרופורציונלית לשיעור המסכימים והמתנגדים באותה שנה.

דיון בעמ' 28

2. והמצב שלך באופן אישי?

2015	2014	
22.6	19.5	טוב מאוד
52.1	46.4	טוב
19.8	22.3	ככה־ככה
3.3	6.4	רע
1.5	3.1	רע מאוד
0.7	2.3	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

5. באופן אישי, האם אתה מגדיר את עצמך*:

2015	2014	2013	2012	
48.8	ל"נ	ל"נ	45.3	מאוד ציוני
37.3			36.4	די ציוני
6.7			10.2	לא כל כך ציוני
3.5			5.3	בכלל לא ציוני
3.7			2.8	לא יודע/מסרב להשיב
100			100	סך הכול

* שאלה זו הוצגה למרואיינים יהודים בלבד.

6. עד כמה אתה נותן אמון בכל אחד מהאנשים או המוסדות האלה:*

דיון בעמ' 81

6.1. התקשורת

2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
21.0	22.4	25.9	25.7	24.4	34.5	30.3	30.4	26.5	28.9	24.3	23.8	28.1	אין לי בכלל אמון
41.9	44.3	24.2	26.1	22.8	30.3	34.1	31.9	27.3	27.0	25.2	24.8	23.3	יש לי די מעט אמון
30.2	23.8	32.5	32.3	37.4	24.1	26.7	28.7	31.9	32.6	35.0	36.3	36.8	יש לי די הרבה אמון
5.5	5.9	14.8	14.0	14.4	9.7	7.8	8.3	12.5	11.4	15.1	14.7	11.8	יש לי הרבה מאוד אמון
1.4	3.6	2.6	1.9	1.0	1.4	1.1	0.7	1.8	0.1	0.4	0.4	0.0	לא יודע/ מסרב להשיב
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול

6.2. בית המשפט העליון

2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
12.1	10.3	17.7	10.7	13.6	21.6	23.2	25.2	18.4	15.5	22.3	11.4	16.0	אין לי בכלל אמון
19.9	21.4	14.4	12.3	13.0	22.0	17.3	23.7	19.1	15.6	16.3	9.1	13.8	יש לי די מעט אמון
37.0	33.5	28.1	30.5	27.3	27.9	28.1	29.1	28.7	29.0	28.6	27.4	30.4	יש לי די הרבה אמון
25.4	27.4	32.7	42.9	41.4	23.8	23.1	18.3	29.2	37.5	31.4	49.0	39.4	יש לי הרבה מאוד אמון
5.6	7.4	7.1	3.6	4.7	4.7	8.3	3.7	4.6	2.4	1.4	3.1	0.4	לא יודע/ מסרב להשיב
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול

* עד 2013: בכלל אין לי אמון, במידה מועטה, במידה מסוימת, במידה רבה.

7. באיזו מידה אתה מרגיש את עצמך חלק ממדינת ישראל ובעיותיה?*

דיון בעמ' 32

2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
41.8	38.8	33.2	35.5	39.6	33.5	32.3	28.1	28.0	35.3	43.6	45.3	52.0	במידה רבה מאוד
37.4	36.3	27.4	29.6	29.9	30.8	31.4	27.0	30.3	33.6	29.0	27.4	26.2	במידה די רבה
													במידה מסוימת
													ל"נ
14.2	13.4	9.4	7.9	5.5	7.8	7.3	9.8	9.5	7.3	4.4	6.1	5.3	במידה די מועטה
5.2	8.1	6.6	4.7	6.7	4.8	4.7	6.2	5.7	3.1	3.0	3.6	3.5	בכלל לא
1.4	3.4	2.3	1.5	0.1	1.1	0.7	1.3	1.2	0.2	5.6	0.8	0.3	לא יודע/ מסרב להשיב
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול

* בשנים 2003-2013 הוצגו 5 קטגוריות תשובה: במידה רבה מאוד, במידה רבה, במידה מסוימת, במידה מועטה, במידה מועטה מאוד. החל ב-2014 הושמטה קטגוריית הביניים "במידה מסוימת".

8. ישראל מוגדרת גם מדינה יהודית וגם מדינה דמוקרטית. אישית, איזה חלק מההגדרה הזו חשוב לך יותר?*

דיון בעמ' 66

2015	2014	2013	2012	2011	2010	
36.6	38.9	32.3	34.3	29.5	32.4	מדינה יהודית
35.3	33.5	29.2	21.8	22.9	17.0	מדינה דמוקרטית
26.7	24.5	37.0	41.9	46.1	48.1	שניהם באותה מידה
0.3	0.2	0.6	0.5	1.0	1.7	אף אחד לא חשוב
1.1	2.9	0.9	1.5	0.5	0.8	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	100	100	100	סך הכול

* שאלה זו הוצגה למרואיינים יהודים בלבד.

דיון בעמ' 129

11. מקובל עליי שישראל, כמדינה יהודית, תזרים יותר תקציבים ליישובים יהודיים מאשר ליישובים ערביים.

	2015	2014
מסכים מאוד	37.7	26.9
די מסכים	19.7	17.6
לא כל כך מסכים	15.6	23.9
בכלל לא מסכים	22.9	24.6
לא יודע/מסרב להשיב	4.1	7.0
סך הכול	100	100

דיון בעמ' 57

13. ההרכב המפלגתי של הכנסת כיום הוא ראי מדויק של ההבדלים וההסכמות בתוך הציבור הישראלי.

2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
14.3	20.9	10.4	ל"נ	8.5	ל"נ	ל"נ	12.0	12.1	11.8	10.8	ל"נ	8.7	בכלל לא מסכים
18.9	26.4	19.5		25.0			27.4	27.8	25.6	27.5		23.7	לא כל כך מסכים
31.0	30.2	34.2		33.3			38.0	35.2	43.7	43.6		45.6	די מסכים
27.2	15.2	24.7		26.0			14.5	15.1	15.3	15.4		20.5	מסכים מאוד
8.6	7.3	11.2		7.2			8.1	9.8	3.6	2.7		1.5	לא יודע/ מסרב להשיב
100	100	100		100			100	100	100	100		100	סך הכול

* נוסח השאלה עד 2013 היה: "באיזו מידה יחסי הכוחות בין המפלגות בכנסת מבטאים את התפלגות הדעות בציבור הרחב?". קטגוריות התשובה היו: במידה רבה מאוד, במידה מסוימת, במידה מעטה, בכלל לא. ב-2014 הנוסח היה: "הכנסת היא ראי מדויק של ההבדלים וההסכמות בתוך הציבור הישראלי".

61 דיון בעמ' 16. באיזו מידה אתה והחברים שלך יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה?*

2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
4.9	6.6	11.3	9.5	7.3	2.9	3.9	3.1	5.7	6.1	7.4	3.8	4.6	במידה רבה מאוד
14.6	13.5	23.7	25.4	21.1	16.1	12.4	15.4	17.1	21.3	23.4	13.8	15.2	במידה די רבה
45.3	42.2	28.0	34.9	35.3	31.5	31.6	31.2	30.6	36.5	32.3	32.4	40.1	במידה די מעטה
32.4	33.5	33.2	27.8	35.3	46.5	50.0	45.6	43.9	35.8	35.6	35.6	39.7	בכלל לא
2.8	4.2	3.8	2.4	1.0	3.0	2.1	4.7	2.7	0.3	1.3	14.4	0.4	לא יודע/ מסרב להשיב
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול

* עד 2013: במידה רבה, במידה מסוימת, במידה מועטה, בכלל לא.

17. כל חברה בעולם מתחלקת לקבוצות חזקות וחלשות. להרגשתך, לאיזו קבוצה בחברה הישראלית אתה שייך?

2015	2014	2013	2012	
21.7	16.9	20.2	21.1	קבוצה חזקה
38.0	41.0	34.5	43.8	קבוצה די חזקה
16.6	18.5	21.4	17.3	קבוצה די חלשה
17.7	12.9	15.2	11.7	קבוצה חלשה
6.0	10.7	8.7	6.1	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 78

18. כדי לשמור על הביטחון מותר למדינה לעקוב אחר מה שאזרחיה כותבים באינטרנט.

2015	2014	
22.9	18.8	בכלל לא מסכים
15.1	17.6	לא כל כך מסכים
26.8	24.7	די מסכים
29.7	32.0	מאוד מסכים
5.5	6.9	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

דיון בעמ' 55

19. לא חשוב למי מצביעים, זה לא משנה את המצב.

2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	*2005	*2004	*2003	
13.5	30.1	19.7	22.6	ל"נ	28.0	29.2	ל"נ	ל"נ	16.9	ל"נ	15.7	10.8	מסכים מאוד
15.3	21.5	17.4	20.2		20.8	19.7			19.3		16.8	23.1	די מסכים
ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ		ל"נ	ל"נ			13.3		10.8	11.8	לא בטוח
18.6	22.7	16.2	17.2		19.9	16.1			23.6		30.1	34.3	לא כל כך מסכים
50.5	22.7	41.9	33.9		28.0	31.7			26.5		26.2	19.9	בכלל לא מסכים
2.1	3.0	4.8	6.1		3.3	3.3			0.4		0.4	0.1	לא יודע/ מסרב להשיב
100	100	100	100		100	100			100		100	100	סך הכול

* בשנים 2003, 2004 ו-2006 היו 5 קטגוריות תשובה ובנוסף מעט אחר: בהחלט לא מסכים, לא מסכים, לא בטוח, מסכים, מסכים בהחלט.

20. הממשלה צריכה לעודד הגירה של ערבים מן הארץ.*

דיון בעמ' 125

2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
30.9		34.0			25.2	24.9	26.9	27.2	25.8	27.2	27.5	27.4	בכלל לא מסכים
24.5		15.8			19.1	16.8	15.6	15.8	12.2	14.4	12.1	15.3	לא כל כך מסכים**
14.5		16.3			19.2	20.2	18.7	18.8	18.3	18.5	18.2	24.1	די מסכים
23.0	ל"נ	27.5	ל"נ	ל"נ	31.5	33.4	35.8	33.7	41.8	37.7	39.2	32.5	מאוד מסכים***
7.1		6.4			5.0	4.7	3.0	4.5	1.9	2.2	3.0	0.7	לא יודע/ מסרב להשיב
100		100			100	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול

* שאלה זו הוצגה למרואיינים יהודים בלבד.

** עד 2014: די לא מסכים.

*** עד 2014: מסכים בהחלט.

21. בישראל צריכות להיות לאזרחים היהודים יותר זכויות מאשר לאזרחים

דיון בעמ' 70

הלא יהודים.*

2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	
48.8	42.0	32.5				42.6	בכלל לא מסכים
22.5	20.9	14.8				19.4	לא כל כך מסכים
12.8	15.2	16.0				15.3	די מסכים
12.6	19.8	32.9	ל"נ	ל"נ	ל"נ	20.6	מאוד מסכים
3.3	2.1	3.8				2.1	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100				100	סך הכול

* בלוח מוצגות תשובות המרואיינים היהודים בלבד.

דיון בעמ' 80

22. ארגוני זכויות האדם והאזרח, כמו "האגודה לזכויות האזרח" ו"בצלם", גורמים נזק למדינה.

2015	2014	2013	2012	2011	2010
26.2	ל"נ	23.0	ל"נ	ל"נ	18.7 בכלל לא מסכים
14.1		14.7			20.8 לא כל כך מסכים*
19.1		18.4			24.8 די מסכים
31.1		31.8			25.5 מאוד מסכים**
9.5		12.1			10.2 לא יודע/מסרב להשיב
100		100			100 סך הכול

* עד 2013: די לא מסכים.
 ** עד 2013: מסכים בהחלט.

דיון בעמ' 93

24. איזה ציון אתה נותן לרמת הסולידריות (תחושת ה"ביחד") של החברה הישראלית (יהודים, ערבים וכל שאר האזרחים)? תן ציון בסולם שבין 1 ל-10 כך ש-1 = אין בכלל סולידריות ו-10 = יש סולידריות רבה מאוד.

2015	2014	2013	2012	2011
7.6	13.2	ל"נ	ל"נ	10.7 1 – אין בכלל סולידריות/תחושת ביחד
5.6	6.5			5.1 2
9.6	10.0			12.3 3
10.5	10.2			10.6 4
21.6	20.0			24.1 5
12.7	14.8			12.2 6
14.2	11.6			12.0 7
10.3	7.2			5.8 8
1.0	0.7			0.9 9
2.8	2.4			2.9 10 – יש סולידריות רבה מאוד
4.1	3.4	3.4 לא יודע/מסרב להשיב		
100	100	100 סך הכול		

5.1	4.7	ל"נ	ל"נ	4.8 ממוצע בין 1 ל-10
2.2	2.30			2.2 סטיית תקן
979	971			1,158 מספר משיבים

דיון בעמ' 100

25. אקריא לך רשימה של מה ששנים רבות נחשבו המתחים העיקריים בחברה הישראלית. אמור לי על כל אחד מהם עד כמה הוא נראה לך חזק או חלש היום.

25.1. המתח בין מזרחים לאשכנזים:

2015	2014	2013	2012	
24.0	24.5	29.0	23.3	חזק
41.9	36.1	38.5	42.6	בינוני*
25.2	28.6	23.8	30.3	חלש
3.0	2.7	2.9	ל"נ	אין בכלל מתח (לא הוקרא)
5.9	8.1	5.8	3.8	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	100	סך הכול

* ב-2012: ככה־ככה.

25.2. המתח בין דתיים לחילונים:

2015	2014	2013	2012	
47.5	52.2	55.7	59.7	חזק
37.4	30.4	30.6	28.9	בינוני*
11.3	8.9	7.9	9.5	חלש
0.7	1.9	1.9	ל"נ	אין בכלל מתח (לא הוקרא)
3.1	6.6	3.9	1.9	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	100	סך הכול

* ב-2012: ככה־ככה.

25.3. המתח בין ימין לשמאל מדיני־ביטחוני:

2015	2014	2013	2012	
59.7	45.3	50.5	51.8	חזק
27.7	32.8	32.4	33.3	בינוני*
7.1	12.5	9.8	10.5	חלש
1.1	1.7	1.8	ל"נ	אין בכלל מתח (לא הוקרא)
4.4	7.7	5.5	4.4	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	100	סך הכול

* ב-2012: ככה־ככה.

25.4. המתח בין עשירים לעניים:

2015	2014	2013	2012	
50.6	54.5	57.9	55.7	חזק
31.6	25.8	26.6	29.4	בינוני*
11.8	11.6	8.1	11.9	חלש
2.4	2.3	3.0	ל"נ	אין בכלל מתח (לא הוקרא)
3.6	5.8	4.4	3.0	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	100	סך הכול

* ב-2012: ככה-ככה.

25.5. המתח בין יהודים לערבים:

2015	2014	2013	2012	
67.1	58.0	68.0	70.6	חזק
25.6	29.7	23.8	21.8	בינוני*
3.9	5.5	3.2	5.5	חלש
0.5	1.7	1.3	ל"נ	אין בכלל מתח (לא הוקרא)
2.9	5.1	3.7	2.1	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	100	סך הכול

* ב-2012: ככה-ככה.

דיון בעמ' 103

26. ואיזה מתח הכי חזק היום בעיניך בחברה הישראלית?

2015	2014	2013	2012	
3.9	ל"נ	ל"נ	3.0	המתח בין מזרחים לאשכנזים
10.3			20.3	המתח בין דתיים לחילונים
18.4			8.7	המתח בין ימין לשמאל מדיני-ביטחוני
12.8			13.2	המתח בין עשירים לעניים
47.0			47.9	המתח בין יהודים לערבים
7.6			6.9	לא יודע/כולם אותו דבר/ אין הבדל בעוצמה (לא הוקרא)
100			100	סך הכול

דיון בעמ' 72

27. האם אתה תומך או מתנגד להצעה שרק מי שיחתום על הצהרת נאמנות לישראל כמדינה יהודית, לסמליה, לריבונותה ולמגילת העצמאות וישרת שירות צבאי או אזרחי יהיה זכאי לבחור ולהיבחר לכנסת?

2015	*2010	
32.0	25.8	מאוד תומך
21.2	29.2	די תומך
15.8	16.2	די מתנגד
25.5	20.8	מאוד מתנגד
5.5	8.0	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

* ב-2010 נוסח השאלה היה: "מה דעתך על ההצעה שכל ישראלי יהיה חייב להצהיר על נאמנות מלאה למדינת ישראל כמדינה דמוקרטית, יהודית וציונית, כדי לקבל זכות להצביע בבחירות?". השנה בחרנו להשתמש בנוסח קרוב ככל האפשר לזה שהוגש כהצעת חוק בכנסת.

32. האם היה מפריע לך או לא היה מפריע לך לקבל כשכנים:

דיון בעמ' 104

32.1 חילונים שאינם שומרי מצוות:*

2015	2014	***2013	2012	2011	**2010	
4.2		10.3			9.6	היה מפריע לי
-		-			23.6	לא אכפת לי
94.9	ל"נ	88.8	ל"נ	ל"נ	65.2	לא היה מפריע לי
0.9		0.9			1.6	לא יודע/מסרב להשיב
		100			100	סך הכול

* בלוח מוצגות תשובות המרואיינים היהודים בלבד.

** רק ב-2010 הוצגה למרואיין גם קטגוריית "לא אכפת לי".

*** ב-2013: מי שלא שומר שבת וחג.

32.2. חרדים*:

2015	2014	2013	2012	2011	**2010	
20.3		20.8			22.6	היה מפריע לי
-		-			23.0	לא אכפת לי
76.6	ל"נ	77.0	ל"נ	ל"נ	52.2	לא היה מפריע לי
3.1		2.2			2.2	לא יודע/מסרב להשיב
100		100			100	סך הכול

* בלוח מוצגות תשובות המרואיינים היהודים בלבד.
 ** רק ב־2010 הוצגה למרואיין גם קטגוריית "לא אכפת לי".

32.3. משפחה יהודית*:

2015	2014	2013	2012	2011	**2010	
11.4		41.9			48.6	היה מפריע לי
-		-			32.2	לא אכפת לי
86.3	ל"נ	48.4	ל"נ	ל"נ	16.9	לא היה מפריע לי
2.3		9.7			2.3	לא יודע/מסרב להשיב
100		100			100	סך הכול

* שאלה זו הוצגה למרואיינים ערבים בלבד.
 ** רק ב־2010 הוצגה למרואיין גם קטגוריית "לא אכפת לי".

32.6. עובדים זרים*:

2015	2014	2013	2012	2011	**2010	
43.5		52.8			39.1	היה מפריע לי
-		-			21.9	לא אכפת לי
49.1	ל"נ	43.7	ל"נ	ל"נ	36.2	לא היה מפריע לי
7.4		3.5			2.8	לא יודע/מסרב להשיב
100		100			100	סך הכול

* שאלה זו הוצגה לכלל המדגם.
 ** רק ב־2010 הוצגה למרואיין גם קטגוריית "לא אכפת לי".

דיון בעמ' 123

41. החלטות גורליות למדינה בנושאי שלום וביטחון צריכות להתקבל ברוב יהודי.*

2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
11.3	11.0	20.0	ל"נ	9.5	4.6	5.8	16.3	12.4	10.0	13.2	5.5	8.2	בכלל לא מסכים
9.7	10.5	9.9		10.8	9.0	10.6	19.5	17.4	12.7	17.8	9.7	14.5	לא כל כך מסכים
22.4	24.0	19.7		25.2	29.3	33.8	30.9	36.2	34.2	34.3	28.2	38.6	די מסכים
51.2	49.8	47.0		52.6	53.6	45.4	27.7	29.1	41.8	32.9	53.6	38.0	מאוד מסכים
5.4	4.7	3.4		1.9	3.5	4.4	5.6	4.9	1.3	1.8	3.0	0.7	לא יודע/ מסרב להשיב
100	100	100		100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

* בלוח מוצגות תשובות המרואיינים היהודים בלבד.

דיון בעמ' 123

42. החלטות גורליות למדינה בנושאי שיטת הממשל ומבנה הכלכלה והחברה צריכות להתקבל ברוב יהודי.*

2015	2014	2013	2012	2011	
31.3	35.3	37.4	ל"נ	42.3	מאוד מסכים
22.3	25.8	19.5		27.2	די מסכים
22.2	18.6	15.7		16.1	לא כל כך מסכים
18.3	16.1	23.4		13.1	בכלל לא מסכים
5.9	4.2	4.0		1.3	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100		100	סך הכול

* בלוח מוצגות תשובות המרואיינים היהודים בלבד.

44. האם אתה מסכים או לא מסכים עם ההיגד שהערבים אזרחי ישראל מקופחים לעומת היהודים אזרחי ישראל?*

דיון בעמ' 96

2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003		
20.1	35.8	ל"נ	30.9	29.8	ל"נ	36.0	27.3	20.8	27.4	21.9	23.8	27.4	בכלל לא מסכים	
13.8	20.7		21.2	17.2		20.3	19.7	22.4	18.1	21.7	10.8	17.1	לא כל כך מסכים	
27.2	24.0		25.1	27.0		17.7	24.4	24.9	25.0	26.0	30.6	30.2	די מסכים	
32.1	15.6		19.5	22.7		22.6	25.6	27.9	28.3	29.2	32.3	24.9	מאוד מסכים	
6.8	3.9		3.3	3.3		3.4	3.0	4.0	1.2	1.2	2.5	0.4	לא יודע/ מסרב להשיב	
100	100		100	100		100	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול

* עד מדד 2012 קטגוריות התשובה היו: בכלל לא מסכים, מסכים במידה מועטה, מסכים במידה מסוימת, מסכים במידה רבה.

45. בסך הכול רוב חברי הכנסת עובדים קשה ומבצעים את תפקידם בסדר.*

דיון בעמ' 59

2015	2014	2013	2012	2011	
27.9	ל"נ	25.4	31.6	27.8	בכלל לא מסכים
26.5		22.7	30.2	35.3	לא כל כך מסכים
27.1		26.7	26.3	28.7	די מסכים
9.6		19.1	7.6	4.4	מאוד מסכים
8.9		6.1	4.3	3.8	לא יודע/מסרב להשיב
100		100	100	100	סך הכול

* במדד 2013 ולפניו קטגוריות התשובה היו: בכלל לא מסכים, די לא מסכים, די מסכים, מסכים, מסכים בהחלט.

דיון בעמ' 89

54. איזה ציון אתה נותן להנהגת ישראל כיום בנושא השחיתות בסולם ציונים שבין 1 ל-5, כך ש-1 = מאור מושחתת ו-5 = בכלל לא מושחתת?

	2015	2014	
1 – מאור מושחתת	28.7	22.8	
2	19.1	19.8	
3	31.8	31.4	
4	11.1	15.2	
5 – בכלל לא מושחתת	3.2	3.2	
לא יודע/מסרב להשיב	6.1	6.6	
סך הכול	100	100	
ממוצע בין 1 ל-5	2.4	2.5	
סטיית תקן	1.1	1.1	

דיון בעמ' 63

55. האם אתה מדבר עם חברים שלך על עניינים פוליטיים?*

2015	2014-2012	2011	2010-2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
19.1	ל"נ	9.5	ל"נ	23.2	15.1	8.6	11.0	10.7	6.8	לעתים רחוקות מאור
23.3		19.7		31.5	28.4	24.6	28.6	24.6	24.3	לעתים די רחוקות
39.4		31.3		31.1	30.7	36.9	32.4	37.1	38.2	לעתים די קרובות
15.2		39.3		10.7	24.6	29.7	27.0	26.5	30.5	לעתים קרובות מאור
3.0		0.2		3.5	1.2	0.2	1.0	1.1	0.2	לא יודע/מסרב להשיב
100		100		100	100	100	100	100	100	100

* עד 2011: "כאיזו מידה אתה נוהג לשוחח עם חבריך ובני משפחתך על עניינים פוליטיים?". קטגוריות התשובה היו: במידה רבה, במידה מסוימת, במידה מועטה, כלל לא.

נספח 3

הרכב החברתי-דמוגרפי של כלל המדגם (באחוזים)

מדרגם 2015	מין
47.7	גברים
52.3	נשים
100	סך הכול
	גיל
14.3	24-18
18.3	34-25
19.9	44-35
16.2	54-45
14.3	64-55
17.0	+65
100	סך הכול
	השכלה
8.3	יסודית או תיכונית חלקית
10.7	תיכונית מלאה, ללא תעודת בגרות
17.2	תיכונית מלאה, עם תעודת בגרות
15.8	על-תיכונית (סמינר למורים, בית ספר לאחיות, בית ספר להנדסאים, ישיבה)
5.5	השכלה אקדמית חלקית (ללא תואר)
39.5	תואר אקדמי מלא, תואר ראשון ומעלה
3.0	לא השיבו
100	סך הכול

←	
הכנסה חודשית למשק בית	מדגם 2015
הרבה מתחת לממוצע	14.9
קצת מתחת לממוצע	17.8
כמו הממוצע	20.0
מעט מעל הממוצע	16.0
הרבה מעל הממוצע	9.6
לא השיבו	21.7
סך הכול	100
לאום	
יהודים ואחרים ¹	84.0
ערבים	16.0
סך הכול	100
דת (ערבים)	
מוסלמים	77.4
נוצרים	11.6
דרוזים	8.5
לא השיבו	2.5
סך הכול	100
מוצא ערתי (יהודים) – לפי יבשת הלידה של המרואיין; ילידי ישראל – לפי יבשת לידת האב)²	
ישראל-ישראל	24.6
ילידי אירופה-אמריקה	27.9
ילידי ישראל – אירופה-אמריקה	18.1
ילידי אסיה-אפריקה	7.9

←

1 ה"אחרים" מוגדרים על ידי הלמ"ס "נוצרים לא ערבים", "חסרי דת" או "ללא סיווג דת במשרד הפנים".

2 כל ילידי חבר המדינות וכל ילידי ישראל שאביהם נולד באחת ממדינות חבר המדינות נכללו בלוח זה בקטגוריית ילידי אירופה-אמריקה או בקטגוריית ילידי ישראל – אירופה-אמריקה, בהתאמה. כאשר משווים את מדגם 2015 לפי מקום לידה ומוצא האב לנתוני הלמ"ס ישנו חוסר מסוים של ילידי אסיה-אפריקה וצאצאיהם ילידי ישראל ועודף בילידי אירופה-אמריקה וצאצאיהם ילידי ישראל. ייתכן שפער זה נוצר מפני שבחישוב המוצא במדגם צירפנו כל מי שמוצאו מחבר המדינות למוצא אירופה-אמריקה (מאחר שלא נבדקה בסקר רפובליקת המוצא בחבר המדינות).

מדגם 2015		
17.6		ילידי ישראל – אסיה-אפריקה
3.9		לא השיבו
100		סך הכול
ותק בארץ (יהודים)		
82.6		ילידי הארץ או ותיקים (שהגיעו לפני 1990)
17.4		עולים (1990 ואילך)
100		סך הכול
ערבים	יהודים	הצבעה בכחירות 2015
15.2	6.5	לא הצביעו
11.4	15.4	סירבו לומר אם או לאיזו רשימה הצביעו/ פתק לבן
63.7	0.2	הרשימה המשותפת
1.3	22.1	הליכוד
2.3	18.7	המחנה הציוני
–	8.2	יש עתיד
–	5.6	הבית היהודי
1.2	6.9	כולנו
1.3	4.0	ישראל ביתנו
2.8	4.1	מרצ
–	1.9	יהדות התורה
–	2.6	שס
0.8	1.5	יחד
–	2.3	מפלגה אחרת
100	100	סך הכול

נספח 4 התפלגות המשתנים: הגדרות עצמיות (באחוזים)

לוח 1: מחנה פוליטי

ערכים	יהודים	כלל המדגם	
1.1	26.8	22.7	ימין
5.4	22.2	19.5	ימין מתון
3.8	27.1	23.4	מרכז
30.7	10.4	13.6	שמאל מתון
36.6	5.4	10.4	שמאל
22.4	8.1	10.4	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

לוח 1א: מחנה פוליטי, לפי דתיות*

סך הכול	לא יודע/ מסרב להשיב	שמאל	שמאל מתון	מרכז	ימין מתון	ימין	
100	8.1	5.4	10.4	27.1	22.2	26.8	כלל המדגם
100	11.2	0	3.7	7.4	40.7	37.0	חרדי
100	3.6	1.1	0	5.7	33.3	56.3	דתי
100	7.1	0.9	6.3	24.1	34.8	26.8	מסורתית-דתי
100	6.3	3.6	5.7	32.8	24.0	27.6	מסורתית לא-דתי
100	6.3	10.1	18.5	35.1	14.6	15.4	חילונית

* מרואיינים יהודים.

לוח 2: השתייכות לקבוצה חזקה או חלשה בחברה הישראלית

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
14.4	23.1	21.7	קבוצה חזקה
16.7	42.0	38.0	קבוצה די חזקה
19.6	16.0	16.6	קבוצה די חלשה
46.6	12.2	17.7	קבוצה חלשה
2.7	6.7	6.0	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

לוח 3: השתייכות עדתית*

יהודים	
45.7	אשכנזי
37.6	מזרחי
7.5	מעורב/גם וגם
6.1	לא אשכנזי ולא מזרחי/ישראלי
3.1	לא יודע/מסרב להשיב
100	סך הכול

* מרואיינים יהודים; הוקראו רק הקטגוריות "אשכנזי" ו"מזרחי".

לוח 3א: השתייכות לקבוצה חזקה או חלשה, לפי השתייכות עדתית*

סך הכול	לא יודע/ מסרב להשיב	קבוצה חלשה ודי חלשה	קבוצה חזקה ודי חזקה	כלל המדגם
100	6.7	28.2	65.1	כלל המדגם
100	6.6	29.4	64.0	אשכנזי
100	7.4	27.8	64.8	מזרחי
100	3.1	12.3	84.6	גם וגם/מעורב
100	9.6	40.4	50.0	לא אשכנזי ולא מזרחי/ישראלי

* מרואיינים יהודים.

לוח 4: התפלגות התשובות לשאלה אם מגדיר את עצמו ציוני, לפי משתנים שונים*

סך הכול	לא יודע/ מסרב להשיב	לא כל כך ובכלל לא ציוני	מאוד ודי ציוני	
100	3.7	10.2	86.1	כלל המדגם
גיל				
100	1.9	10.6	87.5	24-18
100	0.6	16.0	83.4	34-25
100	1.8	10.2	88.0	44-35
100	2.9	7.1	90.0	54-45
100	6.8	10.0	83.2	64-55
100	8.0	7.9	84.1	+65
מין				
100	3.4	9.3	87.3	נשים
100	4.1	11.4	84.5	גברים
השכלה				
100	4.0	10.0	86.0	תיכונית חלקית ומטה
100	2.9	11.4	85.7	תיכונית מלאה
100	7.2	8.2	84.6	על-תיכונית ואקדמית חלקית
100	2.0	10.1	87.9	תואר אקדמי מלא
הכנסה משפחתית				
100	5.4	15.8	78.8	מתחת לממוצע
100	0	6.8	93.2	כמו הממוצע
100	1.3	6.6	92.1	מעל הממוצע
השתייכות לקבוצה חזקה/חלשה				
100	1.5	5.4	93.1	חזקה
100	8.3	21.0	70.7	חלשה

* מרואיינים יהודים.

סך הכול	לא יודע/ מסרב להשיב	לא כל כך ובכלל לא ציוני	מאוד ודי ציוני	
מחנה פוליטי				
100	4.3	9.6	86.1	ימין
100	1.1	9.5	89.4	ימין מתון
100	2.1	8.2	89.7	מרכז
100	0	7.9	92.1	שמאל מתון
100	2.1	17.4	80.5	שמאל
דתיות				
100	3.8	37.0	59.2	חרדים
100	3.6	2.2	94.2	דתיים
100	0.9	2.7	96.4	מסורתיים-דתיים
100	1.0	4.7	94.3	מסורתיים לא-דתיים
100	1.8	10.1	88.1	חילונים
100	22.2	32.1	45.7	אחר
השתייכות עדתית				
100	5.3	12.1	82.6	אשכנזי
100	0.7	6.8	92.5	מזרחי
100	0.1	9.5	90.4	גם וגם/מעורב
100	11.5	13.5	75.0	לא אשכנזי ולא מזרחי/ישראלי
ותק בארץ				
100	13.4	25.5	61.1	עולים מ-1990 ואילך
100	1.7	7.1	91.2	ילידי ישראל וותיקים שעלו לפני 1990
הצבעה 2015				
100	4.7	4.8	90.5	הליכוד
100	3.1	4.4	92.5	המחנה הציוני
100	0	12.9	87.1	יש עתיד
100	1.7	6.8	91.5	כולנו
100	0	2.1	97.9	הבית היהודי
100	11.8	35.3	52.9	ישראל ביתנו
100	0.1	17.1	82.8	מרצ
100	5.9	29.4	64.7	יהדות התורה
100	4.3	26.1	69.6	שס

צוות המחקר

פרופ' תמר הרמן היא המנהלת האקדמית של מרכז גוטמן לחקר דעת קהל ומדיניות במכון הישראלי לדמוקרטיה, עמיתה בכירה במכון ופרופסור מן המניין למדע המדינה באוניברסיטה הפתוחה. מומחית לחקר דעת קהל ולחברה אזרחית ופוליטיקה חוץ-פרלמנטרית.

אלה הלר היא רכזת הסקרים של מרכז גוטמן לחקר דעת קהל ומדיניות במכון הישראלי לדמוקרטיה. בעבר היא שימשה מנהלת המחקר במכון הסקרים של "מודיעין אזרחי" וחוקרת בכירה במרכז המחקר והמידע של הכנסת. מומחית לסקרים ודעת קהל.

חנן כהן הוא חבר בצוות מרכז גוטמן לחקר דעת קהל ומדיניות במכון הישראלי לדמוקרטיה ודוקטורנט במחלקה למדע המדינה באוניברסיטה העברית בירושלים. תחומי העניין שלו הם זהויות אתניות ולאומיות, פוליטיקה מקומית בישראל, אלימות פוליטית ומתודולוגיה של מחקר במדעי החברה.

דנה בובליל היא חברה בצוות מרכז גוטמן לחקר דעת קהל ומדיניות במכון הישראלי לדמוקרטיה ובפרויקטים נוספים של המכון, סטודנטית לתואר שני במדע המדינה ובעלת תואר ראשון בסטטיסטיקה ובמדע המדינה מהאוניברסיטה העברית בירושלים.

המכון הישראלי לדמוקרטיה הוא מוסד עצמאי, לא מפלגתי, הממוקם בתפר שבין האקדמיה לפוליטיקה. הוא עוסק בתכנון מדיניות ובעיצוב רפורמות בממשל, במינהל הציבורי ובמוסדות הדמוקרטיה.

בתכניותיו ובמפעליו המכון חותר לחזק את מוסדות הדמוקרטיה המתהווה בישראל ולגבש את ערכיה. בהמשך לעבודת מחקר מעמיקה הוא מגיש המלצות מעשיות לשיפור התפקוד של המשטר במדינת ישראל ולטיפוח חזון ארוך טווח של משטר דמוקרטי יציב, המותאם למבנה, לערכים ולנורמות של החברה הישראלית. המכון שואף לקדם בישראל שיח ציבורי בנושאים שעל סדר היום הלאומי, ליוזם רפורמות מבניות, פוליטיות וכלכליות, לשמש גוף מייעץ למקבלי ההחלטות ולקהל הרחב, לספק מידע ולהציג מחקר משווה.

מרכז גוטמן לחקר דעת קהל ומדיניות הוקם במתכונתו הנוכחית בשנת 1988, כאשר מכון גוטמן למחקר חברתי שימושי עבר למכון הישראלי לדמוקרטיה. המכון המקורי הוקם בשנת 1949 בידי פרופ' אליהו (לואי) גוטמן כמרכז חלוצי למחקרי דעת קהל וקידום מתודולוגיה במדעי החברה. יעדו של מרכז גוטמן הוא להעשיר את הדיון הציבורי בסוגיות מדיניות ציבורית באמצעות מידע השאוב מבסיסי הנתונים של המרכז ומסקרי דעת הקהל שהוא עורך.

מדד הדמוקרטיה הישראלית מתקיים במסגרת מרכז גוטמן לחקר דעת קהל ומדיניות ומציע הערכה שנתית של איכות הדמוקרטיה הישראלית. לצורך זה נערך מדי שנה בשנה, שתיים עשרה שנים ברציפות, סקר רחב במדגם מייצג של האוכלוסייה הישראלית. מטרתו של הסקר לעמוד על המגמות בחברה הישראלית בשאלות כבדות משקל הקשורות להגשמת הערכים והיעדים הדמוקרטיים ולתפקוד של מערכות השלטון וממלאי התפקידים הנבחרים. ניתוח התוצאות מבקש לתרום לדיון הציבורי במצב הדמוקרטיה בישראל וליצור מאגר מידע רחב שיעמיק את הדיון בנושא.

מחיר מומלץ: 82 ש"ח
נובמבר 2015
מסת"ב: 1-172-519-965-978

www.idi.org.il

0 4500001143 4
דאנאקוד 450-1143

